

Nr 27

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändringar i regeringsformen, m.m. given Stockholms slott den 19 januari 1968.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden,

dels för prövning i grundlagsenlig ordning förelägga riksdagen härvid fogade förslag till

1) ändringar i regeringsformen,

2) ändringar i riksdagsordningen,

dels föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

3) lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen,

4) lag om ändring i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253),

5) lag om ändring i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753),

6) lag om ändring i kommunallagen för Stockholm den 1 mars 1957 (nr 50),

7) lag om ändrad lydelse av 9 och 44 §§ landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319),

8) lag angående ändrad lydelse av 8 § 1 mom. lagen den 31 maj 1957 (nr 281) om kommunalförbund.

GUSTAF ADOLF

Herman Kling

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innebär ett fullföljande av den uppgörelse i författningsfrågan som träffades våren 1967 mellan representanter i grundlagberedningen för de fyra stora politiska partierna. På alla politiskt väsentliga punkter — *Bihang till riksdagens protokoll 1968. 1 saml. Nr 27*

ter föreslås i propositionen samma lösningar som grundlagberedningen förordat.

I propositionen föreslås sålunda att tvåkammarriksdagen skall ersättas med en enkammarriksdag bestående av 350 ledamöter. Samtliga ledamöter skall utses i direkta val. Den ordinarie valperioden för riksdagen skall vara tre år, och treåriga valperioder föreslås också för landsting samt stads- och kommunalfullmäktige. Riksdags- och kommunalvalen skall äga rum samma dag (gemensam valdag).

För valen till riksdagen föreslås ett nytt proportionellt valsätt. Detta är så konstruerat att partiernas representation i riksdagen skall bli proportionell mot deras resp. röstsiffror i hela landet. Av de 350 mandaten i riksdagen skall 310 fördelas inom valkretsarna medan återstående 40 mandat skall användas för att utjämna de avvikelser från riksproportionaliteten som kan uppstå vid fördelningen inom valkretsarna. För att motverka långtgående partisplittring i riksdagen har valsystemet försetts med vissa spärrar mot småpartier. Huvudregeln är att endast parti som har fått minst 4 % av rösterna i hela landet får delta i mandatfördelningen. Parti med färre röster skall dock få delta i mandatfördelningen i valkrets där partiet har fått minst 12 % av rösterna.

Alla mandaten i riksdagen förutsätts komma att bli besatta med kandidater som nominerats lokalt i valkretsarna. Något bostadsband skall emellertid inte finnas.

Samtidigt med övergången till enkammarriksdag skall enligt förslaget införas bestämmelser om misstroendeförklaring och entledigande av statsråd, vilka innebär att regeringens parlamentariska ansvar blir grundlagfäst. En majoritet av riksdagens ledamöter skall kunna avge misstroendeförklaring mot regeringen eller mot enskilt statsråd med verkan att den som drabbas av förklaringen måste avgå om inte nyval till riksdagen utlyses inom en vecka från förklaringen.

I annat fall än då misstroendeförklaring har avgetts skall statsråd entledigas när statsministern begär det. Om statsministern avgår eller avlider, skall övriga ledamöter av regeringen entledigas.

Nyval till riksdagen skall anordnas när statsministern begär det. Anordnas nyval skall det ankomma på regeringen att avgöra om pågående riksdagssession skall fortsätta eller avbrytas i avvidan på utgången av nyvalet.

I propositionen läggs också fram förslag om vissa ändringar i riksdagens arbetsformer. Bl. a. föreslås ändringar beträffande antalet ledamöter i utskotten och inrättande av ett fjärde lagutskott. Antalet ledamöter i utrikesnämnden skall enligt förslaget minskas till nio och i samband därmed skall den nuvarande personalunionen mellan utrikesnämnden och utrikesutskottet upphävas. Riksdagens vårsession skall i undantagsfall kunna förlängas till den 15 juni, och höstsessionen skall kunna börja något tidigare än hittills. Vissa debattrestriktioner införs vid riksdagens överläggningar och

talmannen skall i viss utsträckning kunna bestämma ordningen mellan talarna i riksdagens debatter.

Ytterligare föreslås i propositionen nyheter beträffande valförfarandet. Vid de val som förrättas samma dag skall användas valsedlar med olika färg för olika slag av val — gula valsedlar för riksdagsval, blå för landstingsval samt vita för stads- och kommunalfullmäktigval. Papper till valsedlar skall tillhandahållas kostnadsfritt genom statens försorg. Vissa uppmjukningar skall enligt förslaget göras i vallagarnas bestämmelser om kassation av valsedlar på grund av felaktig utformning eller på grund av misstag från väljarnas sida i samband med valförrättningen.

Författningsreformen föreslås träda i kraft den 1 januari 1971. Det innebär att det första valet till enkammarriksdagen kommer att hållas samtidigt med de allmänna kommunalvalen i september 1970.

Förslag till ändringar i regeringsformen¹

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

§ 4.

Konungen äger att allena styra riket på det sätt, denna regeringsform föreskriver; *inhämta dock, i de fall, här nedanföre stadgas, underrättelse och råd av ett statsråd, vartill Konungen* kallar och utnämner kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade, infödde svenske medborgare. Ej må de, som äro i rätt upp- och nedstigande skyldskap, ej heller syskon eller äkta makar på en gång vara ledamöter av statsrådet.

Konungen styr riket på det sätt, denna regeringsform föreskriver.

För regeringsärendena har Konungen ett statsråd, vartill Han kallar och utnämner kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade, infödde svenske medborgare.

Ej må de, som äro i rätt upp- och nedstigande skyldskap, ej heller syskon eller äkta makar på en gång vara ledamöter av statsrådet.

§ 9.

Uti alla — — — — — särskilt protokoll.

Statsrådets tillstädesvarande ledamöter böra, under ansvarighet för rådslagen, till den påföljd, varom i 106 och 107 §§ vidare stadgas, ovillkorligen till protokollet sina meningar yttra och förklara; *Konungen dock förbehållet att allena besluta. Skulle någonsin den oförmodade händelse inträffa, att Konungens beslut vore uppenbarligen stridande mot rikets grundlag eller allmän lag, åligge det då statsrådets ledamöter att kraftiga föreställningar däremot*

Statsrådets tillstädesvarande ledamöter böra, under ansvarighet för rådslagen, till den påföljd, varom i 106 och 107 §§ vidare stadgas, ovillkorligen till protokollet sina meningar yttra och förklara. Den, som ej särskild mening till protokollet anfört, vare ansvarig för beslut i statsrådet, såsom hade han styrkt Konungen att det beslut fatta.

¹ Omtryckt 1965: 815.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

göra. Den, som ej särskild mening till protokollet anför, vare för beslutet ansvarig, såsom hade han styrkt Konungen att det beslut fatta.

§ 13.

Vill Konungen börja krig eller sluta fred, kalle då till ett utomordentligt statsråd statsrådets samtliga ledamöter, framställe för dem de skäl och omständigheter, som härvid till övervägande förekomma, samt äske däröver deras yttranden, vilka de skola var för sig, med den ansvarighet 107 § bestämmer, till protokollet avgiva. Konungen äge därefter makt att fatta och utföra det beslut, som Han för riket nyttigast finner.

(Denna paragraf utgår.)

§ 15.

Kommandomål, varmed förstås sådana, som Konungen, i egenskap av högste befälhavare över krigsmakten till lands och sjöss, omedelbarligen besörjer, må Konungen, då han själv förer riksstyrelsen, avgöra i närvaro av chefen för det departement, dit ärendet hör. Honom åligge, vid ansvar, att, då dessa mål beredas, sin mening yttra över de företag Konungen besluter, samt att, då hans mening icke med Konungens beslut överensstämmer, föra sina yttrade betänkligheter och råd till ett protokoll, vars riktighet Konungen meddelst Sin höga påskrift besanne.

Kommandomål, varmed förstås sådana, som Konungen, i egenskap av högste befälhavare över krigsmakten till lands och sjöss, omedelbarligen besörjer, *avgöras av Konungen*, då Han själv förer riksstyrelsen, *efter anmälan* av chefen för det departement, dit ärendet hör. Honom åligge, vid ansvar, att, då dessa mål beredas, sin mening yttra. *Över kommandomål föres vid behov protokoll.*

Genom en — — — — — såsom kommandomål.

§ 32.

Enär sådana sysslor, vartill förslag blivit upprättade, skola av Konungen bortgivas, böra statsrådets

(Denna paragraf utgår.)

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

ledamöter yttra sig över de sökandes skicklighet och förtjänster. Äge de även rätt, att emot Konungens utnämningar till andra tjänster och ämbeten underdåniga påminnelser göra.

§ 35.

Statsrådets ledamöter hava förtroendesysslor, varifrån Konungen må dem entlediga, när han prövar rikets tjänst det fordra. Konungen fatte sådana beslut i statsrådet.

Förklarar riksdagen enligt 107 § 2 mom. att ledamot av statsrådet icke åtnjuter riksdagens förtroende, entledigar Konungen honom, såvida förordnande om nyval enligt 108 § icke meddelas inom en vecka efter det förklaringen gavs.

I annat fall än som avses i första stycket entledigar Konungen statsministern eller annan ledamot av statsrådet, om statsministern begär det.

Avgår statsministern, skola övriga ledamöter av statsrådet entledigas. Beslut om entledigande av statsrådets samtliga ledamöter träder i tillämpning först när ny statsminister utnämnes.

§ 38.

Konungens skrivelser och propositioner till riksdagen eller allmänt kyrkomöte, allmänna författningar, av Konungen utfärdade fullmakter å ämbeten och tjänster samt de ifrån Konungen utgående expeditioner och befallningar i övrigt, vilka Konungen bestämmer, skola, för att bli gällande, vara försedda med Konungens underskrift och kontrastation av vederbörande föredragande, som vare ansvarig, att de instämma med däröver förda protokoll. Alla andra av Konungen utfär-

Konungens skrivelser och propositioner till riksdagen eller allmänt kyrkomöte, allmänna författningar, av Konungen utfärdade fullmakter å ämbeten och tjänster samt de ifrån Konungen utgående expeditioner och befallningar i övrigt, vilka Konungen bestämmer, skola, för att bli gällande, vara försedda med Konungens underskrift och kontrastation av vederbörande föredragande. Alla andra av Konungen utfärdade beslut skola vara underskrivna av föredraganden: denne må

(Nuvarande lydelse)

dade beslut skola vara underskrivna av föredraganden: denne må även omedelbarligen till vederbörande expediera föreskrifter och erinringar om verkställighet av utfärdade beslut. *Skulle den föredragande finna något Konungens beslut vara stridande emot denna regeringsform, göre han därom i statsrådet föreställning; yrkar Konungen ändock, att ett sådant beslut skall utfärdas, vare det då den föredragandes rättighet och plikt, att sin kontrasignation eller underskrift därå vägra, samt nedlägga han i följd därav sitt ämbete, vilket han icke må återtaga förr, än riksdagen hans förhållande prövat och gillat. Emellertid vare han vid sin lön och övriga tjänsten åtföljande inkomster bibehållen.*

(Föreslagen lydelse)

även omedelbarligen till vederbörande expediera föreskrifter och erinringar om verkställighet av utfärdade beslut.

§ 39.

Vill Konungen utrikes resa, medele Han statsrådet in pleno denna Sin föresats och inhänte dess tankar däröver, på sätt 9 § omtalar. Besluter Konungen därefter sådan resa och den verkställer, befatte Sig ej med rikets styrelse eller utöve den konungsliga makten, så länge han utrikes vistas, utan föres riksstyrelsen under Konungens frånvaro, i Hans namn, av den till tronföljden närmast berättigade prins, om han uppnått tjugufem års ålder. Han styre såsom regent med all konungslig makt och myndighet, enligt denna regeringsform; dock må han ej adeligt stånd och värdighet förläna, eller till grevligt och friherreligt stånd upphöja, eller riddarevärdighet utdela; *ävensom alla lediga förtroende-*

Vill Konungen utrikes resa, medele Han statsrådet in pleno denna Sin föresats och inhänte dess tankar däröver, på sätt 9 § omtalar. Besluter Konungen därefter sådan resa och den verkställer, befatte Sig ej med rikets styrelse eller utöve den konungsliga makten, så länge han utrikes vistas, utan föres riksstyrelsen under Konungens frånvaro, i Hans namn, av den till tronföljden närmast berättigade prins, om han uppnått tjugufem års ålder. Han styre såsom regent med all konungslig makt och myndighet, enligt denna regeringsform; dock må han ej adeligt stånd och värdighet förläna, eller till grevligt och friherreligt stånd upphöja, eller riddarevärdighet utdela.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

sysslor endast tills vidare kunna förvaltas av dem, som regenten därtill förordnar.

Har den — — — — — ej möter.

Finnes ej — — — — — som regent.

Huru förhållas — — — — — 91 § stadgat.

§ 49.

1:o. Riksdagen representerar svenska folket. *De rättigheter och åligganden, som gällande lag tillägger rikets ständer, tillkomma hädanefter riksdagen. Den fördelas i två kamrar, vilkas ledamöter väljas på sätt riksdagsordningen och särskild av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag stadga. Kamrarna äga i alla frågor lika behörighet och myndighet; skolande riksdagen i kraft av denna grundlag sammankomma varje år den 10 januari, eller, om helgdag då inträffar, dagen därefter.*

Om riksdagens sessioner och om rätt för Konungen eller visst antal av *vardera kammarens* ledamöter att vinna riksdagens inkallande under tid, då riksdagssession ej pågår, stadgas i 2 § riksdagsordningen. Om sammankallande av riksdagen i vissa särskilda fall gäller vad i 91, 92, 93, 94 och 108 §§ finnes därom stadgat.

2:o. Skulle med hänsyn till något ärendes särskilda vikt och beskaffenhet prövas nödigt, att före dess avgörande folkets mening inhämtas, må Konungen och riksdagen genom samfällt stiftad lag förordna, att all-

1:o. Riksdagen representerar svenska folket. *Riksdagen består av trehundrafemtio ledamöter. Ledamöterna utses genom val för tre år (ordinarie val) på sätt riksdagsordningen och särskild av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag stadga. Nyval på grund av förordnande enligt 108 § gäller endast för återstoden av löpande treårsperiod.*

I kraft av denna grundlag skall riksdagen sammankomma varje år den 10 januari, eller, om helgdag då inträffar, dagen därefter. När nyval hållits på grund av förordnande enligt 108 §, skall den nyvalda riksdagen sammanträda inom tre månader från förordnandet å tid som Konungen bestämmer.

Om riksdagens sessioner och om rätt för Konungen eller visst antal av *riksdagens* ledamöter att vinna riksdagens inkallande under tid, då riksdagssession ej pågår, stadgas i 2 § riksdagsordningen. Om sammankallande av riksdagen i vissa särskilda fall gäller vad i 91, 92, 93 och 94 §§ finnes därom stadgat.

2:o. Skulle med hänsyn till något ärendes särskilda vikt och beskaffenhet prövas nödigt, att före dess avgörande folkets mening inhämtas, må Konungen och riksdagen genom samfällt stiftad lag förordna, att all-

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

män folkomröstning skall anställas. I lagen bestämmes, vilken eller vilka frågor skola genom omröstningen besvaras, så ock tid och sätt för den samma. Rätt att deltaga i omröstningen tillkommer en var, som är röstberättigad vid val till *riksdagens andra kammare*. Efter omröstningen behandlas ärendet i grundlagsenlig ordning.

män folkomröstning skall anställas. I lagen bestämmes, vilken eller vilka frågor skola genom omröstningen besvaras, så ock tid och sätt för den samma. Rätt att deltaga i omröstningen tillkommer en var, som är röstberättigad vid val till *riksdagen*. Efter omröstningen behandlas ärendet i grundlagsenlig ordning.

§ 52.

Riksdagens kamrar äga att, på sätt i riksdagsordningen sägs, var för sig utse talman samt en förste och en andre vice talman.

Riksdagen utser, på sätt i riksdagsordningen sägs, talman samt en förste, en andre och en tredje vice talman.

§ 53.

Varje riksdag skall för ärendenas beredning tillsätta dessa utskott: ett utrikesutskott, ett konstitutionsutskott, ett statsutskott, ett bevillningsutskott, ett bankoutskott, *tre* lagutskott, ett jordbruksutskott samt ett allmänt beredningsutskott med den sammansättning och de uppgifter, som i riksdagsordningen bestämmas.

Å riksdag, som sammanträder efter *upplösning*, varom i § 108 stadgas, skola ej flera utskott tillsättas, än som erfordras.

Varje riksdag skall för ärendenas beredning tillsätta dessa utskott: ett utrikesutskott, ett konstitutionsutskott, ett statsutskott, ett bevillningsutskott, ett bankoutskott, *fyra* lagutskott, ett jordbruksutskott samt ett allmänt beredningsutskott med den sammansättning och de uppgifter, som i riksdagsordningen bestämmas.

Å riksdag, som sammanträder efter *nyval*, varom i 108 § stadgas, skola ej flera utskott tillsättas, än som erfordras.

§ 54.

Ledamöterna av riksdagens i föregående § omförmälda utrikesutskott vare ock ledamöter av en nämnd med uppgift att med Konungen rådpläga om ärenden, som angå rikets förhållande till främmande makter. Rådplägning med denna utrikesnämnd bör i alla utrikesärenden av större vikt äga rum före avgörandet.

Varje riksdag skall tillsätta en nämnd med uppgift att med Konungen rådpläga om ärenden, som angå rikets förhållande till främmande makter. Rådplägning med denna utrikesnämnd bör i alla utrikesärenden av större vikt äga rum före avgörandet. Då ärende förekommer till behandling, skola alla tillgängliga

(Nuvarande lydelse)

Då ärende förekommer till behandling, skola alla tillgängliga handlingar och upplysningar meddelas. De beslut Konungen fattar i ärenden, som varit föremål för rådplägnings med nämnden, varde delgivna dess ledamöter senast vid nästa sammanträde.

Ministern för — — — — — erhålla betydelse.

Nämndens ledamöter — — — — — därtill förbundna.

(Föreslagen lydelse)

handlingar och upplysningar meddelas. De beslut Konungen fattar i ärenden, som varit föremål för rådplägnings med nämnden, varde delgivna dess ledamöter senast vid nästa sammanträde.

§ 55.

Ej må riksdagen, *kamrarna* eller något riksdagens utskott i Konungens närvaro över något ämne rådpläga eller besluta.

Ej må riksdagen eller något riksdagens utskott i Konungens närvaro över något ämne rådpläga eller besluta.

§ 56.

I vilken ordning Konungens propositioner, så ock av riksdagsmän inom *kamrarna* väckta frågor, må till avgörande företagas, därom stadgas i riksdagsordningen.

I vilken ordning Konungens propositioner, så ock av riksdagsmän inom *riksdagen* väckta frågor, må till avgörande företagas, därom stadgas i riksdagsordningen.

§ 65.

Dessa medel må icke annorlunda användas, än fastställt blivit; *varande statsrådets ledamöter ansvarige, om de låta avvikelser därifrån äga rum, utan att till protokollet föreställning däremot göra samt anföra vad riksdagen i denna del förordnat.*

Dessa medel må icke annorlunda användas, än fastställt blivit.

§ 69.

Då vederbörande utskotts förslag rörande antingen statens reglerande eller bevillningens därefter lämpade hela belopp, eller vad till riksgäldskontorets utgifter och inkomster hörer, eller grunderna för riksgäldskontorets styrelse och förvaltning till prövning hos riksdagen förhaves,

(Denna paragraf utgår.)

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

gälla vad angående behandlingen av utskottens avgivna förslag uti riksdagsordningen stadgas. Fatta kamrarna stridiga beslut, som ej varda sammanjämkade, skola kamrarna var för sig rösta om de olika beslut, vari vardera förut stannat; kommande den mening, som därvid erhåller de fleste ledamöters av båda kamrarna sammanräknade röster, att gälla såsom riksdagens beslut.

§ 70.

När, i fråga om reglementariska föreskrifter för riksbanken eller om riksbankens inkomster och utgifter eller om ansvarsfrihet för fullmäktige i riksbanken, kamrarna stanna i stridiga beslut, skola kamrarna där- om var för sig rösta, såsom i nästföregående § sägs.

(Denna paragraf utgår.)

§ 71.

På enahanda sätt förfares jämväl, där kamrarna sig icke förena om grunderna för någon bevillning, sät- tet för deras tillämpning, eller bevill- ningens fördelning till utgörande.

(Denna paragraf utgår.)

§ 81.

Denna regeringsform — — — — — riksdagars beslut.

Då riksdagen hos Konungen anmält sitt beslut i grundlagsfråga, skall Konungen, därest beslutet innefattar bifall till ett av Honom framlagt förslag, förrän riksdagen åtskilts, låta sålunda beslutad grundlagsändring genom allmän kungörelse utfärda; och skall Konungens beslut härom meddelas riksdagen genom öppet brev, som i *vardera kammaren sam- tidigt* uppläses av en statsrådets le-

Då riksdagen hos Konungen anmält sitt beslut i grundlagsfråga, skall Konungen, därest beslutet innefattar bifall till ett av Honom framlagt förslag, förrän riksdagen åtskilts, låta sålunda beslutad grundlagsändring genom allmän kungörelse utfärda; och skall Konungens beslut härom meddelas riksdagen genom öppet brev, som i *riksdagen* uppläses av en statsrådets ledamot, den Konung-

(Nuvarande lydelse)

damot, den Konungen därtill förordnat. Antager riksdagen ett inom densamma väckt grundlagsförslag, inhämtade Konungen hela statsrådets tankar i ämnet och låte, där Han till förslaget samtycker, det tillkännagiva genom kungörelse och öppet brev inom tid och på sätt nyss sagts. Lämna Konungen ej Sitt samtycke, meddele Han, förrän riksdagen åtskilts, densamma genom skrivelse de orsaker, för vilka Han riksdagens beslut ej godkänner.

Beslutanderätt, som enligt denna regeringsform tillkommer Konungen och riksdagen, gemensamt eller var för sig, eller annat statligt organ och ej avser frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av grundlag, må i begränsad omfattning överlåtas på mellanfolklig organisation för fredligt samarbete, till vilken riket är eller skall bli anslutet. Beslut om sådan överlåtelse fattas antingen i den ordning som gäller för grundlagsändring eller ock, om därmed förenad tidsutdräkt är till men för riket, samfällt av Konungen och en riksdag. I sistnämnda fall erfordras för beslut om överlåtelse, att i *vardera kammaren* minst fem sjättedelar av de röstande och minst tre fjärdedelar av ledamöterna vid votering instämt i beslutet.

(Föreslagen lydelse)

en därtill förordnat. Antager riksdagen ett inom densamma väckt grundlagsförslag, inhämtade Konungen hela statsrådets tankar i ämnet och låte, där Han till förslaget samtycker, det tillkännagiva genom kungörelse och öppet brev inom tid och på sätt nyss sagts. Lämna Konungen ej Sitt samtycke, meddele Han, förrän riksdagen åtskilts, densamma genom skrivelse de orsaker, för vilka Han riksdagens beslut ej godkänner.

Beslutanderätt, som enligt denna regeringsform tillkommer Konungen och riksdagen, gemensamt eller var för sig, eller annat statligt organ och ej avser frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av grundlag, må i begränsad omfattning överlåtas på mellanfolklig organisation för fredligt samarbete, till vilken riket är eller skall bli anslutet. Beslut om sådan överlåtelse fattas antingen i den ordning som gäller för grundlagsändring eller ock, om därmed förenad tidsutdräkt är till men för riket, samfällt av Konungen och en riksdag. I sistnämnda fall erfordras för beslut om överlåtelse, att i *riksdagen* minst fem sjättedelar av de röstande och minst tre fjärdedelar av ledamöterna vid votering instämt i beslutet.

§ 82.

Vad till ändring av grundlagarna, uti föreskriven ordning, riksdagen beslutit och Konungen gillat, eller Konungen föreslagit och riksdagen antagit, äge, sedan öppet brev, var-

Vad till ändring av grundlagarna, uti föreskriven ordning, riksdagen beslutit och Konungen gillat, eller Konungen föreslagit och riksdagen antagit, äge, sedan öppet brev, var-

(Nuvarande lydelse)

om i nästföregående paragraf förmäles, blivit i *riksdagens kamrar* uppläst, kraft av grundlag.

(Föreslagen lydelse)

om i nästföregående paragraf förmäles, blivit i *riksdagen* uppläst, kraft av grundlag.

§ 87.

1:o. Riksdagen äge gemensamt med Konungen makt att stifta allmän civil- och kriminallag ävensom kriminallag för krigsmakten och att sådan förut stiftad lag förändra och upphäva. Ej må Konungen utan riksdagens samtycke, och icke riksdagen utan Konungens, någon ny lag göra eller gammal avskaffa. Frågor här om må i *riksdagens kamrar* kunna väckas och skola, sedan vederbörande utskott däröver blivit hört, av riksdagen avgöras. Beslutar riksdagen för sin del någon ny lag eller gammal lags upphävande eller förändring, avlämnas förslag därom till Konungen, som inhämta statsrådets och lagrådets tankar däröver, och sedan Han Sitt beslut fattat, meddele riksdagen antingen Sitt samtycke till dess åstundan eller Sina skäl att det vägra. Kan Konungen icke förr, än riksdagen åtskiljes, fatta och meddela Sitt beslut, vare Han oförhindrad att före nästföljande riksdags öppnande eller, därest denna öppnas inom tio dagar från den föregående riksdagens slut, senast tio dagar efter öppnandet förslaget ordagrant bifalla och allmän kungörelse därom utfärda. Sker det ej, anses förslaget hava förfallit, och Konungen underrätte då riksdagen vid dess nästa sammankomst om de skäl, som hindrat förslagets antagande. Finner Konungen gott någon lagfråga för riksdagen framställa, äske Han stats-

1:o. Riksdagen äge gemensamt med Konungen makt att stifta allmän civil- och kriminallag ävensom kriminallag för krigsmakten och att sådan förut stiftad lag förändra och upphäva. Ej må Konungen utan riksdagens samtycke, och icke riksdagen utan Konungens, någon ny lag göra eller gammal avskaffa. Frågor här om må i *riksdagen* kunna väckas och skola, sedan vederbörande utskott däröver blivit hört, av riksdagen avgöras. Beslutar riksdagen för sin del någon ny lag eller gammal lags upphävande eller förändring, avlämnas förslag därom till Konungen, som inhämta statsrådets och lagrådets tankar däröver, och sedan Han Sitt beslut fattat, meddele riksdagen antingen Sitt samtycke till dess åstundan eller Sina skäl att det vägra. Kan Konungen icke förr, än riksdagen åtskiljes, fatta och meddela Sitt beslut, vare Han oförhindrad att före nästföljande riksdags öppnande eller, därest denna öppnas inom tio dagar från den föregående riksdagens slut, senast tio dagar efter öppnandet förslaget ordagrant bifalla och allmän kungörelse därom utfärda. Sker det ej, anses förslaget hava förfallit, och Konungen underrätte då riksdagen vid dess nästa sammankomst om de skäl, som hindrat förslagets antagande. Finner Konungen gott någon lagfråga för riksdagen framställa, äske Han statsrådets och

(Nuvarande lydelse)

rådets och lagrådets yttrande där-
över, samt meddele Sin proposition
tillika med berörda yttranden åt riks-
dagen, som med frågan vidare förfar,
såsom i riksdagsordningen sägs.

2:o. Riksdagen äge ————— förslaget antagande.

(Föreslagen lydelse)

lagrådets yttrande däröver, samt
meddele Sin proposition tillika med
berörda yttranden åt riksdagen, som
med frågan vidare förfar, såsom i
riksdagsordningen sägs.

§ 89.

Uti riksdagens kamrar må frågor
väckas om förändring, förklaring och
upphävande av lagar och författning-
ar, som rikets allmänna hushållning
röra; om sådana nya lagars stiftande
samt om grunderna för allmänna
inrättningar av alla slag. Riksdagen
äge dock icke makt att i dessa
mål annat eller mera besluta, än
föreställningar och önskningsar, att
hos Konungen anmälas, och varå
Konungen, sedan statsrådet däröver
blivit hört, göra det avseende Han för
riket nyttigt finner. Vill Konungen
åt riksdagen överlämna att gemen-
samt med Honom något avgöra, som
rikets allmänna styrelse rör, då
förfares därmed, på det sätt, som
angående lagfrågor är i 87 § 1 mom.
stadgat.

I riksdagen må frågor väckas om
förändring, förklaring och upphä-
vande av lagar och författningar, som
rikets allmänna hushållning röra;
om sådana nya lagars stiftande samt
om grunderna för allmänna inrätt-
ningar av alla slag. Riksdagen äge
dock icke makt att i dessa mål annat
eller mera besluta, än föreställningar
och önskningsar, att hos Konungen
anmälas, och varå Konungen, sedan
statsrådet däröver blivit hört, göra
det avseende Han för riket nyttigt
finner. Vill Konungen åt riksdagen
överlämna att gemensamt med Ho-
nom något avgöra, som rikets all-
männa styrelse rör, då förfares
därmed, på det sätt, som angående
lagfrågor är i 87 § 1 mom. stadgat.

§ 90.

Under riksdagens, dess *kamrars*
eller utskotts överläggningar och
prövning må icke uti något annat fall
eller på något annat sätt, än grund-
lagarna bokstavligen föreskriva, kom-
ma frågor om ämbets- och tjänste-
mäns till- och avsättande, regerings-
och domaremakternas beslut, reso-
lutioner och utslag, enskilda medborg-
ares och korporationers förhållan-
den, eller verkställigheten av någon
lag, författning eller inrättning.

Under riksdagens *eller* dess ut-
skotts överläggningar och prövning
må icke uti något annat fall eller på
något annat sätt, än grundlagarna
bokstavligen föreskriva, komma frå-
gor om ämbets- och tjänstemäns till-
och avsättande, regerings- och do-
maremakternas beslut, resolutioner
och utslag, enskilda medborgares
och korporationers förhållanden, el-
ler verkställigheten av någon lag, för-
fattning eller inrättning.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

§ 103.

Riksdagen skall vart *fjärde* år, på sätt riksdagsordningen stadgar, tillsätta en nämnd, som äge att döma, huruvida högsta domstolens och regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, eller om vissa av dem, utan bevisligen begångna fel och brott, varom föregående § handlar, likväl kunde anses böra från detta kall skiljas. Beslutar denna nämnd efter omröstning i den ordning, som i riksdagsordningen sägs, att någon eller några av högsta domstolens eller regeringsrättens ledamöter skola anses vara ifrån riksdagens förtroende uteslutna, blive han eller de därefter av Konungen, hos vilken riksdagen skall härom göra anmälan, ifrån ämbetet genom nådigt avsked skilde. Dock tillägge Konungen honom eller dem vardera en årlig pension till lönens halva belopp.

Riksdagen skall vart *tredje* år, på sätt riksdagsordningen stadgar, tillsätta en nämnd, som äge att döma, huruvida högsta domstolens och regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, eller om vissa av dem, utan bevisligen begångna fel och brott, varom föregående § handlar, likväl kunde anses böra från detta kall skiljas. Beslutar denna nämnd efter omröstning i den ordning, som i riksdagsordningen sägs, att någon eller några av högsta domstolens eller regeringsrättens ledamöter skola anses vara ifrån riksdagens förtroende uteslutna, blive han eller de därefter av Konungen, hos vilken riksdagen skall härom göra anmälan, ifrån ämbetet genom nådigt avsked skilde. Dock tillägge Konungen honom eller dem vardera en årlig pension till lönens halva belopp.

§ 106.

Finner utskottet av dessa protokoll, att någon statsrådets ledamot uppenbarligen handlat emot rikets grundlag eller allmän lag, eller tillstyrkt någon överträdelse därav, *eller underlåtit att göra föreställningar emot sådan överträdelse*, eller den vållat och befrämjat genom uppsåtligt fördöljande av någon upplysning, *eller att den föredragande underlåtit att, i de fall, som 38 § av denna regeringsform förutsätter, sin kontrasignation eller underskrift å ett Konungens beslut vägra*, då skall

Finner utskottet av dessa protokoll, att någon statsrådets ledamot uppenbarligen handlat emot rikets grundlag eller allmän lag, eller tillstyrkt någon överträdelse därav, eller vållat och befrämjat *sådan överträdelse* genom uppsåtligt fördöljande av någon upplysning, då skall konstitutionsutskottet ställa en sådan under tilltal inför riksrätten av någon av riksdagens ombudsmän, och gånge härmed som i 101 och 102 §§ om tilltal emot regeringsrätten föreskrives. Då statsrådets le-

(Nuvarande lydelse)

konstitutionsutskottet ställa en sådan under tilltal inför riks-rätten av någon av riksdagens ombudsmän, och gånge härmed som i 101 och 102 §§ om tilltal emot regerings-rätten föreskrives. Då statsrådets ledamöter finnas hava, på sätt ovan berört är, gjort sig till ansvar skyldige, döme dem riks-rätten efter allmän lag och den särskilda författning, som till bestämmande av sådant ansvar utav Konungen och riksdagen fastställd varder.

(Föreslagen lydelse)

damöter finnas hava, på sätt ovan berört är, gjort sig till ansvar skyldige, döme dem riks-rätten efter allmän lag och den särskilda författning, som till bestämmande av sådant ansvar utav Konungen och riksdagen fastställd varder.

§ 107.

Skulle konstitutionsutskottet *anmärka*, att statsrådets ledamöter samfällt eller en eller flera av dem, uti deras rådslag om allmänna mått och steg, icke iakttagit rikets samskyldiga nytta, eller att någon föredragande icke med oväld, nit, skicklighet och drift sitt *förtroendeämbete* utövat, äge då utskottet att sådant tillkännagiva för riksdagen, *vilken, om den finner rikets väl det kräva, kan hos Konungen skriftligen anmäla sin önskan, att Han ville ur statsrådet och ifrån ämbetet skilja den eller dem, emot vilka anmärkning blivit gjord.*

Frågor uti detta ämne kunna i riksdagens kamrar väckas och av andra riksdagens utskott än konstitutionsutskottet hos kamrarna *andragas*, men icke av riksdagen avgöras förr, än sistnämnda utskott däröver blivit hört. Under riksdagens överläggningar därom skola icke Konungens beslut uti mål, som röra enskilda personers eller korporatio-

1:o. Skulle konstitutionsutskottet *finna*, att statsrådets ledamöter samfällt eller en eller flera av dem, uti deras rådslag om allmänna mått och steg, icke iakttagit rikets samskyldiga nytta, eller att någon föredragande icke med oväld, nit, skicklighet och drift sitt *ämbete* utövat, äge då utskottet att sådant tillkännagiva för riksdagen.

Frågor uti detta ämne kunna väckas av riksdagsledamot eller annat riksdagens utskott än konstitutionsutskottet *genom skriftlig anmälan till detta utskott*. Under riksdagens överläggningar därom skola icke Konungens beslut uti mål, som röra enskilda personers eller korporationers rättigheter och angelägenheter, kunna ens nämnas, ännu mindre

(Nuvarande lydelse)

ners rättigheter och angelägenheter, kunna ens nämnas, ännu mindre någon riksdagens prövning underställas.

Allt vad riksdagen efter granskning godkänt eller lämnat oanmärkt, bör anses hava vunnit decharge i avseende på det granskade, och ingen ny, till ansvarighet förbindande, granskning av ny riksdag i samma mål vara tillåten; dock bör, oaktat den av riksdagens utskott eller revisorer förrättade generella översikt av statsmedlens utdelning, det åligga vederbörande ämbetsmän att verkställa den speciella revision, som dem i kraft av deras ämbetsbefattning tillkommer.

(Föreslagen lydelse)

någon riksdagens prövning underställas.

2:o. Riksdagen äger avgiva förklaring, att ledamot av statsrådet icke åtnjuter riksdagens förtroende (misstroendeförklaring). För sådan förklaring fordras att mer än hälften av riksdagens ledamöter vid omröstning förena sig därom.

Yrkande om misstroendeförklaring upptages till prövning endast om det väckes av minst en tiondel av riksdagens ledamöter.

Yrkande om misstroendeförklaring må icke upptagas till prövning under tiden från det ordinarie val ägt rum eller förordnande om nyval enligt 108 § meddelats till dess den genom valet utsedda riksdagen sammanträder.

§ 108.

Konungen må upplösa riksdagen, därest Han, såsom i riksdagsordningen sägs, förordnar om nya val till båda kamrarna, eller den ena av dem. Varder riksdagen upplöst, skall
2 — *Bihang till riksdagens protokoll 1968. 1 saml. Nr 27*

Konungen förordnar om nytt val i hela riket till riksdagen (nyval), om statsministern begär det. Efter nyval må förordnande om sådant val ej ånyo meddelas förrän fem måna-

(Nuvarande lydelse)

den sammanträda å den tid inom tre månader från upplösningen, som Konungen bestämmer, samt må ej vidare av Konungen upplösas förr än efter fyra månader från det senare sammanträdet början.

(Föreslagen lydelse)

der förflutit från den nyvalda riksdagens första sammanträde.

Har förordnande om nyval meddelats, må riksdagssession avbrytas. Beslut därom meddelas av Konungen på statsministerns begäran.

§ 110.

Ej må talan mot riksdagsman väckas eller friheten honom berövas för hans gärningar eller yttranden i denna egenskap, utan att *den kammare, till vilken han hör, sådant tillåt* genom uttryckligt beslut, däruti minst fem sjättedelar av de röstande instämt. Ej heller skall någon riksdagsman kunna förvisas från den ort, där riksdag hålles. Skulle någon enskild man eller någon kår, militär eller civil, eller ock någon menighet, av vad namn de vara må, antingen av egen drift eller med anledning av befallning, våldföra riksdagen, dess *kamrar eller* utskott eller någon enskild riksdagsman, eller störa friheten i deras överläggningar och beslut, vare sådant, där det ej är högförräderi, ansett som uppror; vad om försök, förberedelse eller stämpling till uppror eller underlåtenhet att avslöja sådant brott är stadgat äge jämväl motsvarande tillämpning. Det ankommer på riksdagen att i laga ordning låta beivra förbrytelser, varom här är fråga.

Bliver riksdagsman, under tid då session pågår, eller under resa till eller ifrån riksdagen, när man vet honom i sådant ärende stadd vara, med ord eller gärning ofredad, gälle därom vad angående våld eller förölämpning emot Konungens ämbets-

Ej må talan mot riksdagsman väckas eller friheten honom berövas för hans gärningar eller yttranden i denna egenskap, utan att *riksdagen sådant tillåt* genom uttryckligt beslut, däruti minst fem sjättedelar av de röstande instämt. Ej heller skall någon riksdagsman kunna förvisas från den ort, där riksdag hålles. Skulle någon enskild man eller någon kår, militär eller civil, eller ock någon menighet, av vad namn de vara må, antingen av egen drift eller med anledning av befallning, våldföra riksdagen, dess utskott eller någon enskild riksdagsman, eller störa friheten i deras överläggningar och beslut, vare sådant, där det ej är högförräderi, ansett som uppror; vad om försök, förberedelse eller stämpling till uppror eller underlåtenhet att avslöja sådant brott är stadgat äge jämväl motsvarande tillämpning. Det ankommer på riksdagen att i laga ordning låta beivra förbrytelser, varom här är fråga.

Bliver riksdagsman, under tid då session pågår, eller under resa till eller ifrån riksdagen, när man vet honom i sådant ärende stadd vara, med ord eller gärning ofredad, gälle därom vad angående våld eller förölämpning emot Konungens ämbets-

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

män, i eller för ämbete, i allmän lag stadgat är. Samma lag vare, om riksdagens fullmäktige, revisorer eller ombudsmän, eller sekreterare eller kanslibetjante i *någon av riksdagens kamrar* eller i något dess utskott, i eller för utövning av sådan befattning, våldföres eller förolämpas.

män, i eller för ämbete, i allmän lag stadgat är. Samma lag vare, om riksdagens fullmäktige, revisorer eller ombudsmän, eller sekreterare eller kanslibetjante i *riksdagen* eller i något dess utskott, i eller för utövning av sådan befattning, våldföres eller förolämpas.

Övergångsbestämmelser

Regeringsformen skall tillämpas i sin nya lydelse från och med den 1 januari 1971.

Meddelas beslut enligt 30 § riksdagsordningen om uppskov med det val till riksdagen som skall äga rum i september 1970 och om förlängning av de vid utgången av samma år utlöpande valperioderna, medför beslutet motsvarande uppskov med tillämpningen av regeringsformen i dess nya lydelse.

Förslag till ändringar i riksdagsordningen¹

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

§ 1.

1. Svenska folket representeras av riksdagen, *fördelad i två kamrar, den första och den andra, vilka i alla frågor hava lika behörighet och myndighet.*

1. Svenska folket representeras av riksdagen.

Riksdagen består av trehundra-femtio ledamöter.

Riksdagsmännen kunna — — — — — rikets grundlagar.

2. Skulle med — — — — — är stadgat.

§ 2.

Riksdagen skall, — — — — — tidigare dag.

Riksdagens vårsession avslutas senast den 31 maj; dock *att riksdagen, därest behandlingen av framlagda ärenden bedömes kunna avslutas senast den 15 juni*, må, efter hörande av den i 50 § omförmälda talmanskonferens, besluta att sessionen skall pågå till och med *sistnämnda dag*. Har riksdagen enligt 58 § till höstsession uppskjutit behandlingen av framlagda ärenden, *skola talmännen* kalla riksdagen till höstsession med början å dag *efter den 15 oktober*, som prövas lämplig; och skall sessionen därefter pågå så länge det finnes erforderligt. Riksdagen är avslutad den 31 december; dock må Konungen, då synnerliga skäl därtill äro, med motsvarande förlängning av utlöpande valperiod, besluta att uppskjuta riksdagens avslutning, vilken

Riksdagens vårsession avslutas senast den 31 maj; dock *må riksdagen, om synnerliga skäl föreligga*, efter hörande av den i 50 § omförmälda talmanskonferens, besluta att sessionen skall pågå *längst* till och med *den 15 juni*. Har riksdagen enligt 58 § till höstsession uppskjutit behandlingen av framlagda ärenden, *skall talmannen* kalla riksdagen till höstsession med början å dag *i oktober*, som prövas lämplig; och skall sessionen därefter pågå så länge det finnes erforderligt. Riksdagen är avslutad den 31 december; dock må Konungen, då synnerliga skäl därtill äro, med motsvarande förlängning av utlöpande valperiod, besluta att uppskjuta riksdagens avslutning, vilken skall äga rum senast dagen före nästföljande riksdags början.

¹ Omtryckt 1965:816

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

skall äga rum senast dagen före nästföljande riksdags början.

Konungen må — — — — — extra session.

Under samma tid må ock sextiofem ledamöter av första kammaren eller etthundra ledamöter av andra kammaren begära riksdagens inkallande till extra session; i vilket fall särskilt skäl för framställningen skall uppgivas och kallelsen utfärdas senast till tjugonde dagen efter det begäran framställdes.

Om sammankallande av riksdagen i vissa särskilda fall gäller vad i regeringsformens 91, 92, 93, 94 och 108 §§ finnes därom stadgat.

Riksdagen skall även i annat fall sammankallas, om minst etthundra-femton ledamöter begära det och angiva särskilt skäl för sin framställning. Kallelse skall då utfärdas senast till tjugonde dagen efter det begäran framställdes.

Om sammankallande av riksdagen i vissa särskilda fall gäller vad i regeringsformens 91, 92, 93 och 94 §§ finnes därom stadgat.

§ 3.

Riksdagsmännen utses till båda kamrarna genom val för viss tid; dock äger Konungen, innan den tid tilländagått, att förordna om nya val i hela riket till båda kamrarna eller den ena av dem.

Riksdagens ledamöter utses genom val för en tid av tre år (ordinarie val), som räknas från början av året efter det då valet skett.

Nytt val i hela riket till riksdagen (nyval) på grund av förordnande enligt 108 § regeringsformen gäller endast för tiden från och med den dag, då den nyvalda riksdagen sammanträder första gången, till utgången av den treårsperiod för vilken ordinarie val senast hållits.

§ 5.

Konungen må upplösa riksdagen, därest Han förordnar om nya val till båda kamrarna eller den ena av dem. Varder riksdagen upplöst, skall den sammanträda å den tid inom tre månader från upplösningen, som Konungen bestämmer, och må den

Har förordnande om nyval meddelats enligt 108 § regeringsformen, må riksdagssession avbrytas. Beslut därom meddelas av Konungen på statsministerns begäran.

När nyval har hållits, skall den nyvalda riksdagen sammanträda in-

(Nuvarande lydelse)

ej vidare av Konungen upplösas förrän fyra månader från det senare sammanträdets början förflutit.

(Föreslagen lydelse)

om tre månader från förordnandet om valet å tid som Konungen bestämmer.

Kamrarnas bildande.**a) Första kammaren.****Val till riksdagen m. m.**

(Denna rubrik utgår.)

§ 6.

(Denna paragraf utgår.)

1. Första kammarens ledamöter skola till antalet vara etthundrafemtio eller det högre tal, som föranledes av stadgandet i 4 mom. andra stycket. De skola väljas av landstingen och stadsfullmäktige i de städer, som ej deltaga i landsting. Valet gäller för en tid av åtta år, räknade från januari månads början året näst efter det, under vilket valet skett.

2. För val till första kammaren är riket indelat i valkretsar. Stockholms stad och Göteborgs stad utgöra var för sig en valkrets. Annan stad, som ej deltagar i landsting, tillhör samma valkrets som det landstingsområde, vari staden förut ingått. Flera landstingsområden kunna sammanföras i en valkrets; men ej må landstingsområde delas å skilda valkretsar. Indelningen i valkretsar innehålles i vallagen.

3. För varje valkrets väljes efter folkmängden inom dess område en riksdagsman för varje fullt tal, motsvarande en etthundrafemtiondel av rikets folkmängd.

4. Därest det antal riksdagsmän, som med tillämpning av stadgandet i 3 mom. bör utses, icke uppgår till etthundrafemtio, skola, för ernående av detta antal, de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal,

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

som enligt samma mom. äro bestämmande för riksdagsmännens antal inom valkretsarna, vara berättigade att vardera välja ytterligare en riksdagsman.

Uppgår det antal riksdagsmän, som enligt 3 mom. och första stycket i detta moment bör utses i en valkrets, icke till fem, skall antalet ökas till fem.

5. Det antal riksdagsmän, varje valkrets enligt ovan angivna grunder äger utse, bestämmes vart tionde år av Konungen; dock må ej på grund av vad sålunda bestämmes antalet riksdagsmän för en valkrets minskas under löpande valperiod.

6. Äro icke, då tillämpning skall ske av den i 5 mom. nämnda bestämmelse, så många ledigheter inom kammaren, att valkretsar, för vilka ökning av antalet riksdagsmän bör äga rum, kunna samtidigt komma i åtnjutande av rättigheten att välja fullt antal riksdagsmän, skall, i avseende å ordningen för sagda rättighets utövning dessa valkretsar emellan, gälla till efterrättelse: att valkretsar, för vilka tillökningen i riksdagsmännens antal är grundad på stadgandena i 3 mom., äga företräde framför valkretsar, för vilka sådan tillökning härleder sig från föreskrifterna i 4 mom.; att bland sådana valkretsar, vilka på grund av stadgandena i 3 mom. äga välja ökat antal riksdagsmän, den har företrädet, för vilken detta antal är störst, eller, om antalet är lika för två eller flera valkretsar, den bland dem, vars folkmängd mest överskju-ter de tal, som enligt samma mom.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

äro bestämmande för riksdagsmännens antal inom valkretsarna; att bland sådana valkretsar, vilka jämlikt 4 mom. äga utse ökat antal riksdagsmän, företrädet tillkommer den, för vilken det i samma mom. omnämnda folkmängdsöverskott är störst; samt att i de fall, där folkmängdsöverskottet, såsom lika stort för två eller flera valkretsar, ej kan tjäna till grund för bestämmande av företrädet dem emellan, detta skall avgöras genom lottning inför chefen för det departement, till vilket justitieärendena höra, i närvaro av tre bland fullmäktige i rikets bank och tre bland fullmäktige i riksgäldskontoret.

7. Tillhöra flera landstingsområden samma valkrets och är i något av områdena landstingsmännens antal större än som skolat utses, därest den för annat landstingsområde inom valkretsen vid landstingsmannaval gällande grund blivit tillämpad, då skola ej flera av landstingsmännen i förstnämnda område delta i valet av riksdagsmän än att valmännens antal svarar mot nyssberörda grund; och skall förty, då riksdagsmannaval för valkretsen skall förrättas, landstinget i det område till sådant antal bland tingets ledamöter utvälja dem, som skola delta i riksdagsmannavalet.

Tillhöra en eller flera städer, som ej delta i landsting, samma valkrets som landstingsområde, då skola ej flera av stadsfullmäktige i sådan stad delta i valet av riksdagsmän än att valmännens antal efter folkmängden i staden svarar mot den

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

beträffande landstingsmannaval i allmänhet gällande grund; och skola förty, då riksdagsmannaval för valkretsen skall förrättas, stadsfullmäktige till sådant antal bland sina ledamöter utvälja dem, som skola delta i riksdagsmannavalet; stadsfullmäktige skola vid utseendet av valmän bland sig jämväl utse suppleanter för dessa.

Val, varom i detta mom. stadgas, sker proportionellt enligt de närmare grunder, som av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag bestämmer.

Varder landstingsman, som blivit utsedd till valman, förhindrad att fullgöra uppdraget, inkallas suppleant i den ordning, som beträffande förhinder för landstingsman i allmänhet gäller. Inträffar sådant hinder för stadsfullmäktig, som utsetts till valman, skall han ofördröjligen underrätta Konungens befallningshavande i länet, som till deltagande i valet inkallar vederbörande suppleant.

8. Omfattar valkrets för val av ledamöter i första kammaren flera län eller delar av flera län, åligger Konungens befallningshavande i det av dessa län, som Konungen bestämmer, att med allt, som med valet har samband, taga den befattning, som enligt vad därom är stadgat tillkommer Konungens befallningshavande.

§ 7.

1. Valkretsarna indelas i åtta grupper. Denna indelning fastställs i vallagen.

2. Varje år under oktober månad

(Denna paragraf utgår.)

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

skall inom en av de i 1 mom. nämnda grupper förrättas val för nästföljande åttårsperiod. Vilken ordning härvid skall iakttagas mellan grupperna, därom stadgas i vallagen.

3. Har Konungen förordnat om nya val i hela riket, förrättas sådant val i varje valkrets för tiden intill utgången av den åttårsperiod, för vilken val senast hållits inom den grupp, valkretsen tillhör.

4. Har i en valkrets riksdagsman avgått före åttårsperiodens slut, eller skall plats, när åttårsperioden för en valkrets tilländalupit, övergå från denna till valkrets inom annan grupp, besättes platsen på sätt i vallagen stadgas för tiden intill utgången av den åttårsperiod, för vilken val senast hållits i den till platsen berättigade valkretsen; dock att, där platsen redan är tillsatt för tid efter löpande året, besättandet skall ske allenast för tiden till årets slut.

§ 8.

Valen till första kammaren äro proportionella, där två eller flera riksdagsmän skola utses.

(Denna paragraf utgår.)

Närmare bestämmelser om valen meddelas i vallagen.

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas i kommunernas allmänna angelägenheter röstberättigade män och kvinnor, som uppnått 23 års ålder. Kommer riksdagsman, efter det han blivit vald, i den ställning, att han ej längre skulle varit valbar till ledamot i kammaren, frånträder han sin befattning.

(Denna paragraf utgår.)

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

§ 10.

För en var, som blivit till ledamot i första kammaren utsedd, skall, på sätt i vallagen närmare stadgas, fullmakt ofördröjligen utfärdas i två exemplar, av vilka det ena överlämnas åt den valde och det andra insändes till det departement, till vilket justitieärendena höra.

(Denna paragraf utgår.)

§ 11.

Är någon missnöjd med val till riksdagsman i första kammaren, må han däröver hos Konungen anför underdåniga besvär. Han äger för sådant ändamål hos vederbörande protokollsförare äska behörigt protokollsutdrag, vilket inom högst två dagar därefter bör till klaganden utlämnas; och skall han, vid förlust av talan, med sina till Konungen ställda besvär, sist inom en månad efter valförrättningens slut, inkomma till Konungens befallningshavande, som genom kungörelse, vilken i allmänna tidningarna införes, utsätter viss kort tid, inom vilken underdånig förklaring må över besvären till Konungens befallningshavande avlämnas. Sedan den tid tilländagått har Konungens befallningshavande att besvärshandlingarna jämte de förklaringar, som må hava inkommit, ofördröjligen till Konungen insända, för att i Dess regeringsrätt skyndsamt föredragas och avgöras.

(Denna paragraf utgår.)

§ 12.

Vill ledamot av första kammaren befattningen sig avsäga, äger han det göra vid valtillfället eller sedermera, under tid då session ej pågår, hos Konungens befallningshavande.

(Denna paragraf utgår.)

(Nuvarande lydelse)

b) Andra kammaren.

(Föreslagen lydelse)

(Denna rubrik utgår.)

§ 13.

Andra kammarens ledamöter skola till antalet vara tvåhundra-trettio eller det högre tal, som föranledes av stadgandet i 15 § 3 mom. De skola väljas för en tid av fyra år, räknade från och med januari månads början året näst efter det, under vilket valet skett.

Ordinarie val till riksdagen förrättas å tid i september som föreskrives i vallagen.

Nyval på grund av förordnande enligt 108 § regeringsformen förrättas så snart det kan ske.

§ 14.

Rikets indelning i valkretsar innehålles i vallagen.

Val till riksdagen är omedelbart och sker med slutna sedlar. Varje röstande har en röst.

Rösträtt tillkommer den som är svensk medborgare och uppnått tjugu års ålder senast under kalenderåret närmast före valet. Den som på grund av domstols förklaring är eller efter uppnådd myndighetsålder skall förbliva omyndig äger dock ej rösträtt.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd. Rösträtten skall enligt närmare bestämmelser i vallagen grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, även om förändring inträffar före valet.

§ 15.

1. I varje valkrets väljes, efter folkmängden vid början av året näst före den fyraårsperiod, för vilken valen gälla, en riksdagsman för varje fullt tal, motsvarande en tvåhundert-trettiondel av rikets folkmängd.

2. Därest det antal riksdagsmän, som med tillämpning av stadgandet i 1 mom. bör utses, icke uppgår till tvåhundra-trettio, skola, för ernående av detta antal, de valkretsar, vilkas

För val till riksdagen är riket indelat i valkretsar enligt vad som föreskrives i vallagen.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt samma mom. äro bestämmande för riksdagsmännens antal inom valkretsarna, var för sig i ordning efter överskottens storlek vara berättigade att välja ytterligare en riksdagsman. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres, där så är nödigt, företrädet genom lottning på sätt i 6 § 6 mom. är stadgat.

3. Uppgår det antal riksdagsmän, som enligt 1 och 2 mom. bör utses i en valkrets, antingen icke till tre eller ock till minst tre men ej fem, skall antalet ökas i förra fallet till tre och i senare fallet till fem.

4. Det antal riksdagsmän, varje valkrets enligt ovan angivna grunder äger utse, fastställles för varje fyraårsperiod av Konungen.

§ 16.

Valrätt tillkommer en var man och kvinna, som är svensk undersåte och senast under nästföregående kalenderår uppnått tjugu års ålder.

Valrätt må dock ej utövas av den som på grund av domstols förklaring är eller efter uppnådd myndighetsålder skall förbliva omyndig.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd; och skall, på sätt i vallagen finnes närmare bestämt, valrätten grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, ändå att förändring före valet inträffar.

1. Mandaten i riksdagen fördelas mellan partier. Med parti avses varje politisk sammanslutning eller grupp av väljare, som uppträder i val under särskild beteckning (partibeteckning).

2. Av mandaten äro trehundratio fasta valkretsmandat, vilka fördelas mellan partier på grundval av valresultatet i varje valkrets. Antalet fasta valkretsmandat i varje valkrets fastställles för tre år i sänder på grundval av förhållandet mellan antalet röstberättigade i valkretsen och antalet röstberättigade i hela riket. Närmare föreskrifter härom meddelas i vallagen.

Övriga fyrtio mandat äro utjämningsmandat, vilka först fördelas

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

mellan partier på grundval av valresultatet i hela riket och därefter tillföras valkretsar.

För varje mandat, som parti erhållit, utses i vederbörande valkrets en riksdagsledamot enligt föreskrifter som meddelas i vallagen.

3. Endast parti, som fått minst fyra procent av rösterna i hela riket, är berättigat att delta i fördelningen av mandaten. Parti, som fått färre röster, äger dock delta i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i valkrets, där partiet fått minst tolv procent av rösterna.

§ 17.

1. Val till riksdagsmän i andra kammaren verkställas året näst före början av de fyra år, för vilka valen gälla, å den dag, under september månad, som i vallagen sägs.

2. Förordnar Konungen om nya val, förrättas dessa ofördröjligen för den tid, som återstår av fyraårsperioden.

3. Avgår riksdagsman innan den tid, för vilken han blivit vald, tilländalupit, fylles ledigheten på sätt i vallagen sägs. Skall ledigheten fyllas genom nytt val, verkställs sådant ofördröjligen för den återstående tiden.

1. De fasta valkretsmandaten fördelas inom varje valkrets proportionellt mellan de partier som äro berättigade att delta i mandatfördelningen i kretsen. Härvid tilldelas mandaten ett efter annat det parti som för varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet erhålles, så länge parti icke tilldelats något mandat, genom att partiets röstetal i valkretsen delas med 1,4 och därefter genom att röstetalet för varje gång delas med det tal som motsvarar dubbla antalet mandat, som partiet redan erhållit i valkretsen, ökat med ett.

2. Utjämningsmandaten fördelas mellan de partier, som fått minst fyra procent av rösterna i hela riket, på sådant sätt att fördelningen av samtliga mandat i riksdagen, med undantag av de fasta valkretsmandat som tillfallit parti med mindre än fyra procent av rösterna, blir proportionell mot de i fördelningen deltagande partiernas röstetal i hela riket. Vid bestämmande av det samman-

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

lagda antal mandat i riksdagen som parti skall ha för att bli proportionellt representerat tillämpas fördelningsregeln i 1 mom. på hela riket som en valkrets. Varje parti tilldelas så många utjämningsmandat som behövs för att detta antal skall uppnås.

Har parti vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten erhållit flera mandat än som motsvarar den proportionella representationen för partiet enligt första stycket, bortses vid fördelningen av utjämningsmandaten från partiet och de fasta valkretsmandat det erhållit.

3. Av de utjämningsmandat som parti erhållit tillföres det första den valkrets där partiet efter fördelningen av de fasta valkretsmandaten uppvisar större jämförelsetal än i övriga valkretsar. Återstående utjämningsmandat tillföras ett efter annat den valkrets där partiet för varje gång uppvisar störst jämförelsetal vid fortsatt tillämpning av fördelningsregeln i 1 mom. på partiets röstetal i valkretsarna.

§ 18.

Valen till andra kammaren äro omedelbara och, där två eller flera riksdagsmän skola utses, proportionella. Vid dessa val tillkommer varje röstande lika röst.

Närmare bestämmelser om valen meddelas i vallagen.

Har parti i någon valkrets erhållit flera mandat än antalet på partiets valsedlar upptagna namn, som avse själva valet och ej endast utseende av efterträdare till avgången ledamot, flyttas överskjutande mandat, med motsvarande tillämpning av 17 § 3 mom., till annan valkrets, där partiet deltagar i fördelningen av fasta valkretsmandat.

Kan mandat ej besättas enligt första stycket, skall mandatet vara obesatt under den tid för vilken valet gäller.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

§ 19.

Till ledamöter i andra kammaren kunna endast utses män och kvinnor, som uppnått tjugutre års ålder samt äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående av flera valkretsar, inom någon av dessa.

Uppkomma lika tal vid tillämpning av 17 eller 18 §, avgöres företrädet genom lottnings.

§ 20.

För en var, som blivit utsedd till ledamot i andra kammaren, skall, på sätt i vallagen närmare stadgas, fullmakt ofördröjligen utfärdas i två exemplar, av vilka det ena överlämnas åt den valde och det andra insändes till det departement, till vilket justitieärendena höra.

För en var, som blivit utsedd till ledamot av riksdagen, skall, på sätt i vallagen närmare stadgas, fullmakt ofördröjligen utfärdas i två exemplar, av vilka det ena överlämnas åt den valde och det andra insändes till det departement, till vilket justitieärendena höra.

§ 21.

Vill ledamot av andra kammaren befattningen sig avsäga, äger han det göra vid valtillfället eller sedermera, under tid då session ej pågår, hos Konungens befallningshavande.

Vill ledamot av riksdagen befattningen sig avsäga, äger han det göra vid valtillfället eller sedermera, under tid då session ej pågår, hos Konungens befallningshavande.

§ 22.

Är någon missnöjd med val till riksdagsman i andra kammaren, må han däröver hos Konungen anföra besvär. För sådant ändamål äger klaganden hos Konungens befallningshavande äska behörigt protokollsutdrag, vilket inom högst tre dagar därefter bör till klaganden utlämnas; och skall han, vid förlust av talan, sist inom tio dagar efter valförrättningens slut med sina till Konungen ställda besvär inkomma till Konungens befallningshavande, som, på sätt i 11 § stadgas, lämnar vederbörande tillfälle att sig förklara. Sedan den för förklarings avgivan-

Besvär över val till riksdagen anföras hos Konungen enligt föreskrifter i vallagen. Besvären prövas av regeringsrätten.

Skall på grund av utgången av besvär över val till riksdagen valet göras om i en eller flera valkretsar, gälla likväl de fullmakter som utfärdats för riksdagens ledamöter till dess nya ledamöter blivit utsedda.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

de bestämda tid tilländalupit, har Konungens befallningshavande att besvären jämte alla målet rörande handlingar ofördröjligen till Konungen insända, varefter med målet vidare så förhålles, som i 11 § sägs.

c) Gemensamma bestämmelser.

(Denna rubrik utgår.)

§ 24.

Rösträtt må ej utövas av annan valberättigad än den som, på sätt i vallagen sägs, vid valförrättning personligen sig inställer; dock må i nyssnämnda lag bestämmas, att valberättigad, som till följd av vistelse utom riket eller yrkes- eller tjänsteförpliktelse är förhindrad att iakttaga sådan inställelse, må före valet avgiva valsedel, att make må avgiva valsedel genom andra maken samt att valberättigad, som till följd av sjukdom, lyte, vanförhet eller hög ålder är oförmögen att iakttaga sådan inställelse, må avgiva valsedel genom annan person.

Rösträtt må ej utövas av annan än den som inställer sig personligen vid valförrättning. I vallagen må dock för särskilda fall bestämmas att rösträtten må utövas i annan ordning.

§ 25.

Riksdagsmannaval förrättas med slutna sedlar. Äro valsedlar till större antal än hälften ogilla, varde nytt val anställt.

Äro i någon valkrets valsedlar till större antal än hälften ogiltiga, skall valet göras om där.

§ 26.

Riksdagsmannabefattning kan endast av svensk medborgare utövas.

Ej må såsom riksdagsman godkännas:

a) den som står under förmynderskap;

b) den som är i konkurstillstånd;

Till ledamot av riksdagen kan utses endast den som uppnått tjugotre års ålder och äger rösträtt vid val till riksdagen.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

c) den som blivit förvunnen att hava vid riksdagsmannaval med penningar eller gåvor sökt värva röster, eller emot vedergällning avgivit sin röst, eller genom våld eller hot stört valfriheten.

Vad i allmän eller särskild lag stadgas därom att i vissa fall den som dömes till straff skall dömas förlustig allmän befattning eller vara obehörig att inträda i sådan befattning skall även äga tillämpning å riksdagsmannabefattning.

§ 27.

Därest någon varder för samma tid vald till ledamot av bägge kamrarna eller till ledamot av endera för två eller flera valkretsar, må på honom ankomma att bestämma i vilkendera kammaren han vill inträda eller för vilken valkrets han vill anses till riksdagsman vald. Dock åligger honom att hos Konungens befallningshavande i den ort, för vilken han riksdagsmannauppsdrag ej mottager, därom göra skyndsamt anmälan.

Riksdagsmannabefattning kan endast av svensk medborgare utövas.

Ej må såsom riksdagsman godkännas:

a) den som står under förmynderskap;

b) den som är i konkurstillstånd;

c) den som blivit förvunnen att hava vid riksdagsmannaval med penningar eller gåvor sökt värva röster, eller emot vedergällning avgivit sin röst, eller genom våld eller hot stört valfriheten.

Vad i allmän eller särskild lag stadgas därom att i vissa fall den som dömes till straff skall dömas förlustig allmän befattning eller vara obehörig att inträda i sådan befattning skall även äga tillämpning å riksdagsmannabefattning.

§ 28.

1. Medan session pågår göres hos Konungen av vardera kammarens talman anmälan om de ledigheter inom kammaren, vilka skola under samma eller innan nästa riksdag

1. Medan session pågår göres hos Konungen av riksdagens talman anmälan om de ledigheter inom riksdagen, vilka skola under samma eller före nästa riksdag fyllas, varefter

(Nuvarande lydelse)

fyllas, varefter Konungen anbefaller Dess befallningshavande föranstalta, att riksdagsmän utses i de avgångnes ställe.

2. Om ledighet i *någondera kammaren* genom ledamots avgång uppstår under tid, då session ej pågår, åligger Konungens befallningshavande att så förfara, som i 1 mom. är sagt.

(Föreslagen lydelse)

Konungen anbefaller Dess befallningshavande föranstalta, att riksdagsmän utses i de avgångnes ställe.

2. Om ledighet genom ledamots avgång uppstår under tid, då session ej pågår, åligger Konungens befallningshavande att så förfara, som i 1 mom. är sagt.

§ 29.

Riksdagsman må ej, medan session pågår, sin befattning sig avsäga, utan att han visar sådant hinder, som godkännes av *den kammare, till vilken han hör*; dock att härigenom ingen ändring sker i vad ovan är sagt om rätt att vid valtillfälle riksdagsmannauppsdrag sig avsäga.

Riksdagsman må ej, medan session pågår, sin befattning sig avsäga, utan att han visar sådant hinder, som godkännes av *riksdagen*; dock att härigenom ingen ändring sker i vad ovan är sagt om rätt att vid valtillfälle riksdagsmannauppsdrag sig avsäga.

§ 30.

Befinner sig — — — — — kunna upprepas.

För beslut av riksdagen, som i första stycket sägs, erfordras, att minst tre fjärdedelar av de röstande i *vardera kammaren* vid votering instämt i beslutet.

Förlängning av valperiod medför ej inskränkning i *Konungens rätt* att förordna om *nya val*.

För beslut av riksdagen, som i första stycket sägs, erfordras, att minst tre fjärdedelar av de röstande vid votering instämt i beslutet.

Förlängning av valperiod medför ej inskränkning i *rätten* att förordna om *nyval enligt 108 § regeringsformen*.

Riksdags början och upplösning.**Riksdags början och avbrytande av riksdagssession.**

§ 32.

1. Innan riksdagen — — — — — genast verkställas.

2. *Vardera kammaren* tillkommer dock sedan att pröva behörigheten till riksdagsmannakallets utövande, ej mindre för sådana dess medlem-

2. *Riksdagen* tillkommer dock sedan att pröva behörigheten till riksdagsmannakallets utövande, ej mindre för sådana dess medlemmar, vil-

(Nuvarande lydelse)

mar, vilkas fullmakter ej blivit godkända, än även för dem, emot vilka eljest, till följd av denna grundlag, anmärkning förekommer. Den, om vars riksdagsmannarätt fråga är hos *kammare* väckt, bibehåller emellertid sin befattning såsom ledamot i *kammaren*, intill dess han blivit därtill obehörig förklarad.

(Föreslagen lydelse)

kas fullmakter ej blivit godkända, än även för dem, emot vilka eljest, till följd av denna grundlag, anmärkning förekommer. Den, om vars riksdagsmannarätt fråga är hos *riksdagen* väckt, bibehåller emellertid sin befattning såsom ledamot, intill dess han blivit därtill obehörig förklarad.

§ 33.

1. Så snart riksdagen sammanträtt och berättelse om förloppet av den i nästföregående paragraf mom. 1 föreskrivna granskning blivit av chefen för det departement, till vilket justitieärendena höra, eller den i hans ställe förordnad är, meddelad *kamrarna*, var i vad dess ledamöter angår, välje *vardera kammaren* bland sina ledamöter talman samt en förste och en andre vice talman.

Vid val av talmän och vice talmän skall den anses vald, som erhållit mer än hälften av de avgivna rösterna. Närmare bestämmelser om sådant val meddelas uti den i § 78 omnämnda riksdagsstadgan.

2. Innan val enligt mom. 1 ägt rum, föres i *vardera kammaren* or-

1. Så snart riksdagen sammanträtt och berättelse om förloppet av den i nästföregående paragraf mom. 1 föreskrivna granskning blivit av chefen för det departement, till vilket justitieärendena höra, eller den i hans ställe förordnad är, meddelad *riksdagen*, välje *riksdagen* bland sina ledamöter talman samt en förste, en andre och *en tredje* vice talman. *Talmännen väljas var för sig i nu nämnd ordning. Vid valet tillämpas acklamationsförfarande, om ledamot ej begär att valet skall förrättas med slutna sedlar.*

Förrättas valet med slutna sedlar, är den vald som erhållit mer än hälften av de avgivna rösterna. Uppnås icke sådan röstövertikt, förrättas nytt val. Får ej heller då någon mer än hälften av de avgivna rösterna, förrättas ett tredje val mellan de två som vid den andra omröstningen uppnått de högsta röstetalen. Vid tredje omröstningen är den vald som erhållit de flesta rösterna. Uppkomma lika röstetal i andra eller tredje omröstningen, avgöres företrädet genom lottning.

2. Innan val enligt mom. 1 ägt rum, föres ordet av den närvarande

(Nuvarande lydelse)

det av den *därstädes* närvarande ledamot, som de flesta riksdagar bevistat, och, där två eller flera ledamöter i lika många riksdagar deltagit, den av dem, som är till levnadsåren äldst.

3. Där talman eller vice talman under riksdag med döden avgår eller sin befattning frånträder, välje *kammaren* så snart ske kan ny talman eller vice talman.

4. Vid samtidigt förfall för både talmannen och vice talmännen i *någon av riksdagens kamrar* utses under ordförandeskap, som i mom. 2 sägs, en av *kammarens* övriga ledamöter att tjänstgöra såsom talman, till dess förfallet upphört.

(Föreslagen lydelse)

ledamot, som de flesta riksdagar bevistat, och, där två eller flera ledamöter i lika många riksdagar deltagit, den av dem, som är till levnadsåren äldst.

3. Där talman eller vice talman under riksdag med döden avgår eller sin befattning frånträder, välje *riksdagen* så snart ske kan ny talman eller vice talman.

4. Vid samtidigt förfall för både talmannen och vice talmännen utses under ordförandeskap, som i mom. 2 sägs, en av *riksdagens* övriga ledamöter att tjänstgöra såsom talman, till dess förfallet upphört.

§ 34.

Konungen låter offentligen kungöra den av Honom för riksdags öppnande bestämda tid, som ej må ut sättas senare än å andra söckendagen efter riksdags början. På den tid skola riksdagsmännen, sedan gudstjänst med dem hållen är, sammankomma på rikssalen, där Konungen eller, då Han så för gott finner, statsministern eller annan statsrådsledamot förer ordet. Vid detta tillfälle låter Konungen till riksdagen i *två exemplar, därav ett tillställes vardera kammaren*, överlämna propositionen angående statsverkets tillstånd och behov, innefattande även förslag rörande sättet att genom be villningar fylla vad staten utöver de ordinarie inkomsterna erfordrar, ävensom berättelse om vad i rikets styrelse sedan nästföregående riksdags början sig tilldragit. Har

Konungen låter offentligen kungöra den av Honom för riksdags öppnande bestämda tid, som ej må ut sättas senare än å andra söckendagen efter riksdags början. På den tid skola riksdagsmännen, sedan gudstjänst med dem hållen är, sammankomma på rikssalen, där Konungen eller, då Han så för gott finner, statsministern eller annan statsrådsledamot förer ordet. Vid detta tillfälle låter Konungen till riksdagen överlämna propositionen angående statsverkets tillstånd och behov, innefattande även förslag rörande sättet att genom be villningar fylla vad staten utöver de ordinarie inkomsterna erfordrar, ävensom berättelse om vad i rikets styrelse sedan nästföregående riksdags början sig tilldragit. Har Konungen enligt 2 § sammankallat riksdagen till dag före den 10 janu-

(Nuvarande lydelse)

Konungen enligt § 2 sammankallat riksdagen till dag före den 10 januari, må dock nämnda proposition och berättelse tillställas *kamrarna* i annan ordning, dock ej senare än vid det sammanträde som infaller näst efter den 11 januari.

Vid riksdag som sammanträder efter *upplösning*, varom i § 5 stadgas, skall sådan berättelse, som nyss sagts, ej överlämnas och skall proposition angående statsverkets tillstånd och behov framläggas blott om riksstaten icke blivit reglerad.

Då Konungen, på sätt nu är sagt, riksdag öppnat, framföre, vid samma tillfälle, *kamrarnas talmän* till Konungen, i *kamrarnas* namn, *deras* undersåttliga vördnad.

(Föreslagen lydelse)

ari, må dock nämnda proposition och berättelse tillställas *riksdagen* i annan ordning, dock ej senare än vid det sammanträde som infaller näst efter den 11 januari.

Vid riksdag som sammanträder efter *nyval*, varom i 108 § *regeringsformen* stadgas, skall sådan berättelse, som nyss sagts, ej överlämnas och skall proposition angående statsverkets tillstånd och behov framläggas blott om riksstaten icke blivit reglerad.

Då Konungen, på sätt nu är sagt, riksdag öppnat, framföre, vid samma tillfälle, *riksdagens talman* till Konungen, i *riksdagens* namn, *dess* undersåttliga vördnad.

§ 35.

Vill Konungen, då session pågår, förordna om nya val i hela riket till båda kamrarna eller den ena av dem, meddelar Konungen, sedan Han låtit till rikssalen kalla riksdagen, densamma därstädes Sitt beslut härom. Beslutet må ock, där Konungen så prövar lämpligt, givas riksdagen tillkänna genom öppet brev, som i vardera kammaren samtidigt uppläses av en statsrådets ledamot, den Konungen därtill förordnat, och vare riksdagen efter uppläsandet omedelbart upplöst.

Förordnande om nyval enligt 108 § regeringsformen tillkännagives, då session pågår, genom öppet brev, vilket uppläses i riksdagen av statsministern eller annan ledamot av statsrådet som Konungen förordnat därtill och i annat fall genom allmän kungörelse.

Beslut att avbryta riksdagssession tillkännagives genom öppet brev på sätt som föreskrives i första stycket. Efter tillkännagivandet skall sessionen omedelbart avslutas.

§ 36.

1. Å varje riksdag skola, inom sex dagar efter dess öppnande, tillsättas: ett utrikesutskott, ett konstitutionsutskott, ett statsutskott, ett bevill-

1. Å varje riksdag skola, inom sex dagar efter dess öppnande, tillsättas: ett utrikesutskott, ett konstitutionsutskott, ett statsutskott, ett bevill-

(Nuvarande lydelse)

ningsutskott, ett bankoutskott, *tre* lagutskott, ett jordbruksutskott samt ett allmänt beredningsutskott. Dessa riksdagens ständiga utskott skola bestå: utrikesutskottet av *sexton*, konstitutionsutskottet av *tjugu*, statsutskottet av *trettio*, bevillningsutskottet av *tjugu*, bankoutskottet av *sexton*, varje lagutskott av *sexton*, jordbruksutskottet av *tjugu* samt allmänna beredningsutskottet av *tjugufyra* ledamöter, vilka *vardera kammaren till halva antalet* inom sig väljer; ankommande på *kamrarnas sammanstående* beslut att, när sådant finnes vara av nöden, tillsätta särskilt utskott för upptagande av frågor, som tillhöra ständigt utskotts behandling, så ock att, därest *annat* utskott *än utrikesutskottet* anmäler behov av förstärkning i ledamöternas antal, sådant bevilja.

Finnes fråga äga nära samband med ämne, som tillhör visst ständigt utskotts behandling, må frågan kunna till nämnda utskott hänvisas, ändå att den enligt föreskrifterna i §§ 37—44 skolat handläggas av annat ständigt utskott.

2. *Väckes i någondera kammaren fråga, som blott rör kammaren enskilt, må inom kammaren tillsättas enskilt utskott, bestående av så många ledamöter, som kammaren aktar nödigt.*

3. *Vardera kammaren utser ock inom sig suppleanter att, när utskottsledamöter avgå eller få förfall, i deras ställe inträda. Antalet suppleanter i utrikesutskottet skall vara åtta från vardera kammaren.*

(Föreslagen lydelse)

ningsutskott, ett bankoutskott, *fyra* lagutskott, ett jordbruksutskott samt ett allmänt beredningsutskott. Dessa riksdagens ständiga utskott skola bestå: utrikesutskottet av *sjutton*, konstitutionsutskottet av *tjugusju*, statsutskottet av *fyrtiofem*, bevillningsutskottet av *tjugusju*, bankoutskottet av *sjutton*, varje lagutskott av *sjutton*, jordbruksutskottet av *sjutton* samt allmänna beredningsutskottet av *sjutton* ledamöter, vilka *riksdagen* inom sig väljer; ankommande på *riksdagens* beslut att, när sådant finnes vara av nöden, tillsätta särskilt utskott för upptagande av frågor, som tillhöra ständigt utskotts behandling, så ock att, därest utskott anmäler behov av förstärkning i ledamöternas antal, sådant bevilja.

2. Finnes fråga äga nära samband med ämne, som tillhör visst ständigt utskotts behandling, må frågan kunna till nämnda utskott hänvisas, ändå att den enligt föreskrifterna i 37—44 §§ skolat handläggas av annat ständigt utskott.

3. *Riksdagen* utser ock inom sig suppleanter att, när utskottsledamöter avgå eller få förfall, i deras ställe inträda.

(Nuvarande lydelse)

4. Å riksdag, som sammanträder efter *upplösning*, varom i § 5 stadgas, skola ej flera utskott tillsättas, än som erfordras.

5. Om val — — — — — omförmälda riksdagsstadgan.

6. Statsrådsledamot må — — — — — hans avgång.

Ej må — — — — — § 37 mom. 2 sägs.

Ej heller — — — — — § 39 mom. 2 förmäles.

(Föreslagen lydelse)

4. Å riksdag, som sammanträder efter *nyval*, varom i 108 § *regeringsformen* stadgas, skola ej flera utskott tillsättas, än som erfordras.

§ 38.

1. Konstitutionsutskottet tillkommer att granska rikets grundlagar, lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, vallagen, stadgan om ersättning för riksdagsmannauppdragets fullgörande ävensom den riksdagsstadga, vilken riksdagen jämlikt § 78 äger fastställa, samt att hos riksdagen föreslå de ändringar däruti, dem utskottet anser högst nödiga eller nyttiga och möjliga att verkställa, så ock att meddela utlåtande över de från *kamrarna* till utskottet hänvisade frågor rörande grundlagarna samt ovan omförmälda lagar och stadgar.

2. Utskottet skall — — — — — utskotts behandling.

3. Utskottet åligger ock att äska de i statsrådet förda protokoll; dock gälle vad i 105 § *regeringsformen* finnes om vissa protokoll särskilt föreskrivet. Om utskottets rätt och plikt att, efter granskning av protokollen, *hos riksdagen* anmäla de *anmärkningar*, vartill denna granskning funnits *föranleda*, eller *eljest vidtaga* den med *anledning* av *gjord anmärkning* *erforderliga åtgärd*, så ock att, när av riksdagsman eller av annat utskott än konstitutionsutskottet fråga blivit väckt, att stats-

1. Konstitutionsutskottet tillkommer att granska rikets grundlagar, lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, vallagen, stadgan om ersättning för riksdagsmannauppdragets fullgörande ävensom den riksdagsstadga, vilken riksdagen jämlikt 78 § äger fastställa, samt att hos riksdagen föreslå de ändringar däruti, dem utskottet anser högst nödiga eller nyttiga och möjliga att verkställa, så ock att meddela utlåtande över de från *riksdagen* till utskottet hänvisade frågor rörande grundlagarna samt ovan omförmälda lagar och stadgar.

3. Utskottet åligger ock att äska de i statsrådet förda protokoll; dock gälle vad i 105 § *regeringsformen* finnes om vissa protokoll särskilt föreskrivet. Om utskottets rätt och plikt att, efter granskning av protokollen *eller efter anmälan av annat utskott eller enskild ledamot av riksdagen*, ställa ledamot av statsrådet under tilltal och att göra tillkännagivande för riksdagen angående statsrådsledamots ämbetsförvaltning stadgas i 106 § och 107 § 1 mom. *regeringsformen*.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

rådet eller någon dess ledamot eller föredragande sitt ämbete på obehörigt sätt utövat, däröver, före frågans avgörande av riksdagen, avgiva yttrande därom är i regeringsformen stadgat.

4. Utskottet tillkommer jämväl att, *då olika meningar mellan kamrarna uppstå, till vilket utskott uppkomna frågor och ämnen böra hänvisas, därom besluta, så ock att skilja mellan kammare och dess talman, då den senare vägrar proposition.*

5. I den — — — — — tystnadsplikts iakttagande.

§ 39.

1. Statsutskottet, som — — — — — till riksstat.

2. Utskottet tillkommer ock att efterse och granska, huruvida gjorda eller förordnade utbetalningar av statsmedlen icke överstigit beloppet av de huvudtitlar, vilka av riksdag uti uppgjord statsreglering blivit fastställda, och huruvida utbetalningarna äro grundade på behörigen upprättade stater, eller Konungens i föreskriven ordning utfärdade anordningar, samt styrkta med behöriga kvittenser av dem, som medlen emottagit. Skulle mot riksdagens beslut de till någon huvudtitel anslagna summor befinnas draga till andra ändamål än dem, som under samma huvudtitel höra, eller något av riksdagen fastställt anslag befinnas överskridet, skall utskottet hos *kamrarna* göra anmälan emot den ämbetsman, som en sådan anordning kontrasignerat eller underskrivit, varefter förfares enligt 106 och 107 §§ i regeringsformen. Ej må dock, emot föreskriften i 90 § regeringsformen, *utskottet* i något klan-

4. Utskottet tillkommer jämväl att skilja mellan *riksdagen* och dess talman, då den senare vägrar proposition.

2. Utskottet tillkommer ock att efterse och granska, huruvida gjorda eller förordnade utbetalningar av statsmedlen icke överstigit beloppet av de huvudtitlar, vilka av riksdag uti uppgjord statsreglering blivit fastställda, och huruvida utbetalningarna äro grundade på behörigen upprättade stater, eller Konungens i föreskriven ordning utfärdade anordningar, samt styrkta med behöriga kvittenser av dem, som medlen emottagit. Skulle mot riksdagens beslut de till någon huvudtitel anslagna summor befinnas draga till andra ändamål än dem, som under samma huvudtitel höra, eller något av riksdagen fastställt anslag befinnas överskridet, skall utskottet hos *konstitutionsutskottet* göra anmälan emot den ämbetsman, som en sådan anordning kontrasignerat eller underskrivit, varefter förfares enligt 106 och 107 §§ i regeringsformen. Ej må dock, emot föreskriften i 90 § regeringsformen, *statsutskottet* i något

(Nuvarande lydelse)

der av Konungens gjorda anordningar ingå; ej heller de för statsutgifterna redovisande tjänstemän personligen för utskottet eller riksdagen till ansvar ställas, utan må, där så nödigt finnes, hos Konungen av riksdagen anmälas de anledningar, som förekommit att emot någon sådan tjänsteman i laglig ordning ansvar yrka.

(Föreslagen lydelse)

klander av Konungens gjorda anordningar ingå; ej heller de för statsutgifterna redovisande tjänstemän personligen för utskottet eller riksdagen till ansvar ställas, utan må, där så nödigt finnes, hos Konungen av riksdagen anmälas de anledningar, som förekommit att emot någon sådan tjänsteman i laglig ordning ansvar yrka.

§ 40.

1. Bevillningsutskottet åligger att bereda alla dit från *kamrarna* hänvisade frågor, som angå föreskrifter om bevillnings utgörande. Utskottet har även att, antingen i den ordning § 47 stadgar gemensamt med eller eljest efter samråd med de övriga utskott, vilka handlägga statsregleringsfrågor, förslagsvis beräkna inkomsterna av de särskilda bevillningarna samt, sedan statsverkets behov blivit utredda och bestämda, föreslå sättet att genom bevillning åvägabringa jämvikt i statsregleringen. Utskottet må därjämte uti bevillningsfrågor föreslå vad det anser billigt och nyttigt.

2. Utskottet tillkommer ock att meddela utlåtanden och avgiva förslag i anledning av de från *kamrarna* dit hänvisade frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av lagar och författningar rörande kommunala skatter samt, jämväl i andra fall än i mom. 1 avses, rörande alkoholhaltiga varor.

1. Bevillningsutskottet åligger att bereda alla dit från *riksdagen* hänvisade frågor, som angå föreskrifter om bevillnings utgörande. Utskottet har även att, antingen i den ordning § 47 § stadgar gemensamt med eller eljest efter samråd med de övriga utskott, vilka handlägga statsregleringsfrågor, förslagsvis beräkna inkomsterna av de särskilda bevillningarna samt, sedan statsverkets behov blivit utredda och bestämda, föreslå sättet att genom bevillning åvägabringa jämvikt i statsregleringen. Utskottet må därjämte uti bevillningsfrågor föreslå vad det anser billigt och nyttigt.

2. Utskottet tillkommer ock att meddela utlåtanden och avgiva förslag i anledning av de från *riksdagen* dit hänvisade frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av lagar och författningar rörande kommunala skatter samt, jämväl i andra fall än i mom. 1 avses, rörande alkoholhaltiga varor.

§ 41.

1. Bankoutskottet tillhör att undersöka och utreda riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och till-

1. Bankoutskottet tillhör att undersöka och utreda riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och till-

(Nuvarande lydelse)

stånd samt att föreslå och i mål, för vilka utskottet fått sig sådan makt av riksdagen uppdragen, giva föreskrifter om bankens och riksgäldskontorets förvaltning ävensom att föreslå vad till fyllandet av riksgäldsverkets behov erfordras. Utskottet skall ock meddela utlåtanden och avgiva förslag i anledning av de från *kamrarna* dit hänvisade frågor, som avse användningen av de under riksgäldskontorets förvaltning stående utlåningsfonder.

2. Utskottet tillkommer ock att meddela utlåtanden och avgiva förslag i anledning av de från *kamrarna* hänvisade frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av lagar och författningar rörande såväl riksbanken som andra bankinrättningar samt om rikets mynt ävensom sådana frågor om det ekonomiska livets eller särskilda näringsgrenars organisation och förhållanden, vilka ej äro av beskaffenhet att böra av annat utskott behandlas.

3. Utskottet skall jämväl undfå del av Konungens angående statsverkets tillstånd och behov avlåtna proposition, vad angår riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, och med anledning därav liksom ock med avseende å övriga från *kamrarna* dit hänvisade frågor i dessa ämnen avgiva utlåtanden och förslag.

(Föreslagen lydelse)

stånd samt att föreslå och i mål, för vilka utskottet fått sig sådan makt av riksdagen uppdragen, giva föreskrifter om bankens och riksgäldskontorets förvaltning ävensom att föreslå vad till fyllandet av riksgäldsverkets behov erfordras. Utskottet skall ock meddela utlåtanden och avgiva förslag i anledning av de från *riksdagen* dit hänvisade frågor, som avse användningen av de under riksgäldskontorets förvaltning stående utlåningsfonder.

2. Utskottet tillkommer ock att meddela utlåtanden och avgiva förslag i anledning av de från *riksdagen* hänvisade frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av lagar och författningar rörande såväl riksbanken som andra bankinrättningar samt om rikets mynt ävensom sådana frågor om det ekonomiska livets eller särskilda näringsgrenars organisation och förhållanden, vilka ej äro av beskaffenhet att böra av annat utskott behandlas.

3. Utskottet skall jämväl undfå del av Konungens angående statsverkets tillstånd och behov avlåtna proposition, vad angår riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, och med anledning därav liksom ock med avseende å övriga från *riksdagen* dit hänvisade frågor i dessa ämnen avgiva utlåtanden och förslag.

§ 42.

1. Lagutskotten skola meddela utlåtanden och avgiva förslag i anledning av de, såsom icke tillhörande

1. Lagutskotten skola meddela utlåtanden och avgiva förslag i anledning av de, såsom icke tillhörande

(Nuvarande lydelse)

annat utskotts behandling, från *kamrarna* dit hänvisade frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av civil-, kriminal- och kyrkolag, likasom ock av andra lagar och författningar, som stiftas av Konung och riksdag samfällt.

2. Det tillkommer — — — — —

3. *Fördelning* mellan lagutskotten av till dem hörande ärenden *verkställes på sätt riksdagen bestämmer*.

Jordbruksutskottet, som skall er- hålla del av Konungens angående statsverkets tillstånd och behov till riksdagen avgivna proposition i vad den angår jordbruksärenden, åligger att granska samt, med iakttagande av nödiga indragningar och besparingar, utreda och uppgiva statsverkets behov med hänsyn till denna styrelsens gren ävensom att för övrigt avgiva betänkanden och förslag i anledning av de från *kamrarna* till utskottet hänvisade jordbruksärenden.

Allmänna beredningsutskottet skall meddela utlåtanden och avgiva förslag i anledning av de, såsom icke tillhörande annat utskotts behandling, från *kamrarna* dit hänvisade frågor av beskaffenhet att utskotts yttrande däröver erfordras.

(Föreslagen lydelse)

annat utskotts behandling, från *riksdagen* dit hänvisade frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av civil-, kriminal- och kyrkolag, likasom ock av andra lagar och författningar, som stiftas av Konung och riksdag samfällt.

göra hemställan.

3. *Bestämmelser om fördelningen* mellan lagutskotten av till dem hörande ärenden *meddelas i den i 78 § omnämnda riksdagsstadgan*.

§ 43.

Jordbruksutskottet, som skall er- hålla del av Konungens angående statsverkets tillstånd och behov till riksdagen avgivna proposition i vad den angår jordbruksärenden, åligger att granska samt, med iakttagande av nödiga indragningar och besparingar, utreda och uppgiva statsverkets behov med hänsyn till denna styrelsens gren ävensom att för övrigt avgiva betänkanden och förslag i anledning av de från *riksdagen* till utskottet hänvisade jordbruksärenden.

§ 44.

Allmänna beredningsutskottet skall meddela utlåtanden och avgiva förslag i anledning av de, såsom icke tillhörande annat utskotts behandling, från *riksdagen* dit hänvisade frågor av beskaffenhet att utskotts yttrande däröver erfordras.

§ 48.

Omröstning inom — — — — — ur rösturnan.

Om val, som inom utskott förrät- tas, gäller vad i § 75 mom. 2 finnes därom stadgat.

Ledamot, som i utskotts beslut ej instämt, är obetaget att jämte ut-

Om val, som inom utskott förrät- tas, gäller vad i 75 § 3 mom. finnes därom stadgat.

Ledamot, som i utskotts beslut ej instämt, är obetaget att jämte ut-

(Nuvarande lydelse)

skottets yttrande lämna *kamrarna* del av sin skiljaktiga mening, som i sådant fall bör till utskottet skriftligen avgivas. Dock må utskottets betänkande därigenom icke uppehållas.

(Föreslagen lydelse)

skottets yttrande lämna *riksdagen* del av sin skiljaktiga mening, som i sådant fall bör till utskottet skriftligen avgivas. Dock må utskottets betänkande därigenom icke uppehållas.

§ 49.

Val av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet, varom stadgas i § 36, gälle ock som val av ledamöter och suppleanter till den i § 54 regeringsformen omförmälda utrikesnämnd. Ledamot av nämnden utövar sin befattning till dess nytt val till utrikesutskott förrättas, dock att ledamot, som avgår ur riksdagen innan den tid, för vilken han blivit vald till riksdagsman, tilländalupit, eller som utnämnes till statsråd, ej vidare skall anses tillhöra nämnden. Förordnar Konungen om nya val till båda kamrarna eller den ena av dem, behålle utan hinder därav nämndens ledamöter sina befattningar.

Inträffar ledighet — — — — — därvid närvara.

Konungen sammankallar — — — — — förordnar Konungen.

Skulle minst *sex* av nämndens ledamöter hos ministern för utrikes ärendena göra framställning om rådsläpning i viss uppgiven fråga, varder nämnden sammankallad.

Ledamot av — — — — — stadgade tystnadsplikten.

Ärendenas behandling i kamrarna.

Talmännen skola tillse, att nödig skyndsamhet och största möjliga planmässighet iakttages vid riksdagsarbetets bedrivande.

Vardera kammaren skall utse fyra ledamöter att jämte talmännen och

Varje riksdag skall inom sex dagar efter riksdagens öppnande inom sig välja den i 54 § regeringsformen omförmälda utrikesnämnd. Nämnden skall bestå av nio ledamöter och nio suppleanter. Val av utrikesnämnd gäller till dess nytt sådant val förrättas, dock att ledamot, som avgår ur riksdagen innan den tid, för vilken han blivit vald till riksdagsman, tilländalupit, eller som utnämnes till statsråd, ej vidare skall anses tillhöra nämnden.

Skulle minst *fyra* av nämndens ledamöter hos ministern för utrikes ärendena göra framställning om rådsläpning i viss uppgiven fråga, varder nämnden sammankallad.

Ärendenas behandling i riksdagen.

§ 50.

Talmannen skall tillse, att nödig skyndsamhet och största möjliga planmässighet iakttages vid riksdagsarbetets bedrivande.

Riksdagen skall utse minst fyra ledamöter att jämte talmannen och

(Nuvarande lydelse)

vice talmännen samt de ständiga utskottens ordförande rådpläga om vad i avseende å ärendenas behandling i *utskott* och *kamrar* må vara att iakttaga för vinnande av nämnda syfte (talmanskonferensen). Närmare bestämmelser om talmanskonferensen meddelas uti den i § 78 omnämnda riksdagsstadgan.

(Föreslagen lydelse)

vice talmännen samt de ständiga utskottens ordförande rådpläga om vad i avseende å ärendenas behandling i *riksdagen* och *dess utskott* må vara att iakttaga för vinnande av nämnda syfte (talmanskonferensen). Närmare bestämmelser om talmanskonferensen meddelas uti den i 78 § omnämnda riksdagsstadgan.

§ 51.

Talmännen eller, i händelse av förfall för *dem*, vice *talmännen* åligger, var för sin *kammare*, att utfärda kallelse till sammanträden, att ärendena därvid föredraga, att upptaga, reda och framställa de yttrade meningarna, att göra propositioner för besluts fattande och vidmakthålla ordning vid sammanträdena, allt efter de föreskrifter denna grundlag innehåller. Dock må den, som talmansbefattningen utövar, ej deltaga i överläggning och ej heller något annat föreslå, än som erfordras till verkställighet av grundlagarna, av riksdagens *eller kamrarnas* särskilda beslut eller i övrigt av de reglementariska stadganden, som för riksdagsärendenas behandling blivit antagna.

Talman äger ej makt att, utan *kammarens* samtycke, något dess sammanträde avsluta.

Tal mannen eller, i händelse av förfall för *honom*, vice *talman* åligger att utfärda kallelse till *riksdagens* sammanträden, att ärendena därvid föredraga, att upptaga, reda och framställa de yttrade meningarna, att göra propositioner för besluts fattande och vidmakthålla ordning vid sammanträdena, allt efter de föreskrifter denna grundlag innehåller. Dock må den, som talmansbefattningen utövar, ej deltaga i överläggning och ej heller något annat föreslå, än som erfordras till verkställighet av grundlagarna, av riksdagens särskilda beslut eller i övrigt av de reglementariska stadganden, som för riksdagsärendenas behandling blivit antagna.

Talman äger ej makt att, utan *riksdagens* samtycke, något dess sammanträde avsluta.

§ 52.

Vid *kammarens* sammanträde äger varje dess ledamot rätt att, med de undantag denna riksdagsordning stadgar eller *kammare* med stöd därav föreskriver, till protokollet fritt tala och utlåta sig i alla frågor, som

Vid *riksdagens* sammanträde äger varje dess ledamot rätt att, med de undantag denna riksdagsordning stadgar eller *riksdagen* med stöd därav föreskriver, till protokollet fritt tala och utlåta sig i alla frågor,

(Nuvarande lydelse)

under överläggning komma, och om lagligheten av allt, som inom *kammaren* sig tilldrager.

En var yttrar sig i den ordning, han därtill sig anmält och uppropad bliver. Dock må ledamot, på sätt *kammaren* särskilt föreskriver, kunna för genmäle till annan talare erhålla ordet i annan ordning.

Riksdagsman må, på sätt *kammaren* särskilt föreskriver, till ledamot av statsrådet framställa spörsmål i ämne utom föredragningslistan. Sådana spörsmål äro antingen interpellationer eller enkla frågor för upplysningars inhämtande. *Kammaren* må föreskriva inskränkningar i ledamots rätt att erhålla ordet i samband med framställande av interpellationer eller besvarande av enkla frågor.

Ej må — — — — — utom protokollet.

Ingen må tillåta sig personligen förolämpande uttryck eller eljest uppträda på ett mot god ordning stridande sätt. Sker det, och låter den felande sig icke av talmannens föreställning rätta, äger talmannen fråntaga honom ordet. Har sådant ägt rum, må den felande för det sam-

(Föreslagen lydelse)

som under överläggning komma, och om lagligheten av allt, som inom *riksdagen* sig tilldrager.

Talmannen bestämmer ordningen mellan de ledamöter som före överläggningen i viss fråga anmält, att de vilja yttra sig under överläggningen. I övrigt yttrar sig var och en i den ordning han anmält sig och blir uppropad. Dock må ledamot, på sätt *riksdagen* föreskriver, kunna för genmäle till annan talare erhålla ordet i annan ordning.

Riksdagsman må, på sätt *riksdagen* föreskriver, till ledamot av statsrådet framställa spörsmål i ämne utom föredragningslistan. Sådana spörsmål äro antingen interpellationer eller enkla frågor för upplysningars inhämtande. *Riksdagen* må föreskriva inskränkningar i ledamots rätt att erhålla ordet i samband med framställande av interpellationer eller besvarande av enkla frågor, så ock begränsa den tid under vilken talare må hava ordet i samband med besvarande av enkla frågor.

Genom särskilt beslut äger *riksdagen* även i samband med överläggningen i viss fråga på förslag av talmannen begränsa tiden för anförande i frågan. Sådant beslut fattas utan föregående överläggning.

Ingen må tillåta sig personligen förolämpande uttryck eller eljest uppträda på ett mot god ordning stridande sätt. Sker det, och låter den felande sig icke av talmannens föreställning rätta, äger talmannen fråntaga honom ordet. Har sådant ägt rum, må den felande för det sam-

(Nuvarande lydelse)

manträdet icke vidare yttra sig. Väckes förslag, att den ledamot, som sålunda sig förgått, därjämte må av talmannen erhålla varning eller att saken bör till laga domstols behandling överlämnas, skall beslut däröver av *kammaren* vid nästa sammanträde utan föregående överläggning fattas.

(Föreslagen lydelse)

manträdet icke vidare yttra sig. Väckes förslag, att den ledamot, som sålunda sig förgått, därjämte må av talmannen erhålla varning eller att saken bör till laga domstols behandling överlämnas, skall beslut däröver av *riksdagen* vid nästa sammanträde utan föregående överläggning fattas.

§ 53.

Ej må riksdagen eller *kamrarna* i Konungens närvaro över något ämne rådpläga eller besluta; ej heller må riksföreståndare övervara *kamrarnas* överläggningar eller beslut.

Uti vardera *kammaren* äga statsrådets ledamöter tillträde, med rättighet att deltaga i överläggningarna men ej i besluten, där de ej äro ledamöter av *kammaren*.

I mål, som personligen rör någon ledamot i *kammare*, må han väl överläggningarna, men ej beslutet, övervara.

Ej må riksdagen i Konungens närvaro över något ämne rådpläga eller besluta; ej heller må riksföreståndare övervara *riksdagens* överläggningar eller beslut.

Ledamot av statsrådet, som ej tillhör riksdagen, äger tillträde till *riksdagens sammanträden*, med rättighet att deltaga i överläggningarna men ej i besluten.

I mål, som personligen rör någon ledamot av *riksdagen*, må han väl överläggningarna, men ej beslutet, övervara.

§ 54.

Konungens skrivelser och propositioner tillställas båda *kamrarna* samt böra alltid vara åtföljda av statsrådets och, då lagrådet avgivit utlåtande, jämväl dess yttrande.

Propositioner böra — — — — — göra låter.

Propositioner, som — — — — — allvarligt men.

Övriga propositioner, — — — — — dess avlåtande.

Konungens skrivelser och propositioner till *riksdagen* böra alltid vara åtföljda av statsrådets och, då lagrådet avgivit utlåtande, jämväl dess yttrande.

§ 55.

1. Motion må av riksdagsman i *den kammare*, han tillhör, göras inom femton dagar från den dag, då propositionen angående statsverkets tillstånd och behov kom *kammaren* till handa.

1. Motion må av riksdagsman göras inom femton dagar från den dag, då propositionen angående statsverkets tillstånd och behov överlämnades till *riksdagen*.

(Nuvarande lydelse)

Motion, som föränledes av kungl. proposition, vilken efter öppnandet till riksdagen avlämnats, må dock väckas sist vid det sammanträde, som infaller näst efter tio dagar från det propositionen *kom kammaren till handa*. I sistnämnda fall äge likväl *kammare*, därest den med hänsyn till infallande helg eller ärendets synnerliga omfattning finner sådant nödigt, medgiva utsträckning av motionstiden, dock längst till det sammanträde, som infaller näst efter femton dagar från det propositionen *kom kammaren till handa*. Fråga om sådan utsträckning må ej väckas senare än vid andra sammanträdet efter det, då propositionen *kom kammaren till handa*.

Har behandlingen av proposition eller framställning från något riksdagens verk uppskjutits till höstsession, må motion, som föränledes av propositionen eller framställningen, väckas sist dagen efter höstsessionens början.

Vad i andra stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om motion, som föränledes av framställning från något riksdagens verk. I sådant fall skall tiden för motions väckande räknas från den dag, då anmälan om framställningens ingivande, på sätt riksdagen föreskriver, delgives kammaren.

I frågor, som röra någondera kammaren enskilt, samt i frågor, som av

(Föreslagen lydelse)

Motion, som föränledes av kungl. proposition, vilken efter öppnandet till riksdagen avlämnats, må dock väckas sist vid det sammanträde, som infaller näst efter tio dagar från det propositionen *anmäldes i riksdagen av talmannen*. I sistnämnda fall äge likväl *riksdagen*, därest den med hänsyn till infallande helg eller ärendets synnerliga omfattning finner sådant nödigt, medgiva utsträckning av motionstiden, dock längst till det sammanträde, som infaller näst efter femton dagar från det propositionen *anmäldes*. Fråga om sådan utsträckning må ej väckas senare än vid andra sammanträdet efter det, då propositionen *anmäldes*.

Andra stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om motion, som föränledes av framställning från något riksdagens verk.

Har behandlingen av sådan proposition eller framställning från något riksdagens verk, som *anmälts i riksdagen efter den 10 maj*, uppskjutits till höstsession, må motion, som föränledes av propositionen eller framställningen, väckas sist dagen efter höstsessionens början.

I frågor, som omedelbart föränledas av något av riksdagen redan fat-

(Nuvarande lydelse)

redan inom någondera kammaren fattat beslut eller annan under riksdagen inträffad händelse omedelbarligen föranledas, må motion framställas, så länge session pågår.

Motion bör — — — — — beskaffenhet sammanföras.

2. Konungens propositioner, så ock motioner i ämnen, som tillhöra ständigt utskotts behandling, kunna icke till avgörande i kammare företagas, innan utskott däröver avgivit yttrande. Frågor, som röra någondera kammaren enskilt, må genast avgöras.

(Föreslagen lydelse)

tat beslut eller av annan under riksdagen inträffad händelse, må motion framställas, så länge session pågår.

2. Proposition eller motion kan icke upptagas till avgörande i riksdagen, innan utskott avgivit yttrande däröver.

§ 56.

Prövar Konungen lämpligt att i fråga, som angår rikets förhållande till främmande makt, eller i annat ärende av större allmänt intresse meddelande muntligen göres till riksdagen, tillkommer det statsrådsledamot, som Konungen därtill förordnar, att i *vardera kammaren* lämna meddelandet. Ej vare ledamot av *kammaren* förmenat att yttra sig över vad sålunda meddelats.

Konungen äger bestämma att i fall, som här avses, *kamrarnas sammanträden skola* hållas inom lyckta dörar.

Prövar Konungen lämpligt att i fråga, som angår rikets förhållande till främmande makt, eller i annat ärende av större allmänt intresse meddelande muntligen göres till riksdagen, tillkommer det statsrådsledamot, som Konungen därtill förordnar, att i *riksdagen* lämna meddelandet. Ej vare ledamot av *riksdagen* förmenat att yttra sig över vad sålunda meddelats.

Konungen äger bestämma att i fall, som här avses, *riksdagens sammanträde skall* hållas inom lyckta dörar.

§ 57.

Därest av riksdagsman eller av annat utskott än konstitutionsutskottet, fråga hos kamrarna väckes, att statsrådet eller någon dess ledamot eller föredragande sitt ämbete på obehörigt sätt utövat, böra därvid endast följande ordalag nyttjas: »det är anledning till anmärkning mot statsrådet, eller den eller den leda-

Yrkande om misstroendeförklaring enligt 107 § 2 mom. regeringsformen skall framställas vid sammanträde med riksdagen. Sådant ärende må ej hänvisas till utskott. Ärendet skall ligga på bordet till det andra sammanträdet efter det, då yrkandet framställdes, och avgöras senast vid det därpå följande sammanträdet.

(Nuvarande lydelse)

moten eller föredraganden, varom remiss begäres till konstitutionsutskottet, inför vilket anledningen skall uppgivas». Sådan remiss skall då genast ovägrligen verkställas. Vid kammarens överläggning om sådan fråga gälle i avseende på Konungens beslut uti mål, som röra enskilda personers eller korporationers rättigheter och angelägenheter, vad uti 107 § regeringsformen stadgat är.

(Föreslagen lydelse)

Yrkande om misstroendeförklaring skall avlämnas skriftligen till protokollet så snart det framställts.

Omröstning om misstroendeförklaring avser endast själva yrkandet. Föreligga samtidigt två eller flera yrkanden om misstroendeförklaring mot samma ledamot av statsrådet, skall endast en omröstning äga rum.

§ 58.

När proposition eller motion första gången i *kammare* förekommer, skall den, så framt ej *kammaren densamma* genast till utskott *förvisar*, ligga på bordet till nästa sammanträde, då sådan hänvisning bör ske, därest frågan ej nedlägges *eller, om den rörer kammaren enskilt, eljest bliver avgjord*. Varje ledamot äger i målet avgiva yttrande, vilket jämväl till utskottet överlämnas; men ej må därav remissen till utskottet uppehållas.

Är inom *kammare* väckt fråga om sådan utsträckning av motionstid, som i 55 § 1 mom. andra stycket sägs, eller uppstår fråga till vilket utskott ett mål bör hänvisas, skall sådan fråga blott för det sammanträde, då den väckt blivit, kunna läggas på bordet, men vid det nästföljande ovillkorligen avgöras.

Kamrarna må *genom sammanstämmande beslut* till annan session eller till nästföljande riksdag uppskjuta behandlingen av proposition, framställning från något riksdagens verk eller motion, som ej berör riksstaten. Ytterligare uppskov må beslutas; dock att ärendet skall avgö-

När proposition eller motion första gången i *riksdagen* förekommer, skall den, så framt *den* ej genast till utskott *förvisas*, ligga på bordet till nästa sammanträde, då sådan hänvisning bör ske, därest frågan ej nedlägges. Varje ledamot äger i målet avgiva yttrande, vilket jämväl till utskottet överlämnas; men ej må därav remissen till utskottet uppehållas.

Är inom *riksdagen* väckt fråga om sådan utsträckning av motionstid, som i 55 § 1 mom. andra stycket sägs, eller uppstår fråga till vilket utskott ett mål bör hänvisas, skall sådan fråga blott för det sammanträde, då den väckt blivit, kunna läggas på bordet, men vid det nästföljande ovillkorligen avgöras.

Riksdagen må till annan session eller till nästföljande riksdag uppskjuta behandlingen av proposition, framställning från något riksdagens verk eller motion, som ej berör riksstaten. Ytterligare uppskov må beslutas; dock att ärendet skall avgöras senast under nästföljande riks-

(Nuvarande lydelse)

ras senast under nästföljande riksdag. *Ej må ärendes behandling uppskjutas till nästföljande riksdag, om nya val i hela riket till andra kammaren dessförinnan förrättas. Förordnar Konungen om nya val till båda kamrarna eller den ena av dem, vare beslut om uppskov förfallet.*

Uppskov må beslutas på framställning av vederbörande utskott, som har att i frågan inhämta yttrande från talmanskonferensen; *kamrarna* likväl obetaget att vid prövningen av utskottets utlåtande i ärendet besluta uppskov enligt vad i nästföregående stycke sägs.

Kamrarna må genom sammanstående beslut, efter hörande av den i 50 § omförmälda talmanskonferens, besluta att uppskjuten fråga skall upptagas vid extra session.

Av riksdagen — — — — — i § 64.

(Föreslagen lydelse)

dag. *Uppskov till nästföljande riksdag må ej beslutas under år då ordinarie val till riksdagen förrättas. Meddelas förordnande om nyval enligt 108 § regeringsformen, vare beslut om uppskov förfallet.*

Uppskov må beslutas på framställning av vederbörande utskott, som har att i frågan inhämta yttrande från talmanskonferensen; *riksdagen* likväl obetaget att vid prövningen av utskottets utlåtande i ärendet besluta uppskov enligt vad i nästföregående stycke sägs.

Riksdagen må, efter hörande av talmanskonferensen, besluta att uppskjuten fråga skall upptagas vid extra session.

§ 59.

Betänkande, som av ständigt eller i dess ställe särskilt tillsatt utskott avgivits, skall i bägge kamrarna för ärendets avgörande, så vitt ske kan, samtidigt föredragas. Efter betänkandets första föredragning skall detsamma vila på bordet. Vid nästa föredragning, evad överläggning då äger rum eller ej, skall det, så framt ej kammaren på vederbörande utskotts framställning annorlunda beslutar, åter göras vilande. Men då saken tredje gången förekommer, skall den till avgörande företagas.

Utskotts förberedande hemställanden och förfrågningar må genast avgöras, därest icke någon *kammarens* ledamot bordläggning begär.

Efter den första föredragningen i riksdagen av betänkande, som av utskott avgivits, skall betänkandet vila på bordet. Vid nästa föredragning, evad överläggning då äger rum eller ej, skall det, så framt ej riksdagen på vederbörande utskotts framställning annorlunda beslutar, åter göras vilande. Men då saken tredje gången förekommer, skall den till avgörande företagas.

Utskotts förberedande hemställanden och förfrågningar må genast avgöras, därest icke någon *riksdagens* ledamot bordläggning begär.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

§ 60.

1. Ej må något mål, däri överläggning ägt rum, till slutligt avgörande företagas, förrän *kammaren* på talmannens hemställan förklarat överläggningen slutad.

2. Därefter bör, — — — — — mom. stadgas.

Kan fråga — — — — — är föreskriven.

Proposition skall — — — — — överläggning uppriva.

Då voteras skall, bör voteringsproposition jämte tydlig kontraposition genast författas, justeras och uppläsas, samt omröstningen strax därefter verkställas; men ej må proposition göras, om votering skall äga rum, ej heller någon omröstning där- om tillåtas. Omröstningen skall ske öppet. Befinnas de avgivna rösterna lika delade, nedlägga talmannen i en därtill avsedd rösturna en ja-sedel och en nej-sedel, båda lika till storlek och utseende, tryckta och omärkta samt var för sig slutna och hoprullade, och avgöres då omröstningens utgång genom den sedel, som en av *kammarens* ledamöter på anmodan av talmannen upptager ur rösturnan.

3. Fråga, varom — — — — — genast förstöras.

§ 61.

Talman må ej vägra proposition, utom när han finner väckt fråga strida mot grundlags lydelse; och bör han då alltid anföra skälen till sin vägran. Därest *kammaren* ändock yrkar proposition, skall *talman* äga att förklara överläggningen vilande, och målet förvisas då till konstitutionsutskottet, som det åligger att ofördröjligen inkomma med motiverat och bestämt utlåtande över frågans stridighet eller enlighet med

1. Ej må något mål, däri överläggning ägt rum, till slutligt avgörande företagas, förrän *riksdagen* på talmannens hemställan förklarat överläggningen slutad.

Då voteras skall, bör voteringsproposition jämte tydlig kontraposition genast författas, justeras och uppläsas, samt omröstningen strax därefter verkställas; men ej må proposition göras, om votering skall äga rum, ej heller någon omröstning där- om tillåtas. Omröstningen skall ske öppet. Befinnas de avgivna rösterna lika delade, nedlägga talmannen i en därtill avsedd rösturna en ja-sedel och en nej-sedel, båda lika till storlek och utseende, tryckta och omärkta samt var för sig slutna och hoprullade, och avgöres då omröstningens utgång genom den sedel, som en av *riksdagens* ledamöter på anmodan av talmannen upptager ur rösturnan.

Talmannen må ej vägra proposition, utom när han finner väckt fråga strida mot grundlags lydelse; och bör han då alltid anföra skälen till sin vägran. Därest *riksdagen* ändock yrkar proposition, skall *talmannen* äga förklara överläggningen vilande, och målet förvisas då till konstitutionsutskottet, som det åligger att ofördröjligen inkomma med motiverat och bestämt utlåtande över frågans stridighet eller enlighet med

(Nuvarande lydelse)

grundlagen. Å vad utskottet förklarat icke vara mot grundlag stridande kan proposition sedermera ej vägras.

Kammarens beslut i fråga, som icke rör kammaren enskilt, skall med kammaren genom utdrag av protokollet delgivas. Har målet varit av ständigt eller i dess ställe särskilt tillsatt utskott handlagt, skall ock detta om beslutet på enahanda sätt underrättas. Därest ledamot, som i kammarens beslut ej instämt, vill sin särskilda mening hos medkammaren anmäla, skall sådant vara honom obetaget; börande han i slikt fall sin skiljaktiga mening skriftligen till protokollet avlämna, varefter den genom protokollsutdrag med kammaren delgives; men ej må härav i något fall beslutets expedierande uppehållas.

När fråga, varöver utskott sig utlåtit, till avgörande förekommer, äger kammaren att antingen genast, med bifall till utlåtet eller utan avseende å vad utskottet föreslagit, fatta sitt beslut, eller, om ämnet anses fordra ytterligare utredning, målet till utskottet återförvisa.

Stanna kamrarna över någon fråga, däri ständigt eller i dess ställe särskilt tillsatt utskott sig yttrat, uti huvudsakligen eller till vissa delar olika beslut, då skall utskottet söka att de olika meningarna, såvida möj-

(Föreslagen lydelse)

grundlagen. Å vad utskottet förklarat icke vara mot grundlag stridande kan proposition sedermera ej vägras.

§ 62.

Om riksdagens beslut i fråga, som varit av utskott handlagd, skall utskottet underrättas genom utdrag av protokollet.

§ 63.

När fråga, varöver utskott sig utlåtit, till avgörande förekommer, äger riksdagen genast, med bifall till utlåtet eller utan avseende å vad utskottet föreslagit, fatta sitt beslut. Om ledamot av riksdagen yrkar det och minst en tredjedel av de röstande förena sig om yrkandet, skall frågan dock återförvisas till utskottet för ytterligare utredning. Återförvisning må ej ske mer än en gång i samma fråga.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

ligt är, sammanjämka och med förslag därom till kamrarna inkomma.

Vad kamrarna sammanstämmande besluta, det vare riksdagens beslut. Bliva kamrarna ej, efter den behandling ovan är nämnd, om ett beslut ense, skall frågan, utom i de fall 65 § upptager, anses hava för den sessionen förfallit.

§ 64.

Förslag till stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av grundlag kan förkastas å den riksdag, vid vilken förslaget väckes, men ej slutligen antagas eller bifallas i vidsträcktare mån, än såsom ett förslag, vilket skall vila för att efter därpå förrättade nya val i hela riket till andra kammaren av den riksdag, som först sammanträder, ånyo prövas. Varder förslaget därvid av bägge kamrarna antaget, bliver det riksdagens beslut; ägande kamrarna ej rätt att uti vilande förslag ändring göra. Ej må beslut över vilande förslag till annan riksdag, än nu är nämnt, uppskjutas utan att Konungen och bägge kamrarna därom äro ense.

§ 65.

När, i fråga om statsutgifter eller bevilning, eller om reglementariska föreskrifter för riksbanken, dess inkomster och utgifter, eller om ansvarsfrihet för fullmäktige i riksbanken, eller om riksgäldskontorets styrelse och förvaltning, inkomster och utgifter, kamrarna fatta stridiga beslut, som ej uppå vederbörligt utskotts förslag varda sammanjämka, skola bägge kamrarna var för sig

Förslag till stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av grundlag kan förkastas å den riksdag, vid vilken förslaget väckes, men ej slutligen antagas eller bifallas i vidsträcktare mån än såsom ett förslag, vilket skall vila för att efter därpå förrättat val i hela riket till riksdagen ånyo prövas av den riksdag, som utsetts genom valet, vid dess första session. Varder förslaget därvid antaget, bliver det riksdagens beslut; ägande riksdagen ej rätt att uti vilande förslag ändring göra. Ej må beslut över vilande förslag till annan riksdag, än nu är nämnt, uppskjutas, utan att Konungen och riksdagen därom äro ense.

(Denna paragraf utgår.)

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

rösta om de olika beslut, vari vardera förut stannat; kommande den mening, som därvid erhåller de flesta ledamöters av båda kamrarna sammanräknade röster, att gälla såsom riksdagens beslut. Om vid sammanräkningen av de avgivna rösterna dessa befinnas lika delade, nedlägga andra kammarens talman i en därtill avsedd rösturna en ja-sedel och en nej-sedel, båda lika till storlek och utseende, tryckta och omärkta samt var för sig slutna och hoprullade, och avgöres då omröstningens utgång genom den sedel, som en av andra kammarens ledamöter på anmodan av talmannen upptager ur rösturnan.

§ 66.

Då val till Konung eller tronföljare skall förrättas, tillsättes en nämnd, bestående av sextiofyra personer, av vilka vardera kammaren inom sig utser trettiotvå, med uppdrag att, vid förefallande skiljaktighet mellan kamrarna, bestämma valet. Dagen efter, sedan nämnden är utsedd, skrida kamrarna till val av Konung eller tronföljare. Förenas kamrarna om en och samma person, är han att såsom utkorad anse. I annat fall avgör nämnden. Dock må ej hos densamma komma under omröstning andra än de, som i vardera kammaren erhållit flesta rösterna, ägande ingendera kammaren att flera än en kandidat framställa. Nämndens ledamöter, vilka ej i och för denna befattning må uteslutas från deras riksdagsmannarätt i kamrarna, sammanträda dagen efter den, då valet i

(Denna paragraf utgår.)

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

kamrarna förrättat är, och skiljas ej åt förrän valförrättningen är fullgjord. Den av de bägge under omröstning komna personerna, på vilken då inom nämnden de flesta rösterna falla, är behörigen vald. I den händelse, som 94 § regeringsformen omförmäler, skall nämnden väljas inom tionde dagen efter den, som i riksdagskallelsen är till riksdagens sammankomst utsatt.

§ 67.

Skall riksföreståndare tillsättas, gånge härmed som för val till Konung eller tronföljare är i nästföregående § stadgat.

(Denna paragraf utgår.)

§ 68.

Riksdagens ombudsmän — — — — — därefter försiggått.

Val av ombudsmän verkställes genom fyrtioåtta för tillfället nämnda valmän, av vilka vardera kammaren inom sig utser tjugufyra. Dessa valmän skola sammanträda till valförrättningen senast å femtonde dagen efter den, då de blivit utsedda. Vid valet gälle enahanda bestämmelser som för val av kamrarnas talmän.

Vid val av ombudsman äger 33 § 1 mom. motsvarande tillämpning.

Valmännen böra vid samma tillfälle, då ombudsman utses, och på enahanda sätt välja en ställföreträdare för honom. Ställföreträdare utses för tiden till dess nytt val av vederbörande ombudsman äger rum.

Riksdagen bör vid samma tillfälle, då ombudsman utses, och på enahanda sätt välja en ställföreträdare för honom. Ställföreträdare utses för tiden till dess nytt val av vederbörande ombudsman äger rum.

I händelse — — — — — i riksgäldskontoret.

§ 69.

Riksdagen skall vart fjärde år tillätta en nämnd av fyrtioåtta personer, därav vardera kammaren inom sig utser tjugufyra, och vilken nämnd, i den ordning 103 och 104 §§ regeringsformen stadga, äger att dö-

Riksdagen skall vart tredje år inom sig utse en nämnd av fyrtioåtta personer, vilken nämnd, i den ordning 103 och 104 §§ regeringsformen stadga, äger att döma, huruvida högsta domstolens och regeringsrät-

(Nuvarande lydelse)

ma, huruvida högsta domstolens och regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, eller om vissa av dem, utan bevisligen begångna fel och brott, varom regeringsformens 102 § handlar, likväl kunna anses böra från detta kall skiljas. Denna nämnd träder samma dag den blivit vald tillsammans.

Nämndens samtliga — — — — — vidare föreskrives.

I enahanda — — — — — regeringsrättens ledamöter.

(Föreslagen lydelse)

tens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, eller om vissa av dem, utan bevisligen begångna fel och brott, varom regeringsformens 102 § handlar, likväl kunna anses böra från detta kall skiljas. Denna nämnd träder samma dag den blivit vald tillsammans.

§ 70.

1. De sex — — — — — honom återstått.

2. Riksdagen skall jämväl välja fullmäktige att, jämlikt särskilt reglemente, förvalta riksgäldskontorets medel och tillhörigheter. Dessa fullmäktige skola vara sju och väljas för tiden från valet, till dess sådant val under tredje året därefter försiggått. *Ordförande bland fullmäktige väljes särskilt.* Av de övriga sex skola två årligen avgå. Har fullmäktig före utgången av den bestämda tjänstgöringstiden avgått, eller har ansvarsfrihet honom vägrats, anställs val för den tid, som för honom återstått. Då val av ordförande äger rum, utses denne före övriga fullmäktige.

3. Val av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret verkställas genom fyrtioåttio valmän, av vilka vardera kammaren inom sig utser tjugufyra. Valen ske med slutna sedlar. Val för längre tjänstgöringstid verkställs före val för kortare. Avgående fullmäktig kan återväljas.

4. Fullmäktige välje — — — — — utfalla lika.

5. På samma — — — — — till tjänstgöring.

2. Riksdagen skall jämväl välja fullmäktige att, jämlikt särskilt reglemente, förvalta riksgäldskontorets medel och tillhörigheter. Dessa fullmäktige skola vara sju och väljas för tiden från valet, till dess sådant val under tredje året därefter försiggått. *Riksdagen utser en av fullmäktige till ordförande.* Av de övriga sex skola två årligen avgå. Har fullmäktig före utgången av den bestämda tjänstgöringstiden avgått, eller har ansvarsfrihet honom vägrats, anställs val för den tid, som för honom återstått. Då val av ordförande äger rum, utses denne före övriga fullmäktige.

3. Vid val av fullmäktige i riksbanken eller riksgäldskontoret utses varje fullmäktig för sig. Vid valet tillämpas acklamationsförfarande, om ledamot ej begär att valet skall förrättas med slutna sedlar.

Val för längre tjänstgöringstid verkställs före val för kortare. Avgående fullmäktig kan återväljas.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

§ 71.

Riksdagens lönelegation består av *sexton* ledamöter, av vilka *vardera kammaren inom sig* utser *hälften*. De väljas för tiden från valet, till dess sådant val under *fjärde* året därefter försiggått, dock att ledamot som dessförinnan avgått ur riksdagen ej vidare skall anses tillhöra delegationen. Har ledamot före den tid, för vilken han valts, avgått ur delegationen, anställs val för den tid som för honom återstår.

Vardera kammaren utser ock inom sig suppleanter att när ledamöter få förfall i deras ställe inträda. Suppleanter utses för samma tid som ledamöter.

Vad i 45 § 2 mom. och 75 § 2 mom. är stadgat med avseende å utskott skall äga motsvarande tillämpning beträffande delegationen. Omröstning inom delegationen skall ske öppet. Den som förer ordet i delegationen äger avgörande röst, därest, vid omröstning, rösterna i något fall äro lika. Ledamot som ej instämt i delegationens beslut är obetaget att låta sin skiljaktiga mening antecknas.

Innan förhandlingsöverenskommelse — — — tystnadsplikten iakttagande.

§ 72.

Riksdagen *förordnar* årligen inom sex dagar efter dess öppnande revisorer *till ett antal av tolv, vilka till halva antalet av vardera kammaren utses*, att enligt regeringsformen och särskild instruktion granska statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning. Revisor utövar sin befatt-

Riksdagens lönelegation består av *sjutton* ledamöter, vilka *riksdagen* utser *inom sig*. De väljas för tiden från valet, till dess sådant val under *tredje* året därefter försiggått, dock att ledamot som dessförinnan avgått ur riksdagen ej vidare skall anses tillhöra delegationen. Har ledamot före den tid, för vilken han valts, avgått ur delegationen, anställs val för den tid som för honom återstår.

Riksdagen utser ock inom sig suppleanter att när ledamöter få förfall i deras ställe inträda. Suppleanter utses för samma tid som ledamöter.

Vad i 45 § 2 mom. och 75 § 3 mom. är stadgat med avseende å utskott skall äga motsvarande tillämpning beträffande delegationen. Omröstning inom delegationen skall ske öppet. Den som förer ordet i delegationen äger avgörande röst, därest, vid omröstning, rösterna i något fall äro lika. Ledamot som ej instämt i delegationens beslut är obetaget att låta sin skiljaktiga mening antecknas.

Riksdagen *utser* årligen inom sex dagar efter dess öppnande *tolv* revisorer att enligt regeringsformen och särskild instruktion granska statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning. Revisor utövar sin befattning till dess nytt val av revisorer förrättas.

(Nuvarande lydelse)

godkännande av listan och förklare därå upptagna personer valda, såvida ej val med slutna sedlar begäres av minst så många ledamöter som motsvarar det tal, vilket erhålles, om samtliga röstberättigade ledamöters antal delas med siffran för det antal personer valet avser, ökat med ett. Har sådan begäran framställts skall val med slutna sedlar äga rum vid ett följande sammanträde.

Valet skall, där det ej avser *kammarens* ledamöter i talmanskonferensen, vara proportionellt, om två eller flera personer skola utses. Närmare bestämmelser om valet meddelas *uti* den i § 78 omförmälda riksdagsstadgan.

2. Val, som förrättas av riksdagens utskott, *nämnder och valmän*, skola, därest begäran därom framställs av någon ledamot *eller valman*, ske med slutna sedlar, och iakttages därvid, att namnsedlarna, så framt de skola bliva gällande, böra vara enkla, hoprullade, omärkta och fria såväl från all tvetydighet i anseende till personernas namn som från oriktighet i anseende till deras antal. Mellan personer, som vid val undfått lika antal röster, skiljes genom lottning, när så erfordras.

Finnas i — — — — — äga tillämpning.

§ 76.

Vid justering kan ett beslut ej ändras, men väl må sådana tillägg göras, varigenom ingen ändring i beslutet uppkommer. Ur protokoll må vid justeringen, med *kammarens* bifall och den talandes begivande, uteslutas dennes uttryck och även överläggning, som därav följt; dock

(Förslagen lydelse)

därå upptagna personer valda, såvida ej val med slutna sedlar begäres av minst så många ledamöter som motsvarar det tal, vilket erhålles, om samtliga röstberättigade ledamöters antal delas med siffran för det antal personer valet avser, ökat med ett. Har sådan begäran framställts skall val med slutna sedlar äga rum vid ett följande sammanträde.

Valet skall, där det ej avser ledamöter i talmanskonferensen, vara proportionellt, om två eller flera personer skola utses. Närmare bestämmelser om valet meddelas *i* den i 78 § omförmälda riksdagsstadgan.

3. Val, som förrättas av riksdagens utskott skola, därest begäran därom framställs av någon ledamot, ske med slutna sedlar, och iakttages därvid, att namnsedlarna, så framt de skola bliva gällande, böra vara enkla, hoprullade, omärkta och fria såväl från all tvetydighet i anseende till personernas namn som från oriktighet i anseende till deras antal. Mellan personer, som vid val undfått lika antal röster, skiljes genom lottning, när så erfordras.

Vid justering kan ett beslut ej ändras, men väl må sådana tillägg göras, varigenom ingen ändring i beslutet uppkommer. Ur protokoll må vid justeringen, med *riksdagens* bifall och den talandes begivande, uteslutas dennes uttryck och även överläggning, som därav följt; dock kun-

(Nuvarande lydelse)

kunna ej sådana uttryck uteslutas, på vilka beslutet tydligen sig grundar.

(Föreslagen lydelse)

na ej sådana uttryck uteslutas, på vilka beslutet tydligen sig grundar.

§ 77.

Riksdagsman, som varit frånvarande då något beslut fattats inom *den kammare han tillhör*, skall äga att därefter till protokollet anmäla, det han ej i berörda beslut deltagit, men icke hava makt att tala å deras beslut, som därvid närvarit.

Riksdagsman, som varit frånvarande då något beslut fattats inom *riksdagen*, skall äga att därefter till protokollet anmäla, det han ej i berörda beslut deltagit, men icke hava makt att tala å deras beslut, som därvid närvarit.

§ 78.

Riksdagen fastställer de föreskrifter om riksdagsarbetets bedrivande, ordningen hos *kamrarna* och utskotten samt inom riksdagen förekommande val ävensom de övriga bestämmelser som anses nödiga till iakttagande jämte grundlagarna (riksdagsstadga). *Vardera kammaren äger fastställa föreskrifter i ämne, som angår kammaren enskilt (ordningsstadga)*. Ej må något i *dessa stadgor* införas, som mot grundlag eller annan gällande lag strider.

Riksdagen fastställer de föreskrifter om riksdagsarbetets bedrivande, ordningen hos *riksdagen* och utskotten samt inom riksdagen, *utskotten och andra riksdagens organ* förekommande val ävensom de övriga bestämmelser som anses nödiga till iakttagande jämte grundlagarna (riksdagsstadga). Ej må något i *riksdagsstadgan* införas, som mot grundlag eller annan gällande lag strider.

§ 80.

I mål, som blivit av *ständigt eller i dess ställe särskilt tillsatt* utskott handlagda, skola de från riksdagen utgående skrivelser uppsättas och expedieras av kansliet hos det utskott, som ärendet berett.

Uppsättandet och expedierandet av andra *för bägge kamrarna gemensamma* skrivelser besörjes genom *ett särskilt riksdagens kansli under inseende av två inom första och två inom andra kammaren därtill utsedda ledamöter (kanslideputerade)*.

I mål, som blivit av utskott handlagda, skola de från riksdagen utgående skrivelser uppsättas och expedieras av kansliet hos det utskott, som ärendet berett.

Uppsättandet och expedierandet av andra *riksdagens* skrivelser besörjes genom riksdagens *förvaltningskontor*.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

(Uppsättandet och expedierandet av andra för bägge kamrarna gemensamma skrivelser besörjes genom riksdagens förvaltningskontor.)¹

Ej må expedition över något riksdagens beslut utgå förr än den blivit inför *kamrarna* justerad. Från riksdagen utgående expeditioner under-tecknas av *talmännen*.

Ej må expedition över något riksdagens beslut utgå förr än den blivit inför *riksdagen* justerad. Från riksdagen utgående expeditioner under-tecknas av *talmannen*.

§ 82.

De i *kamrarna* förda protokoll och övriga riksdagshandlingar skola på statens bekostnad, så tidigt ske kan, av trycket utgivas, de senare fullständigt och protokollen i den mån *kamrarna* var för sig förordna.

De i *riksdagen* förda protokoll och övriga riksdagshandlingar skola på statens bekostnad, så tidigt ske kan, av trycket utgivas, de senare fullständigt och protokollen i den mån *riksdagen* förordnar.

Övergångsbestämmelser

1. Riksdagsordningen skall tillämpas i sin nya lydelse från och med den 1 januari 1971. De nya bestämmelserna skall dock tillämpas även dessförinnan beträffande val till riksdagen som avser uteslutande tid efter utgången av år 1970.

Ordinarie val till riksdagen enligt 3 § första stycket i paragrafens nya lydelse skall äga rum första gången år 1970.

Meddelas beslut enligt 30 § om uppskov med valet till riksdagen i september 1970 och om förlängning av de vid utgången av samma år utlöpande valperioderna, medför beslutet motsvarande uppskov med tillämpningen av riksdagsordningen i dess nya lydelse.

2. Löpande valperioder för kamrarnas ledamöter upphör vid utgången av år 1970. De må ej förlängas enligt 2 § andra stycket.

3. Vad som föreskrives i 58 § tredje stycket i dess äldre lydelse om inverkan av nya val i hela riket till andra kammaren på fråga om uppskov med behandlingen av ärende avser även val till riksdagen.

4. Sådan nämnd som avses i 69 § skall tillsättas av den riksdag som sammanträder närmast efter det paragrafen i sin nya lydelse trätt i tillämpning.

5. Nytt val av ledamöter och suppleanter i riksdagens lönelegation förrätas av den riksdag som sammanträder närmast efter det 71 § trätt i tillämpning i sin nya lydelse.

¹ Denna lydelse av 80 § andra stycket har antagits som vilande den 25 maj 1966 (KU 1966:36)

Förslag

till

L a g

angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796)
om val till riksdagen

Härigenom förordnas i fråga om lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen¹, *dels* att 1, 2, 12—29, 82 och 91 §§ skall upphöra att gälla, *dels* att 30, 33, 35, 36, 54—57, 59, 61, 64, 68—70, 73, 74, 76, 79—81, 83—89, 92, 93, 96 och 97 §§ samt rubriken omedelbart före 76 § skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, *dels* att rubrikerna omedelbart före 1 §, rubriken omedelbart före 12 § och rubriken »Om val till andra kammaren» omedelbart före 30 § skall utgå.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

30 §.

För *valen* till *andra kammaren* indelas riket i tjuguuåtta valkretsar, nämligen:

Stockholms stad; — — — — — övriga län.

1. För *val* till riksdagen indelas riket i tjuguuåtta valkretsar, nämligen:

2. *Antalet fasta valkretsmandat i valkretsarna fastställles av central myndighet som Konungen bestämmer (centrala valmyndigheten) före utgången av mars varje år då ordinarie val till riksdagen skall hållas. Härvid tilldelas varje valkrets ett mandat för varje gång som antalet röstberättigade i valkretsen är jämnt delbart med en trehundrationdel av antalet röstberättigade i hela riket. De fasta valkretsmandat, som här-*

¹ Senaste lydelse av 1, 12—14, 28, 30, 55, 55 a, 56, 57, 61, 70, 73 och 96 §§ se 1967:832, av 15, 19—21, 24 och 83 §§ se 1921:316, av 17, 68, 69 och 76 §§ se 1944:84, av 18 och 80 §§ se 1962:71, av 25 § se 1933:53, av 26 och 27 §§ se 1949:113, av 33, 35 och 91 §§ se 1963:127, av 36 § se 1946:329, av 54 § se 1967:227, av 59 och 79 §§ se 1952:264, av 64 och 74 §§ se 1965:608, av 81 och 87 §§ se 1940:550 samt av 93 och 97 §§ se 1964:128.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

efter återstå, tillföras valkretsarna i ordning efter storleken av de överskott som uppkommit vid nyssnämnda fördelning. Mellan lika överskottstal avgöres företrädet genom lottning.

Vid tillämpningen av första stycket beräknas antalet röstberättigade på grundval av uppgifterna i stommarna till mantalslängderna för året. Vid beräkningen anses såsom röstberättigad varje svensk medborgare, som uppnått tjugo års ålder senast under närmast föregående kalenderår och som ej på grund av domstols förklaring är eller efter uppnådd myndighetsålder skall förbliva omyndig.

33 §.

För varje kommun skall finnas en valnämnd av fem inom kommunen boende personer, vilka utses för *fyra* år. Ordförande i denna nämnd jämte suppleant för honom förordnas av Konungens befallningshavande före utgången av året näst efter det, då allmänna val av kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige ägde rum. De fyra ledamöterna jämte lika antal suppleanter väljas under nyssnämnda år å tid, då val till befattningar inom kommunen eljest anställas. Utses ny valnämnd under annat år än nu sagts, skall valet avse allenast den tid, som återstår av löpande *fyraårsperiod*. Det åligger kommunalfullmäktiges och i stad stadsfullmäktiges ordförande att ofördröjligen om valet underrätta valnämndens ordförande samt utan lösen låta tillställa

För varje kommun skall finnas en valnämnd av fem inom kommunen boende personer, vilka utses för *tre* år. Ordförande i denna nämnd jämte suppleant för honom förordnas av Konungens befallningshavande före utgången av året näst efter det, då allmänna val av kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige ägde rum. De fyra ledamöterna jämte lika antal suppleanter väljas under nyssnämnda år å tid, då val till befattningar inom kommunen eljest anställas. Utses ny valnämnd under annat år än nu sagts, skall valet avse allenast den tid, som återstår av löpande *treårsperiod*. Det åligger kommunalfullmäktiges och i stad stadsfullmäktiges ordförande att ofördröjligen om valet underrätta valnämndens ordförande samt utan lö-

(Nuvarande lydelse)

envar av de valda ledamöterna och suppleanterna i valnämnden ett utdrag av protokollet, i vad dem rör. Om de personers namn och bostad, som blivit till ordförande och suppleant för honom utsedda, låter Konungens befallningshavande i länskungörelserna årligen meddela underrättelse.

(Föreslagen lydelse)

sen låta tillställa en var av de valda ledamöterna och suppleanterna i valnämnden ett utdrag av protokollet, i vad dem rör. Om de personers namn och bostad, som blivit till ordförande och suppleant för honom utsedda, låter Konungens befallningshavande i länskungörelserna årligen meddela underrättelse.

Är kommun indelad i valdistrikt, utser valnämnden för varje valdistrikt tre eller flera personer att som nämndens deputerade vara valförrättare i distriktet. Valnämnden förordnar en av dem att vara ordförande och utser en att föra protokollet över valförrättningen.

35 §.

Av kommunalfullmäktige eller stadsfullmäktige lämnat uppdrag att vara ledamot eller suppleant i valnämnd må ej annan avsäga sig än den, som uppnått sextio års ålder, samt den, vilken eljest uppgiver hinder, som av fullmäktige godkännes.

Var och en som är röstberättigad vid val till riksdagen och ej har fyllt sextio år är skyldig att fullgöra uppdrag som ledamot eller suppleant i valnämnd eller deputerad för valnämnd, om han ej har giltigt hinder.

36 §.

Menar någon att val av ledamot eller suppleant i valnämnd icke skett i laga ordning, eller vill någon klaga däröver att av honom *gjord avsägelse* av uppdrag, som i 35 § *avses*, icke godkänts, äge han att hos Konungens befallningshavande anföra besvär sist å femtonde dagen, i förra fallet från den dag valet hölls, och i det senare fallet från den dag, då det beslut meddelades, däri rättelse sökes; och må över Konungens befallningshavandes utslag i sådant mål klagan ej föras.

Menar någon att val av ledamot eller suppleant i valnämnd icke skett i laga ordning, eller vill någon klaga däröver att av honom *uppgivet hinder* att fullgöra uppdrag, som *avses* i 35 §, icke godkänts, äge han att hos Konungens befallningshavande anföra besvär sist å femtonde dagen, i förra fallet från den dag valet hölls, och i det senare fallet från den dag, då det beslut meddelades, däri rättelse sökes; och må över Konungens befallningshavandes utslag i sådant mål klagan ej föras.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

54 §.

1. Förening med politiskt syfte, som icke utgör underavdelning av sådan förening och som har minst ettusen vid val till riksdagens andra kammare röstberättigade medlemmar, (*parti*) må, i den ordning och på de villkor här nedan stadgas, erhålla registrering av ett *partinamn* eller en annan beteckning i ord för partiet eller för den meningsriktning partiet företräder (*partibeteckning*).

2. Ansökan om — — — — — i riksgäldskontoret.

3. Partibeteckning må — — — — — ej prövats.

4. Registrerad partibeteckning skall avföras ur registret på ansökan av det parti, för vilket registreringen skett, eller ock efter ansökan av annat parti, där det visas att förstnämnda parti blivit upplöst eller vid två på varandra följande val i hela riket till *andra kammaren* icke i någon valkrets anmält kandidater på sätt i 56 § sägs.

5. Då partibeteckning — — — — — allmänna tidningarna.

6. Parti, som — — — — — 56 § sägs.

7. När val i hela riket till *andra kammaren* skola äga rum, skola i god tid före *valen* från departementet till samtliga Konungens befallningshavande översändas utdrag ur registret, upptagande varje partibeteckning som är registrerad på grund av ansökan, vilken gjorts, *om valen förrättas på grund av bestämmelsen i 17 § 1 mom. riksdagsordningen*, senast den 20 juli närmast före *valen* samt, *om valen förrättas på grund av Konungens förordnande jämlikt 17 § 2 mom. riksdagsordningen*, senast femte dagen efter det förordnandet givits. Vid varje beteckning

1. Parti, som ej utgör underavdelning av politisk sammanslutning och som har minst ettusen röstberättigade medlemmar, må, i den ordning och på de villkor här nedan stadgas, erhålla registrering av *partibeteckning*.

4. Registrerad partibeteckning skall avföras ur registret på ansökan av det parti, för vilket registreringen skett, eller ock efter ansökan av annat parti, där det visas att förstnämnda parti blivit upplöst eller vid två på varandra följande val i hela riket till *riksdagen* icke i någon valkrets anmält kandidater på sätt i 56 § sägs.

7. När val i hela riket till *riksdagen* skall äga rum, skola i god tid före *valet* från departementet till samtliga Konungens befallningshavande översändas utdrag ur registret, upptagande varje partibeteckning som är registrerad på grund av ansökan, vilken gjorts, *vid ordinarie val* senast den 20 juli närmast före *valet* samt *vid nyval på grund av förordnande enligt 108 § regeringsformen* senast femte dagen efter det förordnandet givits. Vid varje beteckning skall angivas det parti, för vilket registreringen skett, samt partiets enligt 6 mom. anmälda ombud.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

skall angivas det parti, för vilket registreringen skett, samt partiets enligt 6 mom. anmälda ombud.

Anmäles till — — — — — i registerutdragen.

55 §.

1. Val i hela riket till *andra kammaren* förrättas, då valen ske på grund av 17 § 1 mom. riksdagsordningen, å tredje söndagen i september månad samt i fall som i 17 § 2 mom. riksdagsordningen avses, å den sön- eller helgdag, som av Konungen bestämmes.

Om valdag, — — — — — postverket underrättas.

2. Annat val till *andra kammaren* än i 1 mom. sägs förrättas å sön- eller helgdag, som Konungens befallningshavande sist fyrtionde dagen förut låter kungöra i ortstidningar; och skall postverket underrättas om valdagen.

1. Ordinarie val till riksdagen förrättas tredje söndagen i september. Nyval på grund av förordnande enligt 108 § regeringsformen förrättas den sön- eller helgdag som Konungen bestämmer.

2. Annat val till riksdagen än i 1 mom. sägs förrättas å sön- eller helgdag, som Konungens befallningshavande sist fyrtionde dagen förut låter kungöra i ortstidningar; och skall postverket underrättas om valdagen.

55 a §.

Då val i hela riket till *andra kammaren* skall förrättas, skall, i den mån icke Konungen annorledes förordnar, för envar som enligt röstlängd är röstberättigad vid valet upprättas röstkort, utvisande den röstberättigades namn, yrke eller titel, det valdistrikt där den röstberättigade äger anmäla sig till röstning, dagen för valet samt den Konungens befallningshavande, som skall verkställa röstsammanräkning för den valkrets den röstberättigade tillhör. Röstkort upprättas för den som är upptagen i allmän röstlängd av valnämnden och för den som är upptagen i särskild röstlängd av Konungens befallningshavande.

Då val i hela riket till riksdagen skall förrättas, skall, i den mån icke Konungen annorledes förordnar, för envar som enligt röstlängd är röstberättigad vid valet upprättas röstkort, utvisande den röstberättigades namn, yrke eller titel, det valdistrikt där den röstberättigade äger anmäla sig till röstning, dagen för valet samt den Konungens befallningshavande, som skall verkställa röstsammanräkning för den valkrets den röstberättigade tillhör. Röstkort upprättas för den som är upptagen i allmän röstlängd av valnämnden och för den som är upptagen i särskild röstlängd av Konungens befallningshavande. Röstkort må upprättas gemensamt för

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

riksdagsmannaval och kommunalval. Är väljaren icke röstberättigad vid samtliga val, skall förhållandet tydligt angivas å kortet.

Röstkorten skola — — — — — de röstberättigade.

Då annat val till *andra kammaren* än i första stycket sägs skall förrättas eller då röstkort förkommit, icke utsänts eller ej kommit den röstberättigade till handa, äger röstberättigad efter därom gjord framställning erhålla röstkort. Röstberättigad, som avses i 70 § 2 eller 3 mom., äger, innan röstkorten blivit på sätt ovan i andra stycket sägs översända till de röstberättigade, efter framställning erhålla röstkort.

Då annat val till *riksdagen* än i första stycket sägs skall förrättas eller då röstkort förkommit, icke utsänts eller ej kommit den röstberättigade till handa, äger röstberättigad efter därom gjord framställning erhålla röstkort. Röstberättigad, som avses i 70 § 2 eller 3 mom., äger, innan röstkorten blivit på sätt ovan i andra stycket sägs översända till de röstberättigade, efter framställning erhålla röstkort.

Framställning om — — — — — till honom.

Röstkort må — — — — — till efterrättelse.

Närmare föreskrifter — — — — — av Konungen.

56 §.

1. Då val — — — — — valbara personer.

2. Anmälan skall göras skriftligen genom partiets i registerutdraget angivna ombud eller genom någon av honom därtill förordnad person samt hava inkommit sist å trettiosjunde dagen före valdagen. Vid anmälan skola fogas intyg, utvisande att envar av de anmälda kandidaterna enligt röstlängd är röstberättigad i *valkretsen* och senast valdagen uppnått tjugotre års ålder, ävensom intyg av varje kandidat, att han lämnat partiet tillstånd att anmäla honom.

2. Anmälan skall göras skriftligen genom partiets i registerutdraget angivna ombud eller genom någon av honom därtill förordnad person samt hava inkommit sist å trettiosjunde dagen före valdagen. Vid anmälan skola fogas intyg, utvisande att envar av de anmälda kandidaterna enligt röstlängd är röstberättigad och senast valdagen uppnått tjugotre års ålder, ävensom intyg av varje kandidat, att han lämnat partiet tillstånd att anmäla honom.

Giver anmälan — — — — — anmälan skett.

Senast å — — — — — intyg ingivas.

3. *Två eller flera partier, vilka på sätt ovan nämnts, anmält kandidater och vilka ämna samverka med varandra i kartell vid valet, äga hos*

(Nuvarande lydelse)

Konungens befallningshavande gemensamt anmäla en kartellbeteckning. Sådan kartellbeteckning skall tydligt skilja sig från varje i registerutdraget upptagen partibeteckning ävensom från kartellbeteckning, som tidigare behörigen anmälts för valet.

Anmälan av kartellbeteckning skall göras skriftligen genom partiernas i registerutdraget angivna ombud eller genom personer, som av ombuden därtill förordnats, samt ha va inkommit till Konungens befallningshavande senast den dag, som angives i 2 mom. tredje stycket.

4. Sedan den tid gått till ända, inom vilken kandidatanmälan må ändras och anmälan av kartellbeteckning må ske, skall Konungens befallningshavande ofördröjligen företaga slutlig prövning av de inkomna anmälningarna av kandidater och kartellbeteckningar. Finnes någon kandidat icke vara valbar, eller är icke visat, att han lämnat partiet tillstånd att anmäla honom, skall hans namn å anmälan anses obefintligt.

Över godkända anmälningar upprättar Konungens befallningshavande en lista. Å denna uppföras först anmälda kartellbeteckningar i bokstavsordning och under varje kartellbeteckning, likaledes i bokstavsordning, partibeteckningarna för de partier, som ingå i kartellen, jämte under varje partibeteckning de av partiet anmälda kandidaterna. Därefter uppföras i bokstavsordning partibeteckningarna för de partier, vilka icke anmält kartellbeteckning, jämte under var och en av dessa partibeteckningar de av partiet anmälda

(Föreslagen lydelse)

3. Sedan den tid gått till ända, inom vilken kandidatanmälan må ändras, skall Konungens befallningshavande ofördröjligen företaga slutlig prövning av de inkomna anmälningarna av kandidater. Finnes någon kandidat icke vara valbar, eller är icke visat, att han lämnat partiet tillstånd att anmäla honom, skall hans namn å anmälan anses obefintligt.

Över godkända anmälningar upprättar Konungens befallningshavande en lista. Å denna uppföras partibeteckningarna i bokstavsordning och, under varje partibeteckning, de av partiet anmälda kandidaterna. Å listan utsättes även erinran om bestämmelserna i 59 § sjätte stycket. Formulär till listan fastställs av Konungen.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

kandidaterna. Å listan utsättes även erinran om bestämmelserna i 59 § *andra och femte styckena*. Formulär till listan fastställas av Konungen.

Över Konungens — — — — — över valet.

5. Därefter utfärdar Konungens befallningshavande omedelbart kungörelse om valet, vilken anslås på kommunernas anslagstavlor och införes i ortstidningar.

I kungörelsen skall upptagas:

a) antalet *av dem, som skola väljas inom valkretsen*;

b) dag och — — — — — till röstning;

e) den i 4 mom. omförmälda lista;

f) erinran om — — — — — utlandsmyndighet; samt

g) då val i hela riket till *andra kammaren skola* förrättas, erinran om rätt för väljare att i vissa fall utöva rösträtt å svenskt fartyg utom riket.

4. Därefter utfärdar Konungens befallningshavande omedelbart kungörelse om valet, vilken anslås på kommunernas anslagstavlor och införes i ortstidningar.

I kungörelsen skall upptagas:

a) antalet *fasta valkretsmandat i valkretsen*;

till röstning;

e) den i 3 mom. omförmälda lista;

utlandsmyndighet; samt

g) då val i hela riket till *riksdagen* skall förrättas, erinran om rätt för väljare att i vissa fall utöva rösträtt å svenskt fartyg utom riket.

Förrättas annat val samtidigt med riksdagsmannavalet utfärdas gemensam kungörelse om valen.

57 §.

1. Val förrättas inför valnämnden eller, om i kommun äro flera valdistrikt, inför valnämndens deputerade, varom i 91 § sägs.

Om rätt — — — — — i 70—75 §§.

2. Valet äger — — — — — inom vallokalen.

Det åligger — — — — — avbryta förrättningen.

I vallokal skola finnas anslagna exemplar av denna lag samt av den i 56 § 4 mom. omförmälda lista.

1. Val förrättas inför valnämnden eller, om i kommun äro flera valdistrikt, inför valnämndens deputerade, varom i 33 § *andra stycket* sägs.

i 70—75 §§.

inom vallokalen.

avbryta förrättningen.

I vallokal skola finnas anslagna exemplar av denna lag samt av den i 56 § 3 mom. omförmälda lista.

59 §.

Vid valet skola begagnas valsedlar av vitt papper utan kännetecken.

Å valsedel skall *ovanför namnen* utsättas en, två eller tre beteckningar i ord för viss grupp väljare eller

Vid valet skola begagnas valsedlar av *enfärgat gult* papper.

Å valsedel skall *finnas partibeteckning samt namn på en eller flera kandidater.*

(Nuvarande lydelse)

för samverkande sådana grupper eller för viss meningsriktning (väljarbeteckning). Utsätts två eller tre beteckningar, skola de uppföras den ena under den andra. Användes kartellbeteckning, som uppförts å den i 56 § 4 mom. omförmälda lista, skall den sättas såsom första beteckning och såsom andra beteckning ut-sättas någon av de å listan under kartellbeteckningen uppförda partibeteckningarna. Partibeteckning, som å listan uppförts under kartellbeteckning, må ej å valsedel upptagas i annan ordning än nu är sagd. Annan partibeteckning må användas antingen såsom första, andra eller tredje beteckning.

Nedanföör namnen må vara såsom valkrets-beteckning anbragt beteckning för den valkrets sedeln avser.

Valsedel skall upptaga namnen antingen i en följd, det ena under det andra, eller ock på sätt formulär 2 vid denna lag utvisar. — I förra fallet må namnen å valsedeln vara högst två utöver det antal riksdagsmän valet avser. Namnen gälla själva riksdagsmannavalet samt, i den mån de därvid icke tagas i anspråk, val av efterträdare för avgången riksdagsman. — I senare fallet må å sedelns vänstra sida upptagas högst två namn utöver det antal riksdagsmän valet avser. Dessa namn skola uppföras vart för sig i de särskilda rummen och gälla själva riksdagsmannavalet samt, i den mån namnen därvid icke tagas i anspråk, val av efterträdare. För efterträdarevalet må dessutom i motsvarande rum å sedelns högra sida uppföras högst

(Föreslagen lydelse)

Partibeteckning bör sättas ovanför namnen. Överst på valsedeln bör angivas att valet gäller riksdagen (valbeteckning) och nederst på sedeln bör angivas vilken valkrets denna avser (valkrets-beteckning).

Namnen på kandidater skola upptagas antingen i en följd, det ena under det andra, eller ock på sätt formulär 2 vid denna lag utvisar. — I förra fallet må namnen å valsedeln vara högst fyra utöver antalet fasta valkretsmandat i valkretsen. Namnen gälla själva riksdagsmannavalet samt, i den mån de därvid icke tagas i anspråk, val av efterträdare för avgången riksdagsman. — I senare fallet må å sedelns vänstra sida upptagas högst fyra namn utöver antalet fasta valkretsmandat i valkretsen. Dessa namn skola uppföras vart för sig i de särskilda rummen och gälla själva riksdagsmannavalet samt, i den mån namnen därvid icke tagas i anspråk, val av efterträdare. För efterträdarevalet må dessutom i motsvarande rum å sedelns högra

(Nuvarande lydelse)

två namn för vart och ett av de för själva riksdagsmannavalet upptagna namnen. Upptager rum å sedelns högra sida två namn, skola de förekomma det ena under det andra.

Har å valsedel utsatts partibeteckning, som uppförts å den i 56 § 4 mom. omförmälda lista, skall, om sedeln upptager namnen i en följd, det ena under det andra, såsom första namn å sedeln, samt, om sedeln upptager särskilda efterträdarenamn, såsom första namn å dess vänstra sida upptagas namnet på någon kandidat, som å nämnda lista uppförts under den beteckningen.

Valsedel bör — — — — — vilka åsyftas.

(Föreslagen lydelse)

sida uppföras högst två namn för vart och ett av de för själva riksdagsmannavalet upptagna namnen. Upptager rum å sedelns högra sida två namn, skola de förekomma det ena under det andra.

Har å valsedel utsatts partibeteckning, som uppförts å den i 56 § 3 mom. omförmälda lista, skall, om sedeln upptager namnen i en följd, det ena under det andra, såsom första namn å sedeln, samt, om sedeln upptager särskilda efterträdarenamn, såsom första namn å dess vänstra sida upptagas namnet på någon kandidat, som å nämnda lista uppförts under den beteckningen.

Anvisningar till vägledning för valsedels utformning meddelas av Konungen.

61 §.

Envar som anmäler sig till röstning erhåller vid valbordet ett valkuvert. Sedan väljaren vid någon av de i 60 § omförmälda avskilda platser inlagt sin valsedel i kuvertet och tillslutit detsamma, överlämnar han utan dröjsmål personligen kuvertet till ordföranden.

Väljaren skall, då han överlämnar valkuvertet, för valförrättaren uppgiva sitt fullständiga namn och sitt hemvist inom valdistriktet eller, om han är upptagen i särskild röstlängd, den ort i riket där han senast var kyrkobokförd. Sedan ordföranden förvissat sig om att väljaren är i röstlängden upptagen såsom röstbe-

Envar som anmäler sig till röstning erhåller vid valbordet ett valkuvert, *försett med valbeteckning för valet*. Sedan väljaren vid någon av de i 60 § omförmälda avskilda platser inlagt sin valsedel i kuvertet och tillslutit detsamma, överlämnar han utan dröjsmål personligen kuvertet till ordföranden.

Väljaren skall, då han överlämnar valkuvertet, för valförrättaren uppgiva sitt fullständiga namn och sitt hemvist inom valdistriktet eller, om han är upptagen i särskild röstlängd, den ort i riket där han senast var kyrkobokförd. Sedan ordföranden förvissat sig om att väljaren är i röstlängden upptagen såsom röstbe-

(Nuvarande lydelse)

rättigad och tillsett, att kuvertet är tillslutet och utan annat märke än i 96 § föreskriven ändamålsbeteckning, nedlägger ordföranden kuvertet i valurnan, i sammanhang varmed i röstlängden vid väljarens namn göres anteckning, att rösträtten utövats. Valkuvert, som ej är tillslutet eller som är märkt med annat kännetecken än föreskriven ändamålsbeteckning, skall ej mottagas.

Väljare, som — — — — — därtill utser.

64 §.

Valsedelsförsändelse som — — — väljarens valsedel.

Finnes att väljaren är röstberättigad, att ytterkuvertet är av föreskriven beskaffenhet samt att på ytterkuvertet äro tecknade förklaring av väljaren ävensom intyg i behörigt skick, och förekommer ej skälig anledning antaga, att ytterkuvertet blivit efter tillslutandet öppnat, bryter ordföranden ytterkuvertet; i annat fall skall det ej mottagas.

Är innerkuvertet — — — — — rösträtten utövats.

Är innerkuvertet — — — — — det återlämnas.

68 §.

1. När alla — — — — — röstningen avslutad.

2. Omedelbart därefter — — — nyssnämnda personer.

3. Sedan dessa — — — — — följande sätt.

a) Valkuverten öppnas — — — dessas antal.

d) De valsedlar, vilka icke enligt bestämmelserna under b) och c) återinlagts i sina valkuvert eller lagts åsido, ordnas i grupper sålunda, att sedlar, vilka äro likalydande med avseende å *väljarbeteckning*, sammanföras i en grupp. Antalet valsedlar i varje grupp räknas, varefter sedlarna i varje grupp för sig inläggas i ett

rättigad *vid valet* och tillsett, att kuvertet är tillslutet och utan annat märke än i 96 § föreskriven ändamålsbeteckning, nedlägger ordföranden kuvertet i valurnan, i sammanhang varmed i röstlängden vid väljarens namn göres anteckning, att rösträtten utövats. Valkuvert, som ej är tillslutet eller som är märkt med annat kännetecken än föreskriven ändamålsbeteckning, skall ej mottagas.

Finnes att väljaren är röstberättigad *vid valet*, att ytterkuvertet är av föreskriven beskaffenhet samt att på ytterkuvertet äro tecknade förklaring av väljaren ävensom intyg i behörigt skick, och förekommer ej skälig anledning antaga, att ytterkuvertet blivit efter tillslutandet öppnat, bryter ordföranden ytterkuvertet; i annat fall skall det ej mottagas.

d) De valsedlar, vilka icke enligt bestämmelserna under b) och c) återinlagts i sina valkuvert eller lagts åsido, ordnas i grupper sålunda, att sedlar, vilka äro likalydande med avseende å *partibeteckning*, sammanföras i en grupp. Antalet valsedlar i varje grupp räknas, varefter sedlarna i varje grupp för sig inläggas i ett

(Nuvarande lydelse)

eller flera omslag. Å varje omslag antecknas de inneliggande valsedlarnas *väljarbeteckning* samt antal.

e) De omslag — — — — — å protokollet.

4. I protokollet — — — ytterligare antecknas:

a) antalet valkuvert — — — — — sedlar inlagts;

c) antalet valsedlar i varje sådan grupp, som *omförmåles* i 3 mom. d), samt gruppens *väljarbeteckning* jämte antalet omslag, vari gruppens sedlar inlagts.

5. Förrättningen bör utan avbrott bringas till slut. *Därest särskilda skäl föranleda avbrott, må förrättningen icke avbrytas i annan ordning än att, sedan de i 2 mom. föreskrivna åtgärderna vidtagits, verkställandet av de i 3 och 4 mom. omförmälda åtgärderna i sin helhet uppskjutes, dock icke längre än till påföljande dag. Innan förrättningen sålunda avbrytes, skall tid för densammes fortsättande tillkännagivas; och skola valkuverten inläggas i omslag, vilka förseglas under minst två närvarandes sigill. Dessa omslag jämte andra till valet hörande handlingar skola därefter läggas i säkert förvar; och förrättningen må ej ånyo företagas, innan valförrättaren inför öppna dörrar förvissat sig om att de åsatta sigillen äro obrutna.*

(Föreslagen lydelse)

eller flera omslag. Å varje omslag antecknas de inneliggande valsedlarnas *partibeteckning* samt antal.

c) antalet valsedlar i varje sådan grupp, som *avses* i 3 mom. d), samt gruppens *partibeteckning* jämte antalet omslag, vari gruppens sedlar inlagts.

5. Förrättningen *skall* utan avbrott bringas till slut. *Förrättningen må ej uppehållas av åtgärd som skall vidtagas i samband med annat val som hållits samtidigt med valet till riksdagen.*

69 §.

Sedan valprotokollet upplästs och dess riktighet bekräftats av ordföranden och två av de närvarande, förklaras valförrättningen avslutad.

1. Sedan valprotokollet upplästs och dess riktighet bekräftats av ordföranden och två av de närvarande, förklaras valförrättningen avslutad. *Underrättelse om antalet valsedlar i varje sådan grupp som avses i 68 § 3 mom. d) och om gruppens partibeteckning lämnas genast till centrala valmyndigheten.*

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Valförrättaren skall — — — — — som värdepost.

2. På grundval av de underrättelser som inkomma från valdistrikten fördelar centrala valmyndigheten preliminärt mandaten i riksdagen enligt bestämmelserna i riksdagsordningen och offentliggör resultatet av fördelningen.

70 §.

1. Är någon — — — — — röstlängden uppförd.
2. Kan med — — — — — inom riket.
3. Vistas röstberättigad — — — å fartyget.

Förekommer, då val till *andra kammaren skola* förrättas i hela riket, anledning till antagande, att svenskt fartyg kommer att befinna sig utom riket under den tid, då röstmottagning enligt 72 § sker inom riket, äger Konungen på därom gjord framställning föreskriva, att röstmottagning utom riket skall, om hinder härför icke uppkommer, äga rum å fartyget. Konungen meddelar närmare bestämmelser om behörighet att göra sådan framställning och om den ordning, vari framställningen skall ske.

Förekommer, då val till *riksdagen* skall förrättas i hela riket, anledning till antagande, att svenskt fartyg kommer att befinna sig utom riket under den tid, då röstmottagning enligt 72 § sker inom riket, äger Konungen på därom gjord framställning föreskriva, att röstmottagning utom riket skall, om hinder härför icke uppkommer, äga rum å fartyget. Konungen meddelar närmare bestämmelser om behörighet att göra sådan framställning och om den ordning, vari framställningen skall ske.

73 §.

- Vid röstningen — — — — — i 96 §.
 Väljaren skall — — — — — i riket.
 Väljaren skall — — — — — sådan röstning.

Finnes ytterkuvertet vara i behörig ordning ifyllt och föreligger ej anledning antaga, att väljaren är annan än den röstkortet eller sjöfartsboken avser, samt synes, där röstningen sker före valdagen, den å kuvertet tecknade uppgiften om an-

Finnes ytterkuvertet vara i behörig ordning ifyllt och föreligger ej anledning antaga, att väljaren är annan än den röstkortet eller sjöfartsboken avser, samt synes, där röstningen sker före valdagen, den å kuvertet tecknade uppgiften om an-

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

ledningen härtill sannolik, erhåller väljaren av röstmottagaren ett valkuvert.

ledningen härtill sannolik, erhåller väljaren av röstmottagaren ett valkuvert, *försett med valbeteckning för valet.*

Väljaren skall — — — — — till röstmottagaren.

Är valkuvertet tillslutet och utan annat märke än föreskriven ändamålsbeteckning, mottages detsamma; i annat fall skall det ej mottagas. Röstmottagaren inlägger i väljarens närvaro mottaget valkuvert i ytterkuvertet samt antecknar därå orten och dagen för avlämnandet.

Är valkuvertet tillslutet och utan annat märke än föreskriven ändamålsbeteckning, mottages detsamma; i annat fall skall det ej mottagas. Röstmottagaren inlägger i väljarens närvaro mottaget valkuvert i ytterkuvertet, *tillsluter ytterkuvertet* samt antecknar därå orten och dagen för avlämnandet.

I sammanhang — — — fastställt formulär.

Därefter tillsluter röstmottagaren ytterkuvertet.

74 §.

Äkta make, vilken röstar i den ordning som i 70 § sägs, äger därvid avgiva valsedel *jämväl* för andra maken. För sådant fall skall valsedelsförsändelse anordnas på sätt och inom tid som i 62 § sägs.

Äkta make, vilken röstar i den ordning som i 70 § sägs, äger därvid *även* för andra maken avgiva valsedel *avseende samma val eller annat val som äger rum samtidigt*. För sådant fall skall valsedelsförsändelse anordnas på sätt och inom tid som i 62 § sägs.

Äkta make, — — — — — anordnat försändelsen.

Finnes att ytterkuvertet är i behörig ordning ifyllt samt att valsedelsförsändelsen är i behörigt skick och tillsluten, mottages försändelsen; i annat fall skall den ej mottagas. Röstmottagaren inlägger i avlämnarens närvaro mottagen försändelse i ytterkuvertet samt antecknar därå orten och dagen för avlämnandet.

Finnes att ytterkuvertet är i behörig ordning ifyllt samt att valsedelsförsändelsen är i behörigt skick och tillsluten, mottages försändelsen; i annat fall skall den ej mottagas. Röstmottagaren inlägger i avlämnarens närvaro mottagen försändelse i ytterkuvertet, *tillsluter ytterkuvertet* samt antecknar därå orten och dagen för avlämnandet.

I sammanhang — — — — — omförmälda förteckning.

Därefter tillsluter röstmottagaren ytterkuvertet.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Om rösternas sammanräknande och
valets avslutande.

Om rösternas sammanräknande, man-
datens fördelning och valets avslutande.

76 §.

Sammanräkning av — — — — — efter valdagen.

Vid förrättningen prövar Konungens befallningshavande valsedlarnas giltighet och bestämmer ordningen mellan namnen på valsedlarna för varje parti.

Kungörelse om sammanräkningen skall senast dagen förut anslås offentligen och införas i ortstidningar.

Om förrättningen utfärdas kungörelse med uppgift i förekommande fall om den ordningsföljd vari sammanräkningen, därest hinder icke möter, kommer att företagas för olika val. Sådan kungörelse skall senast dagen före förrättningens början anslås offentligen och införas i ortstidningar.

Det åligger — — — — — anledningen härtill.

79 §.

Ogill är valsedel:

till vilken använts annat än vitt papper;

å vilken finnes något kännetecken, som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt;

vilken saknar väljarbeteckning;

vilken upptager väljarbeteckning å annat ställe än ovanför namnen;

vilken upptager flera än tre beteckningar ovanför namnen;

vilken annorledes än såsom första beteckning upptager kartellbeteckning, som uppförts å den i 56 § 4 mom. omförmälda lista, eller såsom första beteckning upptager dylik kartellbeteckning utan att såsom andra beteckning upptaga någon av de å nämnda lista under kartellbeteckningen uppförda partibeteckningarna;

Ogill är valsedel:

till vilken använts annat än enfärgat gult papper; dock skall, om valsedel har den färg som föreskrivits för annat val vilket förrättats samtidigt, denna avvikelse icke föranleda att sedeln blir ogiltig;

å vilken finnes något kännetecken, som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt;

vilken saknar partibeteckning eller upptager mer än en partibeteckning;

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

vilken upptager någon å omförmälda lista under kartellbeteckning uppförd partibeteckning annorledes än såsom andra beteckning under denna kartellbeteckning;

vilken upptager valkrets-beteckning å annat ställe än nedanför namnen;

vilken icke upptager något giltigt namn; dock att då samtliga namn skola av anledning, som i 80 § andra stycket sägs, anses såsom obefintliga, valsedeln likväl skall tillgodoräknas den A-grupp, B-grupp och C-grupp sedeln jämlikt 81 § på grund av sin väljarbeteckning skall tillhöra.

Finnas i ett valkuvert två likalydande valsedlar, skall allenast en sedel räknas. Finnas i annat fall än nu sagts i ett valkuvert två valsedlar eller finnas i ett valkuvert flera än två valsedlar, äro de alla ogilla. Där i valkuvert finnes jämte valsedel annat än sådan sedel, är valsedeln ogilt.

vilken icke upptager något giltigt namn; dock att då samtliga namn skola av anledning, som i 80 § andra stycket sägs, anses såsom obefintliga, valsedeln likväl skall tillgodoräknas det parti vars partibeteckning den bär.

Finnes i ett valkuvert mer än en valsedel, äro valsedlarna ogiltiga. Innehåller valkuvertet två eller tre valsedlar och bära alla samma partibeteckning, skall dock en valsedel tillgodoräknas det angivna partiet. De på valsedeln upptagna namnen anses som obefintliga.

80 §.

Är något — — — — — såsom obefintligt.

Är å valsedel utsatt partibeteckning, som uppförts å den i 56 § 4 mom. omförmälda lista, men har icke å sedeln, om den upptager namnen i en följd, det ena under det andra, såsom första namn, samt, om sedeln upptager särskilda efterträdarenamn, såsom första namn å dess vänstra sida upptagits namnet på någon kandidat, som å nämnda lista uppförts under den beteckningen, anses samtliga namn å valsedeln såsom obefintliga. Vid bedömandet av vilket namn som skall anses som det första skall hänsyn

Är å valsedel utsatt partibeteckning, som uppförts å den i 56 § 3 mom. omförmälda lista, men har icke å sedeln, om den upptager namnen i en följd, det ena under det andra, såsom första namn, samt, om sedeln upptager särskilda efterträdarenamn, såsom första namn å dess vänstra sida upptagits namnet på någon kandidat, som å nämnda lista uppförts under den beteckningen, anses samtliga namn å valsedeln såsom obefintliga. Vid bedömandet av vilket namn som skall anses som det första skall hänsyn

(Nuvarande lydelse)

icke tagas till namn, som enligt första stycket är att betrakta såsom obefintligt.

Återstår efter — — — — — såsom obefintliga.

För val — — — — — såsom obefintligt.

(Föreslagen lydelse)

icke tagas till namn, som enligt första stycket är att betrakta såsom obefintligt.

81 §.

1. För rösternas sammanräknande ordnas valsedlarna efter väljarbeteckning, varom i 59 § andra stycket sägs, sålunda, att valsedlar med samma första beteckning sammanföras i särskilda grupper (A-grupper).

Förekomma inom A-grupp valsedlar med en andra beteckning, ordnas A-gruppens sedlar efter sådan beteckning (B-grupper). Till A-gruppen hörande sedlar med endast en beteckning anses tillhöra en särskild B-grupp.

Förekomma inom B-grupp valsedlar med en tredje beteckning, ordnas B-gruppens sedlar efter sådan beteckning (C-grupper). Till B-gruppen hörande sedlar med endast två beteckningar anses tillhöra en särskild C-grupp.

2. a) För varje C-grupp bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å gruppens valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet.

Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för ett namn.

b) Vid första sammanräkningen gäller valsedel för det namn, som står först å sedeln.

C-gruppens valsedlar ordnas i namngrupper så, att sedlar med samma första namn bilda en namngrupp.

Valsedlarna inom varje namngrupp räknas, och deras antal utgör

1. Sedan valsedlarna ordnats efter partibeteckning, bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar för varje parti ordning mellan de namn å partiets valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet.

Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för ett namn.

2. Vid första sammanräkningen gäller valsedel för det namn, som står först å sedeln.

Partiets valsedlar ordnas i grupper så, att sedlar med samma första namn bilda en grupp.

Valsedlarna inom varje grupp räk-

(Nuvarande lydelse)

namngruppens rösttal. Samma tal är också jämförelsetal för det namn, som står först på *namngruppens* valsedlar.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller första platsen i ordningen.

c) Vid varje följande sammanräkning gäller valsedel för det namn, vilket, bortsett från namn, som redan erhållit plats i ordningen, står främst å sedeln.

Den eller de *namngrupper*, vilkas valsedlar vid närmast föregående sammanräkning gällde för det namn, som erhöll plats i ordningen, upplösas, och nämnda valsedlar ordnas i nya *namngrupper* så, att sedlar, som vid den pågående sammanräkningen gälla för ett och samma namn, bilda en *namngrupp*; däremot bibehållas övriga befintliga *namngrupper* oförändrade.

Valsedlarna inom varje nybildad *namngrupp* räknas och deras antal utgör *namngruppens* rösttal.

För de namn, för vilka finnas gällande valsedlar, beräknas rösttal och jämförelsetal.

Rösttalet för ett namn är lika med rösttalet för den *namngrupp* eller sammanlagda rösttalet för de *namngrupper*, vilkas valsedlar gälla för namnet.

Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess rösttal, där icke *namngrupp* av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats. Har så skett, erhålles namnets jämförelsetal genom att *dela* dess rösttal med det tal, som motsvarar den del *namngruppen* ta-

(Föreslagen lydelse)

nas, och deras antal utgör *gruppens* rösttal. Samma tal är också jämförelsetal för det namn, som står först på *gruppens* valsedlar.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller första platsen i ordningen.

3. Vid varje följande sammanräkning gäller valsedel för det namn, vilket, bortsett från namn, som redan erhållit plats i ordningen, står främst å sedeln.

Den eller de *grupper*, vilkas valsedlar vid närmast föregående sammanräkning gällde för det namn, som erhöll plats i ordningen, upplösas, och nämnda valsedlar ordnas i nya *grupper* så, att sedlar, som vid den pågående sammanräkningen gälla för ett och samma namn, bilda en *grupp*; däremot bibehållas övriga befintliga *grupper* oförändrade.

Valsedlarna inom varje nybildad *grupp* räknas, och deras antal utgör *gruppens* rösttal.

För de namn, för vilka finnas gällande valsedlar, beräknas rösttal och jämförelsetal.

Rösttalet för ett namn är lika med rösttalet för den *grupp* eller sammanlagda rösttalet för de *grupper*, vilkas valsedlar gälla för namnet.

Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess rösttal, där icke *grupp* av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats. Har så skett, erhålles namnets jämförelsetal genom att dess rösttal *delas* med det tal, som motsvarar den del *gruppen* tagit i besät-

(Nuvarande lydelse)

git i besättandet av plats eller platser, som utdelats (*namngruppens* platstal), ökat med 1, eller, om flera *namngrupper* av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa *namngrupper* sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en *namngrupp* beräknas sålunda, att *namngruppens* rösttal delas med största jämförelsetalet vid sammanräkningen närmast före *namngruppens* bildande.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller plats i ordningen.

d) Bråktal, som uppkommer vid delning, beräknas i decimaler, *två till antalet*. *Höjning av den sista decimalciffran må ej äga rum.*

3. För varje B-grupp bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å *gruppens* valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet. Därvid anses namnen å varje C-grupps valsedlar förekomma i den jämlikt 2 mom. bestämda ordning och tillämpas i övrigt de i nämnda mom. angivna grunder.

4. För varje A-grupp bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å *gruppens* valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet. Därvid anses namnen å varje B-grupps valsedlar förekomma i den jämlikt 3 mom. bestämda ordning och tillämpas i övrigt de i 2 mom. angivna grunder.

5. Skola två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika A-grupperna sålunda, att platserna, en efter annan, tilldelas den A-grupp, vilken för varje gång uppvisar

(Föreslagen lydelse)

tandet av plats eller platser, som utdelats (*gruppens* platstal), ökat med 1, eller, om flera *grupper* av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa *grupper* sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en *grupp* beräknas sålunda, att *gruppens* rösttal delas med största jämförelsetalet vid sammanräkningen närmast före *gruppens* bildande.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller plats i ordningen.

4. Bråktal, som uppkommer vid delning beräknas *med två decimaler*. Den sista decimalciffran får ej höjas.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

det största av nedan angivna jämförelsetal. Plats, som blivit en A-grupp tilldelad, besättes genast så, att A-gruppens första plats tillerkännes den, vars namn är det första i ordningen inom A-gruppen, A-gruppens andra plats den, som bär andra namnet i ordningen, A-gruppens tredje plats den, som bär tredje namnet i ordningen, och så vidare efter samma grund, ändå att den, som är berättigad till platsen, redan fått sig tillerkänd plats från en eller flera andra A-grupper.

Jämförelsetalet är lika med A-gruppens rösttal, så länge A-gruppen ännu icke fått sig någon plats tilldelad. Därefter beräknas jämförelsetalet för varje gång så, att A-gruppens rösttal delas med det tal, som motsvarar antalet av A-gruppen tilldelade platser, ökat med 1. Har samma person erhållit platser från två A-grupper, skall dock, vid beräkning av det antal platser, som utdelats, vardera platsen anses blott såsom en halv plats; har någon erhållit platser från 3 A-grupper, anses varje sådan plats såsom en tredjedels plats; och så vidare efter samma grund.

Har en A-grupp redan fått sig tilldelad plats så många gånger, som motsvarar de å gruppens valsedlar upptagna namn, vilka avse själva riksdagsmannavalet, varder den från vidare jämförelse utesluten.

6. Skall blott en plats besättas, tillfaller platsen den, vars namn står främst i ordningen inom den A-grupp, som, enligt vad i 5 mom. sägs, har största jämförelsetalet.

(Nuvarande lydelse)

7. Mellan lika rösttal eller jämförelsetal skall, där så erfordras, skiljas genom lottning.

(Föreslagen lydelse)

5. Mellan lika rösttal eller jämförelsetal skall, där så erfordras, skiljas genom lottning.

83 §.

Vid rösternas — — — — — Konungen fastställles.

Samtliga valsedlar — — — — — valet gäller.

Kan förrättningen icke på en dag bringas till slut, eller varder eljest nödigt att densamma uppskjuta eller avbryta, skola alla valsedlar inläggas i omslag, vilka förseglas under minst två närvarandes sigill. Dessa omslag jämte andra till valet hörande handlingar skola därefter läggas i säkert förvar; och må förrättningen ej ånyo företagas, innan de närvarande förvissat sig om att de åsatta sigillen äro obrutna.

84 §.

Kan förrättningen icke på en dag bringas till slut, eller varder eljest nödigt att densamma uppskjuta eller avbryta, skola alla valsedlar inläggas i omslag, vilka förseglas under minst två närvarandes sigill. Dessa omslag jämte andra till valet hörande handlingar skola därefter läggas i säkert förvar; och må förrättningen ej ånyo företagas, innan de närvarande förvissat sig om att de åsatta sigillen äro obrutna.

Resultatet av sammanräkningen kungöres omedelbart genom uppläsning av protokollet. Med denna uppläsning är förrättningen avslutad. Protokollet tillställles ofördröjligen centrala valmyndigheten.

85 §.

Valets utgång kungöres omedelbart genom uppläsning av valprotokollet. Med protokollets uppläsning är valförrättningen avslutad.

1. Mandaten i riksdagen fördelas av centrala valmyndigheten på grundval av sammanräkningsprotokollen och med tillämpning av 16—19 §§ riksdagsordningen. Myndigheten fastställer även vilka personer som skola erhålla mandaten.

Har i en valkrets ordning enligt

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

81 § *icke bestämts mellan tillräckligt många namn för att de mandat som ett parti erhållit i valkretsen skall kunna besättas med kandidater, skall Konungens befallningshavande på anmodan av centrala valmyndigheten vid ny förrättning, som kungöres enligt 76 §, återupptaga sammanräkningen för att bestämma ytterligare namn i ordningen.*

2. *Har enligt sammanräkningsprotokoll samma kandidat fått plats i ordning enligt 81 § i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, ankommer det på honom att bestämma vilket mandat han skall tillträda. Vid fastställande av vem som skall erhålla mandat, som han ej tillträder, anses det som om han ej varit kandidat vid valet.*

I fall som avses i första stycket skall centrala valmyndigheten skriftligen förelägga den för flera mandat upptagne kandidaten att inom fyra dagar från dagen för föreläggandet inkomma med uppgift om vilket mandat han önskar tillträda. Inkommer han icke med sådan uppgift inom föreskriven tid, erhåller han icke något mandat. Vid fastställande av vilka personer som skola tillträda mandaten anses det som om han icke varit kandidat till något av dem.

3. *Centrala valmyndigheten tillkännagiver ofördröjligen valets utgång genom kungörelse i allmänna tidningarna. Genom kungörelsens införande är valet avslutat. Måste centrala valmyndighetens förrättning enligt denna paragraf uppskjju-*

(Nuvarande lydelse)

Fullmakt för *vald riksdagsman* utfärdas av *Konungens befallningshavande*. Sådan fullmakt skall hava följande lydelse:

»*Vid röstsammanräkning, som den ... (dag, månad, år) ... hållits för ... (valkretsens namn), har*» N. N. »*blivit utsedd till ledamot av riksdagens andra kammare för en tid av fyra år, räknade från och med den 1 januari nästkommande år*» (eller om valet hållits *efter fyraårsperiodens början*: »*för tiden till den 1 januari år ...*»); »*varom detta länder till bevis och fullmakt.*» Ort och tid.

86 §.

(Föreslagen lydelse)

tas eller avbrytas, skola sammanräkningsprotokollen från valkretsarna och övriga handlingar som röra valet läggas i säkert förvar. Efter förrättningens slut skola de handlingar som röra valet förvaras till utgången av den tid valet gäller.

4. *Anvisningar för centrala valmyndighetens förrättning enligt denna paragraf meddelas av Konungen.*

Fullmakt för *riksdagsledamot* utfärdas av *centrala valmyndigheten*. Sådan fullmakt skall hava följande lydelse:

N. N. »*har för en tid av tre år, räknade från och med den 1 januari ... (år)*» (eller om valet hållits *på grund av förordnande enligt 108 § regeringsformen*: »*för tiden till den 1 januari ... /år/*»); »*utsetts till ledamot av riksdagen för ... (partiets namn) i ... (valkretsens namn)*» varom detta länder till bevis och fullmakt.» Ort och tid.

87 §.

1. Har någon, som blivit vald till riksdagsman, avsagt sig uppdraget eller eljest avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit vald, då skall Konungens befallningshavande ofördröjligen vid offentlig förrättning, *så kungjord, som i 26 § sägs*, verkställa ny röstsammanräkning inom *den A-grupp, för vilken den avgångne blivit vald. Blev den avgångne vald för flera A-grupper, skall sammanräkningen ske inom den A-grupp, från vilken plats först tilldelades honom.*

1. Har någon, som blivit vald till riksdagsman, avsagt sig uppdraget eller eljest avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit vald, då skall Konungens befallningshavande ofördröjligen vid offentlig förrättning, *varom senast dagen förut kungörelse anslås offentligen och införes i ortstidningar*, verkställa ny röstsammanräkning inom *det parti, för vilket den avgångne blivit vald.*

(Nuvarande lydelse)

Vid den nya sammanräkningen tagas hänsyn blott till de valsedlar, vilka *upptaga* den avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen inom A-gruppen. Varje valsedel gäller såsom hel röst. Med iakttagande av att namn å någon, som blivit genom valet utsedd till riksdagsman, anses såsom obefintligt, skall röstvärdet tillgodoräknas det namn, som står främst bland de för den avgångne riksdagsmannen särskilt upptagna efterträdarenamnen eller, om sådant namn ej finnes, det namn för själva riksdagsmannavalet, som står främst å sedeln, eller, om ej heller sådant namn finnes, det namn, som står främst bland samtliga efterträdarenamnen å sedeln. Den som erhållit högsta rösttalet inträde såsom ledamot i den avgångnes ställe. Mellan lika rösttal skilje lotten.

Efter sammanräkningens avslutande skola valsedlarna åter inläggas under försegling.

2. Lag samma vare, där riksdagsman, som blivit utsedd jämlikt 1 mom., avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd; och skall vid den nya sammanräkningen såsom förut hänsyn tagas blott till de valsedlar, vilka upptaga den först avgångnes namn och på grund därav

(Föreslagen lydelse)

Vid den nya sammanräkningen tagas hänsyn blott till de valsedlar, vilka gällde för den avgångnes namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen. Varje valsedel gäller såsom hel röst. Med iakttagande av att namn å någon, som blivit genom valet utsedd till riksdagsman, anses såsom obefintligt, skall röstvärdet tillgodoräknas det namn, som står främst av de för den avgångne riksdagsmannen särskilt upptagna efterträdarenamnen, eller, om sådant namn ej finnes, det namn för själva riksdagsmannavalet, som står främst å sedeln, eller, om ej heller sådant namn finnes, det namn, som står främst bland samtliga efterträdarenamnen å sedeln. Den som fått högsta rösttalet skall intaga den avgångnes plats i ordningen. Mellan lika rösttal skilje lotten.

Vid förrättning för ny sammanräkning skall Konungens befallningshavande i protokoll upptaga de föreliggande omständigheterna och ange vem som skall intaga den avgångnes plats i ordningen. Efter sammanräkningens avslutande skall protokollet uppläsa och valsedlarna åter inläggas under försegling. Protokollet tillställas ofördröjligen centrala valmyndigheten.

2. Lag samma vare, där riksdagsman, som blivit utsedd efter sammanräkning enligt 1 mom., avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd. Vid den nya sammanräkningen skall såsom förut hänsyn tagas blott till de valsedlar, som gällde för den först avgångnes

(Nuvarande lydelse)

gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen inom A-gruppen.

(Föreslagen lydelse)

namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen.

88 §.

Vid förrättning, som i nästföregående paragraf avses, skall Konungens befallningshavande i protokoll upptaga de föreliggande omständigheterna samt vilken på grund därav skall inträda i den avgångnes ställe. Sedan detta protokoll vid förrättningen upplästs, utfärde Konungens befallningshavande omedelbart fullmakt för den sålunda utsedde.

Sådan fullmakt skall vara av följande lydelse:

»Sedan» N. N. »blivit utsedd till ledamot av riksdagens andra kammare för ... (valkretsens namn) för en tid av fyra år, räknade från och med den 1 januari år ...» (eller om den avgångne utsetts först efter fyraårsperiodens början: »för tiden till den 1 januari år ...»), »men denna plats blivit ledig, har vid förrättningen enligt 87 § av lagen om val till riksdagen» N. N. »blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari år ...» (eller om förrättningen hållits före fyraårsperiodens början: »för sagda tid»); »varom detta län-der till bevis och fullmakt.» Ort och tid.

1. Finnes i fall, som avses i 87 §, icke på valsedlarna namn på någon kandidat, som kan intaga den avgångnes plats i ordningen, skall detta angivas i protokollet över förrättningen. Det ankommer i sådant fall på centrala valmyndigheten att med tillämpning av 18 § riksdagsordningen flytta mandatet till annan valkrets. Mandatet tillfaller där den, som vid själva riksdagsmannavalet stått närmast i tur att erhålla mandat. Kan mandatet icke besättas i någon valkrets, skall det vara obesatt under återstoden av valperioden.

Om det behöves för tillämpning av föreskrifterna i första stycket, skall Konungens befallningshavande på anmodan av centrala valmyndigheten vid ny förrättning, som kungöres på sätt i 76 § sägs, återupptaga sammanräkningen för att fastställa ordning mellan de namn å partis valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet.

Bestämmelserna i första och andra styckena äga tillämpning även när fel, som på besvär över den omedelbara utgången av valet förklarats ha förekommit, är sådant att det ej kan avgöras, vem som i valkretsen bör intaga den avgångnes plats i ordningen.

2. Avgår riksdagsman, som utsetts enligt denna paragraf, före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, anses han vid tillämpning av 87 § ha blivit vald vid själva riksdagsmannavalet.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

89 §.

Finnes, i fall, som i 87 § avses, å där omförmälda valsedlar icke namn å någon, som kan inträda såsom ledamot i den avgångnes ställe, då skall nytt val anställas för besättande av den lediga platsen.

Samma lag vare, där fel, som på besvär över den omedelbara utgången av valet förklarats hava förelupit, är sådant, att det ej kan avgöras, vem som bör inträda i den avgångnes ställe.

Sedan ny ledamot utsetts i avgångnen ledamots ställe eller det fastställts att ny ledamot icke kunnat utses, utfärdar centrala valmyndigheten kungörelse därom i allmänna tidningar. Har ny ledamot utsetts, utfärdar myndigheten omedelbart fullmakt för honom.

Fullmakt för ledamot av riksdagen som utsetts i avgångnen ledamots ställe skall vara av följande lydelse:

»Sedan» N. N. »utsetts till ledamot av riksdagen för ... (partiets namn) i ... (valkretsens namn) för en tid av tre år, räknade från och med den 1 januari ... (år)» (eller om den avgångne utsetts först efter treårsperiodens början: »för tiden till den 1 januari ... /år/»), »men detta mandat blivit ledigt, har efter ny sammanräkning» (eller om 88 § tillämpats: »efter flyttning av mandatet till ... /valkretsens namn/») N. N. »utsetts att inträda som ledamot av riksdagen på det lediga mandatet för tiden till den 1 januari ... (år)» (eller om förrättningen hållits före treårsperiodens början: »för samma tid»); »varom detta länder till bevis och fullmakt.» Ort och tid.

92 §.

Om besvär över val till andra kamraren är stadgat i riksdagsordningen.

Besvär över val till riksdagen ställas till Konungen och skola vid äventyr av talans förlust ha inkommit till centrala valmyndigheten inom tio dagar från den dag då kungörelse om valets utgång intogs i allmänna tidningarna. Så snart besvär inkommit, översändes avskrift av besvären till Konungens befallningsha-

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

vande med anmodan att skyndsamt inkomma med yttrande över besvären till Konungen. Efter besvärstidens utgång kungör centrala valmyndigheten skyndsamt samtliga inkomna besvär i allmänna tidningarna. Därvid utsättes viss kort tid, inom vilken förklaring över besvären må avgivas till myndigheten. Efter utgången av förklaringstiden insänder myndigheten ofördröjligen besvärshandlingarna och inkomna förklaringar till Konungen.

Den som vill anföra besvär äger inom tre dagar efter begäran därom erhålla utdrag av protokoll hos Konungens befallningshavande eller av sådan handling hos centrala valmyndigheten som visar hur fördelningen av mandaten i riksdagen har skett.

93 §.

I de ärenden rörande val till *andra kammaren*, varom i denna lag förmäles, må det vara envar tillåtet att, under iakttagande av behörig tid och ordning, på eget äventyr till myndighet insända handlingar i betalt brev med allmänna posten.

I de ärenden rörande val till *riksdagen*, varom i denna lag förmäles, må det vara envar tillåtet att, under iakttagande av behörig tid och ordning, på eget äventyr till myndighet insända handlingar i betalt brev med allmänna posten.

96 §.

Kuvert, varom förmäles i 60, 62, 63 och 73 §§, skola vara av ogenomskinligt papper samt, vad varje särskilt slag angår, lika till storlek och beskaffenhet. Kuverten skola vara försedda med ändamålsbeteckning enligt av Konungen fastställda formulär. Kuverten skola tillverkas endast genom statsverkets försorg samt på dess bekostnad tillhandahållas

Kuvert, varom förmäles i 60, 62, 63 och 73 §§, skola vara av ogenomskinligt papper *av samma färg som valsedel för riksdagsmannavalet* samt, vad varje särskilt slag angår, lika till storlek och beskaffenhet. Kuverten skola vara försedda med ändamålsbeteckning enligt av Konungen fastställda formulär. Kuverten skola tillverkas endast genom stats-

Förslag

till

Lag

om ändring i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253)

Härigenom förordnas, *dels* att 45 § kommunala vallagen den 6 juni 1930¹ skall upphöra att gälla, *dels* att 3 § 1—3 mom., 5 §, 11 § 1 mom., 19 § 1 mom., 20 § 1 och 4 mom., 23, 25 och 30 §§, 33 § 2 mom., 34, 38, 39, 43, 46 och 47 §§, 52 § 2 mom. samt 53, 60 och 60 a §§ samma lag skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §.

1 mom. Vid val av landstingsmän eller av kommunalfullmäktige eller stadsfullmäktige skall varje kommun eller del av kommun, som enligt lagen om val till riksdagen utgör valdistrikt vid val till *riksdagens andra kammare*, bilda ett valdistrikt.

2 mom. Vid val av municipalfullmäktige skall varje municipalsamhälle bilda ett valdistrikt. Dock skall, där municipalsamhälle helt sammanfaller med två eller flera valdistrikt vid val till *riksdagens andra kammare*, varje sådant distrikt utgöra ett valdistrikt jämväl vid val av municipalfullmäktige. Ingå eljest delar av municipalsamhälle i olika valdistrikt vid val till *andra kammaren*, må länsstyrelsen, när skäl därtill äro, förordna,

1 mom. Vid val av landstingsmän eller av kommunalfullmäktige eller stadsfullmäktige skall varje kommun eller del av kommun, som enligt lagen om val till riksdagen utgör valdistrikt vid val till *riksdagen*, bilda ett valdistrikt.

2 mom. Vid val av municipalfullmäktige skall varje municipalsamhälle bilda ett valdistrikt. Dock skall, där municipalsamhälle helt sammanfaller med två eller flera valdistrikt vid val till *riksdagen*, varje sådant distrikt utgöra ett valdistrikt jämväl vid val av municipalfullmäktige. Ingå eljest delar av municipalsamhälle i olika valdistrikt vid val till *riksdagen*, må länsstyrelsen, när skäl därtill äro, förordna, att varje sådan del skall bilda

¹ Senaste lydelse av 3 § 2 mom. se 1946:191, av 5 §, 19 § 1 mom., 34 och 43 §§ se 1963:128, av 11 § 1 mom., 20 § 4 mom. och 33 § 2 mom. se 1942:177, av 20 § 1 mom. och 60 § se 1967:833, av 23 och 38 §§ se 1962:72, av 25 § se 1952:265, av 30 och 39 §§ se 1965:609 samt av 60 a § se 1966:682.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

att varje sådan del skall bilda eget valdistrikt vid val av municipalfullmäktige.

eget valdistrikt vid val av municipalfullmäktige.

3 mom. Vid val av kyrkofullmäktige skall varje församling eller, där församling är för dylikt val delad i valkretsar, varje sådan valkrets bilda ett valdistrikt. Där på grund av bestämmelserna i lagen om val till riksdagen delar av församlingen eller av valkretsen ingå i olika valdistrikt vid val till *riksdagens andra kammare*, skall dock varje sådan del bilda eget valdistrikt vid val av kyrkofullmäktige. När skäl därtill äro, må länsstyrelsen förordna, att delar av församling eller valkrets, vilka enligt dessa bestämmelser skulle var för sig bilda eget valdistrikt vid val av kyrkofullmäktige, dock skola vid sådant val tillsammans utgöra ett valdistrikt.

3 mom. Vid val av kyrkofullmäktige skall varje församling eller, där församling är för dylikt val delad i valkretsar, varje sådan valkrets bilda ett valdistrikt. Där på grund av bestämmelserna i lagen om val till riksdagen delar av församlingen eller av valkretsen ingå i olika valdistrikt vid val till *riksdagen*, skall dock varje sådan del bilda eget valdistrikt vid val av kyrkofullmäktige. När skäl därtill äro, må länsstyrelsen förordna, att delar av församling eller valkrets, vilka enligt dessa bestämmelser skulle var för sig bilda eget valdistrikt vid val av kyrkofullmäktige, dock skola vid sådant val tillsammans utgöra ett valdistrikt.

5 §.

Kommunalval förrättas inför den valnämnd, som enligt lagen om val till riksdagen har att förrätta val till *riksdagens andra kammare* för kommunen, *eller, om i kommunen äro flera valdistrikt, inför deputerade, som valnämnden utser. Beträffande deputerade som nu sagts äger 91 § lagen om val till riksdagen motsvarande tillämpning.*

Kommunalval förrättas inför den valnämnd *eller de deputerade*, som enligt lagen om val till riksdagen har att förrätta *sådant* val för kommunen.

Meddelar länsstyrelse — — — — — skall förrättas.

11 §.

1 mom. Allmänna kommunalval skola förrättas, val av landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige *tredje söndagen i september*

1 mom. Allmänna kommunalval skola förrättas, val av landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige *samma dag som ordinarie val*

(Nuvarande lydelse)

månad, val av municipalfullmäktige första söndagen i oktober månad samt val av kyrkofullmäktige tredje söndagen i sistnämnda månad.

(Föreslagen lydelse)

till riksdagen äger rum samt val av municipalfullmäktige första söndagen och val av kyrkofullmäktige tredje söndagen i oktober.

19 §.

1 m o m. Då kommunalval skall förrättas, skall, i den mån icke Konungen annorledes förordar, för envar i röstlängden som röstberättigad vid valet upptagen person genom valnämndens försorg upprättas röstkort, utvisande den röstberättigades namn, yrke eller titel, det valdistrikt den röstberättigade tillhör, dagen för valet samt den myndighet, som skall verkställa röstsammanräkning för den valkrets den röstberättigade tillhör. Röstkort må upprättas gemensamt för flera *kommunalval*. Är väljaren icke röstberättigad vid samtliga *valen*, skall förhållandet tydligt angivas å kortet.

Röstkorten skola — — — — — de röstberättigade.

Upprättande och — — — — — vid valet.

20 §.

1 m o m. När val — — — — — i ortstidningar.

I kungörelsen — — — — — utom riket.

Förrättas flera val samtidigt, utfärdas gemensam kungörelse om valen.

4 m o m. I fråga om Stockholm gäller vad särskilt är stadgat om kungörande av val av *stadsfullmäktige och kyrkofullmäktige*.

4 m o m. I fråga om Stockholm gäller vad särskilt är stadgat om kungörande av val av kyrkofullmäktige.

23 §.

Val är omedelbart och sker med slutna sedlar. Därvid skola begagnas valsedlar av vitt papper utan kännetecken. Ovanför namnen skall å valsedel utsättas partibeteckning (parti-

Val är omedelbart och sker med slutna sedlar. Vid val av landstingsmän skola begagnas valsedlar av enfärgat blått papper och vid annat val valsedlar av vitt papper.

(Nuvarande lydelse)

namn eller annan beteckning i ord för viss grupp av väljare eller för viss meningsriktning). Ovanför partibeteckningen må förekomma en kartellbeteckning (beteckning i ord för två eller flera vid valet samverkande partier) och mellan partibeteckning och namnen en fraktionsbeteckning (beteckning i ord för viss grupp av väljare eller viss meningsriktning inom partiet). Nedanför namnen må vara anbragt, såsom valbeteckning, en av beteckningarna »landstingsmannaval», »kommunalfullmäktigval», »municipalfullmäktigval», »stadsfullmäktigval», »kyrkofullmäktigval för församlingen», »kyrkofullmäktigval för samfälligheten» eller »kyrkofullmäktigval för skoldistriktet» eller annan beteckning i ord för ifrågavarande slag av val ävensom, såsom valkrets-beteckning, beteckning för den valkrets sedeln avser.

Valsedel bör — — — — — vilka åsyftas.

Är något — — — — — såsom obefintliga.

(Föreslagen lydelse)

Å valsedel skall finnas partibeteckning samt namn på en eller flera kandidater.

Partibeteckning bör sättas ovanför namnen. Överst på valsedel bör angivas det val valsedeln avser (valbeteckning) och nederst på sedeln bör angivas vilken valkrets denna avser (valkrets-beteckning).

Anvisningar till vägledning för valsedels utformning meddelas av Konungen.

25 §.

Ogill är valsedel:

till vilken använts annat än vitt papper;

å vilken finnes något kännetecken, som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt;

vilken saknar partibeteckning;

vilken upptager parti-, kartell- eller fraktionsbeteckning å annat ställe än ovanför namnen;

vilken upptager flera än tre beteckningar ovanför namnen;

Ogill är valsedel:

till vilken använts annat papper än sådant som i 23 § första stycket föreskrivits för det val, vid vilket sedeln avgivits; dock skall, om valsedel har den färg som föreskrivits för annat val vilket förrättats samtidigt, denna avvikelse icke föranleda att sedeln blir ogiltig;

å vilken finnes något kännetecken, som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt;

(Nuvarande lydelse)

vilken upptager valbeteckning eller valkretsbe-teckning å annat ställe än nedanför namnen; eller

vilken icke upptager något giltigt namn.

Har valsedel försetts med valkretsbe-teckning avseende annan valkrets än den som väljaren tillhör, skall den omständigheten icke föranleda att sedeln ogillas.

Finnas i ett valkuvert två likalydande valsedlar, skall allenast en sedel räknas.

Har vid val, vilket förrättats i samband med ett eller två andra val, avgivits en eller ock två likalydande valsedlar, försedda med valbeteckning för det andra valet eller något av de andra valen, skall med iakttagande av vad i tredje stycket sägs, angivna förhållande icke föranleda, att sedeln ogillas.

Finnas i ett valkuvert, som avlämnats vid val förrättat i samband med ett eller två andra val, två valsedlar, av vilka den ena är försedd med valbeteckning för det förstnämnda valet och den andra är försedd med valbeteckning för det andra eller något av de andra valen, skall endast sedeln med valbeteckning för det val, varvid valkuvertet avgivits, räknas.

Finnas i annat fall än nu sagts i ett valkuvert två valsedlar eller finnas i ett valkuvert flera än två valsedlar, äro de alla ogilla.

Där i valkuvert finnes jämte valsedel annat än sådan sedel, är valsedeln ogill.

(Föreslagen lydelse)

vilken saknar partibeteckning eller upptager mer än en partibeteckning; eller

vilken icke upptager något giltigt namn.

Finnes i ett valkuvert mer än en valsedel, äro valsedlarna ogiltiga. Innehåller valkuvertet två eller tre valsedlar och bära alla samma partibeteckning, skall dock en valsedel tillgodoräknas det angivna partiet. De på valsedeln upptagna namnen anses som obefintliga.

30 §.

Valsedelsförsändelse som — — — — — väljarens valsedel.

Finnes att väljaren är röstberättigad, att ytterkuvertet är av föreskri-

Finnes att väljaren är röstberättigad vid valet, att ytterkuvertet är av

(Nuvarande lydelse)

ven beskaffenhet samt att på ytterkuvertet äro tecknade förklaring av väljaren ävensom intyg i behörigt skick, och förekommer ej skälig anledning antaga, att ytterkuvertet blivit efter tillslutandet öppnat, bryter ordföranden ytterkuvertet; i annat fall skall det ej mottagas.

Är innerkuvertet — — — — — rösträtten utövats.

Är innerkuvertet — — — — — det återlämnas.

(Föreslagen lydelse)

föreskriven beskaffenhet samt att på ytterkuvertet äro tecknade förklaring av väljaren ävensom intyg i behörigt skick, och förekommer ej skälig anledning antaga, att ytterkuvertet blivit efter tillslutandet öppnat, bryter ordföranden ytterkuvertet; i annat fall skall det ej mottagas.

33 §.

2 m o m. *Omedelbart därefter* uttagas valkuverten ur valurnan och räknas oöppnade. I det protokoll, som i överensstämmelse med särskilda av Konungen fastställda formulär och i formulären givna anvisningar skall föras vid förrättningen, antecknas antalet valkuvert. Jämväl räknas och upptages i protokollet antalet personer, som enligt anteckningarna i röstlängden deltagit i valet. Därefter tillkännagives såväl antalet valkuvert som antalet nyssnämnda personer. *Där särskilda val förrättas å samma dag inför samma valförrättare, skall dessutom anteckning om detta förhållande göras i protokollet för varje val.*

2 m o m. *Så snart det kan ske efter röstningens avslutande* uttagas valkuverten ur valurnan och räknas oöppnade. I det protokoll, som i överensstämmelse med särskilda av Konungen fastställda formulär och i formulären givna anvisningar skall föras vid förrättningen, antecknas antalet valkuvert. Jämväl räknas och upptages i protokollet antalet personer, som enligt anteckningarna i röstlängden deltagit i valet. Därefter tillkännagives såväl antalet valkuvert som antalet nyssnämnda personer.

34 §.

Sedan i — — — — — följande sätt.

a) Valkuverten öppnas — — — — — dessas antal.

d) De valsedlar, vilka icke enligt bestämmelserna under b) och c) återinlagts i sina valkuvert eller lagts åsido, ordnas i grupper sålunda, att sedlar, vilka äro likalydande med avseende å *väljarbeteckning* (kartell-, parti- och fraktionsbeteckning), sammanföras i en grupp. Antalet valsed-

d) De valsedlar, vilka icke enligt bestämmelserna under b) och c) återinlagts i sina valkuvert eller lagts åsido, ordnas i grupper sålunda, att sedlar, vilka äro likalydande med avseende å *partibeteckning*, sammanföras i en grupp. Antalet valsedlar i varje grupp räknas, varefter

(Föreslagen lydelse)

lar i varje grupp räknas, varefter sedlarna i varje grupp för sig inläggas i ett eller flera omslag. Å varje omslag antecknas de inneliggande valsedlarnas *väljarbeteckning* samt antal.

e) De omslag, — — — — — å protokollet.

f) I protokollet — — — — — ytterligare antecknas:

1) antalet valkuvert — — — — — sedlar inlagts;

3) antalet valsedlar i varje sådan grupp, som omförmäles i d), samt gruppens *väljarbeteckning* jämte antalet omslag, vari gruppens sedlar inlagts.

g) Förrättningen bör — — — — — äro obrutna.

h) Sedan de — — — — — som värdepost.

(Nuvarande lydelse)

sedlarna i varje grupp för sig inläggas i ett eller flera omslag. Å varje omslag antecknas de inneliggande valsedlarnas *partibeteckning* samt antal.

3) antalet valsedlar i varje sådan grupp, som omförmäles i d), samt gruppens *partibeteckning* jämte antalet omslag, vari gruppens sedlar inlagts.

i) När val av landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige förrättas samtidigt med val till riksdagen, skola de åtgärder som avses i 33 § 2 mom. och i denna paragraf under a)—f) anstå till dess valförrättningen angående riksdagsmannavalet avslutats.

38 §.

Vid röstningen — — — — — i 60 §.

Väljaren skall — — — — — och postadress.

Väljaren skall — — — — — sådan röstning.

Finnes ytterkuvertet — — — röstningen avser.

Väljaren skall — — — till röstmottagaren.

Är valkuvert tillslutet och utan annat märke än föreskriven ändamålsbeteckning, mottages detsamma; i annat fall skall det ej mottagas. Röstmottagaren inlägger i väljarens närvaro mottaget valkuvert i ytterkuvertet samt antecknar därå orten och dagen för avlämnandet.

Är valkuvert tillslutet och utan annat märke än föreskriven ändamålsbeteckning, mottages detsamma; i annat fall skall det ej mottagas. Röstmottagaren inlägger i väljarens närvaro mottaget valkuvert i ytterkuvertet, *tillsluter ytterkuvertet* samt antecknar därå orten och dagen för avlämnandet.

I sammanhang — — — — — fastställt formulär.

Därefter tillsluter röstmottagaren ytterkuvertet.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

39 §.

Äkta make, vilken röstar i den ordning, som i 35 § sägs, äger därvid *jämväl* för andra maken avgiva valsedel, avseende samma val eller annat *kommunalval*, som äger rum samtidigt. För sådant fall skall valsedelsförsändelse anordnas på sätt och inom tid, som i 28 § sägs.

Äkta make, — — — — —

Finnes att ytterkuvertet är i behörig ordning ifyllt samt att valsedelsförsändelsen är i behörigt skick och tillsluten, mottages försändelsen; i annat fall skall den ej mottagas. Röstmottagaren inlägger i avlämnarens närvaro mottagen försändelse i ytterkuvertet samt antecknar därå orten och dagen för avlämnandet.

I sammanhang — — — omförmälda förteckning.

Därefter tillsluter röstmottagaren ytterkuvertet.

Äkta make, vilken röstar i den ordning som i 35 § sägs, äger därvid *även* för andra maken avgiva valsedel, avseende samma val eller annat *val*, som äger rum samtidigt. För sådant fall skall valsedelsförsändelse anordnas på sätt och inom tid, som i 28 § sägs.

anordnat försändelsen.

Finnes att ytterkuvertet är i behörig ordning ifyllt samt att valsedelsförsändelsen är i behörigt skick och tillsluten, mottages försändelsen; i annat fall skall den ej mottagas. Röstmottagaren inlägger i avlämnarens närvaro mottagen försändelse i ytterkuvertet, *tillsluter ytterkuvertet* samt antecknar därå orten och dagen för avlämnandet.

43 §.

Sammanräkning verkställs vid offentlig förrättning, som skall påbörjas så snart ske kan, dock icke förrän å åttonde dagen efter valdagen.

Om förrättningen utfärdas kungörelse med uppgift i förekommande fall *å* den ordningsföljd, vari sammanräkningen, därest hinder icke möter, kommer att företagas för olika val. Sådan kungörelse skall senast *sex dagar* före förrättningens början införas i *en eller flera av ortens mest spridda tidningar*.

Det åligger — — — — — anledningen härtill.

Sammanräkning verkställs vid offentlig förrättning, som skall påbörjas så snart ske kan, dock icke förrän å åttonde dagen efter valdagen *och ej heller förrän sammanräkning av samtidigt förrättat val till riksdagen avslutats*.

Om förrättningen utfärdas kungörelse med uppgift i förekommande fall *om* den ordningsföljd, vari sammanräkningen, därest hinder icke möter, kommer att företagas för olika val. Sådan kungörelse skall senast *dagen* före förrättningens början *anslås offentligen och* införas i *ortstidningar*.

46 §.

1 m o m. a) För varje C-grupp bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å C-gruppens valsedlar, vilka ej avse allenast val av suppleant eller efterträdare. Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för ett namn.

b) Vid första sammanräkningen gäller valsedel för det namn, som står först å sedeln. C-gruppens valsedlar ordnas i *namngrupper* så, att sedlar med samma första namn bilda en *namngrupp*.

Valsedlarna inom varje *namngrupp* räknas, och deras antal utgör *namngruppens* rösttal. Samma tal är också jämförelsetal för det namn, som står först på *namngruppens* valsedlar.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller första platsen i ordningen.

c) Vid varje följande sammanräkning gäller valsedel för det namn, vilket, bortsett från namn, som redan erhållit plats i ordningen, står främst å sedeln.

Den eller de *namngrupper*, vilkas valsedlar vid närmast föregående sammanräkning gällde för det namn, som erhöll plats i ordningen, upplösas, och nämnda valsedlar ordnas i nya *namngrupper* så, att sedlar, som vid den pågående sammanräkningen gälla för ett och samma namn, bilda en *namngrupp*; däremot bibehållas övriga befintliga *namngrupper* oförändrade. Valsedlarna inom varje nybildad *namngrupp* räknas, och deras antal utgör *namngruppens* rösttal.

1 m o m. Sedan valsedlarna ordnats efter partibeteckning, skall inom varje parti i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar bestämmas ordning mellan de namn å *partiets* valsedlar, vilka ej avse allenast val av suppleant eller efterträdare.

Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för ett namn.

Vid första sammanräkningen gäller valsedel för det namn, som står först å sedeln.

Partiets valsedlar ordnas i *grupper* så, att sedlar med samma första namn bilda en *grupp*.

Valsedlarna inom varje *grupp* räknas, och deras antal utgör *gruppens* rösttal. Samma tal är också jämförelsetal för det namn, som står först på *gruppens* valsedlar.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller första platsen i ordningen.

Vid varje följande sammanräkning gäller valsedel för det namn, vilket, bortsett från namn, som redan erhållit plats i ordningen, står främst å sedeln.

Den eller de *grupper*, vilkas valsedlar vid närmast föregående sammanräkning gällde för det namn, som erhöll plats i ordningen, upplösas, och nämnda valsedlar ordnas i nya *grupper* så, att sedlar, som vid den pågående sammanräkningen gälla för ett och samma namn, bilda en *grupp*; däremot bibehållas övriga befintliga *grupper* oförändrade.

Valsedlarna inom varje nybildad *grupp* räknas, och deras antal utgör *gruppens* rösttal.

(Nuvarande lydelse)

För de namn, för vilka finnas gällande valsedlar, beräknas rösttal och jämförelsetal.

Rösttalet för ett namn är lika med rösttalet eller sammanlagda rösttalet för *den eller de namngrupper*, vilkas valsedlar gälla för namnet. Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess rösttal, där icke *namngrupp* av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats. Har så skett, erhålles namnets jämförelsetal genom att *dela* dess rösttal med *namngruppens platstal*, ökat med 1, eller om flera *namngrupper* av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa *namngrupper* sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en *namngrupp* motsvarar den del, *namngruppen* tagit i besättandet av plats eller platser, som förut utdelats, och beräknas sålunda, att *namngruppens* rösttal delas med största jämförelsetalet vid sammanräkningen närmast före *namngruppens* bildande. *Bråktal*, som uppkommer vid delning, beräknas i decimaler, två till antalet; höjning av den sista decimalsiffran må ej äga rum.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller plats i ordningen.

2 m o m. För varje *B-grupp* bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å *B-gruppens* valsedlar, vilka ej avse allenast val av suppleant eller efterträdare. Därvid anses namnen å varje *C-grupps* valsedlar förekomma i den jämlikt 1 mom. bestämda ordningen

(Föreslagen lydelse)

För de namn, för vilka finnas gällande valsedlar, beräknas rösttal och jämförelsetal.

Rösttalet för ett namn är lika med rösttalet för *den grupp*, eller sammanlagda rösttalet för de *grupper*, vilkas valsedlar gälla för namnet.

Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess rösttal, där icke *grupp* av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats. Har så skett, erhålles namnets jämförelsetal genom att dess rösttal *delas* med *det tal*, som motsvarar *den del, gruppen tagit i besättandet av plats eller platser, som utdelats (gruppens platstal)*, ökat med 1, eller, om flera grupper av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa *grupper* sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en *grupp* beräknas sålunda, att *gruppens* rösttal delas med största jämförelsetalet vid sammanräkningen närmast före *gruppens* bildande.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller plats i ordningen.

Bråktal, som uppkommer vid delning, beräknas med två decimaler. Den sista decimalsiffran får ej höjas.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

och tillämpas i övrigt de i nämnda moment angivna grunderna.

3 mom. För varje A-grupp bestämmes i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar ordning mellan de namn å A-gruppens valsedlar, vilka ej avse allenast val av suppleant eller efterträdare. Därvid anses namnen å varje B-grupps valsedlar förekomma i den jämlikt 2 mom. bestämda ordningen och tillämpas i övrigt de i 1 mom. angivna grunderna.

4 mom. Skola genom valet två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika A-grupperna sålunda, att platserna, en efter annan, tilldelas den A-grupp, som för varje gång uppvisar det största av nedan angivna jämförelsetal. Plats, som blivit en A-grupp tilldelad, besättes genast så, att A-gruppens första plats tillerkännes den, vilkens namn är det första i ordningen inom A-gruppen, A-gruppens andra plats den, som bär andra namnet i ordningen, A-gruppens tredje plats den, som bär tredje namnet i ordningen, och så vidare efter samma grund, ändå att den, som är berättigad till platsen, redan fått sig tillerkänd plats från en eller flera andra A-grupper.

Jämförelsetalet är lika med A-gruppens rösttal, så länge A-gruppen ännu icke fått sig någon plats tilldelad. Därefter beräknas jämförelsetalet för varje gång så, att A-gruppens rösttal delas med det tal, som motsvarar antalet av A-gruppen tilldelade platser, ökat med 1. Har samma person erhållit platser från två A-grupper, skall dock vid beräkning av

2 mom. Skola två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika partierna sålunda, att platserna, en efter annan, tilldelas det parti, vilket för varje gång uppvisar det största av nedan angivna jämförelsetal. Plats, som blivit ett parti tilldelad, besättes genast så, att partiets första plats tillerkännes den, vars namn är det första i ordningen inom partiet, partiets andra plats den, som bär andra namnet i ordningen, partiets tredje plats den, som bär tredje namnet i ordningen, och så vidare efter samma grund, ändå att den, som är berättigad till platsen, redan fått sig tillerkänd plats från ett eller flera andra partier.

Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu icke fått sig någon plats tilldelad, genom att partiets rösttal delas med 1,4. Därefter beräknas jämförelsetalet för varje gång så, att partiets rösttal delas med det tal, som är 1 högre än det dubbla antalet av partiet tilldelade platser. Har samma person erhållit platser från två partier, skall dock, vid beräkning

(Nuvarande lydelse)

det antal platser, som utdelats, var-dera platsen anses blott såsom en halv plats; har någon erhållit platser från tre *A-grupper*, anses varje sådan plats såsom en tredjedels plats; och så vidare efter samma grund.

Har *en A-grupp* redan fått sig tilldelad plats så många gånger, som motsvarar de å *A-gruppens* valsedlar upptagna namnen, vilka ej avse allenast val av suppleant eller efterträdare, skall *den* uteslutas från vidare jämförelse.

5 m o m. Skall blott en plats be-sättas, tillfaller platsen *den*, *vilkens* namn står främst i ordningen inom *den A-grupp*, som, enligt vad i 4 mom. sägs, har största jämförelsetalet.

6 m o m. Mellan lika rösttal eller jämförelsetal skall, där så erfordras, skiljas genom lottning.

(Föreslagen lydelse)

av det antal platser som utdelats, var-dera platsen anses blott såsom en halv plats; har någon erhållit platser från tre *partier*, anses varje sådan plats såsom en tredjedels plats; och så vidare efter samma grund.

Har *ett parti* redan fått sig tillde-lad plats så många gånger, som mot-svarar de å *partiets* valsedlar upptag-na namn, vilka ej avse allenast val av suppleant eller efterträdare, skall *det* uteslutas från vidare jämförelse.

3 m o m. Skall blott en plats be-sättas, tillfaller platsen *den*, *vars* namn står främst i ordningen inom *det parti*, som, enligt vad i 2 mom. sägs, har största jämförelsetalet.

4 m o m. Mellan lika rösttal eller jämförelsetal skall, där så erfordras, skiljas genom lottning.

47 §.

Sedan val av *landstingsmä*n avslutats, skola suppleanter utses så-lunda, att för varje landstingsman inom *den A-grupp*, för vilken han blivit vald, företagas så många, dock minst två, nya sammanräkningar, som *A-gruppen* erhållit platser. Har landstingsman fått sig tillerkänd plats från flera *A-grupper*, anses han vald för *den A-grupp*, från vilken plats först tilldelades honom.

Vid varje sammanräkning lages hänsyn blott till de valsedlar, vilka upptaga landstingsmannens namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen

Sedan val av *landstingsmä*n avslutats, skola suppleanter utses så-lunda, att för varje landstingsman inom *det parti*, för vilket han blivit vald, företagas så många, dock minst två, nya sammanräkningar, som *partiet* erhållit platser. Har landstings-man fått sig tillerkänd plats från flera *partier*, anses han vald för *det parti*, från vilket plats först tillde-lades honom.

Vid varje sammanräkning tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka upptaga landstingsmannens namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen.

(Nuvarande lydelse)

inom *A-gruppen*. Varje valsedel gäller såsom hel röst. Med iakttagande av att namn å någon, som blivit genom valet utsedd till landstingsman eller till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser, anses såsom obefintligt, skall röstvärdet tillgodoräknas det namn, som står främst av de för den ifrågavarande landstingsmannen särskilt upptagna suppleantnamnen eller, om sådant namn ej finnes, det namn för själva landstingsmannavalet, som står främst å sedeln, eller, om ej heller sådant namn finnes, det namn som står främst bland samtliga suppleantnamnen å valsedeln. Den som erhållit högsta rösttalet är vald till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser. Mellan lika rösttal skall skiljas genom lottning.

De för — — — — — blivit utsedda.

(Föreslagen lydelse)

Varje valsedel gäller såsom hel röst. Med iakttagande av att namn å någon, som blivit genom valet utsedd till landstingsman eller till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser, anses såsom obefintligt, skall röstvärdet tillgodoräknas det namn, som står främst av de för den ifrågavarande landstingsmannen särskilt upptagna suppleantnamnen eller, om sådant namn ej finnes, det namn för själva landstingsmannavalet, som står främst å sedeln, eller, om ej heller sådant namn finnes, det namn som står främst bland samtliga suppleantnamnen å valsedeln. Den som erhållit högsta rösttalet är vald till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser. Mellan lika rösttal skall skiljas genom lottning.

52 §.

2 m o m. Avgår fullmäktig — — — — — medgiva det.

Den nya sammanräkningen äger rum inom *den A-grupp*, för vilken den avgångne blivit vald. Blev den avgångne vald för flera *A-grupper*, skall sammanräkningen ske inom *den A-grupp*, från vilken plats först tilldelades honom. Vid den nya sammanräkningen tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka upptaga den avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen inom *A-gruppen*. Varje valsedel gäller såsom hel röst.

Röstvärdet skall — — — — — skiljer lotten.

Efter sammanräkningens — — — — — under försegling.

Den nya sammanräkningen äger rum inom *det parti*, för vilket den avgångne blivit vald. Blev den avgångne vald för flera *partier*, skall sammanräkningen ske inom *det parti*, från vilket plats först tilldelades honom. Vid den nya sammanräkningen tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka upptaga den avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen. Varje valsedel gäller såsom hel röst.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

53 §.

Avgår jämväl enligt 52 § utsedd landstingsman eller fullmäktig före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, förfares på enahanda sätt, som i nämnda paragraf är sagt; och skall vid ny sammanräkning för utseende av fullmäktig hänsyn såsom förut tagas blott till de valsedlar, vilka upptaga den först avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen inom A-gruppen.

Avgår jämväl enligt 52 § utsedd landstingsman eller fullmäktig före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, förfares på enahanda sätt, som i nämnda paragraf är sagt; och skall vid ny sammanräkning för utseende av fullmäktig hänsyn såsom förut tagas blott till de valsedlar, vilka upptaga den först avgångnes namn och på grund därav gällde för detta namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen.

60 §.

Kuvert, varom förmäles i 26, 28, 29 och 38 §§, skola vara av ogenomskinligt papper, samt, vad varje särskilt slag angår, lika till storlek och beskaffenhet. Kuverten skola vara försedda med ändamålsbeteckning enligt av Konungen fastställda formulär. Kuverten skola tillverkas endast genom statsverkets försorg.

Kuvert, varom förmäles i 26, 28, 29 och 38 §§, skola vara av ogenomskinligt papper *av samma färg som valsedel för valet i fråga* samt, vad varje särskilt slag angår, lika till storlek och beskaffenhet. Kuverten skola vara försedda med ändamålsbeteckning enligt av Konungen fastställda formulär. Kuverten skola tillverkas endast genom statsverkets försorg.

I 26, ————— mot ersättning.

Kuvert, som avses i 28 och 38 §§, tillställas röstmottagare på statsverkets bekostnad. Ytterkuvert, som avses i 38 §, tillhandahållas på statsverkets bekostnad även valnämnden. I 28 och 29 §§ omförmälda kuvert samt ytterkuvert, som avses i 38 §, skola på statsverkets bekostnad tillhandahållas jämväl i riksdagen representerat *politiskt* parti.

Kuvert, som avses i 28 och 38 §§, tillställas röstmottagare på statsverkets bekostnad. Ytterkuvert, som avses i 38 §, tillhandahållas på statsverkets bekostnad även valnämnden. I 28 och 29 §§ omförmälda kuvert samt ytterkuvert, som avses i 38 §, skola på statsverkets bekostnad tillhandahållas jämväl i riksdagen representerat parti.

I 28 ————— äger rum.

Det åligger ————— 38 §§ sägs.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

60 a §.

I riksdagen representerat *politiskt* parti äger vid val av landstingsmän och val av stadsfullmäktige för stad, som ej deltagar i landsting, i den omfattning och ordning Konungen bestämmer, erhålla gottgörelse av statsverket för kostnaderna för de valsedlar partiet låtit iordningställa för valet.

Kommun äger besluta att vid val av fullmäktige i kommunen *politiskt* parti som är eller genom valet blir representerat i fullmäktige, skall erhålla bidrag av kommunen till partiets kostnader för framställning av valsedlar. Beslutet skall innehålla att ersättning utgår till varje sådant parti efter enhetliga grunder. Ersättning får dock ej utgå i den mån gottgörelse erhålles av statsverket.

I riksdagen representerat parti äger vid val av landstingsmän och val av stadsfullmäktige för stad, som ej deltagar i landsting, i den omfattning och ordning Konungen bestämmer, erhålla gottgörelse av statsverket för kostnaderna för de valsedlar partiet låtit iordningställa för valet.

Kommun äger besluta att vid val av fullmäktige i kommunen parti som är eller genom valet blir representerat i fullmäktige, skall erhålla bidrag av kommunen till partiets kostnader för framställning av valsedlar. Beslutet skall innehålla att ersättning utgår till varje sådant parti efter enhetliga grunder. Ersättning får dock ej utgå i den mån gottgörelse erhålles av statsverket.

Papper för framställning av valsedlar för val, som förrättas samma dag som ordinarie val till riksdagen äger rum, tillhandahålles kostnadsfritt av statsverket enligt de närmare bestämmelser som meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft när de förslag till ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen som riksdagen antagit såsom vilande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 27 till 1968 års riksdag slutligt antagits och erhållit kraft av grundlag. Före den 1 januari 1971 skall de nya bestämmelserna dock tillämpas endast i fråga om val för tid efter utgången av år 1970.

Förslag

till

L a g**om ändring i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753)**

Härigenom förordnas, att 8, 9 och 33 §§ kommunallagen den 18 december 1953¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***8 §.**

Fullmäktige väljas för *fyra* år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skett.

Fullmäktige väljas för *tre* år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skett.

Om val — — — — — särskilt stadgat.

9 §.

För val — — — — — inom valkrets.

Vid valkretsindelning — — — — — kan ske.

I varje valkrets väljes, efter kretsens i mantalslängden upptagna befolkning för året näst före den *fyra*-årsperiod, som valet gäller, en fullmäktig för varje fullt tal, motsvarande det som erhålles, då kommunens för samma år i mantalslängden upptagna folkmängd delas med antalet fullmäktige för hela kommunen. Därest det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till det för kommunen bestämda antalet, skola för ernående av detta antal de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt den angivna regeln äro bestämmande för fullmäktiges antal inom valkretsarna,

I varje valkrets väljes, efter kretsens i mantalslängden upptagna befolkning för året näst före den *tre*-årsperiod, som valet gäller, en fullmäktig för varje fullt tal, motsvarande det som erhålles, då kommunens för samma år i mantalslängden upptagna folkmängd delas med antalet fullmäktige för hela kommunen. Därest det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till det för kommunen bestämda antalet, skola för ernående av detta antal de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt den angivna regeln äro bestämmande för fullmäktiges antal inom valkretsarna,

¹ Senaste lydelse av 9 § se 1959: 61.

(Nuvarande lydelse)

vara berättigade att var för sig i ordning efter överskottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning.

Om indelning — — — — — i ärendet.

Beslut om — — — — — nästa val.

(Föreslagen lydelse)

vara berättigade att var för sig i ordning efter överskottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning.

33 §.

Ledamöter och suppleanter i kommunens styrelse väljas för *fyra* år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skett. Valet skall förrättas i december månad året näst efter det, då allmänna val av fullmäktige ägt rum.

Avgår ledamot — — — — — av

Ledamöter och suppleanter i kommunens styrelse väljas för *tre* år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skett. Valet skall förrättas i december månad året näst efter det, då allmänna val av fullmäktige ägt rum.

tjänstgöringstiden.

Denna lag träder i kraft när de förslag till ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen som riksdagen antagit såsom vilande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 27 till 1968 års riksdag slutligt antagits och erhållit kraft av grundlag. Före den 1 januari 1971 skall de nya bestämmelserna dock tillämpas endast i fråga om val av fullmäktige för tid efter utgången av år 1970.

Förslag

till

Lag**om ändring i kommunallagen för Stockholm den 1 mars 1957 (nr 50)**

Härigenom förordnas, att 8—10 §§ och 45 § 1 mom. kommunallagen för Stockholm den 1 mars 1957¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***8 §.**

Stadsfullmäktige väljas för *fyra* år (tjänstgöringsår), räknade från och med den 15 oktober det år, då valet skett.

Stadsfullmäktige väljas för *tre* år (tjänstgöringsår), räknade från och med den 15 oktober det år, då valet skett.

Om val — — — — — särskilt stadgat.

9 §.

För val — — — — — inom valkrets.

Vid valkretsindelning — — — — — kan ske.

I varje valkrets väljes, efter kretsens i mantalslängden upptagna befolkning för året näst före den *fyra-årsperiod*, som valet gäller, en stadsfullmäktig för varje fullt tal, motsvarande en hundraedel av stadens för samma år i mantalslängden upptagna folkmängd. Därest det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till etthundra, skola för ernående av detta antal de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt den angivna regeln äro bestämmande för fullmäktiges antal inom valkretsarna, vara berättigade att var för sig i ordning efter över-

I varje valkrets väljes, efter kretsens i mantalslängden upptagna befolkning för året näst före den *tre-årsperiod*, som valet gäller, en stadsfullmäktig för varje fullt tal, motsvarande en hundraedel av stadens för samma år i mantalslängden upptagna folkmängd. Därest det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till etthundra, skola för ernående av detta antal de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt den angivna regeln äro bestämmande för fullmäktiges antal inom valkretsarna, vara berättigade att var för sig i ordning efter över-

¹ Senaste lydelse av 9 § se 1959: 62.

(Nuvarande lydelse)

skottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning.

Om indelning — — — — — i ärendet.

Beslut om — — — — — nästa val.

(Föreslagen lydelse)

skottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning.

10 §.

Om valdistrikt och valdag samt vals kungörande, förrättande och avslutande, så ock om förfarandet, när stadsfullmäktig avgår före den bestämda tjänstgöringstidens utgång, stadgas i kommunala vallagen; *dock att kungörelse skall utfärdas av valnämnden.*

Om valdistrikt och valdag samt vals kungörande, förrättande och avslutande, så ock om förfarandet, när stadsfullmäktig avgår före den bestämda tjänstgöringstidens utgång, stadgas i kommunala vallagen.

45 §.

1 m o m. Stadsfullmäktige välja vid det sammanträde, som avses i 11 § första stycket, det år, då val av stadsfullmäktige ägt rum, borgarråd för en tid av *fyra* år till det antal, som stadsfullmäktige bestämma. Till borgarråd må allenast utses personer med synnerlig insikt och erfarenhet i kommunala förvaltningsfrågor eller eljest i allmänna värv. Vid val av borgarråd skall, där så äskas eller omröstning begäres, anställas särskilt val av varje borgarråd.

1 m o m. Stadsfullmäktige välja vid det sammanträde, som avses i 11 § första stycket, det år, då val av stadsfullmäktige ägt rum, borgarråd för en tid av *tre* år till det antal, som stadsfullmäktige bestämma. Till borgarråd må allenast utses personer med synnerlig insikt och erfarenhet i kommunala förvaltningsfrågor eller eljest i allmänna värv. Vid val av borgarråd skall, där så äskas eller omröstning begäres, anställas särskilt val av varje borgarråd.

Denna lag träder i kraft när de förslag till ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen som riksdagen antagit såsom vilande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 27 till 1968 års riksdag slutligt antagits och erhållit kraft av grundlag. Före den 15 oktober 1970 skall de nya bestämmelserna dock tillämpas endast i fråga om val av stadsfullmäktige för tid därefter.

Förslag

till

Lag**om ändrad lydelse av 9 och 44 §§ landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319)**

Härigenom förordnas, att 9 och 44 §§ landstingslagen den 14 maj 1954¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***9 §.**

Landstingsmän jämte suppleanter väljas utom i fall, som avses i 17 §, för *fyra* år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skett.

Landstingsmän jämte suppleanter väljas utom i fall, som avses i 17 §, för *tre* år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skett.

44 §.

Ledamöter och suppleanter i förvaltningsutskottet väljas för *fyra* år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skett. Valet skall förrättas vid landstingsmöte året näst efter det, då allmänna val av landstingsmän ägt rum.

Ledamöter och suppleanter i förvaltningsutskottet väljas för *tre* år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skett. Valet skall förrättas vid landstingsmöte året näst efter det, då allmänna val av landstingsmän ägt rum.

Avgår ledamot — — — — — av tjänstgöringstiden.

Denna lag träder i kraft när de förslag till ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen som riksdagen antagit såsom vilande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 27 till 1968 års riksdag slutligt antagits och erhållit kraft av grundlag. Före den 1 januari 1971 skall de nya bestämmelserna dock tillämpas endast i fråga om val av landstingsmän jämte suppleanter för tid efter utgången av år 1970.

¹ Senaste lydelse av 44 § se 1965:103.

Förslag

till

Lag

**angående ändrad lydelse av 8 § 1 mom. lagen den 31 maj 1957 (nr 281)
om kommunalförbund**

Härigenom förordnas, att 8 § 1 mom. lagen den 31 maj 1957 om kommunalförbund skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***8 §.**

1 mom. Förbundsfullmäktige väljas för *fyra* år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då allmänna kommunalval ägt rum, eller, där landstingskommun ingår i förbundet, från och med den 1 januari det därpå följande året.

Val av — — — — — under året.

Skall val — — — — — föra ordet.

1 mom. Förbundsfullmäktige väljas för *tre* år, räknade från och med den 1 januari året näst efter det, då allmänna kommunalval ägt rum, eller, där landstingskommun ingår i förbundet, från och med den 1 januari det därpå följande året.

Denna lag träder i kraft när de förslag till ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen som riksdagen antagit såsom vilande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 27 till 1968 års riksdag slutligt antagits och erhållit kraft av grundlag. Före den 1 januari 1971 skall den nya bestämmelsen dock tillämpas endast i fråga om val av fullmäktige i kommunalförbund för tid efter utgången av år 1970.

*Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 19 ja-
nuari 1968.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *partiell författningsreform* och anför.

Inledning

Författningsutvecklingen i vårt land har visat stor kontinuitet. Den politiska demokratin har genomförts inom ramen för det tvåkammerssystem som tillskapades med 1866 års riksdagsordning (RO). Parlamentarismen har blivit konstitutionell sedvanerätt vid sidan av föråldrade men formellt ännu orubbade bestämmelser i 1809 års regeringsform (RF) om förhållandet mellan regeringsmakt och folkrepresentation.

Kontinuiteten i författningsutvecklingen kan ses som ett uttryck för den stabilitet som utmärkt det politiska livet i Sverige. Demokratin och parlamentarismen är sedan länge oomstridda, och den författningsdebatt som förekommit under senare decennier har snarare rört demokratis verksamhetsformer än de bärande principerna för statsskicket. Även verksamhetsformerna är emellertid väsentliga. De beslutande och verkställande demokratiska organen måste ha en hög arbetsduglighet för att kunna bemästra de problem som samhällsomdaningen ställer dem inför. Inte mindre viktigt är att det demokratiska systemet är så utformat att medborgarna engageras i politiken och har möjlighet till effektiv kontroll av regering och folkrepresentation.

I den offentliga debatten och i riksdagen framfördes i början av 1950-talet olika önskemål om begränsade reformer som siktade till en effektivisering och modernisering av de demokratiska institutionerna. I augusti 1954 tillkallades *författningsutredningen*¹ för att ta upp dessa reformönske-

¹ Ledamöter riksdagsledamöterna Rickard Sandler, ordförande, Emil Ahlkvist, Olle Dahlén, Harald Hallén, Elis Håstad, Ossian Sahlstedt och Sten Wahlund samt chefredaktören John Hartman. Sedan Hartman och Håstad avlidit inträdde den 1 mars 1957 chefredaktören Per Wrigstad och den 26 maj 1959 riksdagsledamoten Henrik Munktel som ledamöter i utredningen. Munktel avled den 20 december 1962. Professorn Jörgen Westerståhl förordnades den 7 mars 1958 att vara ledamot av utredningen.

mål i ett sammanhang och göra en samlad översyn av demokratins funktionsproblem. Det blev ett omfattande och långvarigt utredningsarbete. Det utmynnade i att författningsutredningen år 1963 lade fram ett slutbetänkande i fyra delar, »Sveriges statsskick» (SOU 1963: 16—19). Betänkandet innehöll förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning. Författningsutredningen föreslog att parlamentarismen skulle grundlagfästas och att tvåkammarriksdagen skulle ersättas med en enkammarriksdag. Samtliga ledamöter i riksdagen skulle enligt förslaget väljas vid ett och samma tillfälle vart fjärde år. Valen skulle förrättas fristående från kommunalvalen. Betänkandet innehöll inte något utarbetat förslag till vallagsstiftning, men utredningen drog upp riktlinjerna för ett nytt valsystem på proportionell grund.

På vissa punkter var betänkandet inte enhälligt. En minoritet inom utredningen reserverade sig till förmån för ett modifierat tvåkammerssystem.

Författningsutredningens förslag blev föremål för en omfattande remissbehandling. Sammanställningar av remissyttrandena har offentliggjorts (SOU 1964: 38 samt 1965: 2, 3, 34 och 37). Remissinstanserna utsatte förslaget för hård kritik. På sina håll vitsordades att förslaget hade förtjänster och kunde fylla en uppgift som en etapp på vägen mot en ny författning, men åtskilliga remissinstanser — däribland högsta domstolens och regeringsrättens ledamöter — ansåg att förslaget var behäftat med så allvarliga brister att det i betydande delar måste omarbetas från grunden. Det av utredningen skisserade valsystemet möttes av ett kompakt motstånd, och i vissa remissyttrandena gjordes en ingående analys av bristerna i utredningsförslaget i denna del. Även i andra delar av förslaget redovisade remissinstanserna åtskilliga sakliga invändningar av stor tyngd mot de lösningar som utredningen hade föreslagit.

I den offentliga debatten om författningsutredningens förslag framträdde djupgående politiska motsättningar i fråga om kammar- och valsystemet. Äsikterna gick isär bl. a. beträffande lämpligheten av den föreslagna ordningen med fristående kommunalval utan inverkan på riksdagens sammansättning. I riksdagen kom frågan om behovet av ett valtekniskt samband mellan riksdagsval och kommunalval att sammankopplas med frågan om en utvidgad demokrati på länsplanet. Under hösten 1964 begärde riksdagen att båda frågorna skulle utredas, och för uppgiften tillsattes vid årsskiftet 1964/65 en särskild utredning, *länsdemokratiutredningen*¹. I oktober 1965 avlämnade länsdemokratiutredningen betänkandet »Författningsfrågan och det kommunala sambandet» (SOU 1965: 54). Utredningen uttalade i betänkandet att en ny författning borde behålla ett valtekniskt samband mel-

¹ Ledamöter landshövdingen Per Nyström, ordförande, riksdagsledamöterna Emil Ahlkvist, Carl Albert Andersson, Einar Asp, Olle Dahlén, Stig F. Hansson samt Per Petersson.

lan riksdagsval och kommunalval. Formen för ett sådant samband lämnades däremot öppen. Man kunde enligt utredningen tänka sig antingen indirekta val genom kommunala församlingar av en del av riksdagens ledamöter eller direkta val av riksdagsledamöter samma dag som kommunalvalen ägde rum. En minoritet inom utredningen ansåg emellertid att det inte anförts tillräckligt vägande skäl för att sammankoppla riksdagsvalen med kommunalvalen och förordade därför fristående kommunalval.

I början av år 1965 fick en ny utredning, *1965 års valtekniska utredning*¹, i uppdrag att undersöka bl. a. frågan om de valtekniska förutsättningarna för att hålla riksdagsval och kommunalval på samma dag. I betänkandet »Gemensam valdag» (SOU 1965: 74), som lades fram i december 1965, förklarade utredningen att hinder inte mötte att sammanföra valen till riksdagen med valen till landsting samt kommunal- och stadsfullmäktige, om vissa ändringar vidtogs i gällande regler om valförfarandet.

Parallellt med remissbehandlingen av författningsutredningens betänkande och arbetet på kompletterande utredningar fördes *överläggningar mellan företrädare för de fyra stora politiska partierna*². Vissa inom justitiedepartementet upprättade promemorior som tjänat som underlag för dessa överläggningar har offentliggjorts (SOU 1966: 17). Vid överläggningarna blev det så småningom klart att samtliga deltagande partier ansåg att författningsutredningens förslag inte kunde läggas till grund för en reform av statsskicket. Man enades emellertid om att en total författningsrevision borde genomföras, och överläggningarna inriktades därefter på att dra upp riktlinjerna för det kommande reformarbetet. Man kom överens om vissa huvudprinciper, bl. a. att en framtida författning bör vila på folksuveränitetens grund och att parlamentarismen bör inskrivas i författningen. Riksdagen bör bestå av en kammare och dess ledamöter bör väljas i direkta och proportionella val. Beträffande sättet för riksdagens bildande och valsystemet kvarstod emellertid meningsskiljaktigheter mellan partierna som inte kunde överbryggas på detta stadium. Reformarbetet borde enligt samstämmig uppfattning bedrivas i etapper så att en partiell reform på de politiskt mest centrala och aktuella avsnitten om möjligt kunde beslutas redan under 1968 och 1969 års riksdagar.

Partiöverläggningarna resulterade i beslut om en ny utredning som skulle spänna över hela fältet av författningsfrågor. I april 1966 tillkallades *grund-*

¹ Ledamöter borgmästaren Björn Widegren, ordförande, riksdagsledamoten Thure Dahlberg, byrådirektören Stig Lundgren, riksdagsledamöterna N. Yngve Nilsson, Olaus Nyberg och Ivan Svanström.

² Fr. o. m. maj månad 1965 leddes överläggningarna av statsrådet Olof Palme. I övrigt deltog statsrådet Sven-Eric Nilsson samt riksdagsledamöterna Torsten Andersson, Torsten Bengtsson, Folke Björkman, Ingvar Carlsson, Olle Dahln, Gunnar Heckscher (t. o. m. den 5 oktober 1965), Allan Hernelius, Yngve Holmberg, Birger Lundström, Bertil Ohlin, Georg Pettersson och Sten Wahlund.

lagberedningen¹ för att fortsätta och slutföra arbetet på en total författningsrevision. Den första etappen i beredningens arbete avslutades i maj 1967, då beredningen lade fram betänkandet »Partiell författningsreform» (SOU 1967: 26). I betänkandet föreslås omfattande ändringar i gällande grundlagar och vallagstiftning. De viktigaste nyheterna är förslag om övergång till enkammersystem, nytt valsystem, gemensamma riksdags- och kommunalval vart tredje år samt regler om misstroendeförklaring, entledigande av statsråd och nyval till riksdagen.

Grundlagberedningens betänkande har remissbehandlats. Yttranden har avgetts av högsta domstolens och regeringsrättens ledamöter, justiekanslern (JK), Svea hovrätt, hovrätten för Västra Sverige, statistiska centralbyrån, universitetskanslern, överståthållarämbetet (ÖÄ), samtliga länsstyrelser, valtekniska utredningen, kommunalrättskommittén, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet och Svenska kommunförbundet. Universitetskanslern har vid sitt remissvar fogat yttranden från fakulteter vid universiteten i Uppsala och Stockholm, och vissa länsstyrelser har bifogat yttranden från kommunala organ. Dessutom har en skrift med synpunkter på grundlagberedningens betänkande inkommit från Riksförbundet Samling för framsteg.

Samtidigt som grundlagberedningen redovisade resultatet av sitt arbete i en första utredningsetapp lade 1965 års valtekniska utredning fram betänkandet »Förtidsröstning och gemensamma tvådagarsval» (SOU 1967: 27). Detta betänkande innefattar förslag till ändringar i vallagstiftningen för att möjliggöra gemensam valförrättning för riksdagsval och borgerliga kommunalval. Dessutom föreslås i betänkandet även ändrade regler i RO och i vallagstiftningen om tid för valförrättning — valens utsträckande över två dagar — och om röstning i annan ordning än genom personlig inställelse i vallokal.

Även valtekniska utredningens betänkande har remissbehandlats. Yttranden har avgetts av regeringsrättens ledamöter, poststyrelsen, statskontoret, statistiska centralbyrån, ÖÄ, samtliga länsstyrelser, grundlagberedningen, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet och Svenska kommunförbundet. ÖÄ och vissa länsstyrelser har vid sina remissvar fogat yttranden från valnämnder och andra kommunala organ.

Jag anhåller nu att få ta upp frågan om en partiell författningsreform på grundval av de föreliggande betänkandena från grundlagberedningen och 1965 års valtekniska utredning samt remissyttrandena över dem. Beträffande valtekniska utredningens betänkande avser jag dock inte att här beröra

¹ Ledamöter landshövdingen Valter Åman, ordförande, riksdagsledamöterna Ingemund Bengtsson, Ingvar Carlsson, Allan Hernelius, Birger Lundström, Georg Pettersson och Sten Wahlund. Sedan herr Carlsson i december 1967 avsagt sig sitt uppdrag har riksdagsledamoten Hilding Johansson inträtt som ledamot i beredningen i herr Carlssons ställe.

frågorna om ändrad tid för valförrättning och om röstning i annan ordning än genom personlig inställelse i vallokal. Dessa frågor bör undersökas ytterligare. I samband därmed bör man även utreda möjligheterna till förenkling och effektivisering av valförfarandet. Avsikten är att detta utredningsarbete skall påbörjas inom kort och slutföras med största möjliga skyndsamhet.

En författningsreform efter grundlagberedningens linjer förutsätter att valperioderna för kommunala fullmäktigförsamlingar och nämnder samordnas med valperioderna för riksdagen. De för detta ändamål uppenbart nödvändiga ändringarna i kommunallagstiftningen bör lämpligen behandlas redan i detta sammanhang. Ett ställningstagande i detalj till de olika följdändringar som kan bli aktuella på det kommunala området bör emellertid anstå tills vissa undersökningar i ämnet, som f. n. pågår inom kommunalrättskommittén, blivit slutförda. Jag vill också erinra om att följdändringar i en framtid kan komma att aktualiseras av den hösten 1967 tillsatta kommunalvalskommittén. Kommunvalskommittén har fått i uppdrag att pröva bl. a. om genomförandet av det valsystem för riksdagen som grundlagberedningen föreslagit bör föranleda modifikationer i det kommunala valsystemet.

I detta sammanhang vill jag ytterligare begagna tillfället att nämna att det finns vissa frågor om ändringar i RF och RO som inte har samband med den nu förestående författningsreformen men som ändå kommer att kräva ett första ställningstagande av riksdagen redan under innevarande vårsession. Dit hör bl. a. frågan om sänkning av rösträttsåldern. Dessa fristående frågor bör redovisas i en särskild proposition, som torde få anmälas vid ett senare tillfälle.

Förutsättningarna för en partiell författningsreform och huvuddragen i reformen

Grundlagberedningen

Vid partiöverläggningarna i författningsfrågan förutsattes att grundlagberedningen skulle försöka lägga fram förslag om nytt kammar- och valsystem samt om parlamentarismens inskrivande i författningen så tidigt att förslagen kunde bli föremål för riksdagsbeslut 1968/69. I betänkandet »Partiell författningsreform» konstaterar grundlagberedningen att detta tidsschema förutsätter att den partiella reformen genomförs inom nuvarande grundlagars ram. Beredningen finner att detta är möjligt. I RF:s och RO:s bestämmelser om riksdagen och om valen till riksdagen kan, anser beredningen, göras även mycket genomgripande ändringar utan att man fördenskull behöver rubba de principer på vilka grundlagarna i övrigt bygger. Beträffande möjligheterna att skriva in parlamentarismen i nuva-

rande RF kan man visserligen hysa tvekan. Resultatet av delreformer på detta område måste nämligen bli att skilda bestämmelser i RF kommer att spegla olika statsrättsliga åskådningar. Det bör dock enligt beredningens åsikt vara möjligt att överse med brister av detta slag under ett övergångsskede i avbidan på att vi får en total författningsrevision. Vissa brister i RF i systematiskt och lagtekniskt hänseende är under alla förhållanden det pris som man måste betala, om man utan dröjsmål vill få till stånd sådana grundlagsändringar som allmänt bedöms som särskilt angelägna. Grundlagberedningen har för sin del kommit till uppfattningen att detta pris inte är för högt för en partiell författningsreform.

Beredningen framhåller att den korta tid som stått till buds för arbetet på en partiell författningsreform har tvingat till stark restriktivitet i fråga om reformens omfattning. Inom varje avsnitt har beredningen tagit under övervägande endast sådana ändringar i gällande författning som bedömts ha hög angelägenhetsgrad. Men restriktivitet har ansetts påkallad också av andra skäl än tidsnöd. Inte sällan har situationen varit den att framförda reformönskemål inte kunnat prövas slutligt innan andra frågor som ligger helt utanför den partiella reformen blivit lösta. Beredningen har försökt undvika provisoriska lösningar. I betänkandet understryks att den partiella reformen inte får bli ett provisorium med följd att en ny reglering efter ett antal år kommer att ersättas med ännu en ny reglering. Reformen bör lägga en fast grund på vilken man kan bygga vidare vid utformningen av en helt ny författning. En annan synpunkt som, enligt vad beredningen upplyser, ibland har gjort sig gällande har varit att det kan vara en fördel vid det praktiska genomförandet av reformen att denna inte kombineras med fler ändringar i invanda former än som är nödvändigt.

Som redan tidigare nämnts är de viktigaste nyheterna i grundlagberedningens betänkande förslagen om övergång till enkammarssystem, införande av ett nytt valsystem och inskrivande i författningen av vissa parlamentariska principer. Riksdagen skall enligt grundlagberedningens förslag bestå av 350 ledamöter. Valperioden för riksdagen skall vara tre år och den skall samordnas med valperioderna för kommunala församlingar på det sättet att riksdagsval och val av landsting samt kommunal- och stadsfullmäktige äger rum samtidigt. Valmetoden skall liksom hittills vara proportionell, men en väsentlig skillnad mellan det föreslagna valsystemet och det nuvarande är att den nya valmetoden är så utformad att partiernas representation i riksdagen blir proportionell i förhållande till deras röstsiffror i hela landet (riksproportionell). Den nya valmetoden har dock försetts med vissa spärrar mot småpartier för att motverka långtgående partisplittring i riksdagen.

Beträffande riksdagens arbetsformer föreslås vissa ändringar som berör utskottsorganisationen, riksdagens sessionstider, planeringen av riksdagsarbetet, riksdagsledamöternas rätt att yttra sig under plenarsammanträden m. m.

Grundlagberedningen föreslår inte i denna utredningsetapp några ändringar i RF:s regler om regeringsbildningen och regeringsärendenas handläggning. Däremot föreslår beredningen införande av institutet misstroendeförklaring och i anslutning härtill också nya regler om entledigande av statsråd. En regering som möts av misstroendeförklaring från riksdagen eller annars lider nederlag i riksdagen skall enligt förslaget kunna utlysa nyval till riksdagen. Liksom enligt hittills gällande regler skall nyval avse återstoden av löpande ordinarie valperiod. Det skall ligga i statsministerns hand att avgöra när nyval skall tillgripas.

Enligt beredningens förslag skall de nya grundlagsbestämmelserna träda i kraft den 1 januari 1971. Val till enkammarriksdagen skall hållas första gången i september 1970 och därefter i september 1973, 1976, 1979 osv.

I betänkandet upplyses att beredningens parlamentariska ledamöter beträffande de mest väsentliga frågorna som behandlats i samband med den partiella reformen fortlöpande har rådgjort med sina resp. partiledningar. Av betänkandet framgår i flera sammanhang att grundlagberedningen strävat efter att sammanjämka motstridiga ståndpunkter och att nå lösningar som kan väntas vinna anslutning från skilda politiska meningsriktningar. Endast på två punkter föreligger reservationer. En ledamot av beredningen har reserverat sig till förmån för ett lägre antal ledamöter i riksdagen än 350, och en annan ledamot har i en reservation förklarat sig vara motståndare till den föreslagna befogenheten för statsministern att låta anordna nyval.

Remissyttrandena

Remissinstanserna har vid behandlingen av grundlagberedningens betänkande ofta betonat att de betraktar de mest väsentliga elementen i de framlagda förslagen som resultatet av en uppgörelse mellan de fyra stora politiska partierna. Många drar av detta slutsatsen att de helt eller delvis bör avstå från att gå närmare in på sådant som har karaktären av politiska lämplighetsfrågor. Uttalanden av denna innebörd görs bl. a. av *regeringsrättens ledamöter*, *ÖA* samt *länsstyrelserna i Östergötlands, Jönköpings, Gotlands, Blekinge, Jämtlands och Norrbottens län*. I flertalet remissyttranden förekommer dock mer eller mindre utförligt utvecklade synpunkter på politiskt betydelsefulla frågor och på reformarbetets allmänna uppläggning.

Uppläggningsen av reformarbetet i etapper godtas eller lämnas utan erinran av nästan alla remissinstanser. *Regeringsrättens ledamöter* och *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* erinrar om att de redan vid remissbehandlingen av författningsutredningens betänkande förordat en partiell reform. *Svea hovrätt* gör ingen invändning mot att en partiell författningsreform nu genomförs men framhåller att många viktiga frågekomplex kommer att stå kvar olösta. Det är enligt hovrättens mening angeläget att de grundlagsändringar som nu beslutas inte får leda till att den to-

tala författningsrevisionen fördröjs. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* anser att det är oundvikligt att demokratins funktionsformer från tid till annan anpassas till utvecklingen i övrigt och att överläggningarna mellan de fyra stora partierna bör ha skapat vissa förutsättningar för en partiell författningsreform. Endast *länsstyrelsen i Västernorrlands län* ställer sig avvisande till en uppläggning av reformarbetet i etapper. Denna länsstyrelse menar att den nuvarande författningen fungerat så pass bra att den bör kunna tillämpas i oförändrat skick tills vi får en total författningsrevision.

Länsstyrelsen i Stockholms län betecknar grundlagberedningens strävan att undvika provisoriska lösningar som ett lyckat grepp på den föreliggande lagstiftningsuppgiften. *JK* framhåller att det av flera skäl är särskilt viktigt just på det konstitutionella området att undvika provisorier och kortsiktiga lösningar. Samma uppfattning har även *länsstyrelserna i Jönköpings, Västmanlands och Västerbottens län*. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* säger sig vara medveten om värdet av att författningen får en sådan utformning att den kan bli bestående under lång tid. Enligt länsstyrelsens mening skiljer sig emellertid en författningsreform i princip inte från andra reformer, vars resultat definitivt kan bedömas först sedan de tillämpats någon tid. Vid den totala författningsrevisionen kommer, anser länsstyrelsen, tillfälle att finnas att göra erforderliga modifikationer i den partiella reformen.

Som allmänt omdöme om grundlagberedningens förslag sägs från flera håll att de lösningar beredningen kommit fram till i huvudsak är sådana att förslagen bör kunna läggas till grund för lagstiftning. I denna riktning uttalar sig *länsstyrelserna i Malmöhus, Skaraborgs och Kopparbergs län samt Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet*. I åtskilliga remissyttranden förekommer kritik på enstaka punkter men endast ett par remissinstanser intar genomgående eller så gott som genomgående en avvisande hållning till reformförslagen. Detta gäller *länsstyrelserna i Södermanlands och Västernorrlands län*.

Ingen remissinstans motsätter sig tanken på enkammarriksdag med direkta val av samtliga riksdagsledamöter. Flertalet av dem som tar ställning i frågan godtar också förslaget om gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval, men på denna punkt förekommer i en del remissyttranden uttalanden som röjer en tveksam eller kritisk inställning. Det nya valsystemet har med undantag för någon enstaka remissinstans fått ett positivt mottagande under remissbehandlingen. Nyheterna beträffande riksdagens arbetsformer föranleder endast ett fåtal uttalanden.

De punkter där remissinstansernas tveksamhet är störst avser antalet ledamöter i riksdagen och valperiodernas längd. Bl. a. ett stort antal länsstyrelser förordar ett lägre antal ledamöter än 350, och i åtskilliga remissyttranden förordas fyraåriga valperioder i stället för treåriga som grundlagberedningen har föreslagit.

De nyheter som grundlagberedningen har föreslagit beträffande parla-

mentarismen, dvs. införande av institutet misstroendeförklaring samt reglerna om entledigande av statsråd och om nyval, accepteras i sak av alla som yttrar sig i ämnet. Invändningar förekommer endast i detaljer. Vissa remissinstanser ser dock helst att man låter anstå till den totala författningsrevisionen med att grundlagfästa parlamentarismen. Argumenten för denna uppfattning är av lagteknisk natur.

Om den lagtekniska bearbetningen av författningsstoffet och om betänkandets kvalitet överhuvudtaget har annars från flera håll fällts erkänn samma omdömen. *JK* säger att beredningen med föredömlig omsorg i praktiskt taget alla frågor redovisat skäl och motskäl och efter noggrann vägning av dem valt sina lösningar. *Svea hovrätt* anser att grundlagberedningen i huvudsak på ett förtjänstfullt sätt löst uppgiften att infoga nya regler i en gammal författning. Även *juridiska fakulteten vid Stockholms universitet* vitsordar förslagets förtjänster i sak och i form.

En synpunkt som återkommer i flera remissyttranden är att det är ett värde i sig att grundlagberedningens förslag fått ett sådant innehåll att det kunnat godtas av skilda politiska meningsriktningar. Sålunda framhåller *JK* att det ur nationell synpunkt är av stor betydelse att författningsreformen kan genomföras under största möjliga politiska enighet. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att det förhållandet att grundlagberedningen nu på alla huvudpunkter kunnat prestera ett enigt förslag med den direktvalda enkammarriksdagen som kärna är så väsentligt att de kritiska erinringar som kan göras på vissa punkter måste betraktas som sekundära. I den mån kritiken inte kan beaktas utan att den politiska enigheten rubbas bör de kritiska synpunkterna få vika.

Enligt *länsstyrelsen i Kopparbergs län* bör grundlagberedningens förslag bedömas mot bakgrunden av önskvärdheten att en författningsreform så långt möjligt kommer till i enighetens tecken. Med kännedom om att flera av de önskemål som framförts inom olika politiska partier är oförenliga måste det, anser länsstyrelsen, hälsas med tillfredsställelse att alla nu visat god vilja att nå samlande lösningar och att man därvid varit beredd att efterge även vissa krav som tidigare betecknats som oavvisliga. Frågan är nu, fortsätter länsstyrelsen, om grundlagberedningens förslag, som i väsentliga delar är en förhandlingsuppgörelse, utgör en konstruktiv och på längre sikt godtagbar lösning eller om det är behäftat med de svagheter som ofta kännetecknar en kompromiss. För egen del har länsstyrelsen kommit fram till att förslaget i huvudsak håller måttet och att det därför bör kunna läggas till grund för lagstiftningsåtgärder.

Länsstyrelsen i Västmanlands län har däremot en mera kritisk syn på partiernas kompromiss i författningsfrågan. Länsstyrelsen finner det naturligt i ett demokratiskt samhälle, att en författningsreform växer fram genom sammanjämkning av olika uppfattningar. I bästa fall kan, framhåller länsstyrelsen, även en kompromissprodukt representera en relativt

konsekvent linje. Det föreliggande förslaget har emellertid — även om det allmänt accepterats — nästan överallt mött invändningar och knappast någonstans hälsats med större entusiasm. Länsstyrelsen anser det beklagligt att man inte lyckats komma fram till en lösning som framstått som naturlig och självklar för den övervägande delen av opinionen. Konklusionen i länsstyrelsens remissyttrande blir dock att länsstyrelsen inte motsätter sig en författningsreform på grundval av det föreliggande förslaget.

Kammarsystemet

Nuvarande ordning

I 49 § RF föreskrivs att riksdagen skall bestå av två kamrar, som i alla frågor äger lika behörighet och myndighet. Regler om kamrarnas bildande ges huvudsakligen i 6—22 §§ RO.

Första kammaren skall i princip ha 150 ledamöter. Antalet ledamöter kan dock ibland vara något större. F. n. har första kammaren 151 ledamöter. Valen till första kammaren är indirekta och gäller för en tid av åtta år. Valen förrättas av landstingen och stadsfullmäktige i de städer som inte ingår i landstingskommun. Kammaren förnyas successivt med ca en åttondel varje år. Det indirekta valsättet, den successiva förnyelsen och den långa mandattiden gör att kammaren genomsnittligt representerar en jämförelsevis gammal folkopinion. Den genomsnittliga s. k. opinionseftersläpningen är omkring sex år.

Andra kammaren skall i princip ha 230 ledamöter men också detta antal kan överskridas något. F. n. har kammaren 233 ledamöter. Valen till andra kammaren är direkta, och hela kammaren förnyas vid varje valtillfälle. Valperioden är fyra år.

I detta sammanhang bör nämnas att landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige väljs genom samtida direkta val som äger rum vart fjärde år. Dessa allmänna kommunalval är samordnade med de ordinarie andrakammarvalen på det sättet att kommunalval och andrakammarval hålls växelvis vartannat år. Eftersom första kammaren förnyas med ca 1/8 varje år och kommunalval hålls vart fjärde år, berör varje kommunalval omkring hälften av kammarens ledamotsantal.

Valperioden börjar för båda kamrarnas ledamöter den 1 januari året efter det, då ledamöterna blivit valda. Riksdagsledamöternas mandat kan brytas genom förordnande om nyval. Sådant förordnande kan avse endera kammaren eller båda kamrarna. Vid nyval gäller de nyvaldas mandat endast för den tid som återstår av löpande ordinarie valperiod.

Tidigare reformförslag m. m.

Författningsutredningen kunde inte enas i fråga om kammarsystemet och lade därför fram alternativa förslag till kammarsystem, ett enkammarssystem

och ett tvåkammerssystem. Enkammaralternativet stöddes av utredningens majoritet.

Enligt enkammaralternativet skulle riksdagen bestå av 290 ledamöter som valdes genom direkta val vid ett och samma tillfälle. Valperioden skulle vara fyra år och börja den 15 oktober samma år som valet ägde rum. Valperioden skulle kunna förkortas genom förordnande om nyval. Ett nyval skulle som regel avse endast återstoden av löpande ordinarie valperiod.

I enkammaralternativet förutsattes att riksdagsval och kommunalval liksom hittills skulle hållas växelvis vartannat år. Kommunalvalen skulle inte ha någon inverkan på riksdagens sammansättning.

I sin motivering för enkammaralternativet pläderade utredningsmajoriteten för vad den kallade den direkta parlamentarismen. Denna parlamentarism kräver, sades det, att de röstande så snart som möjligt får se den fulla effekten av sin röstning och att den aktuella politiken inte påverkas av valresultat från en tidigare period. Endast ett enkammerssystem med direkta val kan skapa förutsättningar för ett omedelbart samspel mellan folkviljan å ena sidan och riksdagsmajoriteten och regeringen å andra sidan. Vidare såg majoriteten inom utredningen det som en fördel att man med enkammarriksdag och fristående kommunalval kunde få bort det otillfredsställande inslag i vårt tvåkammerssystem som inblandningen av rikspolitiska spörsmål i kommunalvalen enligt dess uppfattning utgjorde. Denna inblandning hindrar, menade man, de kommunalpolitiska frågorna från att komma till sin rätt i kommunalvalen och berövar medborgarna de möjligheter att utöva inflytande på den egna kommunens angelägenheter som kommunalvalen avser att ge.

Vid remissbehandlingen av *författningsutredningens förslag* anslöt sig flertalet av dem som yttrade sig i frågan till enkammaralternativet. Fler-talet remissinstanser tillstyrkte förslaget att riksdagens ledamöter skulle väljas i direkta val som var fristående från kommunalvalen. Många remissinstanser framhöll dock den betydelse som de indirekta valen till första kammaren haft bl. a. för samverkan mellan riks- och kommunalpolitik och förordade att sambandet i valordningen mellan kommunerna och riksdagen skulle behållas i någon form. Beträffande antalet ledamöter i riksdagen framkom mycket skiftande meningar. Åtskilliga remissinstanser ansåg att omkring 300 ledamöter var ett lämpligt antal men det förekom också flera förespråkare både för ett lägre och för ett högre antal ledamöter.

Frågan om behovet av ett valtekniskt samband mellan riksdagsval och kommunalval togs upp till ingående behandling av *länsdemokratiutredningen*. Länsdemokratiutredningen kunde inte nå enighet. En majoritet uttalade sig för ett valtekniskt samband medan en minoritet, bestående av tre av utredningens sju ledamöter, kom till motsatt uppfattning.

Efter att närmare ha undersökt relationerna mellan stat och kommun på olika avsnitt av samhällslivet konstaterade majoriteten inom utredningen

att den kommunala förvaltningen har blivit en integrerad del av den offentliga sektorn och att den kommunala demokratin på motsvarande sätt har blivit en integrerad del av hela det demokratiska samhällsskicket i vårt land. De kommunala frågorna har politiserats och de kommunala valen har blivit tämligen lika andrakammarvalen. Samma partier uppträder i båda slagen av val, ungefär samma frågor tas upp i valrörelserna och valpropagandan bedrivs på samma sätt. Valdeltagandet är ungefär lika högt i båda typerna av val. Utredningsmajoriteten ansåg emellertid att det också finns beaktansvärda skillnader. Vid kommunalvalen får de lokala frågorna och rikspolitiska frågor av betydelse för kommunerna större utrymme än vid andrakammarvalen. Det nuvarande systemet kan enligt majoriteten i princip sägas fungera så att väljarna i kommunalvalen ställer krav på politikerna i både riksdag och kommunala representationer. Rikspolitiker och kommunalpolitiker står gemensamt till svars för den förda politiken.

Mot denna bakgrund fann utredningens majoritet att tanken att i valrörelserna skilja på kommunalpolitik och rikspolitik är verklighetsfrämmande. Skall kommunalvalen över huvud taget handla om de kommunala frågor som har verklig betydelse måste de ofrånkomligen handla även om rikspolitik. Detta innebär inte att man behöver befara att lokala frågor inte bereds utrymme i de kommunala valrörelserna. Det finns enligt majoriteten inget belägg för att rikspolitiken med nuvarande samband mellan landstingsval och förstakammarval har fått så stor tyngd i kommunala valrörelser att politiskt omstridda lokala frågor, som i och för sig skulle ha kunnat fånga väljarnas intresse, har måst avföras från valdiskussionerna. Det nuvarande sambandet har tvärtom inneburit stimulans för rikspartierna och deras aktiva medlemmar att engagera sig i de kommunalpolitiska frågorna både under de kommunala valkampanjerna och mellan valen. Bryts valsambandet måste man enligt majoritetens bedömning åtminstone på sikt räkna med minskat valdeltagande i kommunalvalen. Valdeltagandet är en mätare på väljarnas intresse för valen och på hur det demokratiska systemet fungerar. Varje avsevärd minskning i valdeltagandet är i ett demokratiskt samhällsskick ett tecken på politisk ohälsa, summerade majoriteten.

En upplösning av valsambandet mellan riksdagsval och kommunalval kan enligt utredningens majoritet också få inte önskvärda parlamentariska konsekvenser. Man har anledning att räkna med att de kommande valrörelserna, även om kommunalvalen blir helt fristående från riksdagsvalen, liksom hittills ofta kommer att forma sig till en kraftmätning mellan regering och opposition. Det kan enligt majoritetens synsätt inte vara riktigt från parlamentariska synpunkter att ett val som föregåtts av en sådan valrörelse inte får en reglerad effekt på riksdagens sammansättning.

Majoriteten inom utredningen ansåg att valsystemet bör vara sådant att man vid alla typer av val får rimlig överensstämmelse mellan valrörelsernas innehåll och uppläggning, valens utgång och valutslagens praktiska effekt.

Det är därför nödvändigt att vid utarbetandet av en ny författning finna en form för att bevara valsambandet mellan riksdag och kommunalförvaltning. Sambandet kan åstadkommas på flera olika sätt. Majoriteten diskuterade olika författningsmodeller med sådant samband, bl. a. enkammarriksdag med successiv förnyelse och inslag av indirekt valda ledamöter och enkammarriksdag som förnyas på en gång i direkta val som förrättas samtidigt med kommunalvalen. Något förord för det ena eller andra systemet gavs emellertid inte.

Som nämnts var länsdemokratiutredningen inte enig. Minoriteten inom utredningen delade visserligen majoritetens syn på det sakliga sambandet mellan riks- och kommunalpolitik men pekade samtidigt på det naturliga spänningsförhållande som föreligger mellan stat och kommun. Stat och kommun har stundom skilda mål för sitt arbete. Riksentresset strävar efter likformighet och likartad behandling även från administrativ synpunkt. Kommunalpolitikerna ser lättare behovet av anpassning efter lokala förhållanden, av variationer i reformer och uppbyggnadstakt i fråga om olika uppgifter på det kommunala planet. Härigenom uppkommer självfallet stundom motsatsförhållande till statliga intressen. Spänningarna ansåg minoriteten kunna vara av ondo men lika ofta av stort värde. Motsatsförhållandet är det pris man får betala för att utnyttja även de kommunala intressena och kommunalpolitikernas initiativ och framåtanda.

Med dessa utgångspunkter ansåg minoriteten att det är omotiverat att av förekomsten av sakligt samband mellan riks- och kommunalpolitik dra slutsatsen, att väljaren måste tvingas att i samma val ta ställning till hur både landet och länet skall styras. En sådan ordning skulle innebära att väljaren inte lämpligen bör rösta på olika partier i kommunal- och riksdagsmannaval. Minoriteten framhöll att väljarna utan valtekniskt samband mellan de olika valen har stora möjligheter att från sina kommunala synpunkter påverka beslut på riksplenet. Det finns vidare enligt minoritetens uppfattning välgrundad anledning att tro att ökad överflyttning av uppgifter från statliga organ till länskommunala medför klarare gränsdragning mellan rikspolitik och kommunalpolitik än f. n. Får länen fler och viktigare uppgifter kan man anta att såväl väljarna som press, radio och TV visar stegrat intresse för länskommunala frågor. Av dessa och andra skäl gjorde minoriteten gällande att man inte behöver befara att intresset för kommunalval och därmed valdeltagandet ändras väsentligt om kommunalvalen hålls fristående från riksdagsmannavalen.

Väljarna bör enligt minoriteten få verklig chans att i kommunalvalen direkt kräva ut ansvar av sina kommunala representanter och partierna i länet liksom att uttala sitt förtroende eller misstroende för de planer på det kommunala området som partierna har för framtiden.

Slutsatsen blev för minoriteten att det inte förts fram tillräckligt vägande argument för att ett samband mellan kommunalval och riksdagens sammansättning måste upprätthållas för framtiden.

Grundlagberedningens förslag

Grundlagberedningen har haft som fasta utgångspunkter för sitt arbete att tvåkammarriksdagen skall ersättas med en enkammarriksdag och att valen till riksdagen skall vara direkta. Om detta nåddes enighet under de partiöverläggningar som föregick tillkallandet av beredningen. Diskussionerna i grundlagberedningen om kammarsystemet har därför kommit att koncentreras kring frågorna om total eller successiv förnyelse av riksdagen, behovet av ett valtekniskt samband mellan riksdagsval och kommunalval, valperiodernas längd samt antalet ledamöter i riksdagen.

Grundlagberedningen inleder redogörelsen för sina överväganden i dessa frågor med att konstatera att de meningsmotsättningar som framkommit beträffande sättet för riksdagens bildande går tillbaka på olika uppfattningar om behovet av en sammankoppling av något slag mellan riksdagsvalen och valen till de borgerliga primär- och sekundärkommunala församlingarna. Enligt en uppfattning bör man helst genomföra en fullständig åtskillnad mellan riksdagsval och kommunalval. Enligt en annan uppfattning motiverar bl. a. det nära sakliga sambandet mellan riks- och kommunalpolitik och valrörelsernas uppläggning att väljarna samtidigt som de utser kommunala förtroendemän får möjlighet att påverka också riksdagens sammansättning.

Vid behandlingen av frågan om kammarsystemet har beredningen inriktat sig på att försöka överbrygga rådande motsättningar och finna en samlande lösning. Ett första steg har därvid varit, säger beredningen, att klarlägga vilka av de framförda önskemålen som är mest väsentliga för olika meningsriktningar. De som i princip inte vill ha ett valsamband mellan riksdags- och kommunalval har, påpekar beredningen, som främsta önskemål att hela riksdagen skall förnyas vid ett och samma tillfälle. Med en sådan ordning slår den i riksdagsvalen uttryckta folkviljan igenom helt och hållet och får då påverka regeringsfrågan på ett adekvat sätt. De som anser att det även i framtiden behövs ett valtekniskt samband mellan riksdagsval och kommunalval har inte bestritt, konstaterar beredningen vidare, att det finns skäl för önskemålet om total förnyelse av riksdagen vid ett och samma tillfälle men de har understrukit att detta önskemål måste vägas mot andra som också är angelägna. Behovet av koordination mellan olika typer av val måste enligt deras åsikt beaktas på ett eller annat sätt vid konstruktionen av en enkammarriksdag. De har för sin del i första hand förordat att riksdagen förnyas successivt under en fyraårsperiod genom val vartannat år. Flertalet riksdagsmän borde i så fall väljas i fristående riksdagsval motsvarande de nuvarande andrakammarvalen, medan en mindre del av riksdagens ledamöter skulle utses i samband med de mellanliggande kommunalvalen.

Under arbetet på att finna utvägar som kan accepteras av alla har grundlagberedningen prövat inte bara den sistnämnda modellen utan även

andra tänkbara författningsmodeller. En lösning som har undersökts, säger beredningen, går ut på att riksdagen visserligen skulle förnyas totalt vart fjärde år men att en del av ledamöterna skulle ställas under omval i samband med kommunalvalen. Detta förutsätter att somliga ledamöter har en tvåårig och andra en fyraårig mandatperiod. Överläggningarna inom beredningen har emellertid visat att det inte är möjligt att bygga vidare på denna tanke.

I detta läge har beredningen valt att söka sig fram efter en annan linje. Den lösning som har kommit att stå i centrum för beredningens diskussioner är en riksdag där alla ledamöter väljs samtidigt i direkta val vid ett och samma tillfälle. Riksdagsvalen skall förrättas samma dag som valen till landsting och stads- och kommunalfullmäktige. Inte heller denna lösning med *g e m e n s a m v a l d a g* har emellertid gått fri från kritik inom beredningen. Farhågor har yppats för att en koncentration av alla politiskt betydelsefulla val till ett och samma tillfälle skulle kunna leda till att det blev svårt eller omöjligt att effektivt utkräva ansvar för den lokala politiken av de kommunala förtroendemännen. Mot detta har i sin tur invänts bl. a. att det i första rummet är andra faktorer än valsystemet som är av betydelse för möjligheterna att få till stånd debatt om kommunala frågor i valrörelserna och intressera en större allmänhet för kommunalpolitikernas åtgärder och framtidsplaner. Beredningen betonar att det inte råder några delade meningar om det angelägna i att med olika medel hålla den kommunala demokratin levande.

Det är enligt beredningens mening en naturlig tanke att allmänna val bör vara så organiserade att det i varje val blir en rimlig överensstämmelse mellan valrörelsens innehåll, valutslaget och valets praktiska effekt. Med denna utgångspunkt har grundlagberedningen diskuterat möjligheterna att ändra de kommunala valrörelsernas karaktär så att de i mindre grad än f. n. inriktas på sådant som rör regering och riksdag. Bedömningarna har härvid gått isär inom beredningen. Den meningen har kommit till uttryck att det bör vara möjligt att öka utrymmet för debatt om lokala angelägenheter i de kommunala valrörelserna, om kommunalvalen förrättas fristående från riksdagsvalen på särskilda tider. Från annat håll har gjorts gällande att man med den utveckling som har skett inom politiken och i fråga om valrörelsernas uppläggning måste räkna med att alla valrörelser i framtiden kommer att domineras av rikspartiernas information och propaganda genom TV och andra massmedia, oavsett om valen gäller riksdagen eller de kommunala fullmäktigförsamlingarna eller bådadera. I valrörelser av denna typ är det ofrånkomligt, har det tillagts, att intresset i första hand knyts till sådana frågor som är aktuella på rikspanet och att diskussionerna åtminstone i politiska jämviktslägen utvecklar sig till en kraftmätning mellan det eller de partier som är i regeringsställning och oppositionen. Samtidigt har från detta håll gjorts gällande att det även i valrörelser som är

gemensamma för kommunalval och riksdagsval kommer att finnas utrymme vid sidan av debatten om rikspolitiken för diskussioner om kommunala angelägenheter som kan engagera väljarna och som är omstridda mellan de politiska partierna.

Beredningen erinrar om att samtliga ledamöter i länsdemokratiutredningen var ense om att rikskommunala och rikspolitiska spörsmål i större eller mindre utsträckning kommer att tas upp i de kommunala valrörelserna även om dessa förs fristående. Beredningen säger sig dela denna uppfattning. Med fristående kommunalval kan det under sådana förhållanden uppstå diskussion om vilka parlamentariska konsekvenser ett kommunalval bör få, om valet har resulterat i röstförluster för ett eller flera partier med regeringsansvar och allmänt uppfattas som ett misstroende-votum från väljarnas sida mot den sittande regeringen. Oavsett vilken uppfattning man i övrigt har om lämpligheten att förlägga riksdagsval och kommunalval till samma dag, är det enligt beredningens uppfattning obestridligt att lösningen med gemensam valdag har den förtjänsten att valutslagen inte kan ge upphov till några motsättningar mellan riksdagen och en aktuell folkopinion som har kommit till uttryck i allmänna och riksomfattande val.

Beredningen påpekar att den tvekan som en del av grundlagberedningens ledamöter har känt inför tanken på gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval inte har kunnat undanröjas. Samtidigt konstaterar beredningen emellertid att detta alternativ är den enda lösning som kan förena krav som på olika sidor har betecknats som oavvisliga, dvs. dels att hela riksdagen skall förnyas på en gång, dels att författningen skall rymma någon form av samband mellan riksdagsval och kommunalval. Om man accepterar denna lösning inställer sig emellertid frågan, fortsätter beredningen, hur långa valperioderna för riksdagen och de kommunala församlingarna bör vara. Beträffande riksdagen har å ena sidan sagts att väljarna bör beredas tillfälle att med korta tidsintervaller påverka riksdagens sammansättning och uttala sig om regeringens politik. Härigenom skulle regeringens handlingskraft aktiveras och partiorganisationernas verksamhet stimuleras. Å andra sidan har framhållits att regeringen bör ha arbetsro under rimlig tid och möjligheter till långsiktig planering. En treårig valperiod för riksdagen innebär enligt beredningens mening en rimlig avvägning mellan dessa motsatta synpunkter.

Beredningen konstaterar att treåriga valperioder för riksdagen och gemensam valdag måste leda till en förkortning av valperioderna för landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige från nuvarande fyra till tre år, så att också de allmänna kommunalvalen kommer att äga rum vart tredje år. Motsvarande avkortning av valperioderna anser beredningen eventuellt böra övervägas också i fråga om municipalfullmäktige och kyrkofullmäktige.

Efter en samlad bedömning av de olika frågor beträffande kammar- och valsystemet som är aktuella i den partiella författningsreformen har beredningens ledamöter kunnat ena sig kring lösningen med gemensam valdag i förening med treåriga valperioder för både riksdagen och kommunala församlingar.

Beträffande antalet ledamöter i riksdagen påpekar grundlagberedningen att det inte finns några fasta hållpunkter för en bedömning av vad som kan vara lämpligt. Om man vill skära ned den nuvarande representationen om 384 ledamöter bör man enligt beredningens mening gå fram med försiktighet. En begränsning kommer sannolikt att gå ut framför allt över glesbygdernas representation. Man måste vidare ta hänsyn till att nedskärning av antalet ledamöter i varje fall vid den partiella reformen inte kan kompenseras genom ett system med ersättare för riksdagsledamöterna. Frågan om ett ersättarsystem har inte kunnat inrymmas i den partiella reformen.

Bedömningen av enkammarriksdagens storlek påverkas också av en rad andra faktorer. En väsentlig faktor, säger beredningen, är givetvis riksdagens arbetsduglighet. Å ena sidan bör antalet ledamöter vara så stort att ledamöterna inte engageras i alltför många funktioner inom riksdagsarbetet för att hinna fullgöra dem alla med den omsorg som är nödvändig. Man bör i detta sammanhang också beakta att ledamöterna måste beredas möjlighet att upprätthålla kontakt med de regionala och lokala problemen, något som ofta sker främst genom landstingskommunala och primärkommunala uppdrag. Å andra sidan bör antalet ledamöter inte vara större än att riksdagen kan arbeta snabbt och effektivt och flertalet ledamöter får tillfälle att aktivt delta i utskottsverksamheten. Av särskilt intresse i detta sammanhang är vidare att antalet ledamöter inte är så stort att riksdagens plena blir orimligt långa.

Efter en avvägning mellan skilda synpunkter som kan anläggas på frågan har beredningen stannat för att enkammarriksdagen bör bestå av 350 ledamöter.

En ledamot i beredningen, herr Hernelius, anför emellertid i en *reservation* att han anser att den nya riksdagen bör bestå av 300 ledamöter. Som skäl för sin uppfattning åberopar han riskerna för att ett så högt antal som 350 ledamöter kommer att nedsätta riksdagens funktionsduglighet. Han påpekar också att det blir nödvändigt att införa debattrestriktioner, om riksdagen görs till en alltför stor församling. Även ekonomiska skäl talar enligt reservanten mot majoritetens uppfattning.

Remissyttrandena

Inte någon remissinstans motsätter sig förslaget om övergång till enkammarriksdag med direkta val av samtliga riksdagsledamöter vid ett och samma tillfälle. I flera remissyttranden uttalar man sin tillfredsstäl-

lelse över att enighet har nåtts i fråga om kammarsystemet. *Länsstyrelsen i Stockholms län* säger sig sålunda obetingat ansluta sig till uppfattningen att tvåkammerssystemet nu har spelat ut sin roll. Övergången till enkammersystem utgör enligt länsstyrelsens mening det mest betydelsefulla momentet i det aktuella reformprogrammet.

När tvåkammerssystemet tillkom för hundra år sedan fick de då privilegierade gruppernas medverkan till en reform köpas genom en kompromiss som innebar betydande inskränkningar i folksuveräniteten, framhåller *länsstyrelsen i Kronobergs län*. Från en del håll framfördes uppfattningen att svenska folket inte var moget för en fullt utvecklad demokrati. Flertalet av dessa inskränkningar avskaffades dock genom grundlagsändringar före år 1920. Tanken att det är angeläget att skydda landets styrelse mot alltför snabba och omvälvande förskjutningar i allmänna opinionen har emellertid levt kvar i valsättet till riksdagens första kammare. Genom denna kammares successiva förnyelse har en riksdagsman kunnat företräda en upp till tolv år gammal väljaropinion. Denna eftersläpning i riksdagens sätt att återspegla medborgarnas uppfattning har stärkt den redan i sig påfallande trögrörligheten i svensk opinionsbildning. Medan samhället på grund av ekonomiska och sociala omständigheters tryck förvandlats har utövandets av riksstyrelsen genom tvåkammerssystemets utformning fått ett konserverande drag. En majoritet i den folkvalda andra kammaren har kunnat känna sig förhindrad att ta hand om regeringsmakten på grund av första kammarens eftersläpande sammansättning. Den långa tid som det har tagit, fortsätter länsstyrelsen, att nå fram till ett opinionsläge, där insikten om värdet av en enkammarreform har kunnat förenas med en samstämmig uppfattning i de politiska partiernas ledning om huvuddragen i reformen, är ett uttryck för brist på vitalitet i svensk opinionsbildning. Enligt länsstyrelsens mening är det en av de angelägnaste reformerna i svenskt politiskt liv att få fram en riksdag vald i sin helhet av folket genom direkta val vid ett och samma tillfälle.

Några remissinstanser anser emellertid att grundlagberedningen närmare borde ha övervägt formerna för en modern demokratisk representation och därvid ha undersökt om inte vissa fördelar med nuvarande tvåkammerssystem kunde föras över till enkammersystemet. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* beklagar sålunda att beredningen inte har redovisat några ingående undersökningar om möjligheterna att inom det nuvarande systemets ram bygga upp former för en folkrepresentation som bättre svarar mot vår tids uppfattning. Genom en sådan reform skulle det vara möjligt att tillvarata vissa av de fördelar som obestridligen är förenade med tvåkammerssystemet. Länsstyrelsen pekar i sammanhanget på de möjligheter tvåkammerssystemet har gett att tillföra riksdagen personer som kanske inte har lika stor omedelbar attraktivitet på väljarna som kandidater av mer utåtriktad typ, men som representerar kunskaper, intressen och riktningar i samhället som det på sikt kan vara av värde att få företrädda i riksdagen.

Svea hovrätt anser att det hade varit önskvärt att grundlagberedningen redan i sitt nu avgivna betänkande hade redovisat överväganden om hur en enkammarriksdag bör vara inrättad för att fylla kraven på en modern demokratisk representation. En del av de önskemål som åberopas för att behålla två kamrar har tidigare under författningsdebatten ansetts beaktansvärda samtidigt som det har framhållits att de, åtminstone i viss mån, skulle kunna tillgodoses också i en enkammarriksdag. Detta gäller exempelvis garantierna för kontinuitet i riksdagens verksamhet och skyddet mot förhastade beslut. Det är f. ö. att beklaga att beredningens förslag är en under tidsnöd åstadkommen sammanjämkning av olika ståndpunkter inom beredningen och inte följden av en principiell, sakligt underbyggd argumentering. Vid det fortsatta arbetet på en total författningsrefom bör beredningen enligt hovrättens mening förutsättningslöst pröva och redovisa vad som från teoretiska och praktiska utgångspunkter kan vara den bästa lösningen.

Förslaget om *gemensam valdag* för riksdagsval och kommunalval tas upp till behandling i endast ett begränsat antal remissyttranden. Åtskilliga av de remissinstanser som avstår från att yttra sig i frågan gör det under hänvisning till att *gemensam valdag* ingår som ett led i den kompromiss som har träffats i grundlagberedningen och att kompromissen är förankrad hos de i beredningen representerade politiska partierna. Av de relativt fåtaliga instanser som tar bestämd ställning godtar flertalet förslaget om *gemensam valdag*.

Svenska landstingsförbundet och *Svenska kommunförbundet* tillhör dem som uttryckligen godtar *gemensam valdag* medan *Svenska stadsförbundet* inte tar bestämd ställning i frågan. Under hänvisning till uppgörelsen i grundlagberedningen säger sig *landstingsförbundet* inte ha anledning att till närmare bedömning ta upp de olika skäl som kan tala för och emot förslaget. Förbundet framhåller dock att *gemensam valdag* har den fördelen att de politiska partierna får bättre möjlighet till kraftsamling inför de mer koncentrerade valrörelserna, vilket förbundet tror kommer att stimulera medborgarna till ökat valdeltagande både i riksdagsvalen och kommunalvalen. Bland nackdelarna nämns faran för att de kommunalpolitiska frågorna i de gemensamma valrörelserna kommer att skjutas i bakgrunden till förmån för de rikspolitiska.

Kommunförbundet förklarar att dess godtagande av *gemensam valdag* grundar sig mindre på sambandsideologiska bedömningar än på den praktiska synpunkten att det även vid fristående kommunalval blir de politiska partierna som genom sina organisationer styr valrörelserna både regionalt och lokalt. Förbundet utgår från att partierna känner sitt ansvar för den kommunala självstyrelsen och att det därför inte bör vara någon risk för att de kommunalpolitiska frågorna i större utsträckning än f. n. kommer att skjutas i bakgrunden.

Stadsförbundets yttrande innehåller som tidigare sagts inte något be-

stämt ställningstagande. I likhet med landstingsförbundet åberopar stadsförbundet uppgörelsen i grundlagberedningen som skäl för att inte gå in på någon detaljgranskning av vad som talar för och emot förslaget. Förbundet säger sig dock vilja framhålla faran för att den gemensamma valdagen kommer att medföra att kommunalpolitiska frågor under valrörelserna skjuts i bakgrunden till förmån för rikspolitiska. Inte bara ur kommunala utan också ur allmänt demokratiska och samhälleliga synpunkter är det olyckligt om det skulle bli en förstärkt rikspolitisk dominans i valrörelserna. Förbundet förutsätter att de politiska partierna beaktar behovet av en avvägning i valrörelserna mellan riks- och kommunalpolitik. Endast genom att intressera och aktivt engagera medborgarna i de kommunalpolitiska frågorna kan garantier skapas för den kommunala demokratis bestånd och vidareutveckling.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län konstaterar att den politiska debatten domineras av ungefär samma politiska och ideologiska frågor vid valen till landsting och kommunal- och stadsfullmäktige som vid andra-kammarvalen. Eftersom politiska förutsättningar inte torde föreligga för enighet om att riksdagen till viss del skall utses av landstingen är det med hänsyn till det anförda och till den växelverkan som i våra dagar råder mellan rikspolitik och kommunalpolitik en rationell utväg att låta valen till den föreslagna enkammarriksdagen äga rum samtidigt med kommunalvalen. Därigenom vinner man, framhåller länsstyrelsen, den betydande allmänpolitiska fördelen att någon åsiktsmotsättning mellan en riksdagsmajoritet och en nyligen i allmänna val manifesterad folkopinion inte kan uppstå.

Länsstyrelsen i Kristianstads län kommer efter viss tvekan till slutsatsen att övervägande skäl talar för genomförandet av grundlagberedningens förslag i fråga om kammersystemet. Länsstyrelsen framhåller att man inte kan bortse från den obestriddliga fördel som det innebär att valperioderna för riksdagen och de kommunala representationerna sammanfaller. En sådan ordning erbjuder garantier mot motsättningar mellan folkmeningen och riksdagen. Att fristående kommunalval kan vålla olägenheter och skapa irritation mellan regering och opposition bestyrks enligt länsstyrelsen av erfarenheten. Liknande synpunkter återkommer i yttrandet av *länsstyrelsen i Gotlands län*.

Drätselkammaren i Avesta anser att man med fog kan fråga sig om inte tanken på att i valrörelser av vilket slag det vara må skilja på kommunalpolitik och rikspolitik är en smula verklighetsfrämmande. Kommunala frågor av vikt måste beröra och handla om rikspolitik. Rikspolitiker och kommunalpolitiker måste räkna med, fortsätter drätselkammaren, att gemensamt svara för den politik som förs i landet. I denna riktning verkar den väsentliga utvidgning av arbetsuppgifterna som har ägt rum och kommer att äga rum på det kommunala området.

Flera remissinstanser bemöter i sina yttranden den i den offentliga debatten anförda synpunkten att de rikspolitiska frågorna kommer att dominera de gemensamma valrörelserna i alltför hög grad. Sålunda anser *länsstyrelsen i Stockholms län* att denna kritik skjuter åtskilligt över målet och att det också med samtidiga val finns möjlighet för partiorganisationerna att ge liv och innehåll åt de kommunala valrörelserna. Enligt *länsstyrelsen i Kopparbergs län* går det inte att med någon större grad av säkerhet förutsäga om gemensam valdag får till resultat att kommunalvalen kommer mer i bakgrunden än f. n. De kommunala valen kan komma att motverka att valrörelserna i alltför hög grad blir centralt dirigerade i en tid då massmedia hotar att förhindra lokala initiativ. *Jönköpings läns landstings förvaltningsutskott* anser att den kommunala demokratin har så stark förankring i vårt land att det inte behövs särskilda garantier för att de kommunalpolitiska frågorna kommer att aktualiseras i valrörelserna.

Endast några få remissinstanser avstyrker obetingat förslaget om gemensam valdag. *Länsstyrelsen i Södermanlands län*, som tillhör denna grupp, understryker att den svenska folkstyrelsen förverkligas inte enbart genom ett parlamentariskt statsskick utan också genom kommunal självstyrelse. Både landstingen och de blivande stora kommunala enheterna har ett självklart behov av en direkt och ostörd kontakt med väljaropinionen. När kommunalvalen som allra bäst behöver en mångsidig och framåt-syftande debatt kring kommunernas och landstingens problem kommer den debatten enligt länsstyrelsens mening att drunkna i rikspolitiken. Även om det självklara samband, som alltid har funnits och alltid kommer att finnas mellan rikspolitik och kommunalpolitik, är starkt förankrat hos partierna och bärs upp på alla politiska plan måste en självständig kommunal valrörelse betraktas som en lika angelägen förtroende-fråga för kommunalmännen som riksdagsvalen för riksdagsmännen. Att rikspolitiken smyger sig in i kommunalvalens debatter är inte allvarligare än att kommunalvalens debatter får spela rollen av förbisedda »panelhöns» i riksdagsvalens ständigt skiftande debatter på det nationella och internationella planet. Med enkammarriksdagen gör man sig fri från de särpräglade attribut, som karakteriserar tvåkammerssystemet. En logisk följd är att också den indirekta valomgång, som är en förutsättning för tvåkammerssystemet, försvinner och att de val som i alla tider betecknats som kommunala val — dock utan att helt vara det — myndigförklaras som den kommunala självstyrelsens främsta tillgång. På tröskeln till en ny epok med enkammarriksdag, med nytt valsysteem och med parlamentarismen inskriven i författningen, måste det för folkopinionen och än mer för kommunalmännen te sig ytterligt märkligt att den djärva reformen släpar med sig ålderstigna redskap. Just därför att väljaropinionen lärt sig förstå att första kammarens sammansättning baseras på utgången av de kommunala valen har opinionen anledning att fråga sig varför samma beroende krävs

i det ögonblick landstingen befrias från sin uppgift att välja riksdagsmän.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län förklarar sig ha den på erfarenhet grundade uppfattningen att riksdagsval och kommunalval inte bör sammanföras. Med nuvarande system med fyraårsperioder och växelvisa riksdags- och kommunalval vartannat år hålls den politiska aktiviteten och debatten levande. Bland motståndarna till gemensam valdag återfinns även *länsstyrelsen i Uppsala län* och *Riksförbundet Samling för framsteg*.

En mellanställning intar *länsstyrelserna i Kronobergs och Kalmar län*. De förordar fristående kommunala val men vill för den skull inte gå så långt att de under alla omständigheter avstyrker förslaget om gemensam valdag. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att starka skäl talar mot ett samtidigt val av riksdag, landsting och fullmäktige. Grundlagberedningen har inte visat att gemensam valdag är en förutsättning för ett samspel i sak mellan rikspolitik och kommunalpolitik. Detta samspel är, anför länsstyrelsen, betingat av helt andra faktorer och kan inte vara beroende av ett samtidigt val. Vid ett sådant val kommer de lokala frågorna sannolikt att ännu mer än nu försvinna i den rikspolitiska kampen om riksdagsmajoriteten och regeringsmakten. Länsstyrelsen anser att väljarna bör ha en reell möjlighet att utkräva ansvar av sina förtroendemän. Detta förutsätter i sin tur att de lokala frågorna i rimlig utsträckning får sätta sin prägel på de kommunala valrörelserna. Hur de lokala frågorna sköts under valperioderna och vad partierna begär och får väljarnas förtroende att genomföra bör vara avgörande för kommunalvalens utgång. Väljarna bör inte genom de yttre omständigheterna vid valet påverkas att rösta på samma parti som i riksdagsvalet. Länsstyrelsen betecknar förslaget om gemensam valdag som en dålig kompromiss men framhåller dock att den får godtas om det förhåller sig så att kompromissen utgör en förutsättning för att man skall vinna den viktiga fördelen att riksdagen skall väljas i sin helhet vid ett och samma tillfälle.

Frågan om valperiodernas längd har i flera remissyttranden sammankopplats med frågan om gemensam valdag. I några yttranden har slutsatsen blivit att man bör godta treåriga valperioder som en konsekvens av gemensam valdag. Bland dem som med eller utan förbehåll av denna typ uttryckligen tillstyrker förslaget om treåriga valperioder för riksdagen och kommunala församlingar återfinns bl. a. *länsstyrelserna i Kristianstads och Hallands län* samt *Svenska landstingsförbundet* och *Svenska kommunförbundet*. Fyraåriga valperioder förordas däremot bestämt av bl. a. *länsstyrelserna i Östergötlands, Kronobergs, Kalmar, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Västmanlands och Gävleborgs län*. *Riksförbundet Samling för framsteg* anser också att valperioden bör vara fyra år.

Landstingsförbundet framhåller att valperiodernas längd måste bestämmas under hänsynstagande till både rikspolitiska och kommunalpolitiska faktorer. Det förhållandet att man nu inom landstingen mer och mer kom-

mit in på långsiktig planering i form av sjukvårdsplaner, finansplaner med investeringsramar etc., som sträcker sig många år framåt i tiden, talar för att i vart fall nuvarande valperiod på fyra år bör bibehållas. Man kan då följa upp beslut med räckvidd ett antal år framåt i tiden och få kontinuitet i verksamheten. De hastiga förändringarna i vårt samhälle och den snabba utbyggnaden av samhällets resurser gör det å andra sidan angeläget att medborgarna ges tillfälle att med inte för långa intervaller genom allmänna val ge uttryck för sina åsikter. Mot bakgrund härav anser landstingsförbundet att en treårig valperiod ur landstingssynpunkt bör kunna utgöra en godtagbar avvägning mellan skälen för en mer långtgående förkortning och ett bibehållande av nuvarande mandatperiod.

Kommunförbundet anser att redan den nuvarande fyraåriga valperioden ur praktiska planeringssynpunkter kan anses vara i kortaste laget. Vid partipolitiska regimskiften i kommunerna är den nya regimen ofta mer eller mindre bunden av redan vidtagna eller påbörjade verkställighetsåtgärder avseende tidigare fastlagda fleråriga handlingsprogram. En kort mandattid kan då försvåra för den nya regimen att i handling omsätta sitt program och presentera resultaten därav för väljarna vid nästa allmänna val. Å andra sidan föreligger det ett allmänt intresse av att väljarna med inte alltför långa intervaller får ge uttryck för sin uppfattning om den politik som förs. Dessutom kan i fråga om kommunerna anföras att de kommunala organen mycket sällan kommer att helt förnyas efter ett val. Flertalet ledamöter kommer tvärtom i allmänhet att kvarstå i sina funktioner efter valet. Detta innebär en garanti för kontinuitet i den kommunala verksamheten, en garanti som dock inte hindrar en tillträdande regim att föra den politik som väljarna gett sitt stöd. Med hänsyn till dessa omständigheter bör den treåriga valperioden, oaktat den är i kortaste laget, kunna godtas även från kommunala synpunkter.

Stadsfullmäktige i Halmstad anser att korta tidsintervaller mellan kommunalvalen stimulerar den politiska debatten och därigenom är till gagn för den kommunala demokratin. Stadsfullmäktige vill dock erinra om att den nuvarande fyraåriga valperioden har visat sig ändamålsenlig och skapat arbetsro för fullmäktigförsamlingarna och möjligheter till långsiktig planering. Den kontinuitet som kännetecknar fullmäktiges arbete och den ringa förekomsten av i egentlig mening politiskt kontroversiella frågor på fullmäktiges bord leder dock till att även treåriga valperioder bör kunna godtas. *Drätselkammaren i Katrineholms stad* anser att de skäl som grundlagberedningen har anfört för en förkortning av nuvarande valperiod är så starka att den treåriga valperioden bör accepteras.

Flera remissinstanser avstår från att ta bestämd ställning och nöjer sig med att återge skäl som talar för och emot en förkortning av nuvarande valperioder. I denna grupp återfinns bl. a. *Svenska stadsförbundet* och *länsstyrelsen i Kopparbergs län*.

De remissinstanser som förordar fyraåriga valperioder åberopar samtliga som grund för sitt ställningstagande att treåriga valperioder inte ger regeringen tillräcklig arbetsro och tillräckliga möjligheter till långsiktig planering. Ett ofta återkommande argument är att en nytillträdande regering vid treåriga valperioder inte får tid att visa vad den duger till innan den på nytt skall möta väljarna i en valrörelse. I samband härmed åberopas att den nya regeringen inte kan påverka den budget som löper vid regeringens tillträde, att den endast i begränsad utsträckning kan sätta sin prägel på det budgetförslag som läggs fram i januari året efter valet och att först den tredje budgeten kan utformas helt enligt dess intentioner. Med alltför korta valperioder riskerar man enligt *länsstyrelsen i Västmanlands län* att hela det politiska handlandet får ett alltför kortsiktigt perspektiv. I stället för ett önskvärt långsiktigt agerande får man ett valtaktiskt spel. Endast för en mycket extrem gammalliberal uppfattning kan det vara acceptabelt med en ordning som omöjliggör en konsekvent, långsiktigt upplagd politik från statsmakternas sida. Såvitt länsstyrelsen kan förstå är riskerna härvidlag betydande vare sig man tror på en utjämning av de politiska motsättningarna eller inte. Om de ideologiska motsättningarna är stora och två någorlunda jämnstarka riktningar växlar vid makten, kan konsekvenserna härav bli allvarliga. Man har t. ex. i England — med dess längre mandattider — efter kriget fått uppleva spektaklet med nationalisering, reprivativering och ny nationalisering av stålindustrin. Men även i ett land där de ideologiska motsättningarna dämpats, kan olägenheterna av korta mandattider lätt bli stora. Med en så kort valperiod som tre år måste nämligen de politiska partierna söka vinna fördelar inför opinionen genom att framhäva bagattellartade taktiska frågor som ersättning för en idépolitisk debatt. Den partipolitiska striden förvandlas därigenom till ett valtaktiskt rävspel.

Det ligger i det anförda, framhåller länsstyrelsen, ingen invändning mot demokratin som sådan eller någon undervärdering av väljarnas omdömesförmåga. Det ligger däri endast ett krav på erkännande av att i dagens komplicerade samhälle en primitiv demokrati inte är möjlig, en demokrati där varje medborgare i snart sagt varje situation kan och bör tillfrågas om sin uppfattning. Den enda demokrati som kan fungera i vår tid är en, där väljarna får tillfälle att efter fritt val anförtro styrelsen till dem som har deras förtroende och bereda dessa tillfälle att sköta denna styrelse efter någorlunda konsekventa, långsiktiga riktlinjer.

Länsstyrelsen påpekar också att den föreslagna valperioden internationellt sett framstår som anmärkningsvärt kort. Ett stort antal med Sverige jämförbara länder som Danmark, Finland, Island, Norge, Schweiz och Västtyskland har en valperiod på fyra år. I England och Italien är den fem år. Det bör krävas starka skäl för en så kort valperiod som tre år. Några sådana skäl har grundlagberedningen inte anfört.

Länsstyrelsen i Jönköpings län finner den treåriga valperioden särskilt

otillfredsställande för kommuner och landsting. Enligt länsstyrelsens uppfattning måste man med en treårig valperiod överge tanken på majoritetsval till kommunernas styrelser för att inte all kontinuitet i verksamheten i många kommuner skall äventyras, och då särskilt i kommuner med svagt utvecklad tjänstemannaorganisation.

En särställning intar *kommunalrättskommittén*. Tre ledamöter i kommittén förklarar att med en treårig valperiod för de kommunala fullmäktigförsamlingarna bryts hävdvunna arbetsformer utan att följderna därav har blivit föremål för undersökningar. Ordföranden i kommittén anser sig däremot kunna fastslå att några större olägenheter inte torde följa av en övergång till treåriga valperioder.

Länsstyrelserna i Kalmar, Blekinge, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län godtar grundlagberedningens förslag att antalet ledamöter i riksdagen skall vara 350. Förslaget tillgodoser enligt dessa länsstyrelser intresset att glesbygderna får en tillfredsställande representation i riksdagen och att regionala synpunkter blir beaktade där. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* förklarar att det i och för sig höga antalet ledamöter med de av beredningen föreslagna möjligheterna till tidsbegränsning av kammardebatterna inte synes behöva vålla några allvarligare olägenheter. En mindre talrik representation än den beredningen har föreslagit kan enligt denna länsstyrelses mening medföra olägenheten att ett förhållandevis stort politiskt parti blir helt orepresenterat i en eller flera valkretsar.

Flertalet remissinstanser som uttalat sig i frågan anser emellertid att antalet ledamöter i den nya riksdagen bör vara väsentligt lägre än grundlagberedningen har föreslagit. I allmänhet förordas ca 300 ledamöter. Som argument anförts bl. a. att frågan om riksdagens storlek främst är en fråga om effektivitet i arbetet och att ett av skälen för att införa enkammarriksdag är att öka riksdagens effektivitet. Om man gör enkammarriksdagen nära nog lika stor som nuvarande två kamrar tillsammans kan, sägs det, effektivitetskravet inte tillgodoses och syftet med kammarreformen motverkas delvis. Bakom denna och annan kritik i samma riktning står *regeringsrättens ledamöter* och *Svea hovrätt* samt *länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län*.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län erinrar om att författningsutredningen föreslog att enkammarriksdagen skulle bestå av 290 ledamöter. Enligt grundlagberedningens direktiv, fortsätter länsstyrelsen, är detta antal emellertid för lågt för att tillgodose önskemålen om så nära kontakt som möjligt mellan folk och folkrepresentation och en förhållandevis bred rekryteringsbas för riksdagen. I likhet med grundlagberedningen anser länsstyrelsen att vilka bedömningsgrunder som än anläggs så ger de inte några fasta hållpunkter när det gäller att bestämma antalet ledamöter i riksdagen. Bered-

ningens påstående att en begränsning av antalet ledamöter sannolikt kommer att gå ut främst över glesbygdernas representation kan i och för sig vara riktigt. Ett förebyggande av att glesbygdsrepresentationen minskar måste emellertid i sin tur medföra att antalet riksdagsledamöter ökas i takt med avfolkningen av glesbygderna. Frågan om riksdagens storlek bör i stället ses som en fråga om riksdagens effektivitet.

En av de olägenheter som har påtalats i nuvarande tvåkammerssystem är svårigheten att effektivt engagera alla ledamöter i riksdagsarbetet, säger *länsstyrelsen i Gävleborgs län*. Om grundlagberedningens förslag godtas, kommer dessa olägenheter att kvarstå. Det får inte vara så att flertalet av nuvarande riksdagsmän bereds plats i den nya riksdagen främst därför att deras i och för sig värdefulla sammanlagda erfarenhet i rikspolitiska frågor bör tillvaratas.

Vill man behålla den enskilde riksdagsmannens möjligheter att komma till tals i debatterna, t. ex. i en för honom och hans bygd viktig angelägenhet, är enligt *länsstyrelsen i Kronobergs län* varje ökning utöver andra kammarens nuvarande ledamotsantal en belastning. Med 350 ledamöter kommer en mycket hård talarbegränsning att tvingas fram och gruppdelningarnas dominans över de enskilda riksdagsmännen kommer att förstärkas ytterligare. Detta kan enligt länsstyrelsens uppfattning inte vara till gagn för dem som vill bevara skilda landsdelars rätt att göra sig hörda i riksdagen genom sina företrädare.

Svea hovrätt påpekar att grundlagberedningen inte har gjort några beräkningar för att utröna om det finns fog för påståendet att en minskning av antalet ledamöter skulle gå ut över glesbygdernas representation. Om en sänkning av antalet ledamöter till 300 innebär en fara för glesbygdernas representation kan enligt *länsstyrelsen i Jönköpings län* sänkningen kompenseras genom att någon form av bostadsband behålls. Man skulle kunna tänka sig, säger länsstyrelsen, att föreskriva att bland de tre första namnen på en valsedel inte får finnas mer än en person bosatt utanför valkretsens. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* påpekar att erfarenheterna från övriga nordiska länder, och inte minst från Norge, visar att ett tillräckligt antal glesbygdsrepresentanter kan säkerställas också inom en väsentligt mindre riksdag än den av grundlagberedningen föreslagna enkammarriksdagen. Om man på sikt vill komma till rätta med den minskade glesbygdsrepresentationen krävs det enligt *länsstyrelsen i Värmlands län* en ändring av reglerna om val till riksdagen.

Länsstyrelsen i Västmanlands län gör i sitt yttrande en jämförelse med andra länder där parlamentsledamöterna är betydligt färre i förhållande till folkmängden än i Sverige. I anslutning till detta konstaterande påpekar länsstyrelsen att den svenska befolkningen är relativt homogen och att vi i vårt land inte har några minoriteter som på grund av ras, religion eller

av andra skäl står i skarp motsättning till befolkningen i övrigt. Under sådana förhållanden måste vårt land enligt länsstyrelsens mening ha mindre behov än många andra länder av en stor folkrepresentation.

Riksdagens arbetsformer

Nuvarande ordning

Föreskrifter om riksdagens arbetsformer återfinns dels i RO, dels i riksdagsstadgan den 23 mars 1949 och kamrarnas ordningsstadgor den 6 resp. 27 april 1949. I detta sammanhang skall inte lämnas någon samlad redogörelse ens för de viktigaste bestämmelserna på detta område. Framställningen inriktas i stället på innehållet i spridda föreskrifter som är av betydelse såsom en bakgrund till ändringsförslag som grundlagberedningen har lagt fram.

Beredning av ärendena i riksdagen ombesörjs av utskotten. Om utskottsorganisationen innehåller RO utförliga regler. Varje riksdag skall tillsätta tio ständiga utskott, nämligen utrikesutskottet, konstitutionsutskottet, statsutskottet, bevillningsutskottet, bankoutskottet, tre lagutskott, jordbruksutskottet och allmänna beredningsutskottet. Dessutom kan kamrarna, om det anses nödvändigt, genom samstämmiga beslut tillsätta särskilt utskott för att bereda frågor som tillhör ständigt utskotts behandling. Ledamöterna i utrikesutskottet är samtidigt ledamöter i den nämnd som enligt 54 § RF har att rådpläga med Konungen om ärenden som angår rikets förhållande till främmande makt (utrikesnämnden).

Utrikesutskottet skall ha 16 ledamöter, konstitutionsutskottet 20, statsutskottet 30, bevillningsutskottet 20, bankoutskottet 16, vart och ett av de tre lagutskotten 16, jordbruksutskottet 20 och allmänna beredningsutskottet 24 ledamöter. Sammanlagda antalet ordinarie utskottsplatser är alltså 194. Av dessa tillsätts hälften, dvs. 97, av vardera kammaren. Det innebär att ca två tredjedelar av första kammarens ledamöter kan få ordinarie utskottsplats medan sådan plats står till förfogande för avsevärt färre än hälften av andra kammarens ledamöter.

Utrikesutskottet skall ha lika många suppleanter som antalet ordinarie ledamöter, dvs. åtta från vardera kammaren. Dessa är samtidigt suppleanter i utrikesnämnden. I fråga om övriga utskott gäller att antalet suppleanter skall motsvara antalet ordinarie ledamöter, om kammare inte beslutar annat. I praxis har båda kamrarna regelbundet utnyttjat möjligheten att i varje utskott utse fler suppleanter än ledamöter. Antalet suppleantplatser i de ständiga utskotten var vid 1967 års riksdag sammanlagt 334, av vilka 141 besattes av första och 193 av andra kammaren.

Fördelningen av beredningsuppgifterna mellan utskotten regleras ingående i RO. Beredningen av budgetärenden delas mellan statsutskottet, bevillningsutskottet, bankoutskottet och jordbruksutskottet. Stats- och bevillningsutskotten brukar arbeta på avdelningar, statsutskottet på fem och bevillningsutskottet på två avdelningar. Avdelningarna upprättar förslag till betänkanden, som efter föredragning i utskottets plenum avges i utskottets namn.

De tre lagutskotten skall bereda frågor om civil-, kriminal- och kyrkolag samt övriga lagar och andra författningar som stiftas av Konung och riksdag samfällt och inte bereds av annat utskott. De skall också granska justitieombudsmannens och militieombudsmannens tjänsteutövning. Lagutskotten äger vid gemensamma sammanträden fastställa allmänna grunder för den inbördes fördelningen av de uppgifter som ankommer på dem. Enligt gällande allmänna grunder (lagutskottens memorial 1950: 1, 1961: 1 och 1966: 1) hänvisas till första lagutskottet frågor om civil-, straff-, process- och kyrkolag, som ej skall hänvisas till annat lagutskott, ombudsmännens förvaltning samt vissa konstitutionella och allmänt förvaltningsrättsliga frågor, till andra lagutskottet frågor om arbets- och sociallagstiftning samt lagar om undervisning, försvar och utlänningar samt till tredje lagutskottet ärenden om lagstiftning i fastighetsrättsliga och näringsrättsliga ämnen samt lagstiftning om bostadsförsörjning, folkbokföring och trafikförhållanden. Frågor som inte kan hänföras till något av dessa ämnesområden fördelas mellan utskotten efter graden av samhörighet med de angivna huvudgrupperna.

Enligt gällande bestämmelser i RO om riksdagens sessionstider skall vårsessionen börja den 10 januari eller, om den dagen är helgdag, dagen därpå. Konungen kan dock sammankalla riksdagen till tidigare dag. Vårsessionen avslutas senast den 31 maj. Om behandlingen av framlagda ärenden bedöms kunna avslutas senast den 15 juni får riksdagen dock, efter att ha hört talmanskonferensen, förlänga sessionen t. o. m. sistnämnda dag. Regeln innebär att riksdagen, om den har uppskjutit något ärende till höstsession, måste avsluta sitt arbete senast den 31 maj. Höstsessionen skall börja den dag efter den 15 oktober som provas lämplig och pågå så länge det behövs. Riksdagen är dock avslutad den 31 december.

Möjligheten att utsträcka vårsessionen till den 15 juni infördes år 1949. Den har aldrig utnyttjats. Sessionen har alltid avslutats senast den 31 maj. Höstsessionen har genomgående börjat första tillåtna dag, dvs. den 16 oktober, eller någon av de närmast följande dagarna och avslutats i mitten av december.

Ledningen av riksdagsarbetet ankommer i första hand på talmännen och talmankonferensen. Talmanskonferensen består av talmännen, vice talmännen, de ständiga utskottens ordförande samt ytterligare åtta ledamöter varav fyra utses av vardera kammaren. Talmännen och övriga

ledamöter i talmanskonferensen skall gemensamt sörja för att nödig skyndsamhet och största möjliga planmässighet iakttas vid riksdagsarbetets bedrivande.

Beträffande planeringen av riksdagsarbetet är det främst bestämmelserna i RO om tiderna för avlämnandet av propositioner och motioner samt rätten att uppskjuta behandlingen av ärenden till nästa session eller nästa riksdag som är av intresse i detta sammanhang.

Statsverkspropositionen skall avlämnas vid riksdagens öppnande, dvs. normalt den 11 januari. Annan proposition som avser statens inkomster eller utgifter för nästa budgetår skall i regel lämnas till riksdagen inom 70 dagar från riksdagens öppnande. Propositioner som ej berör statens inkomster eller utgifter bör, om de skall behandlas under vårsessionen, lämnas till riksdagen inom 90 dagar från riksdagens öppnande.

Vid vårsessionens början gäller en allmän motionstid om 15 dagar från den dag då statsverkspropositionen kom kammare till handa. I övrigt skall motion som föranleds av proposition eller framställning från något riksdagens verk väckas senast vid det sammanträde som infaller näst efter tio dagar eller, efter särskilt medgivande av kammare, näst efter 15 dagar från det propositionen eller framställningen kom kammaren till handa.

Kamrarna har i allmänhet möjlighet att genom samstämmiga beslut uppskjuta behandlingen av proposition, framställning från något riksdagens verk eller motion, som inte rör riksstaten, till annan session eller till nästa riksdag.

I fråga om talarordningen vid riksdagens debatter gäller i princip att var och en yttrar sig i den ordning han har anmält sig och blir uppropad. Talarordningen kan brytas genom att talmannen ger ordet för kort genmäle till ledamot som vill bemöta föregående talare. Sådant genmäle får inte överskrida tre minuter, om talmannen inte av särskilda skäl har medgett ledamoten rätt till genmäle under sex minuter. När ledamot av statsrådet vill yttra sig skall han anmäla det hos talmannen och får då ordet oberoende av ordningen mellan kammarens ledamöter. Ledamot som har fått ordet för kort genmäle får dock yttra sig före statsrådsledamot.

Riksdagsledamöternas rätt att yttra sig under riksdagsdebatterna är i princip inte begränsad genom några debattrestriktioner. I RO föreskrivs, att var och en äger rätt att vid kammarsammanträde fritt tala och utlåta sig i alla frågor som kommer under överläggning och om lagligheten av allt som tilldrar sig inom kammaren. Ärende, i vilket överläggning har ägt rum, får inte avgöras förrän kammaren på talmannens hemställan har förklarat överläggningen avslutad.

Beträffande debatterna i samband med besvarande av enkla frågor föreligger en överenskommelse inom riksdagen som går tillbaka på ett uttalande av konstitutionsutskottet år 1954 (betänkande nr 19). Överenskommelsen innebär att talarna frivilligt ålägger sig tidsbegränsning så att inget yttrande pågår mer än högst tre minuter.

Tidigare reformförslag m.m.

Författningsutredningen (SOU 1963:18 s. 83—102) ansåg att utskottsväsendet i den svenska riksdagen i huvudsak fungerat väl och fann därför inte anledning att förordna mer genomgripande ändringar. Enligt utredningens förslag till *utskottsorganisation* skulle sammanlagda antalet ordinarie utskottsplatser vara 171. Eftersom riksdagen enligt förslaget skulle ha 290 ledamöter, skulle omkring tre femtedelar av ledamöterna kunna beredas ordinarie utskottsplatser.

En år 1965 tillsatt utredning om riksdagens personal- och förvaltningsorganisation m. m., *riksdagens organisationsutredning*, föreslog (se KU 1965:47) bl. a. att varje riksdag skulle tillsätta ett särskilt utskott för behandling av vissa till lagutskott hänvisade frågor. Tanken bakom förslaget var att man utan grundlagsändring skulle kunna inrätta ett fjärde lagutskott. Konstitutionsutskottet (1965:47) tillstyrkte utredningens förslag. Vid riksdagsbehandlingen godkände andra kammaren förslaget men detta förkastades av första kammaren. Därmed föll förslaget.

Riksdagens organisationsutredning behandlade även frågan om *planeringen av riksdagsarbetet*. Utredningen förordade vissa åtgärder för att vinna en rationellare arbetsordning. Sålunda borde uppskov från vår- till höstsession med ärendenas behandling, särskilt behandlingen av propositioner, beslutas i avsevärt större utsträckning än hittills. Också möjligheten till uppskov från en riksdag till den nästa borde begagnas i större utsträckning än f. n. Utskottsarbete borde i viss utsträckning äga rum även under sommaren. De strävanden som hade förekommit att få till stånd en för kammare och utskott gemensam arbetsplanering skulle fullföljas med talmanskonferensen som ledande organ. Slutligen borde närmare kontakt hållas med departementen i fråga om avlämnandet av propositioner och besvarandet av interpellationer och enkla frågor. Konstitutionsutskottet (1965:47) hemställde att vad organisationsutredningen hade anfört skulle godkännas av riksdagen. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Frågan om behovet av *debattrestriktioner* i en enkammarriksdag togs upp av *författningsutredningen* i dess slutbetänkande (SOU 1963:18 s. 43). Man kunde enligt utredningens mening inte bortse från att behov av tidsbegränsningsregler skulle göra sig gällande med annan styrka i en enkammarriksdag med betydligt fler ledamöter än i den nuvarande andra kammaren. Utredningen föreslog emellertid inte några regler om begränsning av anförandenas längd. Däremot förordade utredningen att riksdagen med uppmärksamhet skulle följa utvecklingen på området. Om tidsbegränsningsregler skulle visa sig nödvändiga borde förslag till sådana regler utarbetas inom riksdagen.

Den expertgrupp som tillsattes inom riksdagen år 1964 för att undersöka

arbetsformerna för en enkammarriksdag med 350 ledamöter ansåg att någon form av debattrestriktioner borde införas i samband med en kammarreform. Gruppen påtalade den tidsnöd som nu kan råda vid behandlingen av ärenden med placering långt ned på föredragningslistan. Om debattrestriktioner inte infördes kunde det inte undvikas att en ledamots möjligheter att yttra sig i många fall reellt om också inte formellt blev beroende av vid vilket sammanträde ett ärende kom upp till behandling, ärendets plats på föredragningslistan eller talarens plats på talarlistan. Tidsbegränsningsregler var enligt gruppens mening ägnade att minska de risker för konfliktsituationer som är förenade med ett system där talmannen har att angelägenhetsgradera förekommande ärenden eller avgöra turordningen mellan talarna. Något utformat förslag till debattrestriktioner lade gruppen dock inte fram.

Grundlagberedningens förslag

Vid behandlingen av frågan om den nya riksdagens arbetsformer har grundlagberedningen koncentrerat sin uppmärksamhet på sådana frågor som har betydelse för planmässigheten och effektiviteten i riksdagsarbetet samt för riksdagsledamöternas möjligheter till aktivt deltagande i riksdagsarbetet. De ändringsförslag som beredningen har lagt fram är i huvudsak begränsade till vissa punkter som rör utskotten, riksdagens sessionstider, planeringen av riksdagsarbetet, talarordningen samt riksdagsledamöternas rätt att yttra sig under plenarsammanträdena.

Beträffande utskottsorganisationen framhåller grundlagberedningen inledningsvis att den partiella författningsreformen inte i och för sig medför att de grundprinciper måste överges som den nuvarande utskottsorganisationen bygger på. Snarare framstår det som en fördel, säger beredningen, om viss kontinuitet i organisation och arbetsformer bevaras åtminstone under tiden närmast efter kammarreformens genomförande. Vissa modifikationer bör dock övervägas redan nu.

Antalet ärenden som ankommer på de tre lagutskotten har enligt vad beredningen iakttagit ökat väsentligt under senare år. Ökningen sedan år 1949, då antalet lagutskott höjdes från två till tre, har beräknats till omkring 50 %. Av den anledningen föreslog riksdagens organisationsutredning år 1965 att ytterligare ett utskott skulle utses för beredning av ärenden som ankommer på lagutskott. Beredningen ansluter sig till denna uppfattning. Genom att inrätta ett fjärde lagutskott kan man enligt beredningen åstadkomma en från saklig synpunkt mer tillfredsställande fördelning av lagärendena än f. n. Sålunda får man därigenom möjlighet att fördela beredningsarbetet på två utskott för huvudsakligen privaträttsliga och två utskott för främst förvaltningsrättsliga ärenden. Det nya utskottet föreslås i första hand få överta från första lagutskottet frågor om kyrkolag och all-

mänt förvaltningsrättsliga ämnen (polisväsendet m. m.), från andra lagutskottet frågor om arbetsrätt, undervisning, försvar och utlänningslagstiftning samt från tredje lagutskottet frågor om näringsrätt och folkbokföring.

Beredningen anser vidare att det finns skäl att ompröva den nuvarande personalunionen mellan utrikesutskottet och utrikesnämnden. Det har ifrågasatts om en så stor församling som ett utskott är ett lämpligt organ för de viktiga samrådsuppgifter som utrikesnämnden är avsedd för. Enligt beredningens mening bör antalet ledamöter i nämnden minskas med hänsyn till uppdragets särskilda förtroendekaraktär. Beredningen föreslår att personalunionen mellan utrikesutskottet och utrikesnämnden skall hävas och att nämnden i framtiden skall bestå av endast nio ledamöter och lika många suppleanter. Frågan om utrikesutskottets framtida ställning och arbetsuppgifter bör enligt beredningen prövas närmare i samband med en total författningsrevision.

I sina överväganden beträffande antalet ledamöter i utskotten påpekar beredningen att utskottsarbetet har väsentlig betydelse inte bara för allsidighet och grundlighet i beredningen av de ärenden som riksdagen skall avgöra utan också för riksdagsledamöternas möjligheter att aktivt ta del i riksdagsarbetet. Om riksdagen får 350 ledamöter och om utskotten görs mycket små, skulle detta kunna leda till att vissa ledamöter får mindre möjlighet till aktivitet än f. n. både i riksdagen och i utskotten. Å andra sidan är det angeläget att utskotten inte görs större än att de kan arbeta i smidiga och effektiva former.

Redan i fråga om den nuvarande utskottsorganisationen har man, fortsätter beredningen, vänt sig mot den otillräckliga utskottssysselsättning som bereds riksdagens ledamöter främst i andra kammaren, som för 233 ledamöter förfogar över endast 97 ordinarie utskottsplatser. Kritik har också riktats mot det skiftande ledamotsantalet i utskotten och deras avdelningar. Medan t. ex. jordbruksutskottets 20 ledamöter bereder jordbrukshuvudtiteln, handhar statsutskottets fem avdelningar med 6 ledamöter var den sakliga beredningen av övriga huvudtitlar.

Den nuvarande relationen mellan antalet ledamöter och antalet ordinarie utskottsplatser i första kammaren motsvarar i en enkammarriksdag med 350 ledamöter 208 ordinarie platser. Härvid har utrikesutskottet med hänsyn till dess ringa arbetsbelastning inte räknats med. Vid bedömningen av möjligheterna att öka antalet ordinarie utskottsplatser ytterligare måste enligt beredningens åsikt hänsyn också tas bl. a. till behovet av suppleanter. En kommande genomgripande översyn av hela utskottsväsendet bör också tas med i bilden. Vid avvägning av dessa olika synpunkter har beredningen stannat för att i den nu aktuella etappen förorda en lösning som innebär att ett något större antal ordinarie utskottsplatser tillskapas än som motsvarar nuvarande förhållanden i första kammaren.

Enligt beredningens mening bör de utskott som inte brukar arbeta på avdelningar ha lika stort antal ledamöter. Skäl att behålla större antal ledamöter i jordbruks- och allmänna beredningsutskotten än i övriga ifrågavarande utskott, nämligen utrikes-, banko- och lagutskotten, föreligger inte. För att såvitt möjligt undvika lottning i utskotten anser beredningen att dessa bör ha udda antal ledamöter. Beredningen föreslår att vart och ett av de nu nämnda utskotten skall ha 17 ledamöter.

Ett större antal ledamöter än 17 är enligt beredningens mening motiverat i utskott som arbetar på avdelningar. För att inte öka ledamotsantalet i dessa utskott alltför kraftigt, förordar beredningen att utskottsavdelning t. v. får bestå av nio ledamöter. Med denna utgångspunkt skall konstitutionsutskottet, som arbetar på tre avdelningar, ha 27 ledamöter. Statsutskottet, som arbetar på fem avdelningar, skall ha 45 ledamöter. Bevillningsutskottet föreslås få 27 ledamöter, trots att det f. n. har endast två avdelningar.

Beredningens förslag innebär att 218 ordinarie utskottsplatser, utrikesutskottet oräknat, kommer att stå till förfogande efter kammarreformen.

Det ligger enligt beredningens mening nära till hands att förutsätta att riksdagens sessionstider måste förlängas till följd av enkammarriksdagens storlek. Frågan om förlängning av sessionstiderna har varit aktuell redan i nuvarande kammarsystem. Självfallet skulle riksdagens arbete underlättas om längre tid ställdes till förfogande. Flera skäl talar dock mot en sådan utveckling. Det viktigaste är enligt beredningens mening hänsynen till rekryteringen av riksdagsledamöter. Hittills har det i viss utsträckning varit möjligt att förena uppdrag som riksdagsledamot med anställning i allmän eller enskild tjänst eller annan verksamhet. Det är värdefullt om möjligheterna här till kan bevaras. På grund härav har beredningen inte ansett sig kunna förorda generell förlängning av sessionstiderna.

Varje förhandsbedömning av enkammarriksdagens arbetsduglighet inrymmer emellertid osäkerhetsmoment. Beredningen anser det vanskligt att inte lämna någon möjlighet öppen att förlänga sessionerna för den händelse det visar sig att riksdagsarbetet trots omsorgsfull planering och effektiv ledning inte hinner slutföras inom nuvarande sessionstider. Beredningen föreslår därför att riksdagen får begränsad möjlighet att förlänga vårsessionen till den 15 juni, även om handläggning av ärenden uppskjuts till höstsessionen. Denna förlängningsmöjlighet är emellertid avsedd att utnyttjas endast i utpräglade undantagsfall. Vidare förordar beredningen att höstsessionen skall kunna börja något tidigare i oktober än f. n.

Ansvar för ledningen av riksdagsarbetet i enkammarriksdagen skall enligt beredningens förslag vila på talmannen och talmanskonferensen. Konferensen föreslås få samma uppgifter i enkammarriksdagen som den nu har i tvåkammarriksdagen.

Beredningen är medveten om att det relativt stora antalet ledamöter i enkammarriksdagen gör en omsorgsfull planering av riksdagsarbetet nödvändig för att riksdagen skall kunna fullgöra sina uppgifter. Det är härvid väsentligt, framhåller beredningen, att hela den tid som session pågår kan användas effektivt så att förutsättningar skapas att undgå den anhopning av ärenden vid sessionernas slut som har varit ett problem sedan länge. Härför krävs i första hand att planeringen av riksdagens arbete sker i nära kontakt med regeringen, eftersom regeringens propositioner utgör den huvudsakliga delen av riksdagens arbetsmaterial. Riksdagens planeringsarbete blir i själva verket meningsfullt först om samplanering sker mellan riksdag och regering och om de gemensamma planerna sedan också följs. Det är vidare angeläget, påpekar beredningen, att noggranna planer upprättas för utskottens arbete och behandlingen av utskottens utlåtanden i riksdagen samt att planeringen följs upp och jämkas efter hand. Vidare bör frågor om uppskov med behandlingen av ärenden till höstsessionen uppmärksammas på ett tidigt stadium under vårsessionen. Den arbetsplanering som har ägt rum inom riksdagen under de senaste åren har i stort sett följt här angivna linjer. Planeringen har gett gott resultat. Beredningen förordar därför att planeringen i stort av riksdagsarbetet sker efter de linjer som sålunda har dragits upp.

Beträffande riksdagens plenarsammanträden konstaterar beredningen att man i praxis i viss utsträckning har gått ifrån gällande huvudregler för talarordningen i debatterna, nämligen att var och en yttrar sig i den ordning som han har anmält sig. Sålunda förs vid remissdebatter och liknande överläggningar parti- och gruppleddare upp främst på talarlistan. Vidare iakttas att fördelningen av talare mellan partierna blir så rättvis som möjligt och att talare som avser att behandla samma ämnesområden såvitt möjligt får ordet i anslutning till varandra. I beslutsdebatter lämnas företräde åt talesmännen för utskottsmajoritet och reservanter, i vissa fall också åt motionärer. Den praxis som sålunda har utbildat sig har enligt beredningens bedömning varit till fördel för debatterna. I den nya enkammarriksdagen anser beredningen det än mer angeläget att utnyttja den möjlighet att ämnesgruppera talarna som en sådan ordning ger. Beredningen föreslår därför att denna praxis, enligt vilken det ligger i talmannens hand att bestämma ordningen mellan förhandsanmälda talare, grundlagfästs och får generell giltighet. I fråga om talare som anmäler sig under överläggningen anser beredningen alltjämt böra gälla att var och en yttrar sig i den ordning som han har anmält sig och blir uppropad.

Beredningen föreslår inte några ändringar i nuvarande regler om rätt till replik i riksdagsdebatterna eller i reglerna om statsråds rätt att få ordet vid riksdagens överläggningar.

Förslag att införa debattrestriktioner i den svenska riksdagen har förts fram vid skilda tillfällen men hittills avvisats. Grunden

härför har, säger beredningen, främst varit omsorgen om det fria ordet eller, som det uttrycktes i prop. 1948: 244, den synnerliga angelägenheten av att yttrandefriheten i riksdagen inte i oträngt mål beskärs. Behovet av debattrestriktioner är enligt beredningens mening inte särskilt framträdande i nuvarande tvåkammerssystem. I en enkammarriksdag med 350 ledamöter kan frågan emellertid komma i ett annat läge. Obegränsad yttranderätt i en sådan församling kan leda till att ledamots rätt att yttra sig reellt om inte formellt blir beroende av vid vilket sammanträde ett ärende kommer upp till behandling, ärendets plats på föredragningslistan eller talarens plats på talarlistan.

Därmed är emellertid, framhåller beredningen, inte givet att kammarreformen nödvändiggör generella begränsningar av yttranderätten i riksdagen. Det främsta medlet att hålla plenitiden inom rimliga gränser anser beredningen inte vara debattrestriktioner utan effektivare planering av riksdagsarbetet och rationellt utnyttjande av sammanträdestiden. Av beräkningar som beredningen har gjort framgår f. ö. att det inte finns mycket att vinna genom tidsbegränsning av anförandena, såvida man inte tar till mycket långtgående begränsningar. Antalet talare har större betydelse för debatttiden. Att hålla debatttiden nere genom begränsning av antalet talare anser beredningen emellertid helt uteslutet.

Beredningens undersökningar om debattiderna visar att det endast i fråga om en debattform, nämligen frågedebatterna, finns starka skäl som talar för tidsbegränsning. Frågeinstitutet är avsett för korta replikskiften i begränsade ämnen. Om institutets syfte inte skall förfelas måste anförandetiderna inskränkas. Den frivilliga överenskommelse om tidsbegränsning som har gällt hittills har respekterats i ringa grad. Beredningen föreslår att RO ändras så att riksdagen får befogenhet att generellt inskränka tiden för anförande i samband med besvarandet av enkla frågor. Närmare regler om tidsbegränsning har sin plats i riksdagsstadgan. Enligt beredningens mening bör anförande i samband med besvarandet av enkla frågor inte få överskrida tre minuter.

Det kan emellertid efter kammarreformen visa sig nödvändigt att tidsbegränsa även andra debatter. Hur omfattande sådana begränsningar kan behöva vara är svårt att bedöma på förhand. Behovet bör bedömas på grundval av erfarenheterna av riksdagsdebatterna. I första hand bör begränsningar bygga på frivilliga överenskommelser mellan partigrupperna i riksdagen. Att helt lita till frivilliga överenskommelser i ämnet finner beredningen emellertid inte erbjuda tillräckliga garantier för riksdagens arbetsduglighet. Som en säkerhetsåtgärd bör tidsbegränsning av anförandena kunna beslutas i särskilda fall. Beredningen föreslår därför att möjlighet öppnas att begränsa tiden för anförande i viss fråga när det på grund av antalet anmälda talare eller den tid debatten redan har tagit står klart att behov av tidsbegränsning verkligen föreligger. Beslut om tidsbegränsning

skall avse varje inlägg i frågan, även anförande av talare som har anmält sig före beslutet. Begränsningen bör gälla lika för alla talare. Undantag för någon kategori av talare, t. ex. statsråd, bör alltså inte komma i fråga. Den föreslagna begränsningsmöjligheten bör skrivas in i RO.

I fråga om grundlagberedningens synpunkter och förslag i övrigt beträffande riksdagens arbetsformer hänvisas till betänkandet s. 128—137.

Remissyttrandena

Riksdagens arbetsformer behandlas i endast ett begränsat antal remissyttrandena. Helhetsomdömen om förslaget förekommer bara i några få fall. *Länsstyrelsen i Stockholms län* anför att det för en förvaltningsmyndighet knappast finns anledning att företa en närmare granskning av de föreslagna parlamentariska verksamhetsformerna, i synnerhet som förslaget vid en översiktlig genomgång framstår som på det hela taget rimligt och ändamålsenligt. Det framgår av betänkandets avfattning att beredningen i denna del talar på basis av stor erfarenhet, framhåller *länsstyrelsen i Västmanlands län*, som anser att vad beredningen har föreslagit i stort sett kan godtas. Beredningens uppfattning att närmare erfarenhet av enkammarriksdagens arbete bör avvaktas innan arbetsformerna slutgiltigt binds vinner anslutning från bl. a. *länsstyrelsen i Östergötlands län*.

Viss kritik riktas emellertid mot delar av förslaget av remissinstanser som förordar ett lägre antal ledamöter i riksdagen än grundlagberedningen har gjort. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anför att många av de svårigheter som beredningen anser föreligga beträffande arbetsformerna delvis sammanhänger med den föreslagna talrika representationen. Om man minskar antalet riksdagsledamöter ökar möjligheterna att bemästra de organisatoriska problemen. Liknande tankegångar återkommer i yttrandena från *Svea hovrätt* samt *länsstyrelserna i Kronobergs, Västmanlands och Gävleborgs län*.

Beträffande utskottsorganisationen är till en början att märka att förslaget om inrättande av ett fjärde lagutskott tillstyrks av flera remissorgan, bland dem *Svea hovrätt*. Förslaget att öka antalet ledamöter i vissa av riksdagens utskott kritiserar *länsstyrelsen i Jönköpings län*. Med undantag av den ökning som betingas av tillkomsten av ett fjärde lagutskott bör enligt denna länsstyrelse antalet platser kunna bibehållas oförändrat utom i jordbruksutskottet och allmänna beredningsutskottet, där antalet i enlighet med beredningens förslag bör minskas. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser att det av beredningen föreslagna antalet ledamöter i statsutskottet medför att arbetet i detta utskott blir väl tungrovt.

Svea hovrätt anser att beredningens förslag att häva personalunionen mellan utrikesutskottet och utrikesnämnden inte kan anses helt invändningsfritt på det sätt förslaget blivit utformat. Resultatet har blivit två

organ med — teoretiskt sett — skilda ledamöter men med arbetsuppgifter som i stor utsträckning täcker varandra. Bl. a. kvarstår möjligheten för regeringen att i vissa frågor välja mellan att höra utskottet eller nämnden. Hovrätten instämmer i åsikten att nämnden med hänsyn särskilt till sekretesskraven bör ha ett lägre medlemsantal än f. n., förslagsvis nio ledamöter. Det synes vidare lämpligt att samma organ sköter både nämndens och utskottets uppgifter. Hovrätten förordar därför att utrikesutskottet får nio ledamöter och att utskottet skall fullgöra även nämndens uppgifter. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* ifrågasätter om inte en arbetsfördelning bör ske mellan utrikesutskottet och utrikesnämnden så att de båda organen kommer att handlägga skilda ärenden.

I anslutning till förslaget om viss förlängning av riksdagens sessionstider uttalar *länsstyrelsen i Kopparbergs län* att en förlängning av vårsessionen till den 15 juni kan leda till svårigheter när det gäller att bringa fattade beslut till verkställighet. Sådana svårigheter föreligger redan i fråga om vissa riksdagsbeslut, vilket bl. a. har fått till följd att de s. k. regleringsbrev ofta kommer myndigheterna till handa först in på det nya budgetåret.

Beredningens förslag att talmannen skall få rätt att ensam bestämma talarordningen mellan förhandsanmälda talare vid riksdagens plenarsammanträden har inte föranlett erinran av någon remissinstans.

Förslaget att riksdagen i samband med överläggningen i viss fråga skall äga besluta om begränsning av tiden för anförande i frågan godtas uttryckligen av *Svea hovrätt* och *länsstyrelsen i Norrbottens län*. Andra har däremot en mera kritisk inställning till debattrestriktioner. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* understryker att det är synnerligen angeläget att den obegränsade rätten för riksdagsledamöter att yttra sig i plenidebatter inte beskärs. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* säger sig inte kunna förstå annat än att det ur demokratisk synpunkt måste vara bättre att ha en mindre riksdag, vars ledamöter behåller friheten att efter eget bedömande argumentera för sina åsikter, än att ha en talrik församling där ledamöterna visserligen får rösta men av praktiska skäl får endast ett fåtal minuter för att förklara sin röstning. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* är förstående för att debattrestriktioner kan vara påkallade i viss fråga men beklagar ur demokratisk synpunkt att beredningen ansett sig nödsakad att föreslå sådana restriktioner.

Val till riksdagen

Nuvarande ordning

Reglerna om valen till riksdagens kamrar finns i RO och i lagen den 26 november 1920 (nr 796; ändrad senast 1967:832) om val till riksdagen (ValL). I fråga om valen till andra kammaren har vissa regler i ValL varit

provisoriskt satta ur kraft fr. o. m. 1952 års andrakammarval genom särskild lagstiftning. Sålunda infördes genom lagen den 30 maj 1952 (nr 267) med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 ny mandatfördelningsmetod för dessa val samt förbud mot valkarteller. De provisoriska reglerna har sedan getts fortsatt tillämpning, senast genom lagen den 13 mars 1964 (nr 58) med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1965—1968. Den följande framställningen utgår från det innehåll valbestämmelserna har fått genom 1952 och 1964 års lagar.

Författningsstoffet är fördelat mellan RO och vallagsstiftningen på det sättet att vissa grundläggande bestämmelser om rösträtt, valsätt och valförfarande upptagits i RO, medan de närmare reglerna i dessa ämnen hänförs till ValL. Samtliga bestämmelser om själva metoden för fördelningen av mandaten mellan partier återfinns i ValL.

Både första och andra kammaren väljs genom proportionella val. Valsättet skiljer sig dock på väsentliga punkter. Medan andra kammaren är direktvald, utses första kammaren genom indirekta val. Förstakammarledamöterna väljs av landstingen och stadsfullmäktige i vissa städer. Valperioden är i andra kammaren fyra år, och de ordinarie valen gäller kammaren i dess helhet. Första kammaren har däremot en åttaårig valperiod och successiv förnyelse på det sättet, att ordinarie val äger rum varje år men då omfattar endast ungefär en åttondel av mandaten. I det följande redogörs närmare för reglerna om val till de båda kamrarna.

Första kammaren. För valen till första kammaren är landet indelat i 19 valkretsar. Indelningen följer med några undantag länsindelningen. I ett par fall har två län förts samman till en valkrets. Stockholms stad och Göteborgs stad utgör var för sig en valkrets. De 19 valkretsarna är indelade i åtta grupper med två eller tre valkretsar i varje grupp. I oktober månad varje år förrättas val till första kammaren inom en av grupperna.

De f.n. 151 mandaten i första kammaren är fördelade på valkretsarna efter valkretsarnas andelar i folkmängden i hela landet. Mandatfördelningen sker vid förstakammarvalen inom varje valkrets för sig. Innan mandaten fördelas mellan partier bestäms inom varje parti för sig ordningen mellan de kandidater som förekommer på olika valsedlar för partiet.

Fördelningen mellan partierna av mandaten i varje valkrets sker enligt d'Hondt's metod, även kallad heltalsmetoden. Den innebär att mandaten tilldelas, det ena efter det andra, det parti som varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Så länge ett parti inte har tilldelats något mandat, är partiets jämförelsetal lika med dess rösttal. Därefter får man partiets jämförelsetal genom att varje gång dela rösttalet med det antal mandat som partiet redan har fått, ökat med ett, dvs. genom att rösttalet delas med 2, 3, 4 osv.

Genom att första kammaren utses av landstingen och stadsfullmäktige i vissa städer påverkar de allmänna kommunalvalen indirekt första kammarens sammansättning. Allmänna kommunalval — val av landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige — äger rum vart fjärde år tredje söndagen i september månad. Vid dessa val, som regleras bl. a. av kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253; senast ändrad 1967:833) (KVL) tillämpas provisoriskt den s. k. jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor. Innebörden av denna valmetod redovisas närmare i samband med redogörelsen i det följande för andrakammarvalen.

Valbar till första kammaren är endast den som har kommunal rösträtt och uppnått 23 års ålder. Något krav på bosättning inom valkretsen, s. k. bostadsband, finns däremot inte.

Besvär över förstakammarval prövas av Kungl. Maj:t i regeringsrätten. Besvärstiden är en månad från valförrättningens slut. Bestämmelserna om besvärsinstitutet är i övrigt ofullständiga, och institutet har i stor utsträckning kommit att regleras genom praxis.

A n d r a k a m m a r e n. För valen till andra kammaren är landet indelat i 28 valkretsar. Stockholms stad och Göteborgs stad utgör var för sig en valkrets samt återstoden av respektive Stockholms län och Göteborgs och Bohus län var för sig en valkrets. I Malmöhus län bildar städerna Malmö, Hälsingborg, Lund och Landskrona en valkrets, den s. k. fyrstadskretsen, och återstoden av länet en valkrets. Älvsborgs län är delat i två valkretsar, Älvsborgs läns norra och Älvsborgs läns södra valkrets. I övrigt utgör varje län en valkrets.

Andra kammaren skall i princip ha 230 ledamöter, vilka fördelas på valkretsar efter valkretsarnas andelar i den totala folkmängden i landet. Skulle någon valkrets vid denna fördelning få mindre än tre mandat, skall valkretsen ändå ha detta antal mandat, och skulle någon valkrets få minst tre men mindre än fem mandat, tilldelas valkretsen likväl fem mandat. På grund av denna s. k. fyllnadsregel har Gotlands läns valkrets f. n. tre i stället för två mandat samt Blekinge läns valkrets och Jämtlands läns valkrets vardera fem i stället för fyra mandat. Antalet mandat i andra kammaren är alltså f. n. 233.

Ordinarie val till andra kammaren äger rum vart fjärde år tredje söndagen i september månad. Som förut nämnts i annat sammanhang är andrakammarvalen samordnade med kommunalvalen på det sättet att andrakammarval och kommunalval hålls växelvis vartannat år.

Mandatfördelningen vid andrakammarvalen sker inom varje valkrets för sig. Liksom vid förstakammarvalen bestäms först ordningen mellan kandidaterna på varje partis olika valsedlar. Fördelningen mellan partier av mandaten i varje valkrets sker enligt den s. k. jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor. Metoden innebär liksom d'Hondt's metod, att

mandaten tilldelas, det ena efter det andra, det parti som varje gång uppvisar det största jämförelsetalet, men jämförelsetalen bestäms på annat sätt än enligt d'Hondt's metod. Det första jämförelsetalet är rösttalet, delat med 1,4. Följande jämförelsetal får man genom att dela partiets rösttal med det tal som motsvarar dubbla antalet mandat, som partiet redan fått, ökat med ett. De följande jämförelsetalen blir alltså partiets rösttal, delat med 3, 5, 7, 9 osv.

Metoden kan belysas närmare genom följande exempel.

I en valkrets med tio mandat har avgetts 106 000 röster, som är fördelade mellan partierna A—F på sätt anges nedan. Mandatfördelningen blir (ordningsföljden mellan mandaten anges med romerska siffror; siffrorna inom parentes anger tillämplig divisor för framräknande av jämförelsetal):

	A	B	C	D	E	F
Rösttal.....	38 000	33 000	6 000	12 000	6 000	11 000
1:a järtal: (1,4)	27 142,86 I	23 571,43 II	4 285,71	8 571,43 V	4 285,71	7 857,14 VI
2:a » (3)	12 666,67 III	11 000,00 IV		4 000,00		3 666,67
3:e » (5)	7 600,00 VII	6 600,00 VIII				
4:e » (7)	5 428,57 IX	4 714,29 X				
5:e » (9)	4 222,22	3 666,67				
Antal mandat	4	4	0	1	0	1

Rösträtt grundas vid andrakammarval på röstlängder. Rösträtt tillkommer i princip alla svenska medborgare, som fyllt 20 år senast året före valet och ej är omyndiga på grund av domstols beslut, under förutsättning att de är folkbokförda i Sverige eller varit folkbokförda här någon gång under de senaste fem åren före valet.

För förrättande av andrakammarval är valkretsarna indelade i valdistrikt. Huvudregeln är att varje kommun utgör ett valdistrikt. Ansvarig för valförrättningen är valnämnden. Valnämnd skall finnas i varje kommun. Valnämnden består av ordförande, som förordnas av länsstyrelsen, och fyra ledamöter, som väljs av kommunal- eller stadsfullmäktige, samt suppleanter för dessa. Är kommun indelad i flera valdistrikt, utser valnämnden för varje distrikt tre eller flera personer att såsom valnämndens deputerade vara valförrättare i distriktet. Val förrättas inför valnämnden eller valnämndens deputerade. Väljare, som inte kan inställa sig i vallokalen på valdagen, har emellertid möjlighet att rösta på postanstalt, på svensk beskickning utomlands eller hos annan svensk utlandsmyndighet eller på fartyg. Omedelbart efter det att röstavgivningen avslutats sker en preliminär röstsammanräkning i varje valdistrikt. Denna preliminära rösträkning, som inte omfattar poströsterna och utlandsrösterna, ligger till grund för de sammanställningar över valutgången som massmedia brukar göra redan på valnatten. Den definitiva röstsammanräkningen, vari ingår såväl mandatfördelningen mellan

partier som bestämmandet av ordningen mellan varje partis kandidater, görs för varje valkrets av länsstyrelsen.

Val till andra kammaren förrättas med slutna valsedlar. Valsedel skall vara av vitt papper. Ovanför namnen skall utsättas partibeteckning. Nedanför namnen får anbringas valkrets-beteckning. Till föreskrifterna om valsedels utseende ansluter regler om kassation av valsedlar. Principen är att avvikelser från obligatorisk föreskrift om valsedels utseende eller innehåll medför att valsedeln ogiltigförklaras.

I fråga om valbarhet till andra kammaren gäller att till ledamot av andra kammaren kan väljas endast den som har uppnått 23 års ålder och har rösträtt inom valkretsen. Eftersom rösträtten är knuten till folkbokföringen, måste den som utses till ledamot i regel vara bosatt inom den valkrets där han ställer upp som kandidat (bostadsband).

Besvär över andrakammarval prövas liksom besvär över förstakammarval av regeringsrätten. Besvärstiden är tio dagar. Beträffande kretsen av besvärshörande torde gälla, att fel vid valförrättning i en valkrets får påtalas i huvudsak endast av dem som är röstberättigade i valkretsen. Finns regeringsrätten att ett konstaterat fel inte har inverkat på utgången av valet, föranleder besvaren enligt praxis ingen åtgärd. I motsatt fall brukar regeringsrätten antingen förordna om nytt val eller återförvisa ärendet för ny sammanräkning. I undantagsfall verkställer regeringsrätten själv rättelse. Beslutas att omval skall ske, anses ett sådant beslut utsläcka de fullmakter som med anledning av det överklagade valet utfärdats för riksdagsmännen i den valkrets som beslutet gäller.

Tidigare reformförslag m.m.

Riksdagens kamrar utsågs från början genom majoritetsval, som för andra kammarens del med få undantag ägde rum i enmansvalkretsar. Genom rösträttsreformerna åren 1907—1909 skedde en övergång till proportionella val med mandatfördelning enligt d'Hondt's metod. Denna metod har en viss tendens att gynna större partier på mindre partiers bekostnad i synnerhet när valen äger rum i valkretsar med få mandat. I syfte att förbättra den proportionella effekten minskades år 1921 antalet valkretsar vid andrakammarvalen från 56 till 28, varigenom antalet mandat i varje valkrets i stort sett fördubblades. Genom en reform år 1924 infördes möjlighet för partier att vid valen till andra kammaren gå samman i karteller och därigenom motverka den d'Hondtska metodens ogynnsamma effekter för mindre partier.

Så småningom blev kartellsystemet utsatt för en växande kritik, och till 1952 års andrakammarval infördes provisoriskt dels förbud mot karteller, dels ett nytt system för mandatfördelningen, den jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor. Den nya mandatfördelningsmetoden var avsedd att utan karteller ge en någorlunda riksproportionell fördelning mellan de

större partierna. De provisoriska bestämmelserna har därefter getts förlängd giltighet i olika omgångar, senast genom beslut år 1964 för valen under perioden 1965—1968.

Vid författningsutredningens översyn av författningen intog frågan om en definitiv utformning av valsättet en central plats. Enligt direktiven skulle utredningen förutsättningslöst undersöka frågan om införandet av majoritetsval. Vidare framhölls i direktiven att det var av vikt att försöka stärka det personliga momentet i valet av riksdagsmän, vare sig utredningen stannade för majoritetsval eller proportionella val.

Författningsutredningen avvisade majoritetsvalstanken på den grunden att det inte syntes föreligga opinionsmässiga förutsättningar inom partierna för övergång till majoritetsvalsystem. I sitt förslag till en enkammarriksdag med 290 ledamöter förordade utredningen att 230 ledamöter skulle väljas i de nuvarande 28 andrakammarvalkretsarna med tillämpning av den jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor. Återstående 60 ledamöter skulle enligt förslaget väljas i s.k. regionval. För ändamålet skulle valkretsarna sammanföras i sex ungefär lika stora grupper, s.k. regioner. I varje region skulle väljas tio riksdagsledamöter. Vid regionvalen skulle mandaten fördelas enligt d'Hondt's metod utan karteller. I mandatfördelningen vid regionval skulle få delta endast parti, som dels fått mandat i någon av valkretsarna inom regionen, dels fått minst fem procent av samtliga i hela riket vid regionvalet avgivna röster. Avsikten med dessa fristående spärrar var att motverka uppkomsten av småpartier. Motivet för användning av d'Hondt's metod utan karteller i stället för uddatalsmetoden var att man ville underlätta majoritetsbildning inom riksdagen.

För att tillgodose personalvalssynpunkten föreslog författningsutredningen ett nytt valtekniskt system för valkretsvalen. Utmärkande för detta system var att det byggde på s.k. officiell kandidatur med gemensamma valsedlar för samtliga partier. Väljaren skulle vid röstningen genom förkryssning på valsedeln markera vilket parti hans röst skulle tillfalla och vilken av partiets kandidater han föredrog.

Vid *remissbehandlingen av författningsutredningens förslag* visade det sig att uppfattningarna om principerna för ett nytt valsystem gick starkt isär. Förslaget utsattes från praktiskt taget alla håll för hård kritik av både politisk och teknisk art. Den offentliga debatten bekräftade att förslaget saknade förankring hos de politiska partierna.

Grundlagberedningens och valtekniska utredningens förslag

Det är i alla demokratier en central fråga om folkrepresentationen skall väljas i proportionella val eller i majoritetsval. Den förhärskande meningen i vårt land är, enligt vad grundlagberedningen anser sig kunna konstatera,

att ett proportionellt valsätt är att föredra framför majoritetsval. Därmed anser beredningen att en viktig utgångspunkt för utformningen av valsystemet till enkammarriksdagen är given. Beredningen har begränsat sig till att undersöka hur ett nytt valsätt på proportionell grund bör utformas. Vissa valfrågor har inte kunnat behandlas redan i samband med den partiella författningsreformen. Sålunda har beredningen inte tagit upp frågan om vilka åtgärder som bör vidtas för att förstärka personvalsmomentet i valen.

Grundlagberedningen erinrar om att det kan ställas många olika krav på ett proportionellt valsystem. Ett naturligt önskemål är att valsystemet skall vara så konstruerat att det ger god överensstämmelse mellan partiernas rösttal i hela landet och deras andel av mandaten i riksdagen. Ett annat önskemål är att valsystemet skall ge tillfredsställande regional representation i riksdagen och god proportionell överensstämmelse inom varje enskild valkrets mellan partiernas rösttal och mandattilldelning. I den politiska diskussionen brukar, fortsätter beredningen, parallellt med sådana önskemål betonas att proportionalismens idé inte får drivas så långt att andra värden i det politiska livet kommer i fara. Denna synpunkt utmynnar vanligen i krav på att valsystemet skall innehålla spärrar mot små partier och även i övrigt vara så utformat att det inte uppmuntrar till partisplittring.

Beredningen anser uppenbart att de krav, som sålunda med olika utgångspunkter kan ställas på ett i princip proportionellt valsystem, lätt kommer i konflikt med varandra. Det går inte att konstruera ett valsystem som i alla delar är invändningsfritt, och ett beslut om ett nytt valsystem måste därför enligt beredningens åsikt ofrånkomligen grundas på prioriteringar och avvägningar mellan konkurrerande eller motstridiga önskemål.

Beredningen har i första hand undersökt om man kan tillämpa nuvarande provisoriska valsystem för andrakammarvalen också vid valen till enkammarriksdagen. I ett sådant valsystem är emellertid valkretsindelningen av avgörande betydelse för systemets verkningar, och det skulle enligt beredningen bli nödvändigt att överväga ändringar i denna indelning. Redan nu är olägenheter förbundna med de ojämna valkretsarna — den minsta andrakammarvalkretsen har 3 mandat och den största 24 — och olägenheterna skulle bli mer påtagliga om antalet mandat som skall besättas i valen ökas från 233 till 350. Beredningen har funnit att det stöter på svårigheter att i samband med den partiella reformen åstadkomma en ny valkretsindelning.

Beredningen har emellertid låtit göra ett utkast till en ny valkretsindelning och gjort vissa beräkningar på ett faktiskt röstmaterial beträffande de praktiska verkningarna av ett proportionellt system med en sådan valkretsindelning och jämkad uddatalsmetod för mandatfördelningen. Under diskussionerna i beredningen kring detta material har framkommit andra väsent-

liga skäl än de nyss nämnda mot ett system motsvarande det nuvarande provisoriska valsystemet för andra kammaren. Vad som utmärker detta valsystem är framför allt att mandatfördelningen sker i slutna valkretsar, dvs. varje valkrets utgör en sluten enhet där valresultatet inte påverkas av utgången i andra valkretsar. I ett sådant system får man, fortsätter beredningen, med alla proportionella valmetoder regelmässigt större eller mindre avvikelser från en riksproportionellt riktig mandatfördelning. Bl. a. blir partiernas representation i riksdagen beroende på deras geografiska struktur. Ett parti, som har sina väljare ganska jämnt utspridda över landet, kan få betydligt färre mandat än ett annat parti, som är mindre men har sina väljare koncentrerade till en viss del av landet. Vidare blir små partier — i större eller mindre utsträckning beroende på valkretsarnas storlek — lättare än andra partier underrepresenterade eller helt utan representation. Att mandaten fördelas inom slutna valkretsar gör också att den representation, som ett parti får, kan variera efter hur andra partier uppträder i valen.

Å andra sidan tillerkänner grundlagberedningen systemet med slutna valkretsar den förtjänsten, att systemet ger varje del av landet en fast och proportionellt riktigt avvägd representation och att man i varje särskild valkrets kan få en mandatfördelning som nära ansluter till partiernas väljarunderlag inom kretsen. Beredningen anser det i och för sig angeläget att riksdagen rymmer företrädare för olika delar av landet och att varje landsdels representation avspeglar opinionen inom just den landsdelen på ett rättvisande sätt. Beredningen finner det emellertid ingalunda självklart att dessa regionala synpunkter bör få försteg framför andra väsentliga synpunkter. Riksdagen representerar hela folket, och det politiska intresset knyter sig nu för tiden främst till styrkeförhållandena mellan de politiska partierna i landet som helhet. Enligt beredningens mening bör man därför vid utformningen av ett nytt valsystem i första hand söka tillgodose önskemålet att mandatfördelningen i riksdagen skall vara riksproportionellt rättvisande. Beredningen anser att det bör vara möjligt att göra detta utan att berättigade regionala intressen träds för när.

Principen om riksproportionalitet kan, enligt vad grundlagberedningen har funnit, förverkligas utan att man för den skull behöver ändra den nuvarande ordningen med valkretsvisa val, där alla mandaten besätts med kandidater som har nominerats i valkretsarna av partiernas lokala organisationer. Denna ordning, som stimulerar till lokal politisk aktivitet och bidrar till att ge demokratin fast förankring hos folket, bör enligt beredningens mening behållas i ett nytt valsystem. Med denna utgångspunkt är det visserligen, säger beredningen, inte möjligt att kombinera garantier för riksproportionalitet med bestämmelser om ett fixerat antal mandat för valkretsarna och om fullt proportionell mandatfördelning mellan partierna inom varje enskild valkrets. Men man kan nå målet, om man något be-

gränsar anspråken på att valsystemet skall tillgodose regionala intressen och inte kräver mer än att valkretsarna praktiskt sett skall få stabil regional representation med variationer från val till val på högst ett eller ett par mandat och att mandatfördelningen inom en valkrets i regel skall ge god överensstämmelse med valutslaget inom samma krets.

Av kravet på riksproportionalitet följer enligt beredningen, att valsystemet bör konstrueras så att mandatfördelningen inte kan bli missvisande på grund av inverkan av slumpmässiga faktorer eller till följd av konstlade partiuppdelningar eller valteknisk samverkan, som har till enda syfte att tillföra parti eller partier fler mandat än de riksproportionellt bör ha. Inte heller bör riksproportionaliteten kunna rubbas genom ändringar i valkretsindelningen. Beredningen finner det vara en stor vinst från allmänna demokratiska synpunkter, om valsystemet kan utformas så att valkretsindelningen upphör att vara ett partipolitiskt betydelsefullt komplement till valmetoden. Man bör då, framhåller beredningen, kunna slippa allvarligare strider i framtiden om valkretsarnas storlek och gränser. Förutsättningar skapas därmed också för att grundlagfästa alla de regler i valsystemet, som är av vikt för partiernas inbördes tävlan i valen.

I ett hänseende anser grundlagberedningen det befogat att göra avsteg från principen om riksproportionalitet. Beredningen finner det nämligen nödvändigt att vid valen till enkammarriksdagen liksom vid de nuvarande riksdagsvalen ha vissa spärrar som uteslänger mycket små partier från representation i riksdagen. Om man tillämpade ett valsystem, som gjorde det lätt för småpartier att erövra mandat, skulle det parlamentariska styrelseskicket kunna äventyras. Beredningen erinrar i sammanhanget om utländska erfarenheter, som visar att förekomsten i folkrepresentationen av många små partigrupper i vissa lägen kan försvåra lösningen av regeringsfrågan och minska möjligheterna att få en handlingsduglig parlamentsmajoritet.

Med de nu angivna utgångspunkterna har grundlagberedningens ledamöter enats om följande fem riktpunkter för konstruktionen av ett nytt valsätt. Valsättet bör, sammanfattar beredningen, vara så konstruerat

1. att man med det undantag som anges i punkt 5 får en fördelning mellan partierna som är rättvisande med hänsyn till valresultatet i hela landet (riksproportionalitet),
2. att riksproportionaliteten inte kan rubbas genom konstlade partibildningar eller andra valtaktiska manövrer,
3. att riksproportionaliteten inte kan rubbas genom ändringar i valkretsindelningen,
4. att systemet leder till en tillfredsställande regional representation som också är så stabil som möjligt med hänsyn till kravet på riksproportionalitet,

5. att det försvårar för mycket små partier att vinna representation i riksdagen.

Efter diskussion av olika tänkbara tekniska lösningar har grundlagberedningen enats om följande konstruktion av det nya valsättet¹.

Kravet på riksproportionalitet tillgodoses i den föreslagna konstruktionen genom att endast en del av mandaten fördelas inom valkretsarna, medan återstoden används för att utjämna de avvikelser från riksproportionaliteten som kan uppstå vid fördelningen inom valkretsarna. Av de 350 mandaten i riksdagen skall sålunda 310 mandat vara fasta valkretsmandat, som i varje valkrets fördelas på grundval av valresultatet inom valkretsen, och 40 mandat utjämningsmandat, som fördelas på grundval av valresultatet i hela landet.

Beredningens förslag innehåller en spärr mot småpartier som är så utformad att endast parti, som fått minst 4 % av rösterna i hela landet, får delta i mandatfördelningen. För lokalt starka småpartier skall emellertid gälla ett undantag. Sålunda skall ett parti, som inte klarar 4 %-spärren, likväl få tävla om de fasta valkretsmandaten i den eller de valkretsar där partiet har fått minst 12 % av rösterna. Däremot skall sådant parti inte få delta i fördelningen av utjämningsmandaten och är alltså inte garanterat riksproportionell representation i riksdagen.

Som valkretsar skall t. v. användas de nuvarande 28 andrakammarvalkretsarna. De 310 fasta valkretsmandaten skall enligt förslaget tilldelas valkretsarna i förhållande till antalet röstberättigade och inte som f. n. i förhållande till befolkningstalet i varje valkrets.

Inom varje valkrets skall de fasta valkretsmandaten fördelas mellan partier enligt den jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor, dvs. samma metod som f. n. tillämpas provisoriskt vid andrakammarvalen.

De 40 utjämningsmandaten skall enligt förslaget fördelas gemensamt för hela riket mellan de partier som klarat 4 %-spärren. Därvid beräknas först hur många mandat vart och ett av dessa partier skulle ha fått, om samtliga mandat i riksdagen hade fördelats mellan dem i landet som en enda valkrets med tillämpning av den jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor. Vid denna beräkning bortses från fasta valkretsmandat, som har tillfallit sådant parti som inte klarat 4 %-spärren och därför inte får delta i fördelningen av utjämningsmandaten. Härefter tilldelas varje parti så många utjämningsmandat som motsvarar skillnaden mellan det beräknade antalet mandat för partiet och det sammanlagda antalet fasta valkretsmandat som partiet har erövrat.

Metoden för fördelning av utjämningsmandaten enligt beredningens förslag belyses genom exemplet i *tablåerna 1—2*.

¹ Beträffande grundlagberedningens beräkningar rörande det partimässiga och regionala utfallet av det föreslagna valsystemet tillämpat på vissa valresultat under 1960-talet, se *bilagorna 1 och 2*.

Samtliga partier i tablå 1 utom F har klarat 4 %-spärren och deltar alltså i fördelningen av utjämningsmandaten. Dessa partier skall således riksproportionellt dela på $(350 - 1 =) 349$ mandat. Riksproportionell fördelning av 349 mandat mellan dessa partier på grundval av deras rösttal i hela landet ger efter en beräkning enligt den jämkade uddatalsmetoden det valresultat som framgår av tablå 2.

Tablåerna 1—2. Exempel på fördelningen av utjämningsmandat mellan partier.

Parti	Antal fasta valkretsmandat	Parti	Antal mandat
A	160	A	175
B	70	B	80
C	55	C	63
D	15	D	18
E	9	E	13
F	1		349
	310		

A skall följaktligen ha $(175 - 160 =) 15$, B $(80 - 70 =) 10$, C $(63 - 55 =) 8$, D $(18 - 15 =) 3$ och E $(13 - 9 =) 4$ mandat.

De utjämningsmandat som tillfaller partierna skall i det föreslagna valsystemet tillföras valkretsarna. Detta skall ske för varje parti för sig. Parti skall få sina utjämningsmandat i de valkretsar där partiet vid jämförelse valkretsarna emellan ligger närmast till att ta ytterligare mandat efter fördelningen av de fasta valkretsmandaten. Avgörande är härvid de jämförelsetal som partiet har i de olika valkretsarna efter fördelningen av de fasta valkretsmandaten, d. v. s. sedan nytt jämförelsetal i förekommande fall har beräknats efter fördelningen av det sista fasta valkretsmandatet i varje valkrets. Det första utjämningsmandatet skall tillföras den valkrets där partiets

Tablå 3. Exempel på fördelning av partis utjämningsmandat på valkretsar.

Antal mandat	Rösttal (kursiverat) och jämförelsetal för partiet i valkrets						
	a	b	c	d	e	f	g
1.....	140 000	50 000	35 000	70 000	30 000	60 000	7 000
2.....	.	.	.	.	.	.	5 000
3.....	.	.	.	.	10 000(1)	.	
4.....	.	7 143(5)	5 000	.	6 000	.	
5.....	.			7 778(3)		6 667	
6.....	.						
7.....	.						
8.....	.						
9.....	8 235(2)						
10.....	7 368(4)						
11.....	6 667						

jämförelsetal efter fördelningen av de fasta mandaten är högre än i övriga valkretsar. Därefter skall partiet få sina övriga utjämningsmandat ett efter ett i den valkrets där partiet för varje gång har sitt högsta jämförelsetal. För varje utjämningsmandat som partiet får i en valkrets beräknas nytt jämförelsetal för partiet i valkretsen med hänsyn till det totala antalet mandat som partiet har fått där.

Det föreslagna tillvägagångssättet belyses genom exemplet i *tablå 3*, där ett parti antas ha fått fem utjämningsmandat.

I exemplet skall partiets utjämningsmandat utskiftas så, att två mandat (nr 2 och nr 4) förs till valkretsen a samt ett mandat till var och en av kretsarna b (nr 5), d (nr 3) och e (nr 1).

För de mandat — både fasta valkretsmandat och utjämningsmandat — som parti får i en valkrets, skall enligt förslaget utses riksdagsledamöter bland namnen på partiets valsedlar i valkretsen. Ordningen mellan namn, som förekommer på olika valsedlar för partiet, bestäms enligt samma regler som f. n. gäller för valen till andra kammaren.

Med det av grundlagberedningen föreslagna valsättet blir valkretsindelningen praktiskt taget utan betydelse för mandatfördelningen mellan partierna. Grundlagberedningen föreslår, som tidigare nämnts, att man t. v. skall använda nuvarande andrakammarvalkretsar oförändrade vid valen till enkammarriksdagen.

Av principiella skäl anser grundlagberedningen, att de föreslagna reglerna om mandatfördelning mellan partier skall skrivas in i RO så att de får karaktär av grundlag.

När det gäller själva valförfarandet medför det nya valsättet för valen till riksdagen vissa förändringar som måste beaktas i vallagstiftningen. Dessa ändringar hänför sig dels till sammanräkningsförfarandet, dels till vissa regler med anknytning till besvärsinstitutet.

Beträffande s a m m a n r ä k n i n g s f ö r f a r a n d e t påpekar grundlagberedningen att man med det nya valsättet inte kan avgöra om ett parti får delta i mandatfördelningen utan att känna till det totala antalet avgivna röster i hela landet och den andel därav som har tillfallit partiet. Av de uppgifter, som mandatfördelningen mellan partier omfattar, är det enligt beredningens mening endast fördelningen av de fasta valkretsmandaten som i och för sig skulle kunna ske valkretsvis, medan övriga uppgifter måste fullgöras centralt för hela landet. Beredningen har funnit det mest ändamålsenligt att allt som har att göra med mandatfördelningen mellan partier sköts centralt för hela landet. Beredningen föreslår att sammanräkningsförfarandet skall gå till på följande sätt.

Sedan själva röstningsproceduren har avslutats i valdistrikten, görs där liksom f. n. preliminär sammanräkning av rösterna. Det är enligt beredningens mening viktigt att allmänheten liksom hittills efter valet snabbt informeras om det preliminärt framräknade valresultatet. Beredningen

förutsätter att valmyndigheterna kommer att få de resurser som behövs för detta ändamål. Om det emellertid skulle visa sig att sammanräkningen av både riksdagsvalet och de kommunala valen inte kan slutföras så snabbt som är önskvärt med hänsyn till informationsintresset, bör riksdagsvalet räknas först. Beredningen föreslår att det preliminära valresultatet i fortsättningen skall kungöras genom valmyndigheternas försorg och inte som hittills uteslutande av massmedia.

Den definitiva sammanräkningen skall enligt beredningens förslag ombesörjas av länsstyrelserna på samma sätt som hittills vid andrakammarvalen. Hos länsstyrelserna skall alltså rösterna i resp. valkretsar räknas och bedömning ske i fråga om valsedlarnas giltighet. Vidare skall antalet giltiga sedlar för varje parti och för varje listtyp inom varje parti räknas. Dessutom skall liksom nu ordningen mellan kandidaterna för varje parti fastställas i den utsträckning som behövs. Eftersom länsstyrelserna vet resultatet av den preliminära sammanräkningen torde det, säger beredningen, inte innebära svårigheter för dem att bedöma hur många namn som rimligen behöver räknas fram för varje parti. Protokoll över länsstyrelsernas sammanräkning skall omedelbart sändas till den myndighet, som centralt svarar för mandatfördelningen mellan partier (centrala sammanräkningsmyndigheten). Härmed är länsstyrelsernas befattning med sammanräkningen avslutad.

När protokollen över länsstyrelsernas sammanräkning i alla valkretsar har kommit in till den centrala sammanräkningsmyndigheten, görs där fördelningen mellan partier först av de fasta valkretsmandaten i varje valkrets och sedan av utjämningsmandaten, vilka i samband därmed tillförs valkretsar. Den centrala sammanräkningsmyndighetens arbete utmynnar till en början i besked om dels mandatfördelningen mellan partierna i hela landet, dels det antal mandat som varje parti får i var och en av valkretsarna. Med ledning av länsstyrelsernas protokoll med uppgift om ordningen mellan partiernas kandidater bestämmer myndigheten därefter, vilka som har valts till riksdagsledamöter i varje valkrets. En sammanställning härav för hela landet kungörs av den centrala sammanräkningsmyndigheten. Beredningen föreslår att kungörandet alltid skall ske i Post- och Inrikes tidningar. Genom införandet av kungörelsen är valet avslutat. Besvärstiden skall räknas från dagen för införandet. I anslutning till valets avslutande utfärdas fullmakter för de valda. Också denna uppgift bör ankomma på den centrala myndigheten.

Beträffande besvär över riksdagsval påpekar grundlagberedningen att besvärfrågorna i viss mån kommer i ett nytt läge på grund av att riksdagsvalet med det av beredningen föreslagna valsättet kommer att framstå som en enhetlig förrättning för hela landet. Ett fel, som förekommit i en valkrets, kan sålunda få återverkningar på mandatfördelningen inte bara i den valkretsen utan också i en eller flera andra valkret-

sar. Beredningen har undersökt i vad mån detta förhållande kan komma att inverka på kretsen av besvärberättigade eller på besvärсанledningarna och besvärsfrekvensen. I fråga om kretsen av besvärberättigade erinrar beredningen om att den förhärskande meningen f. n. torde vara, att fel vid valförrättningen i en valkrets i princip får påtalas endast av den som är röstberättigad i kretsen. Med ett riksproportionellt system saknas enligt beredningens uppfattning motiv för en liknande begränsning, och beredningen anser att det i det nya valsystemet även utan uttrycklig föreskrift i ämnet kommer att föreligga besvärsrätt för varje röstberättigad medborgare beträffande valförrättningen i vilken valkrets som helst. Formellt innebär detta en avsevärd utvidgning av besvärsrätten, men beredningen anser att man reellt knappast torde behöva räkna med att betydelsen av utvidgningen blir stor. Härvid hänvisar beredningen till att det i realiteten främst är de politiska partierna som bevakar valutgången i valkretsarna och tar initiativ till ev. besvär och till att partierna redan nu i praktiken har obegränsade aktionsmöjligheter.

Det nya valsättet bör, enligt vad beredningen har funnit, inte kunna ge upphov till några helt nya typer av besvärсанledningar. Däremot anser sig beredningen inte kunna utesluta att antalet valbesvär ändå kommer att öka. Med ett riksproportionellt valsystem kan partierna komma att bli mera angelägna än tidigare att bevaka, att inga valsedlar felaktigt ogiltigförklaras. Valsedlar som ogiltigförklarats i en valkrets kan, om regeringsrätten bifaller en besvärstalan, komma till nytta för vederbörande parti inte bara i den valkretsen utan även vid fördelningen av utjämningsmandaten. Enligt beredningens uppfattning bör emellertid denna synpunkt värderas med försiktighet. Beredningen hänvisar till att besvärsfrekvensen sedan länge varit mycket låg och framhåller att det inte finns anledning att tro att införandet av riksproportionalitet skall komma att medföra en mycket kraftig stegring av antalet besvärsmål.

I fråga om själva besvärsförfarandet framhåller beredningen att besvärsmålen, om besvär har anförts i flera valkretsar, helst bör avgöras samtidigt. Härav följer att det kan bli omöjligt för regeringsrätten att dela upp besvärsmålen på flera avdelningar. Beredningen anser också att det kan bli svårt att ge t. ex. ett mål, där omval kan bli aktuellt, särskild förtur. Emellertid räknar beredningen med att mål om besvär över riksdagsval i framtiden liksom hittills generellt skall behandlas som förtursmål.

Beredningen uttalar sammanfattningsvis som sin uppfattning att det finns goda skäl att tro, att gällande besvärregler beträffande andrakammarval kan tillämpas även på valen till enkammarriksdagen och fungera så, att det definitiva valresultatet i praktiken alltid kommer att föreligga i tillräckligt god tid innan en nyvald riksdag skall samlas till sin första session. Emellertid har beredningen ansett att denna bedömning inte vilar på så säker grund att beredningen kunnat lämna frågan med detta uttalande.

Beredningen har därför kommit in på frågan att kringskära besvärsrätten i olika hänseenden och därvid diskuterat att begränsa besvärсанledningarna på det sättet att endast vissa grova fel i valproceduren får föranleda omval. Enligt beredningens åsikt kan det emellertid anföras allvarliga principiella betänkligheter mot begränsningar av detta slag. I vart fall måste ett ställningstagande i frågan föregås av betydligt mer omfattande och djupgående undersökningar än beredningen har kunnat göra i sin första utredningsetapp. Inte heller vill beredningen föreslå t. ex. en sådan reglering av besvärseffekten, att omval får beslutas endast om det finns anledning att anta att ett påtalat fel inverkat på fördelningen av de fasta valkretsmandaten i vederbörande valkrets. Beredningen påpekar i det sammanhanget att en sådan regel skulle kunna slå alltför godtyckligt bl. a. med hänsyn till utformningen av småpartisparrrarna i det nya valsystemet.

Beredningen tillbakavisar också tanken att få bättre samspel mellan valprocedur och besväreregler genom att i omvalsfallen förkorta de tidsfrister som är föreskrivna för valförberedelser av olika slag. Inte heller i övrigt har beredningen kunnat finna några lämpliga metoder, som skulle kunna ge fullständig garanti för att det definitiva valresultatet alltid föreligger så tidigt som är önskvärt även i sådana fall då besvär anförts och omval måste anordnats i en eller flera valkretsar. I detta läge har beredningen inte ansett sig kunna gå förbi frågan om vilken temporär verkan ett beslut om omval i viss valkrets har på utfärdade fullmakter. Beredningen erinrar därvid om att i det nuvarande systemet ett omvalsbeslut anses utsläcka redan utfärdade fullmakter för riksdagsmännen i den valkrets som beslutet gäller. Med det föreslagna riksproportionella valsystemet är det, fortsätter beredningen, sannolikt att verkningarna av ett omval — om inga särskilda bestämmelser meddelas — inte blir begränsade till en enstaka valkrets. Över huvud taget finns inga naturligt givna begränsningar, påpekar beredningen. För att garantera att ett omval aldrig leder till att det uppstår tvekan om hur riksdagen är sammansatt föreslår beredningen en bestämmelse, enligt vilken utfärdade fullmakter består även i händelse av omval till dess det definitiva valresultatet är klart. Beredningen understryker att bestämmelsen får karaktären av en reservregel, som kommer att tillämpas ytterst sällan om ens någonsin.

Det av grundlagberedningen föreslagna kammarsystemet aktualiserar vissa frågor som hör hemma inom valsystemet. Inom det nuvarande tvåkammarsystemets ram har man kunnat tillgodose både önskemålet att det i riksdagen skall finnas ledamöter, som är bosatta i den valkrets som de representerar, och önskemålet att ett antal platser i riksdagen skall stå öppna för inval av s. k. rikskandidater. Detta har skett genom att mantalskrivning i valkretsen, s. k. b o s t a d s b a n d, uppställts som valbarhetsvillkor vid val till andra kammaren, medan något motsvarande valbarhetsvillkor inte föreskrivits vid förstakammarval. Vid övergång till enkammar-

system ställs man enligt grundlagberedningens mening inför frågan om bostadsband kan undvaras helt eller om bostadsband bör gälla för alla ledamöter i riksdagen. Någon godtagbar mellanlösning kan inte åstadkommas.

Grundlagberedningen anser det mindre välbetänkt att helt avhända väljarna den möjlighet som nu finns i fråga om första kammaren att till ledamöter av riksdagen utse personer, som inte är bosatta i valkretsen. Denna möjlighet har dock hittills utnyttjats i begränsad omfattning. Beredningen räknar med att man får tillfredsställande lokal och regional representation i riksdagen, även om bostadsbandet slopas. Dels har man anledning att anta att företrädare för en viss valkrets ofta känner och tillvaratar kretsens intressen i samma utsträckning oberoende av om de har sin hemort i kretsen eller inte. Dels talar det förhållandet, att relativt få ledamöter i första kammaren bor utanför sin valkrets, för att kandidaterna även utan bostadsband mestadels kommer att hämtas bland dem som bor i kretsen. Med hänsyn härtill anser beredningen att bostadsband inte behövs för att tillgodose de i och för sig berättigade önskemålen om lokal och regional representation i riksdagen. Beredningen föreslår att bostadsband inte skall gälla som valbarhetsvillkor vid val till enkammarriksdagen.

En annan fråga som har anknytning till det nya kammarsystemet gäller de valtekniska förutsättningarna för gemensam valdag. Denna fråga har utretts av 1965 års valtekniska utredning.

Valtekniska utredningen framhåller i sitt betänkande »Förtidsröstning och gemensamma tvådagarsval» att genomförandet av förslaget om gemensam valdag kommer att medföra att väljarna på de flesta håll i landet samtidigt får ta befattning med valsedlar och valkuvert för tre olika val. Om inga särskilda åtgärder vidtas, uppstår betydande risk för att väljarna kommer att förväxla valmaterialet för de olika valen och att kassationerna till följd därav ökar. Införandet av ordningen med gemensam valdag måste enligt utredningens mening kombineras med åtgärder, som underlättar för väljarna att hålla isär de olika valen.

Utredningen, som har övervägt olika tänkbara utvägar, har stannat för att lösa problemet genom att ge de olika valsedlarna från varandra avvikande utformning. Utredningen föreslår, att valsedlarna för resp. val skall göras olikfärgade. Med färgerna vitt, gult och blått får man enligt vad utredningen funnit tillräckligt särskiljande effekt. Vitt bör användas för kommunal- och stadsfullmäktigval bl. a. av det skälet att det vid dessa val ibland bildas särskilda åsiktsgrupper kort före valdagen, vilka kan ha svårigheter att skaffa annat lämpligt papper för sina valsedlar än vitt. Valsedlarna vid valen till riksdagen skall enligt vad utredningen föreslår vara gula och valsedlarna vid landstingsvalen blå. Vidare föreslår utredningen att de valkuvert, som skall användas vid resp. val, skall framställas av papper av samma färg som valsedlarna.

Valtekniska utredningen föreslår också att valsedlarna förses med val-

beteckning överst på valsedeln. Beteckningen bör bl. a. av hänsyn till väljare med defekt färgsinne innehålla såväl valets namn i klartext som en starkt markerad grafisk symbol. Symbolen bör ha formen av en särskiljande bokstav som anbringas på såväl valsedlar som valkuvert, varvid bokstaven bör göras negativ mot svart platta så att bokstaven framträder med samma färg som valsedeln i övrigt.

Nya bestämmelser om valsedlarnas utseende måste enligt valtekniska utredningens mening få vissa återverkningar på utformningen av kassationsbestämmelserna i vallagstiftningen. Utredningen förordar att man går försiktigt fram på detta område och undviker att skapa nya kassationsanledningar. Sålunda bör enligt utredningens mening den omständigheten att en väljare använder gul valsedel i stället för vit eller en valsedel utan valbeteckning inte få föranleda att valsedeln förklaras ogiltig. I princip anser utredningen emellertid att man bör hålla på den nuvarande ordningen att åsidosättande av en obligatorisk föreskrift beträffande valsedels utseende eller innehåll föranleder att sedeln kasseras.

Remissyttrandena

Grundlagberedningens uppfattning att den förhärskande meningen i vårt land är att ett proportionellt valsätt är att föredra framför majoritetsval möter inte någon gensaga från remissinstansernas sida. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* beklagar dock att frågan om majoritetsval genom direktiven till grundlagberedningen avförts ur diskussionen. *Länsstyrelsen* framhåller emellertid att den inte har någon annan erinran mot grundlagberedningens utformning av ett nytt proportionellt valsystem än att reformen borde kombineras med avsevärt mindre valdistrikt så att personvalsmomentet får större utrymme än i det föreslagna systemet. Även *länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att personvalsmomentet är för svagt i det av grundlagberedningen föreslagna valsystemet. *Länsstyrelsen* fäller det sammanfattande omdömet att beredningens redogörelse för hur man kommit fram till det nya valsystemet är så kortfattad att det är svårt att avgöra om systemet är bättre än andra tänkbara alternativ.

I den mån remissyttrandena innehåller allmänna omdömen om de föreslagna principerna för ett nytt valsätt är dessa som regel positiva. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* anser att de riktpunkter som beredningen uppställt för konstruktionen av ett nytt valsystem är riktiga. *Länsstyrelserna i Östergötlands, Hallands och Västmanlands län* framhåller att förslaget har flera fördelar, bl. a. den fördelen att valkretsarnas utformning knappast kommer att påverka valutgången. *Svea hovrätt* betonar värdet av att de centrala reglerna för riksdagsval nu skall skrivas in i grundlag. En i det hela negativ inställning till grundlagberedningens förslag till nytt valsystem kommer till uttryck endast i yttrandet från *länsstyrelsen i Söder-*

manlands län och i den skrift som Riksförbundet Samling för framsteg ingett i ärendet.

Länsstyrelsen i Södermanlands län finner det anmärkningsvärt att man nu vill införa ett alldeles nytt och oprövat valsysteem. Enligt länsstyrelsens uppfattning är det bättre att behålla nuvarande proportionella val med den s. k. uddatalsmetoden i slutna valkretsar även om detta i vissa fall kan leda till viss överrepresentation för det starkaste partiet. Beredningen borde klarare än som skett ha analyserat sitt förslag med utgångspunkt från behovet av regeringsdugliga majoriteter.

Riksförbundet Samling för framsteg vill inte att man för att hindra valtaktiska manövrer skall införa regler som försvårar lokalt samgående av det slag, som förekommit under senare år. Förbundet anser, att en återgång till den ursprungliga d'Hondtska valmetoden med möjlighet till kartellbildning är att föredra framför den av grundlagberedningen föreslagna ordningen. Denna äldre valmetod gynnar enligt förbundet en naturlig samverkan mellan varandra närstående partier. Den ger dessutom något företräde åt större partibildningar och motverkar småpartier i någon mån men inte i otillbörlig grad, förutsatt att valkretsarna inte görs alltför små.

Grundlagberedningens förslag till spärrar mot småpartier har godtagits av det stora flertalet remissinstanser. Länsstyrelsen i Västmanlands län framhåller att spärrarna mot småpartier visserligen kan framstå som en svaghet och att den betydande tröskeffekt som beredningens förslag medför inte i och för sig är önskvärd. Intresset av att undvika alltför långtgående partisplittring och trygga en arbetsduglig demokrati gör emellertid enligt länsstyrelsens uppfattning att man måste acceptera vissa undantag från den strikta proportionaliteten antingen i form av överrepresentation för större partier eller i form av en spärr mot små partier. Länsstyrelsen finner att den kompromiss, som beredningens förslag innebär, bör kunna godtas.

Några få remissinstanser anser att de av beredningen föreslagna spärrarna är för hårda. Svea hovrätt uttalar att den principiella utgångspunkten måste vara, att skilda åsikter bland väljarna skall kunna inverka på riksdagens sammansättning, oavsett om åsikterna ryms inom ramen för ett redan bestående partisystem. Vissa avsteg härifrån kan visserligen vara försvarliga för att garantera att statsorganen fungerar effektivt och inte hindras genom en förlamande oenighet. Avsteg kan också vara motiverade för att mota åsiktsriktningar som vill uppnå sina mål med lagstridiga medel. Hovrätten anser emellertid att kritik kan riktas mot beredningens förslag från dessa utgångspunkter. Enligt hovrättens mening innebär förslaget en väsentlig skärpning i förhållande till den ordning som sedan lång tid rått i Sverige utan att leda till något alarmerande antal småpartier i riksdagen. Hovrätten, som bedömer riskerna för att så skulle ske med bibehållna regler som små, anser det inte tilltalande — allra minst som ett led i en stor författningsreform — att vidta åtgärder som syftar till att hindra små-

partiers insteg i riksdagen och vars praktiska effekt troligen blir att det nu bestående partiväsendet konserveras. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* och *Riksförbundet Samling för framsteg* har en liknande uppfattning.

Regeringsrättens ledamöter tar inte uttryckligen ställning till de föreslagna spärrens mot småpartier men framhåller att man inte bör utestänga från riksdagen åsikter som omfattas av mera betydande folkgrupper. Det är enligt deras mening vidare angeläget att valsystemets spärregler inte verkar slumpartat. I detta sammanhang påpekar de att 4 %-spärren i ett extremt fall kan leda till att en enda röst tillför ett eljest orepresenterat parti ett betydande antal — teoretiskt upp mot 14 — mandat eller från-
händer ett parti som förut haft så stort antal mandat i riksdagen all representation.

Länsstyrelsen i Gotlands län ansluter sig i princip till grundlagberedningens förslag men framhåller att spärren inte bör sättas högre än som är nödvändigt för att den skall fylla funktionen att hindra en så stark partisplittning, att möjligheterna att utvinna resultat av det politiska arbetet äventyras. Under hänvisning till att en spärr vid 4 %, räknat på 1964 års andrakammarval, motsvarar ungefär 170 000 röster anser länsstyrelsen, att det med visst fog kan göras gällande att en spärr, som diskriminerar partibildningar som vinner inemot 170 000 röster, lika mycket tillkommit för att konservera etablerade partibildningar. Enligt länsstyrelsens uppfattning bör en spärr vid 3 %, motsvarande ungefär 127 500 röster, vara tillräcklig om man endast vill nå syftet att hindra en alltför stor partisplittning i riksdagen.

Frågan hur sammanräkningsförfarandet bör organiseras berörs endast i enstaka yttranden. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* har inte något att erinra mot den av grundlagberedningen föreslagna uppdelningen av olika funktioner i sammanräkningsförfarandet. Även *länsstyrelsen i Västernorrlands län* godtar i allt väsentligt beredningens förslag till sammanräkningsförfarande. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* har ingen annan kritik än att länsstyrelserna bör fördela de fasta valkretsmandaten.

Statistiska centralbyrån anser att man mycket väl kan tänka sig att den preliminära mandatfördelningen även i fortsättningen handhas enbart av massmedia. *Valnämnden i Malmö* ansluter sig uttryckligen till beredningens uppfattning att den centrala sammanräkningsmyndigheten bör göra en preliminär fördelning av mandaten mellan partier.

Det föreslagna valsystemets inverkan på reglerna om besvär över riksdagsval har uppmärksamats endast av ett par remissinstanser. *Länsstyrelserna i Gävleborgs och Västerbottens län* har ingen erinran mot vad beredningen anfört i frågan.

Regeringsrättens ledamöter har ingående analyserat hithörande problem. De framhåller att besvärspövningen avsevärt försvåras i förhållande till nu gällande ordning. Det kommer enligt regeringsrättens ledamöter ibland att bli svårt att överblicka, om konsekvenserna av ett fel mot valreglerna

blir att valet för hela riket måste upphävas och nytt val äga rum i viss eller vissa valkretsar. Enligt den föreslagna ordningen kan en förskjutning i röst-talen inom en valkrets få betydelse inte bara för fördelningen av de fasta valkretsmandaten inom kretsen utan även för avgörandet i vilken valkrets ett utjämningsmandat, som ett parti erövrat, skall placeras. I det senare fallet, då det gäller att jämföra partiets jämförelsetal i samtliga valkretsar i riket sedan de fasta valkretsmandaten fördelats, torde det ofta kunna inträffa att avgörandet kommer att bero på obetydliga differenser i jämförelsetalen. Vidare kan det, fortsätter regeringsrättens ledamöter, lätt hända att fördelningen av de sista utjämningsmandaten påverkas av ett fåtal röster med hänsyn till det stora antal mandat som tas i betraktande vid fördelningen av utjämningsmandaten. I detta fall gäller frågan dessutom fördelningen av mandat mellan partierna och inte bara personvalet. Särskilt svåröverskådliga och för ett parti överraskande kan konsekvenserna bli, om utgången av ett besvärsmål påverkar tillämpligheten av 4 %-regeln.

Regeringsrättens ledamöter delar beredningens uppfattning att det kommer att bli nödvändigt att samtliga besvär, som anförts över val i viss valkrets, prövas och avgörs i ett sammanhang. Om besvär anförts över valet i flera valkretsar, kan det nämligen lätt inträffa att frågan om ett begånget fel påverkat valets utgång inte kan bedömas för sig utan först sedan ståndpunkt tagits till de besvär som anförts över valet i andra valkretsar. Dessutom påpekas, att avgörandet fordrar tillgång till siffermaterial för valet i hela riket och förutsätter att den centrala sammanräkningsmyndighetens personella och materiella resurser står till regeringsrättens förfogande under hela besvärspövningen.

Regeringsrättens ledamöter framhåller vidare att det kan tänkas fall av besvär, i vilka det kan visa sig nödvändigt att föranstalta om noggrann och tidsödande undersökning av vad som förekommit. Olägenheterna härav kan kanske betecknas som måttliga, om utgången såsom nu är fallet berör endast valet i en enda valkrets, men de blir betydligt större, när även besvaren över valet i andra valkretsar måste vila i avbidan på undersökningen. Ledamöterna uttalar tvivel om det är berättigat att i sammanhanget räkna med den hittillsvarande låga besvärshäufigheten och den ännu lägre häufigheten av sådana avgöranden i regeringsrätten, som inneburit att nytt val eller ny sammanräkning måst äga rum. Grundlagberedningen har förutsatt att kretsen av besvärshäufigade kommer att vidgas högst väsentligt. Emellertid kan även de ökade utsikterna att genom besvär vinna ändring i ett förrättat val bidra till att besvärshäufigheten stiger. Orsakerna till att besvär hittills anförts blott i ett fåtal fall torde nämligen inte ligga i att fel mot valreglerna skulle vara sällsynta utan snarare i att utsikterna att få till stånd en ändring i valresultatet varit obetydliga och att var och en lätt kunnat konstatera detta förhållande på grundval av tillgängliga uppgifter om partiernas rösttal.

Regeringsrättens ledamöter påpekar att de föreslagna bestämmelserna om besvär över riksdagsval inte är avsedda att bli tillämpliga i fråga om landstings- och kommunalval och att besvär över val, som förrättas samtidigt, därför skall anföras vid olika tidpunkter och avlämnas till olika myndigheter. Enligt ledamöterna synes detta ägnat att ge upphov till misstag från klagandenas sida, som kan föranleda att besvär måste avvisas även om de i sak är befogade. Denna olägenhet torde dock kunna undanröjas i någon mån genom särskilda åtgärder. Vidare påpekar ledamöterna att röstsammanräkningen inför länsstyrelsen inte torde kunna slutföras samtidigt för alla val, som förrättas gemensamt. Om det vid valförrättningen förekommit ett fel, som är gemensamt för alla valen, t. ex. att valförrättarna vidtagit någon anordning som äventyrar valhemligheten, kan denna omständighet tänkas bli föremål för prövning efter besvär i olika omgångar med rätt långa tidsintervaller.

Sammanfattningsvis anför regeringsrättens ledamöter att de synpunkter som de anfört inte är av den arten att det på grund därav kan anses möta hinder mot införande av en valordning, som i huvudsak bygger på beredningens förslag. Den omständigheten att besvärslagarna blir svårtillämpade och att besvären kan leda till högst överraskande resultat i fråga om mandatfördelningen finner regeringsrättens ledamöter dock värd att beakta vid övervägande av lämpligheten att genomföra en sådan valordning. De anmärkta olägenheterna är enligt vad regeringsrättens ledamöter har funnit oupplösligt förenade med det föreslagna valsystemet. De kan inte undanröjas på annat sätt än genom föreskrift om att fel i samband med valförrättning i viss omfattning skall tolereras och inte föranleda rättelse, ens om de visas ha inverkat eller kunnat inverka på valets utgång. Sådana föreskrifter bör enligt regeringsrättsledamöternas bestämda uppfattning inte övervägas.

Justitierådet Hedfeldt känner sig inte övertygad av beredningens motivering för att låta utfärdade fullmakter för riksdagsledamöter gälla även när val upphävts efter besvär. Enligt hans mening är det ytterst oegentligt att en fullmakt skall gälla trots att det val som föranlett fullmaktens utfärdande förklarats ogiltigt.

Länsstyrelsen i Blekinge län anser det inte nödvändigt att valbesvär riktas mot den centrala sammanräkningsmyndighetens beslut utan vill att besvär skall kunna anföras mot beslut av länsstyrelserna.

Förslaget att det inte skall finnas något *bostadsband* för riksdagsledamöter godtas av *länsstyrelserna i Gotlands, Blekinge, Gävleborgs och Västerbottens län*. *Länsstyrelsen i Uppsala län* förklarar sig närmast vara böjd att förorda att bostadsbandet behålls men vill dock inte framställa något yrkande därom. Avstår man från bostadsband, föreligger enligt länsstyrelsen viss risk för att representationen i riksdagen kommer att handhas av rikspolitiker med ringa eller ingen anknytning till de valkretsar för vilka

de är valda. *Regeringsrättens ledamöter* finner det anmärkningsvärt att grundlagberedningen — samtidigt som den med åberopande av regionala argument föreslår att riksdagen skall få så många ledamöter som 350 — inte tillmäter glesbygdsrepresentationen större vikt än att beredningen föreslår att bostadsbandet skall slopas vid val till riksdagen. Bostadsbandet har hittills, framhåller regeringsrättens ledamöter, ansetts vara en väsentlig garanti för en tillräcklig regional representation.

Vad valtekniska utredningen anfört om de valtekniska förutsättningarna för gemensam valdag har genomgående godtagits av remissinstanserna. Sålunda förekommer inga invändningar mot tanken på att skilja valen åt genom olikfärgade valsedlar och kuvert. I sina yttranden över utredningens förslag pekar emellertid bl. a. *länsstyrelserna i Jönköpings och Västernorrlands län* samt *valnämnderna i Stockholm, Kalmar, Hälsingborg och Varberg* på de redan nu stora svårigheterna att rekrytera lämpliga valförrättare. Både dessa och flera andra remissinstanser befarar att svårigheterna kommer att öka i framtiden. Farhågorna har emellertid i remissyttrandena knutits inte i första hand till den av grundlagberedningen föreslagna ordningen med gemensam valdag i och för sig, utan till valtekniska utredningens i detta sammanhang ej aktuella förslag om tvådagarsval och om nya regler för poströstning.

Parlamentarismen och grundlagarna

Nuvarande ordning

Parlamentarismen har i Sverige blivit konstitutionell sedvanerätt vid sidan av regler i RF som visserligen fortfarande tillämpas i formellt hänseende men som fått en från ordalydelsen avvikande reell innebörd. Enligt RF är inte riksdagen ensam det högsta statsorganet utan makten är delad mellan Konungen och riksdagen på det sättet att Konungen har den styrande makten och riksdagen beskattningsmakten medan lagstiftningsmakten i princip utövas av båda i förening.

Enligt *RF:s ordalydelse* äger Konungen att allena styra riket på det sätt RF föreskriver. Han är dock skyldig att inhämta »underrättelser och råd» av ett statsråd med en statsminister, departementschefer och statsråd utan departement som ledamöter. Statsrådets ledamöter utnämns och entledigas av Konungen.

Regeringsärendena föredras i statsrådet och avgörs av Konungen. I statsrådet förs protokoll, och om någon ledamot av statsrådet har en uppfattning som inte överensstämmer med Konungens beslut är han skyldig att låta anteckna sin mening till protokollet. Den som inte anmält avvikande mening till protokollet är ansvarig för beslut i statsrådet »såsom hade han

styrkt Konungen att det beslut fatta». Viktigare beslut skall »för att bli va gällande vara försedda med Konungens underskrift och kontrasignation av vederbörande föredragande».

För ett par grupper av ärenden gäller särskilda beslutsformer. Vissa försvarsärenden — de s. k. kommandomålen — avgörs av Konungen »i närvaro av chefen för det departement, dit ärendet hörer». Frågor om krig och fred föredras enligt RF av Konungen själv i »utomordentligt statsråd». I sådant ärende skall varje ledamot av statsrådet som är närvarande yttra sin mening till protokollet, och Konungen äger därefter »makt att fatta och utföra det beslut, som Han för riket nyttigast finner».

Konungen kan inte ställas till ansvar för sina handlingar. Statsrådets ledamöter är däremot ansvariga för de råd de ger Konungen. Om Konungens beslut uppenbart strider mot grundlag eller allmän lag åligger det dem enligt RF att göra »kraftiga föreställningar» mot beslutet. Endast för det fall att beslutet är stridande mot RF har det föredragande statsrådet rätt och skyldighet att vägra att kontrasignera.

Statsrådets ledamöter är ansvariga inför riksdagen. Det juridiska ansvaret utkrävs av konstitutionsutskottet som kan låta åtala statsråd som har handlat i strid mot grundlag eller allmän lag. Sådant åtal prövas av riks rätt enligt allmän lag och ansvarighetslagen den 10 februari 1810 för statsrådets ledamöter, föredragande och Konungens rådgivare i kommandomål. Vid sidan av sitt juridiska ansvar har statsråden enligt RF även ett politiskt ansvar. Finner konstitutionsutskottet att ledamot av statsrådet inte har iakttagit »rikets sannskyldiga nytta» eller inte »med oväld, nit, skicklighet och drift» utövat sitt ämbete, skall utskottet tillkännage detta för riksdagen, som hos Konungen kan anmäla sin önskan att vederbörande skall entledigas från sitt statsrådsämbete.

Underlaget för konstitutionsutskottets prövning av statsrådets verksamhet är statsrådsprotokollen. Protokollen granskas årligen av utskottet, som redovisar resultatet i ett s. k. dechargememorial. Sedan riksdagen behandlat dechargememorialet anses statsråden ha vunnit ansvarsfrihet för åtgärder som omfattats av granskningen och lämnats utan anmärkning.

I detta sammanhang bör nämnas även vissa andra bestämmelser i RF som rör förhållandet mellan Konungen och riksdagen. Konungen äger enligt RF rätt att upplösa riksdagen — endera kammaren eller båda — och förordna om nya val i hela riket. Nyval gäller endast för återstoden av ordinarie valperiod. Riksdagsvalens periodicitet rubbas alltså inte genom nyvalsförordnande.

Rättsläget är visserligen inte fullt klart, men enligt den uppfattning som hittills följts i praxis utslocknar riksdagsledamöternas mandat i och med att riksdagen upplöses. Meddelas upplösningsbeslut under pågående riksdagssession måste riksdagsarbetet omedelbart avbrytas. Den nyvalda riksdagen

skall sammanträda inom tre månader från upplösningen. Inom denna ram bestämmer Konungen tidpunkten för det första sammanträdet. Nytt upplösningsbeslut får inte meddelas förrän tidigast fyra månader efter detta sammanträde.

Som redan antytts avviker den bild RF ger av statsskicket väsentligt från vad som numera på grund av *konstitutionell praxis* är gällande rätt. I stället för den maktfördelningsprincip på vilken RF formellt vilar har trätt en ordning där ytterst all politisk makt tillkommer riksdagen. Den styrande makten utövas reellt inte av Konungen personligen utan av statsrådets ledamöter, och dessa är för sin ställning beroende av riksdagens förtroende. Regeringsbildningen går i praxis till så att Konungen utnämner statsminister på grundval av partiställningen i riksdagen och efter samråd med riksdagens talmän och företrädare för partigrupper i riksdagen. De övriga ledamöterna av statsrådet utses i enlighet med statsministerns förslag.

Åtal mot statsråd inför riks rätt har inte förekommit sedan 1854. Riksdagen har aldrig framställt någon formell begäran om entledigande av statsråd på politiska grunder. Regeringens politiska ansvar utkrävs på annat sätt. Avgörande för regeringens ställning är främst utgången av riksdagsvalen och regeringens möjligheter att få riksdagens bifall till viktigare förslag i lagstiftnings- och budgetfrågor.

Om regeringen lider nederlag i riksdagen i en väsentlig politisk fråga kan den utnyttja den rätt att upplösa riksdagen och förordna om nyval som RF formellt lägger i Konungens hand. Upplösningsinstitutet har utnyttjats två gånger beträffande första kammaren — 1911 och 1919 — och fyra gånger beträffande andra kammaren — 1887, 1914, 1921 och 1958. I tre av dessa fall (förstakammarupplösningarna 1911 och 1919 samt andrakammarupplösningen 1921) hade upplösningen och nyvalsförordnandet dock inte sin orsak i en politisk konflikt utan i en önskan att påskynda genomförandet av en grundlagsreform.

Formerna för utkrävande av regeringens parlamentariska ansvar i vissa främmande länder m. m.¹

I flertalet länder med parlamentariskt styrelseskick kommer principen om regeringens parlamentariska ansvar till uttryck i bestämmelser om förtroendevotum eller misstroendevotum. I vissa länder, såsom i *Frankrike* och i *Italien*, måste en regering redan vid sitt tillträde självantaga begära parlamentets stöd i en särskild votering. I *Förbundsrepubliken Tyskland* klarläggs förtroendeförhållandet vid regeringsbildningen genom att förbundsdagen väljer förbundskansler. Förbundskanslern kan dessutom när som helst begära förtroendeförklaring i förbundsdagen. Det vanliga är emellertid att det parlamentariska ansvaret är nega-

¹ Frankrike har medtagits i denna redogörelse fastän styrelseskicket endast delvis vilar på parlamentariska principer.

tivt, dvs. att parlamentet har möjlighet att avge misstroendeförklaring mot regeringen med påföljd att regeringen måste avgå. Misstroendeförklaring i någon form finns bl. a. i *Belgien, Danmark, Finland, Nederländerna, Norge* och *Storbritannien*. I *Italien* förekommer institutet misstroendevotum vid sidan av institutet förtroendevotum.

De närmare reglerna om misstroendevotum är mycket växlande. Vanligt är att fråga om misstroendevotum får väckas på förslag endast av ett visst minimiantal parlamentsledamöter (ex. *Finland*: minst 20 riksdagsledamöter, *Frankrike*: minst 1/10 av nationalförsamlingens ledamöter, *Italien*: minst 1/10 av senatens eller deputeradekammarens ledamöter). Ibland krävs att en majoritet av parlamentets ledamöter biträder en misstroendeförklaring för att regeringen skall vara skyldig att avgå (ex. *Frankrike*) men ibland räcker det med en majoritet av de röstande (ex. *Italien, Storbritannien*). I en del länder kan misstroendeförklaring riktas endast mot regeringen i dess helhet (ex. *Frankrike, Storbritannien*) men i andra länder kan förklaringen också riktas mot enskild regeringsledamot (ex. *Danmark, Finland*).

Regeringens ansvar inför folkrepresentationen är i parlamentariskt styrda länder som regel förknippat med befogenhet för regeringen att upplösa folkrepresentationen och förordna om ny val. *Norge* är härvid ett undantag. Det norska stortinget kan inte upplösas. Nyvalsförordnande innebär i flertalet länder att val hålls för en ny full valperiod.

Beslut om upplösning och nyval meddelas regelmässigt av statschefen på förslag av regeringen eller regeringschefen. Det kan ibland vara oklart om statschefen kan vägra att tillmötesgå en begäran om parlamentsupplösning. Varken i *Belgien, Danmark, Norge* eller *Storbritannien* torde det ha förekommit i modern tid att statschefen motsatt sig regeringens önskan om upplösning och nyval. I *Finland* anses presidenten däremot ha rätt att disponera över frågan, och i *Frankrike* tillkommer det presidenten att personligen besluta om upplösning och nyval.

Upplösningsrätten är i allmänhet inte begränsad till vissa situationer utan den kan användas fritt efter statschefens eller regeringens bedömande. I *Förbundsrepubliken Tyskland* får upplösning emellertid förekomma endast om vid val av förbundskansler ingen kandidat fått erforderlig majoritet eller om förbundskanslern har fått avslag i förbundsdagen på en begäran om förtroendeförklaring.

Tidigare reformförslag m. m.

Författningsutredningen föreslog regler som innebar att det även i fortsättningen skulle ankomma på Konungen att utse statsminister. Att regeringsbildningen skulle ske i överensstämmelse med parlamentarismens principer kom i utredningens förslag till uttryck genom föreskrift att

Konungen skulle rådgöra med riksdagens talman och företrädare för partigrupper inom riksdagen innan han utnämnde statsminister. Konungens frihet vid valet av statsminister fick enligt utredningen liksom f. n. bli beroende av det parlamentariska läget. Sedan statsminister utsetts skulle övriga statsrådsledamöter utnämnas av Konungen på förslag av statsministern. Konungen skulle vara bunden av statsministerns förslag.

I fråga om regeringens parlamentariska ansvar diskuterade författningsutredningen ingående frågan om det borde krävas att regeringen vid sitt tillträde skulle begära förtroendeförklaring från riksdagens sida eller om man skulle nöja sig med att föreskriva avgångsskyldighet för regeringen eller enskilt statsråd om riksdagen beslutade misstroendeförklaring. Utredningen stannade för det senare alternativet. Misstroendeförklaring skulle enligt förslaget få riktas antingen mot ett eller flera statsråd. Om förklaringen riktades mot statsministern skulle den anses omfatta regeringen i dess helhet. Om misstroendeförklaringen bifölls skulle statsministern ofördröjligen begära att regeringen entledigades. Avsåg misstroendeförklaringen ett eller flera andra statsråd än statsministern, skulle statsministern, om riksdagen biträdde förklaringen, genast hemställa att vederbörande statsråd entledigades.

Initiativrätten i fråga om misstroendeförklaring skulle enligt utredningens förslag i princip vara obegränsad och det skulle alltså stå varje riksdagsledamot fritt att framställa yrkande om misstroendeförklaring. Den fria initiativrätten kombinerades dock med regler som skulle hindra överrumpningsförsök. Den viktigaste av dessa regler var att det krävdes en majoritet av riksdagens ledamöter för bifall till yrkande om misstroendeförklaring.

Författningsutredningen förordade att konstitutionsutskottet även i framtiden skulle granska statsrådets tjänsteutövning. Enligt utredningens mening borde dock granskning och redovisning av administrativ praxis utgöra det normala ledet i granskningsverksamheten. En sådan granskning borde ersätta det nuvarande dechargeförfarandet. Konstitutionsutskottet skulle enligt utredningens förslag i ett särskilt granskningsbetänkande redovisa vad utskottet funnit förtjäna uppmärksamhet. Granskningsbetänkandet skulle inte behöva föranleda åtgärd från riksdagens sida. Om riksdagen på grund av vad som anförts i betänkandet fann behov föreligga av ändrad praxis på visst område eller av författningsändring skulle riksdagen emellertid ha rätt att göra framställning härom till regeringen.

Befogenhet att utnämna statsrådets ledamöter borde enligt författningsutredningen innefatta också befogenhet att entlediga dem. Utredningen föreslog därför att det skulle ankomma på Konungen att entlediga statsrådets ledamöter. Utredningen räknade med att initiativet till enskilt statsråds avgång i normalfallet skulle utgå från honom själv. Statsministerns centrala ställning inom regeringen ansågs dock böra markeras även i detta sammanhang. Eftersom statsministern har huvudansvaret för att regeringen utgör en

arbetsduglig enhet, borde han ha möjlighet att genomdriva övriga statsrådsledamöters entledigande. Om han hemställde om entledigande av enskilt statsråd borde entledigande därför inte kunna vägras. Vidare förutsattes att entledigande av enskilt statsråd inte heller skulle kunna ske utan statsministerns medverkan. Regeringens karaktär av kollektiv enhet kring statsministern markerades i författningsutredningens förslag ytterligare genom föreskrift att samtliga statsråd skulle entledigas om statsministern avgick. Utredningen framhöll att dess förslag inte uteslöt möjligheten att enskilt statsråd eller hela ministären entledigades på Konungens initiativ, om detta stod i överensstämmelse med parlamentarismens principer.

Författningsutredningen ville behålla möjligheten för Konungen att förordna om nyval till riksdagen. Nyval skulle enligt utredningens förslag som regel avse endast återstoden av löpande ordinarie valperiod. När nyvalsförordnande meddelats skulle Konungen kunna välja mellan att avbryta pågående riksdagsarbete eller att låta den gamla riksdagen fortsätta sessionen i avbidan på nyvalets utgång.

Författningsutredningen framhöll i sina motiv att vissa skäl talade för att beslutanderätten i fråga om nyval odelad borde ligga hos statsministern. Man kunde emellertid enligt utredningen tänka sig situationer när det inte var självklart att statsministern borde få sin vilja igenom. Främst gällde detta i sådana sammanhang då regeringen önskade nyval men statschefen hade förvissat sig om att en ny regering med stöd hos riksdagens majoritet kunde bildas. Utredningen ansåg det då inte givet att den dittillsvarande regeringens önskan att pröva sin framgång hos väljarna måste få företräde framför riksdagsmajoritetens uppfattning. Statschefen borde därför i ett sådant läge ha reell möjlighet att vägra att godkänna statsministerns hemställan om nyval med statsministerns avskedsbegäran som sannolik följd.

Författningsutredningens förslag var inte enhälligt. En ledamot ville slopa nyvalsinstitutet och två andra ledamöter förordade regler som innebar att den reella beslutanderätten i nyvalsfrågan undantagslöst skulle ligga hos statsministern.

Vid *remissbehandlingen av författningsutredningens förslag* anfördes från något håll att de parlamentariska principer som Konungen fick åberopa för att på eget initiativ avskeda regeringen eller enskilt statsråd borde utredas ytterligare. I ett annat yttrande ifrågasattes om statsministern borde kunna få statsrådsledamot avskedad mot dennes vilja eller eljest godtyckligt. Det syntes utan olägenhet kunna överlätas åt Konungen att avgöra om entledigande borde ske.

Grundlagberedningens förslag

Grundlagberedningen behandlar i sitt betänkande frågorna om regeringsbildningen, om regeringens parlamentariska ansvar och om riksdags-

upplösning och nyval. Andra frågor i anslutning till parlamentarismens inskrivande i författningen, såsom frågan om regeringsärendenas handläggning, har beredningen inte hunnit gå in på i denna utredningsetapp.

Beträffande regeringsbildningen har grundlagberedningen övervägt om man kan förverkliga den parlamentariska grundsatsen om regeringens förankring hos folkrepresentationen genom att tillägga riksdagen rätten att utse statsminister. Härvid har beredningen utgått från att statsministern bör ha det reella avgörandet beträffande sin regerings sammansättning. Vid övervägande av en sådan lösning bör emellertid beaktas, säger beredningen, att den väsentliga frågan vid regeringsbildningen är vilken eller vilka partigrupper i riksdagen som med hänsyn till det parlamentariska läget kan bedömas ha de bästa förutsättningarna att bilda en regering som har riksdagens förtroende eller som i vart fall tolereras av riksdagen. Beredningen har liksom tidigare författningsutredningen kommit fram till att det är omöjligt att utforma sådana regler för val av statsminister att de kan tillämpas i alla tänkbara situationer. De politiska partiernas styrkeförhållanden och inbördes relationer kan variera på så oändligt många sätt att det inte går att finna någon allmängiltig formel för att lösa regeringsbildningens problem genom val inom riksdagen.

Efter att ha avvisat tanken att statsministern skall utses genom val, tar beredningen upp frågan vilka andra utvägar som står till buds i fråga om regeringsbildningen. Beredningen uttalar i anslutning härtill att frågan om regeringsbildningen nära hänger samman med det större spørsmålet om statschefens ställning och befogenheter i en modern parlamentarisk demokrati. Beredningen finner det uteslutet att sistnämnda problemkomplex skulle hinna behandlas i samband med förslaget till partiell författningsreform och förklarar att förutsättningar för en definitiv reglering av frågan om vem som skall utse statsminister därför inte föreligger f. n. För att inte i något hänseende föregripa kommande ställningstaganden har beredningen helt avstått från att i denna utredningsetapp reglera frågan om utseende av statsminister eller regeringsbildningen i övrigt.

I anslutning till frågan om regeringens parlamentariska ansvar erinrar grundlagberedningen om att det utmärkande för ett parlamentariskt statsskick är att regeringen har riksdagens förtroende eller åtminstone tolereras av riksdagen. I våra nuvarande grundlagar finns det emellertid, konstaterar beredningen, inte något medel som omedelbart syftar till att klarlägga om regeringen har sådant förtroende eller tolereras av riksdagen. Sålunda saknar riksdagen enligt grundlagens ordalydelse inflytande på regeringsbildningen och möjlighet att i anslutning till regeringsbildningen uttala sin mening om regeringen. Fråga om politiskt ansvar för statsrådsledamot kan inte tas upp på riksdagens initiativ annat än på grundval av konstitutionsutskottets granskning av statsrådets tjänsteutövning. Denna ordning anser beredningen inte vara tillfredsställande. Skall statsskicket bygga på parlamentarismens principer måste man enligt beredning-

ens mening finna nya former för att klarlägga förhållandet mellan regering och riksdag. Beredningen har prövat om man lämpligen kan införa någon form av förtroende- eller misstroendeförklaring i det svenska statsskicket.

Den första frågan som beredningen går in på i detta sammanhang är om regeringen bör stödja sig på ett uttalat förtroende från riksdagens sida (positivt parlamentariskt ansvar) eller om den bör förutsättas ha riksdagens förtroende tills riksdagen uttalar sitt misstroende (negativt parlamentariskt ansvar). I likhet med författningsutredningen anser beredningen att en ordning med negativt parlamentariskt ansvar är mest ändamålsenlig för att klarlägga förhållandet mellan regering och riksdag.

I sina resonemang om den lämpliga formen för riksdagens uttalande i förtroendefrågan konstaterar beredningen att flertalet europeiska länder i vilka regeringen har negativt parlamentariskt ansvar tillämpar något slag av dagordningsinstitut. Detta institut innebär att parlamentet ger sitt misstroende mot regeringen till känna genom att kritisera regeringens allmänna politik eller dess åtgärder på visst område eller i viss fråga. Beredningen erinrar om att författningsutredningen ansåg att det inte fanns behov av ett institut, som gav möjlighet till allsköns uttalanden om regeringen och dess politik. Beredningen tillägger för egen del att ett motiverat misstroendeytalande förutsätter enighet inte bara om själva uttalandet utan också om skälen härför. Genom motiveringen begränsas i själva verket riksdagens möjlighet att bestämma regeringens öde, eftersom uppfattningen att regeringen bör avgå kan omfattas av riksdagens majoritet utan att skälen därför är desamma för dem som tillhör majoriteten. Riksdagen bör i stället få möjlighet att direkt uttala sig huruvida regeringen bör avgå eller inte. Med denna utgångspunkt föreslår beredningen att riksdagen skall ha rätt att utan motivering avge misstroendeförklaring mot regeringen. Motiveringen för ställningstagandet skall kunna framgå av riksdagens debatt i frågan, men motiveringen behöver inte vara densamma för de grupper som röstar för misstroendeförklaringen.

Till skillnad från författningsutredningen anser grundlagberedningen att man vid konstruktionen av regler om misstroendeförklaring inte kan helt bortse från risken för att yrkande om misstroendeförklaring framställs i demonstrationssyfte. Beredningen förordar därför att initiativrätten begränsas på det sättet att yrkande om misstroendeförklaring får tas upp till prövning endast om minst en tiondel av riksdagens ledamöter förenar sig om yrkandet.

Eftersom misstroendeförklaring skall vara ett medel att fastställa förtroendeförhållandet mellan regering och riksdag, är det enligt beredningen självfallet att sådan förklaring skall kunna riktas mot regeringen i dess helhet. Med hänsyn till statsministerns ledande ställning inom regeringen bör misstroendeförklaring mot regeringen formellt riktas mot statsministern. Omvänt kommer misstroendeförklaring mot statsministern alltid att avse hela regeringen.

Beredningen anser att vissa skäl talar för att misstroendeförklaring inte bör kunna riktas mot annan statsrådsledamot än statsministern. Eftersom statsministern enligt beredningens förslag skall ha ett avgörande inflytande på vilka som i övrigt skall ingå i ministären kan det hävdas att misstroendeförklaring mot sådan ledamot i själva verket kommer att rikta sig mot statsministern. Å andra sidan kan det tänkas situationer då riksdagen finner behov att uttala sitt misstroende mot viss statsrådsledamot utan att regeringen i övrigt omfattas av misstroendet. Beredningen kommer efter sina överväganden i frågan till slutsatsen att misstroendeförklaring bör kunna riktas inte bara mot statsministern som företrädare för hela regeringen utan också mot annan ledamot av statsrådet.

Beredningen föreslår vissa tidsmässiga begränsningar i rätten att avge misstroendeförklaring. Misstroendeförklaring skall enligt beredningens förslag inte kunna avges under tiden från det ordinarie val ägt rum i september månad till utgången av valåret och inte heller under tiden från det förordnande om nyval meddelats till dess den nyvalda riksdagen sammanträder första gången, eftersom regeringen under dessa tidsperioder inte behöver stödja sig på den fungerande riksdagens förtroende.

För bifall till yrkande om misstroendeförklaring bör enligt grundlagberedningens åsikt krävas absolut majoritet bland riksdagens ledamöter. Frånvaro vid omröstning eller avstående från att rösta får då samma verkan som röstning mot förslaget om misstroendeförklaring. En sådan ordning ger enligt beredningens uppfattning ett adekvat uttryck för grundsatsen att det inte bör ställas större krav på en regering än att den är tolererad av riksdagsmajoriteten.

Beträffande konstitutionsutskottets granskning av statsrådsprotokollen säger sig beredningen ha inhämtat att vissa försök att förbättra formerna för denna verksamhet f.n. bedrivs inom konstitutionsutskottet. Beredningen vill avvakta det resultat som utskottet kan komma till, innan granskningsverksamheten grundlagregleras för framtiden. Ändringarna i samband med den partiella reformen bör därför enligt beredningens åsikt begränsas till vad som är nödvändigt med hänsyn till att misstroendeförklaring enligt förslaget blir riksdagens medel att göra gällande politiskt ansvar mot regeringen. Institutet misstroendeförklaring är oförenligt med nuvarande föreskrift i 107 § första stycket RF att riksdagen hos Konungen kan skriftligen anmäla sin önskan att statsrådsledamot skall entledigas. Denna föreskrift förutsätter att det ankommer på Konungen att avgöra om han vill bifalla riksdagens framställning, och den bör därför utgå ur RF. Huruvida anmälan från utskottet enligt 107 § RF kommer att föranleda åtgärd från riksdagens sida kommer med beredningens förslag att bli beroende av om yrkande framställs om misstroendeförklaring.

Enligt gällande bestämmelser i 107 § tredje stycket RF skall allt vad

riksdagen efter granskning har godkänt eller lämnat oanmärkt anses ha vunnit decharge. Dessa bestämmelser om ansvarsfrihet kan svårligen tillämpas vid sidan av institutet misstroendeförklaring. Att bevilja ansvarsfrihet blir aldrig aktuellt. Även bestämmelserna om decharge föreslås därför slopade.

Eftersom Konungen utnämner statsråden bör enligt beredningens mening också den formella befogenheten att entlediga statsråd tillkomma Konungen. Sådant beslut bör liksom hittills fattas i konselj. I vilka fall entledigande skall ske bör regleras enligt parlamentarismens grundsatser. Det bör i princip åligga statsrådsledamot att avgå om riksdagen har avgett misstroendeförklaring mot honom. Beredningen föreslår dock att regeringen skall kunna bemöta misstroendeförklaring genom att inom en vecka föranstalta om nyval. Om nyvalsförordnande meddelas skall enligt beredningens förslag regeringens skyldighet att avgå förfalla.

I annat fall än då riksdagen har avgett misstroendeförklaring bör statsministern enligt beredningen kunna entledigas endast på egen begäran. Sådant begäran bör inte kunna avslås. I likhet med författningsutredningen föreslår beredningen att statsministerns avgång alltid skall medföra att även övriga statsråd entledigas.

I fråga om entledigande av annan statsrådsledamot än statsministern delar beredningen författningsutredningens uppfattning att statsministerns ledande ställning inom regeringen bör komma till uttryck däri att han får avgörande inflytande på frågan om entledigande. Beredningen förordar att detta markeras genom att *entledigande av statsråd* skall kunna ske endast på begäran av statsministern. Självfallet innebär detta inte, säger beredningen, att statsministern i praktiken förutsätts kunna tvinga annan statsrådsledamot, som önskar avgå från sin post, att stå kvar i regeringen. Det ligger i sakens natur att statsministern inte är betjänt av att ha kvar en regeringsmedlem som önskar avgå. Den föreskrivna ordningen lämnar emellertid utrymme för överväganden inom regeringen bl.a. om den närmare tidpunkten för entledigandet. Begäran från statsministern om entledigande av statsråd skall enligt beredningens förslag inte kunna avslås.

Enligt grundlagberedningens åsikt bör en avgående regering vara skyldig att stå kvar som expeditionsministär tills ny regering tillträder. Denna skyldighet bör, säger beredningen, lämpligen komma till uttryck genom att beslut om entledigande av statsrådets samtliga ledamöter träder i tillämpning först när ny statsminister utnämns.

På grund av uttalanden i direktiven har grundlagberedningen utgått från att möjlighet att förordna om *nyval* till riksdagen bör finnas kvar även efter den partiella författningsreformen. Förordnande om nyval skall enligt beredningens förslag även i fortsättningen fattas av Konungen i konselj. Det reella avgörandet i fråga om nyval bör emellertid, anser beredningen, tillkomma regeringen ensam. Inom regeringen intar statsministern

den ledande ställningen, och det bör vara han som har det avgörande inflytandet på nyvalsfrågan. Beredningen föreslår att detta kommer till uttryck i en regel att Konungen beslutar nyval, om statsministern begär det.

Med hänsyn till att nyvalsförordnande i allmänhet kan antas ha sin grund i en konflikt mellan regering och riksdag anser beredningen att riksdagen efter beslut om nyval inte mot regeringens vilja skall kunna ta upp ärenden till avgörande. Regeringen bör därför ha möjlighet att avbryta riksdagens arbete i anledning av nyvalsförordnande. Beredningen hävdar å andra sidan att det till skillnad från nu inte bör föreligga hinder för regeringen att underlåta att avbryta pågående riksdagsarbete, eller att efter beslut om nyval kalla in riksdagen på nytt under återstående del av valperioden, dvs. innan valperioden för de nyvalda börjar. Det är enligt beredningens mening inte godtagbart att landet saknar riksdag som kan fungera under den tid som förflyter mellan nyvalsförordnande och den tidpunkt när den nyvalda riksdagen tidigast kan komma samman. Väsentliga inrikes- och utrikespolitiska avgöranden kan under denna tid kräva omedelbar medverkan från riksdagens sida. Beredningen föreslår att regeringen får möjlighet att bestämma om riksdagsarbetet skall fortsätta eller inte, allt efter de förhållanden som råder då fråga om nyvalsförordnande kommer upp. Det blir med detta förslag oegentligt att tala om upplösning av riksdagen. Beredningen förordar därför att befogenheten skall avse inte att upplösa riksdagen utan att avbryta riksdagssession.

Beredningens förslag att nyvalsförordnande inte behöver medföra att riksdagsarbetet avbryts bygger på tanken att de sittande riksdagsledamöternas mandat inte skall upphöra redan genom nyvalsförordnandet utan först vid en senare tidpunkt. För att uppnå detta måste efter nyvalsförordnande mandattiden för de sittande riksdagsledamöterna löpa till dess de nyvalda ledamöterna kan träda till. Beredningen anser det lämpligast att valperioden för de nyvalda börjar den dag då den nyvalda riksdagen sammanträder första gången. De vid tiden för nyvalsförordnandet sittande riksdagsledamöternas valperiod skall upphöra dagen före den nyvalda riksdagens första sammanträde.

Valperiodens längd för de nyvalda riksdagsledamöterna omfattar enligt gällande bestämmelser endast återstoden av den löpande ordinarie valperioden. Beredningen föreslår att denna princip behålls. Beredningen påpekar att principens bibehållande är en nödvändig följd av beredningens förslag till kammarsystem med samtida ordinarie val till riksdagen och kommunala församlingar.

Beredningen har övervägt om det fordras några speciella regler i syfte att förhindra alltför täta nyvalsförordnanden. Nyval bör enligt beredningens mening förekomma endast i undantagssituationer. Efter en genomgång av olika omständigheter som kan verka återhållande på en regerings benägenhet att förordna om nyval — ovissa valutsikter, valkostnaderna, det förhållandet

att ett nyval gäller endast för den tid som återstår av löpande ordinarie valperiod etc. — kommer beredningen emellertid till slutsatsen att några spär-rar av helt nytt slag inte är behövliga. Beredningen nöjer sig med att föreslå att den nuvarande spärregeln, att nyvalsförordnande inte får upprepas förrän den nyvalda riksdagen varit samlad minst fyra månader, ändras till att avse en femmånadersperiod. Skälet för denna ändring är enligt beredningen att en tid av fem månader kan behövas för budgetregleringen.

I anslutning till nyvalsfrågan påpekar grundlagberedningen att det nuvarande tvåkammerssystemet rymmer risker för konfliktsituationer mellan regering och riksdag som försvinner med det nya kammerssystemet. Med två likaberättigade kamrar kan konflikter och parlamentariska dödlägen uppstå som följd av olika majoritetsförhållanden inom kamrarna. Den successiva förnyelsen och de långa valperioderna för första kammaren kan också bidra till att skapa eller låsa fast ett parlamentariskt dödläge för avsevärd tid. Med enkammarriksdag och gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval slipper man, understryker beredningen, de diskussioner om nyval som kan uppkomma i varje kammerssystem där vissa allmänna val av rikspolitisk betydelse inte alls eller endast i begränsad omfattning påverkar riksdagens sammansättning.

En ledamot av grundlagberedningen, herr Wahlund, föreslår i en *reservation* att nyvalsinstitutet slopas. Han framhåller att detta institut är ägnat att minska riksdagsledamöternas självständighet och handlingskraft. Institutet är enligt hans uppfattning betänkligt också från principiella synpunkter. Regeringsmakten är, säger han, fotad på riksdagsmajoritetens förtroende, men riksdagens bestämmanderätt är ingalunda fotad på regeringens förtroende.

Remissyttrandena

Det alldeles övervägande antalet remissinstanser godtar eller lämnar utan erinran förslaget att i samband med den partiella författningsreformen skriva in parlamentarismen i grundlagarna och har heller inte något att invända mot att reformen i denna del får den omfattning och inriktning som grundlagberedningen har föreslagit.

Regeringsrättens ledamöter erinrar om att regeringsrätten i yttrande över författningsutredningens förslag gav uttryck åt meningen att önskade politiska reformer bör kunna byggas in i grundlagen utan att en total författningsreform görs samtidigt. Regeringsrätten har sålunda förordat den av beredningen tillämpade metoden. Det sätt på vilket den partiella reformen i detta hänseende lagts upp och genomförts synes med de givna förutsättningarna godtagbart. Även om RF därigenom kommer att ge ett splittrat och osystematiskt intryck bör olägenheterna härav inte överdrivas, eftersom splittringen väsentligen är av formell natur. Reellt betingas den av det förhållandet att konstitutionell praxis beträffande regeringens och riksdag-

gens ställning redan fjärmat sig från de principer som ligger bakom grundlagens stadganden. Oenhetligheten uppkommer när man nu vill skriva in denna praxis i RF. Det bör enligt regeringsrättens ledamöter i och för sig inte anses statsrättsligt betänkligt att punktvis minska klyftan mellan grundlag och konstitutionell praxis.

Enligt *länsstyrelsen i Södermanlands län* innebär grundlagberedningens förslag i denna del att folksuveränitetens principer kommer till uttryck i klarare och otvetydigare former och att det ansvar som utkrävs sträcker sig betydligt längre än tidigare. I anslutning till frågan om regeringsbildningen säger sig *länsstyrelsen i Gävleborgs län* dela beredningens uppfattning att man inte kan låta riksdagen utse statsminister. Enligt länsstyrelsens mening kan den slutliga regleringen av frågan om regeringsbildningen utan olägenhet anstå.

Några remissinstanser kritiserar dock från lagtekniska utgångspunkter att parlamentarismen nu skrivs in i författningen. Invändningar görs också på sina håll mot omfattningen av den reform som grundlagberedningen har föreslagit. Sälunda anför *högsta domstolens ledamöter*.

Inskrivandet i författningen av parlamentarismen skall enligt förslaget ske genom att nya regler upptages angående förtroendeförhållandet mellan riksdagen och regeringen, entledigande av statsråd samt nyvalsförordnande och avbrytande av riksdagssession. Förslaget innebär emellertid i dessa delar ej något genomarbetat och konsekvent system. Främst beror detta på att frågan om statschefens ställning i princip ej upptagits nu. Vad de föreslagna reglerna innehåller om statsministerns beslutanderätt kommer således att stå i motsättning till de i övrigt bibehållna bestämmelserna om Konungens ställning. Vidare kommer reglerna om tillsättande av statsråd och reglerna om entledigande av statsråd att vila på skilda statsrättsliga principer. Den särställning i förhållande till statsrådets övriga ledamöter, som statsministern enligt de föreslagna bestämmelserna skulle erhålla vid avgörandet av vissa frågor, rimmar också illa med regeringsformens generella bestämmelser om handläggningen av regeringsärenden. Det sagda innebär att förslaget lider av allvarliga brister. En förutsättning för att efter dess genomförande författningen över huvud skall fungera är att nuvarande, från ordalagen avvikande praxis i fråga om tillämpningen av de regler som lämnas orubbade kommer att bestå. Det kan knappast ankomma på domstolens ledamöter att ge uttryck för någon uppfattning om angelägenheten av att statsministerns exklusiva bestämmanderätt beträffande entledigande av statsråd samt nyval och avbrytande av riksdagssession omedelbart fastslås i grundlag. Framhållas må emellertid, att parlamentarismens grundsatser kommer till klart uttryck redan genom regler om att riksdagen kan uttala mistroendevotum och att av sådant uttalande drabbat statsråd skall entledigas, om ej förordnande om nyval meddelas. Om reformen begränsades till upptagande i grundlag av sådana regler skulle de anmärkta bristerna väsentligen kunna avlägnas.

Svea hovrätt konstaterar att grundlagberedningen själv har understrukt svarigheten att på ett fullgott sätt skriva in parlamentarismen i gällande RF. Lagtekniskt sett är det olyckligt, anför hovrätten, med den säregna

blandning av olika statsrättsliga principer som följer av att parlamentarismens grunder skrivs in i RF med bibehållande i övrigt av den dualistiska principen med Konungen som ensam styrande. Från denna synpunkt kan det vara skäl att vänta med att lagfästa det parlamentariska statsskicket till den totala författningsreformen. Eftersom någon ändring i den ordning som faktiskt råder varken är avsedd eller rimligen kan befaras är de sakliga skälen svaga för att i detta sammanhang skriva in parlamentarismen. Om ett inskrivande av parlamentarismen likväl skall ske, bör det göras på sådant sätt att resultatet blir så lite haltande som möjligt. Tar man in regler om regeringens parlamentariska ansvar och i samband därmed även övriga föreskrifter om entledigande av statsråd, är det svårt att underlåta att på motsvarande sätt reglera också regeringsbildningen. Det är just ordningen för ministärens tillsättande som är det för parlamentarismen primärt utmärkande. De skäl som beredningen har åberopat för att inte nu införa nya regler om regeringsbildningen är knappast bärande. Beredningen har visserligen eftersträvat att i förslaget till partiell reform föreslå endast anordningar som kan tänkas bli bestående också efter en total författningsreform. Denna ambition är vällovlig men den bör inte drivas så långt att man underlåter att föreslå reformer bara därför att man inte vill binda sig för längre tid framåt. Det kan tvärtom vara en viss fördel att under en relativt kort tid pröva en anordning och på grundval av erfarenheterna därefter bygga upp den slutgiltiga författningen.

Vad gäller regeringsbildningen, fortsätter hovrätten, torde enighet råda om att denna t. v. skall ske enligt nuvarande praxis. Det kan då inte rimligen vara någon svårighet att ändra RF så att man åstadkommer en mera fullständig reglering av statsrådets tillsättande och entledigande. Beträffande tillsättandet kan lämpligen föreskrivas att Konungen kallar och utnämner statsminister under beaktande av partiställningen i riksdagen och att övriga statsråd utnämns av Konungen på förslag av statsministern.

Även *hovrätten för Västra Sverige* säger sig hysa betänkligheter från lagtekniska synpunkter mot att låta den partiella reformen omfatta också parlamentarismen. Enligt hovrättens mening hade det varit lyckligast om denna del av arbetet på en ny författning fått anstå till den slutliga revisionen. Å andra sidan är det självfallet ett önskemål att den skrivna författningen snarast möjligt bringas i överensstämmelse med de i praxis tillämpade handlingsreglerna. Härtill kommer att beredningens förslag rörande parlamentarismens grundlagfästande innehåller vissa nyheter som lämpligen synes böra genomföras i anslutning till en reform av kammarsystemet. Hovrätten vill därför inte motsätta sig att försök görs att stadfästa parlamentariska grundsatser i samband med en partiell författningsrevision.

Med grundlagberedningens uppläggning omvandlas, påpekar hovrätten, Konungens befogenheter i fråga om entledigande av statsråd och nyval till en rent formell befattning med dessa ärenden samtidigt som de vidsträckta befogenheter RF i övrigt ger Konungen lämnas orörda. Det är bl. a. denna

avgränsning som resulterar i systematiska brister. Särskilt faller det i ögonen, att beredningen inte har föreslagit några ändringar i de bestämmelser som ger Konungen rätt att efter eget beprövande utse regeringens ledamöter. I själva verket bör det väl vara just i reglerna om regeringsbildningen som det parlamentariska systemet främst skall komma till uttryck. Det är därför beklagligt att beredningen inte har kunnat lägga fram något förslag till lösning i lagstiftningsväg av regeringsbildningens problem. Emellertid torde man få böja sig för de skäl som beredningen har anfört för sin ståndpunkt. Några olägenheter av politisk art synes inte vara att befara om det förordade alternativet följs. En garanti för det fortsatta beståndet av nuvarande praxis skapas för övrigt genom de förslagna reglerna om misstroendeförklaring. Hovrätten vill alltså inte motsätta sig att lösningen av regeringsbildningens problem uppskjuts till ett senare skede av grundlagsrevisionen.

Vad grundlagberedningen har föreslagit i fråga om regeringens parlamentariska ansvar har fått ett mycket positivt mottagande av remissinstanserna. Ingen har heller haft något att invända mot beredningens förslag i fråga om konstitutionsutskottets granskning av statsrådsprotokollen. Att institutet misstroendeförklaring införlivas med den svenska konstitutionen är ägnat att väcka tillfredsställelse, säger *hovrätten för Västra Sverige*, och *Svea hovrätt* anser förslaget om misstroendeförklaring väl avvägt. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* förklarar att avsaknaden av ett fungerande misstroende- eller dagordningsinstitut länge har ansetts som en av de allvarigaste olägenheterna med den nuvarande författningen och att det är befogat att frågan om ett sådant institut får sin lösning redan i den partiella författningsreformen.

Länsstyrelsen i Västmanlands län ställer sig emellertid tveksam till förslaget att misstroendeförklaring skall kunna riktas också mot enskild ledamot av statsrådet. Regeringen har i praxis betraktats som kollektivt ansvarig, framhåller länsstyrelsen, och häri ligger ett så stort värde att det inte bör skingras. I tillämpningen torde inte heller misstroendeförklaring mot enskilt statsråd kunna spela någon roll. Antingen har regeringsledamoten övriga ledamöters förtroende och i så fall torde statsministern ställa sig och hela regeringen solidarisk med denne. En misstroendeförklaring blir då politiskt en misstroendeförklaring mot hela regeringen. Eller också saknar den kritiserade regeringsledamoten sådant förtroende och i så fall torde denne på egen eller statsministerns begäran komma att bli befriad från sitt uppdrag långt innan frågan om misstroendeförklaring hinner behandlas. Det är svårt att tänka sig en utveckling där regeringen inte uppträder som ett solidariskt ansvarigt kollektiv under statsministerns ledning. Länsstyrelsen vill därför förorda att bestämmelsen om misstroendeförklaring mot enskild ledamot av statsrådet får utgå. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* anser det tvivelaktigt om misstroendeförklaring bör få riktas mot enskild ledamot av regeringen.

Missstroendeförklaring får enligt beredningens förslag ej avges under tiden mellan ett ordinarie val och närmast följande årsskifte och inte heller under tiden mellan nyvalsförordnande och den nyvalda riksdagens första sammanträde. Grundlagberedningen motiverar förbudet med att den efter valet tillträdande riksdagens förtroende för regeringen skall vara avgörande. Enligt *regeringsrättens ledamöter* räcker detta skäl knappast längre än till att utesluta partipolitiska missstroendevota. Det kan diskuteras om riksdagen under ifrågavarande tid bör hindras att förklara sitt missnöje med ett enskilt statsråd som har visat sig olämplig.

Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet ifrågasätter om det inte bör fordras att minst 1/5 — och inte som grundlagberedningen föreslagit minst 1/10 — av riksdagens ledamöter ställer sig bakom yrkande om missstroendeförklaring för att sådant yrkande skall kunna bli föremål för omröstning.

Viss kritik anföres i enstaka remissyttranden mot de av grundlagberedningen föreslagna reglerna om *entledigande av statsråd*. Vad som mött kritik är att annan ledamot av statsrådet än statsministern inte själv skall kunna begära sitt entledigande hos Konungen. *Tre ledamöter av högsta domstolen* anser att det med hänsyn till uppdragets natur bör vara självfallet att statsrådsledamot entledigas när han själv begär det. Eftersom statsråd formellt ej tillsätts av statsministern finns det enligt *länsstyrelsen i Jönköpings län* inte någon anledning att statsråd skall få entledigas endast på begäran av statsministern men ej på egen ansökan.

Endast *justitierådet Hedfeldt* riktar invändningar i sak mot beredningens förslag i fråga om *nyval*. De garantier mot för täta nyvalsförordnanden som förslaget innehåller är enligt hans mening inte tillräckliga. Han anser också att den rätt som har tillagts regeringen att avbryta riksdagssession kan vara farlig och att det bör övervägas om denna rättighet är behövlig.

Departementschefen

Allmänna synpunkter

Stora författningsreformer har förekommit sparsamt i Sverige. De två senaste är 1866 års representationsreform och 1918 års rösträttsreform. I båda fallen föregicks besluten av långvarig debatt och hård politisk strid. Detta var också naturligt eftersom det gällde att ta ställning till nya idéer och att ompröva grundvalarna för statsskicket.

Den nydaning av den svenska författningen som nu förestår är av annan karaktär. Nu råder sedan länge enighet om statsskickets bärande principer. Demokratin är fast förankrad hos svenska folket, och de politiska partierna är ense om att demokratin hos oss förverkligas bäst genom parlamentariskt styrelseskick. Demokratin har också fungerat väl i vårt land. De problem som har varit aktuella i svensk författningsdebatt under de senaste decen-

nierna har mera sällan haft en ideologisk bakgrund. De har i allmänhet gällt förändringar på olika punkter av demokratins arbetssätt och verksamhetsformer. De konstitutionella frågorna har genomgående haft svårt att fånga intresset även hos den politiskt medvetna opinionen. Vår skrivna författning är visserligen endast mycket ofullständigt anpassad till nuläget och i stora stycken ger den en vilseledande bild av det konstitutionella systemet, men mot den bakgrund som här skisserats är det förklarligt att det inom skilda politiska partier länge har rått tvekan om behovet av en revision och modernisering av grundlagarna.

Bedömt efter de praktiska erfarenheterna är vårt konstitutionella system obestridligen förtjänt av ett högt betyg. Man bör emellerid vara försiktig med att dra slutsatser av den stabilitet och det relativa lugn som utmärkt den politiska utvecklingen i Sverige. Det finns brister i det konstitutionella systemet som i vissa lägen skulle kunna träda i dagen och utsätta den parlamentariska demokratin för påfrestningar. Som exempel kan pekas på de svårigheter som vårt säregna representationsskick med två likaberättigade kamrar — valda på olika sätt, för olika tid och vid olika tidpunkter — skulle kunna skapa för regeringsmakten, om partiställningen i riksdagen under lång tid blev sådan att det inte gick att bilda en regering med tillräckligt stöd i båda kamrarna. Motsatta majoritetsförhållanden i kamrarna skulle kunna göra det svårt eller omöjligt att lösa viktiga samhällsfrågor genom lagstiftningsbeslut. Erfarenheter från andra länder lär oss att väljarna kan förlora förtroendet för demokratin om regeringsmakten försvagas och det demokratiska samhällsmaskineriet brister i effektivitet. Det finns emellertid också andra förhållanden som på sikt kan tänkas skapa bekymmer för demokratin. En faktor av betydelse i sammanhanget är att stat och kommun successivt får allt fler och större uppgifter samtidigt som de politiska frågorna blir alltmer komplicerade och svårtillgängliga för enskilda människor utanför det politiska livet. Om demokratin inte skall förlora sitt innehåll, måste den fungera så att medborgarna känner sig delaktiga i de politiska besluten. Att sörja för att medborgarna engageras i de politiska frågorna är visserligen i första hand en uppgift för de politiska partierna. Men det är också av vikt att reglerna om de demokratiska institutionernas bildande och valsystemets regler om utkrävande av ansvar av de politiska förtroendemännen är sådana att de skapar bästa möjliga förutsättningar för att väljarna skall förstå och uppleva att det är de som avgör de i valen aktuella frågorna genom sin valhandling. Vårt konstitutionella system är inte fritt från brister i dessa hänseenden, och det finns utan tvekan anledning att undersöka om man kan införa ett kammar- och valsystem för riksdagen som bättre motsvarar det nutida samhällets krav än vårt tvåkammarsystem och de valsätt som tillämpas vid valen till kamrarna. Det nuvarande valsystemet beträffande andra kammaren har f. ö. endast provisorisk karaktär. En brist i det konstitutionella systemet, som

också bör avhjälpas, är att den skrivna författningen saknar bestämmelser om parlamentarismen.

Redan av vad jag nu har sagt framgår att det finns fullgoda skäl för en samlad översyn av de demokratiska institutionerna och verksamhetsformerna. Även om vi inte befinner oss i en situation jämförbar med den som rådde 1866 eller 1918, är uppgiften att reformera författningen angelägen och betydelsefull. Reformens syfte är inte att ge utrymme för nya konstitutionella idéer men däremot att vårda den parlamentariska demokratin och att värna om dess effektivitet och livskraft.

Denna uppfattning om behovet av en författningsrevision stämmer väl överens med vad de fyra stora politiska partierna gemensamt kom fram till vid de överläggningar som föregick tillkallandet av grundlagberedningen. Vid dessa överläggningar enades partierna om att gå fram i etapper och att i en första etapp försöka lösa de politiskt mest centrala och aktuella frågorna. I enlighet härmed har grundlagberedningen lagt fram förslag om införande av enkammarriksdag och nytt valsystem och om inskrivande i grundlagarna av vissa regler om parlamentarismen. De föreslagna grundlagsändringarna är åtföljda av fullständiga förslag till följdlagstiftning. På vissa punkter kompletteras beredningens egna förslag av andra som har lagts fram samtidigt av 1965 års valtekniska utredning.

En så genomgripande revision av författningen som den grundlagberedningen har föreslagit är en komplicerad uppgift. Redan att kodifiera en delvis oklar konstitutionell praxis som trätt i stället för föråldrade grundlagsbestämmelser kan vara vanskligt. I den mån sakliga nyheter introduceras kan de lätt bli kontroversiella eftersom författningen anger ramen och formerna för den politiska verksamheten och även i övrigt innehåller regler av betydelse för partiernas tävlan om inflytandet över samhällsutvecklingen. Utredningstekniskt är uppgiften besvärlig bl. a. av den anledningen att grundlagarna har ett rikt förgrenat nät av förbindelser över till annan lagstiftning. Följdlagstiftningen måste därför bli mycket omfattande. Innebördens av föreslagna grundlagsändringar kan emellertid inte bedömas på ett tillförlitligt sätt utan att man i det väsentliga känner innehållet även i följdlagstiftningen. Under remissbehandlingen av grundlagberedningens betänkande har från flera håll vitsordats att beredningen i det väsentliga bemästrat svårigheterna och löst sin uppgift på ett omsorgsfullt och förtjänstfullt sätt.

Grundlagberedningen har lagt ner stor möda på att nå fram till lösningar som kan godtas av alla demokratiska partier. För att förvissa sig om att beredningens förslag skall få stöd inom skilda politiska meningsriktningar har beredningens parlamentariska ledamöter under arbetets gång fortlöpande rådgjort med sina partiledningar. I vissa delar har förslaget fått bli en kompromiss mellan olika ståndpunkter som kommit till tals inom beredningen. Detta har enligt min åsikt varit ett riktigt sätt att gå tillväga. Vär-

det av en bred anslutning till reformen kan inte nog kraftigt understrykas. Om en stor författningsreform genomtrufades av en knapp riksdagsmajoritet i en tid då ingen yttre eller inre kris tvingar till omedelbara lagstiftningsåtgärder skulle konsekvenserna för den politiska utvecklingen i vårt land kunna bli ödesdigra. Reformen skulle kunna uppfattas som ett övergrepp mot minoriteten. I så fall skulle den förfela sitt syfte och underminera väljarnas förtroende för demokratin i stället för att stärka den demokratiska ordningen.

Det är givet att höga krav måste ställas på en författningsreform. Lösningarna skall inte bara vara tekniskt genomförbara utan de måste också bäras upp av inre sammanhållning och konsekvens, om reformen skall bli den landvinning som är avsedd. Grundlagberedningens förslag uppfyller dessa anspråk. Visserligen finns det på flera punkter utrymme för olika meningar om vilken ordning som är den bästa. Ingenting är naturligare. Men det kan enligt min mening inte med fog bestridas att förslagets olika delar är väl sammanfogade till en helhet som har stadga och konsekvens. Vid prövningen av de önskemål om avvikelser från beredningens förslag som framförts av remissinstanserna måste man se till att denna helhet inte splittras. Återhållsamhet med avvikelser från förslaget är nödvändig också för att man skall kunna bevara den politiska enighet som har uppnåtts i författningsfrågan. Förutsättningarna för att under bevarad enighet genomföra en partiell författningsreform efter de linjer som grundlagberedningen har dragit upp bör emellertid vara mycket goda. Beredningens förslag har fått ett övervägande gynnsamt mottagande vid remissbehandlingen, och de invändningar som vissa remissinstanser har gjort i frågor av central politisk betydelse innebär i huvudsak endast ett upprepande av tidigare väl kända och ingående prövade argument. Jag kan redan nu säga att enligt min bedömning ger vad som framkommit i remissyttrandena inte på någon politiskt väsentlig punkt tillräcklig anledning att frångå vad beredningen har föreslagit.

Som grundlagberedningen har framhållit måste en partiell författningsreform genomföras inom ramen för gällande grundlagar, och hur reformen än avgränsas i detalj är det ofrånkomligt att den leder till att grundlagarna under ett övergångsskede kommer att uppvisa vissa brister i systematiskt och lagtekniskt hänseende. I likhet med beredningen och flera av de remissinstanser som har uttalat sig i frågan anser jag att olägenheterna härav inte är stora. Vad som är av vikt när det gäller reformens avgränsning är främst att man följer den av grundlagberedningen angivna principen att i denna utredningsetapp genomföra i huvudsak endast sådana nyheter som kan väntas bli bestående och alltså kan bilda en grund för det fortsatta arbetet på en total författningsrevision. På en eller annan punkt som rör riksdagens interna organisation eller arbetsformer kan det visserligen finnas motiv för att pröva sig fram med en provisorisk lösning. I de stora frågorna måste

emellertid lösningarna genomgående vara sådana att man inte behöver betvivla att de även på sikt kommer att visa sig hållbara. Tåta förändringar i statsskicket skulle inte vara till gagn för demokratin.

Jag övergår härefter till sakbehandlingen av de olika delarna av grundlagberedningens och valtekniska utredningens förslag.

Kammarssystemet

I den offentliga debatten och under partiöverläggningarna i författningsfrågan har kammarssystemet varit ett av de mest kontroversiella ämnena.

I äldre tider då första kammaren representerade en besutten överklass medan andra kammaren hade ett mera demokratiskt ursprung framstod kammarssystemet för många som en av författningsdebattens stora principfrågor. Efter demokratins genombrott förlorade frågan om riksdagen bör bestå av en eller två kamrar för lång tid det mesta av sin aktualitet. Tvåkammarssystemet har också på det hela taget fungerat tillfredsställande. Däremot kan det knappast sägas att systemet i modern tid har burits upp av en principiell övertygelse om dess förtjänster i jämförelse med ett enkammarssystem. Den praktiska betydelsen av tvåkammarriksdagen med den uppbyggnad riksdagen haft sedan början av 1920-talet har främst varit att den i sin mån bidragit till kontinuitet i politiken. Det är emellertid just det kontinuitetsbevarande momentet som har blivit utgångspunkten för kritiken mot kammarssystemet när författningsfrågan efter andra världskrigets slut på nytt tagits upp till debatt. I denna debatt har den uppfattningen så småningom blivit alltmer spridd inom alla politiska partier att tvåkammarriksdagen numera har spelat ut sin roll och att flera fördelar står att vinna på en övergång till en k a m m a r r i k s d a g. Ingen har försvarat den betydande opinionseftersläpning i riksdagen som är en följd främst av första kammarledamöternas långa valperioder. Ingen har heller förnekat att det är en brist i ett system med två likaberättigade kamrar att motsatta majoritetsförhållanden kan försvåra regeringsbildningen och försvaga regeringspolitiken. Likaså har det allmänt erkänts att tvåkammarriksdagen är förenad med arbetstekniska olägenheter bl. a. på grund av det principiella kravet på samtidig behandling av alla ärenden i båda kamrarna.

Mot denna bakgrund har de politiska partierna utan stora svårigheter kunnat ansluta sig i princip till tanken på en enkammarriksdag. Betydande svårigheter har däremot inställt sig när man försökt nå fram till en samstämmig uppfattning om hur riksdagen skall bildas. Enligt en uppfattning bör ett nytt kammarssystem konstrueras så att hela riksdagen väljs vid ett och samma tillfälle vart fjärde år och att riksdagsval och kommunalval hålls växelvis vartannat år. Mot denna konstruktion har emellertid invänts att man inom ramen för en enkammarriksdag bör ha någon motsvarighet till det nuvarande sambandet mellan riksdagsval och kommunalval och att man

därför bör överväga successiv förnyelse av riksdagen i den formen att en del av riksdagens ledamöter väljs samtidigt som kommunalvalen äger rum.

I grundlagberedningens förslag har ståndpunkterna sammanjämkats och utrymme beretts för de önskemål som från olika håll framställts som mest väsentliga. Den lösning, som grundlagberedningens ledamöter har enats om, innebär total förnyelse av riksdagen genom direkta val vart tredje år och samordning mellan riksdagsval och kommunalval på det sättet att båda slagen av val förrättas samma dag. Som en konsekvens härav föreslår beredningen att landstingens och de kommunala fullmäktigförsamlingarnas valperioder förkortas från fyra till tre år.

Remisskritiken präglas, när det gäller kammarsystemet, av insikten hos remissinstanserna om att grundlagberedningens förslag innefattar en kompromiss mellan representanter i beredningen för de fyra stora politiska partierna. Många avstår från att tillkännage en egen mening, men av de relativt få remissinstanser som tar bestämd ställning godtar flertalet i och för sig kompromisslösningen med *g e m e n s a m v a l d a g*. Konsekvenserna av förslaget på det kommunala området granskas särskilt av de tre kommunförbunden i deras remissvar. Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet accepterar uttryckligen både gemensam valdag och treåriga valperioder för riksdagen och kommunala församlingar, medan Svenska stadsförbundets yttrande inte innehåller något bestämt ställningstagande vare sig för eller emot vad grundlagberedningen har föreslagit i dessa hänseenden.

Remissbehandlingen har knappast tillfört diskussionen om gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval några nya synpunkter eller argument. Jag skall inte här upprepa hela denna vidlyftiga diskussion utan endast i korthet ange min syn på ämnet. Därvid skall jag i första hand ta upp vad ett par kritiskt inställda remissinstanser har sagt om att kommunalvalen bör hållas fristående från riksdagsvalen för att väljarna skall kunna utkräva ansvar av kommunalmännen för den kommunala politiken. I ett remissyttrande från en länsstyrelse sägs att en självständig kommunal valrörelse är »en lika angelägen förtroendefråga för kommunalmännen som riksdagsvalen för riksdagsmännen», och en annan länsstyrelse framhåller att vad som bör vara avgörande för kommunalvalens utgång är hur de lokala frågorna har skötts under den förflutna valperioden och vad partierna begär och får väljarnas förtroende att genomföra på det lokala planet.

Den uppfattning som kommer till uttryck i dessa remissyttranden måste rimligen bygga på föreställningen att det skulle vara meningsfullt att i en valrörelse diskutera de lokala aspekterna på de politiska frågorna isolerade från de rikspolitiska aspekterna på samma frågor och att det med fristående kommunalval skulle vara möjligt att åtminstone i betydande omfattning koncentrera kommunala valrörelser på sådant som kommunalpolitikerna ensamma har ansvaret för. Denna föreställning är emellertid orealistisk. Det

är i främsta rummet andra faktorer än valordningen som är av betydelse för valrörelsernas innehåll. Jag syftar bl. a. på faktorer som arbetsfördelningen mellan stat och kommun, partistrukturen och de tekniska medel med vilka valrörelserna bedrivs.

Arbetsfördelningen mellan stat och kommun är i det nutida samhället sådan att betydelsefulla lokala angelägenheter i regel är beroende av både statliga och kommunala beslut. Inte ens om man begränsar sig till den egna kommunens förhållanden kan man föra en meningsfull politisk debatt om t. ex. arbetsmarknadssituationen, bostadsförhållandena eller skolväsendet utan att komma in också på sådant som bestäms av regering och riksdag. För väljaren är ansvarsfördelningen mellan stat och kommun ofta av mindre intresse. Han kan visserligen någon gång vilja ge sin röst åt ett parti i de kommunala valen och åt ett annat parti i riksdagsvalen. Vanligen är det emellertid skiljelinjerna mellan partierna i stora drag eller i konkreta frågor som är av betydelse för hur han röstar oberoende av om de politiskt skiljande frågorna har sin förankring i riksdagen eller i de kommunala representationerna. Härvidlag är det naturligtvis av stor betydelse att det regelmässigt är samma partier som är företrädare i riksdagen och i kommunala fullmäktigförsamlingar och landsting.

Även om kommunalvalen frikopplades från riksdagsvalen måste man räkna med att de kommunala valrörelserna skulle komma att bedrivas på ungefär samma sätt som hittills under medverkan av rikspolitiker och med bl. a. TV och radio som media för valpropagandan. I vilken utsträckning sådana valrörelser handlar om rikspolitik resp. kommunalpolitik beror på det allmänpolitiska läget och på vilka frågor som har aktualitet vid valtillfället. I ett politiskt jämviktsläge eller i en tid då beslut måste fattas i stora och omstridda rikspolitiska frågor skulle en ordning med fristående kommunalval inte kunna hindra att en kommunal valrörelse blev en rikspolitisk uppgörelse mellan det eller de partier som befann sig i regeringsställning och oppositionen. Belysande är härvid bl. a. de båda senaste norska kommunalvalen. Enligt den norska grundlagen har kommunalvalen ingen inverkan på stortingets sammansättning, men både 1963 och 1967 dominerades de kommunala valrörelserna av rikspolitiken och valutgången uppfattades allmänt som ett besked om väljarnas inställning till den sittande regeringen.

Utgångsläget, när man skall ta ställning till hur riksdagen skall bildas och riksdagsvalen samordnas med kommunalvalen, är alltså att möjligheterna att påverka de kommunala valrörelsernas innehåll genom valordningen är mycket begränsade. Hur man än utformar lagstiftningen kommer de kommunala valrörelserna oundvikligen att handla om både rikspolitik och kommunalpolitik. Under sådana förhållanden bör man enligt min mening i stället anpassa lagstiftningen till den politiska verkligheten så att man får garantier för en rimlig överensstämmelse mellan valrörelsernas in-

nehåll, valens utgång och valutslagens praktiska effekt. En väsentlig fördel med förslaget om gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval är att det innebär en sådan anpassning. Med gemensam valdag undgår man helt risken för motsättningar mellan en aktuell folkopinion, som har kommit till uttryck i ett riksomfattande val, och regering och riksdagsmajoritet. Att detta är en styrka vitsordas också av flera remissinstanser. En annan fördel, som Svenska landstingsförbundet pekar på, är att de politiska partierna vid en koncentration av alla politiskt betydelsefulla val till samma tillfälle kommer att få bättre möjligheter till kraftsamling. Enligt landstingsförbundets bedömning kommer detta att stimulera medborgarna till ökat valdeltagande i både riksdagsvalen och kommunalvalen.

Uppfattningen att man inte genom att göra kommunalvalen fristående från riksdagsvalen skulle kunna undvika att rikspolitiska frågor i större eller mindre omfattning togs upp i de kommunala valrörelserna är numera gemensam åtminstone för de i grundlagberedningen representerade partierna. Ibland åtföljs emellertid konstatandet av sakförhållandet av ett beklagande. Jag har en annan inställning. För mig är det väsentligt att man får regler för bildandet av folkrepresentation och kommunala församlingar som ger underlag för valrörelser där riks- och kommunalpolitiker på ett naturligt sätt kan ställas till svars gemensamt för sina partiers åtgärder och framtidsprojekt, när åtgärderna eller projekten har anknytning till både statlig och kommunal verksamhet och ger uttryck för resp. partiers allmänpolitiska värderingar och målsättningar. Från den synpunkten är gemensam valdag men däremot inte fristående kommunalval en godtagbar lösning.

Från en del håll har under remissbehandlingen uttryckts farhågor för att en så fullständig samordning av riksdagsvalen och kommunalvalen som gemensam valdag innebär skall leda till att de kommunala frågorna i högre grad än hittills skall komma i bakgrunden. Denna oro är naturlig, och jag saknar inte förståelse för den. Jag har emellertid efter ingående överväganden kommit till slutsatsen att riskerna för en ogynnsam utveckling i detta hänseende överskattats av den gemensamma valdagens kritiker. Det finns enligt min bedömning ingen grund för att tro att det skall bli några stora förändringar beträffande valrörelsernas innehåll som följd av att det nuvarande sambandet mellan landstingsvalen och valen till första kammaren ersätts med en sammankoppling av annat slag mellan de allmänna kommunalvalen och riksdagsvalen. Som Svenska kommunförbundet har framhållit i sitt remissyttrande kan man utgå från att de politiska partierna känner sitt ansvar för den kommunala självstyrelsen och beaktar behovet av en avvägning mellan rikspolitik och kommunalpolitik i valrörelserna. I den mån det i kommunerna förekommer lokala frågor som är omstridda och som kan fånga väljarnas intresse, kommer dessa frågor att föras ut i valstriden även om kommunalvalen hålls samtidigt med riksdagsvalen. Det råder inte några delade meningar mellan partierna om det angelägna i att

begagna alla möjligheter att stimulera medborgarnas intresse för kommunalpolitiken och hålla den kommunala demokratin levande.

Förslaget om treåriga valperioder för riksdagen och kommunala fullmäktigförsamlingar och landsting ingår som ett led i grundlagberedningens kompromisslösning beträffande kammarsystemet.

Beträffande riksdagen har åtskilliga remissinstanser sagt sig föredra fyraåriga valperioder framför treåriga. De argument som anförs är att treåriga valperioder inte ger tillräckligt utrymme för långsiktig planering och inte tillåter en nytillträdande regering att visa vad den duger till innan den på nytt skall möta väljarna i val. I ett par remissyttranden sägs också att partierna med så korta valperioder som tre år frestas att söka vinna fördelar inför opinionen genom att framhäva bagatellartade politiska frågor som ersättning för en idépolitisk debatt. Den partipolitiska striden förvandlas därigenom, menar en av dessa remissinstanser, till ett valtaktiskt rävspel.

Jag vill inte bestrida att vissa skäl kan anföras till förmån för något längre valperioder än tre år, men den nyss refererade remisskritiken är enligt min mening inte rättvisande. För min del vill jag inte se det så att tvånget för en regering att ofta möta väljarna i val ovillkorligen skulle vara till nackdel för regeringspolitiken och fresta både regering och opposition till kortsiktig taktik. Täta val kan tvärtom innebära en nyttig press på regering och riksdag att visa resultat av det politiska arbetet. Dessutom är kritikernas synpunkt att en regering bör ha arbetsro och få tid på sig att visa vad den duger till inte den enda som kräver beaktande i detta sammanhang. För väljarna är det i vårt samhälle med dess snabba utveckling på alla områden ett intresse att de med jämförelsevis täta mellanrum får uttala sig om riktlinjerna för det politiska handlandet. Betydelsefull är också den inverkan som valperiodernas längd har på partiorganisationernas arbete mellan valen. Det råder knappast någon tvekan om att täta val stimulerar partiverksamheten och motverkar tendenser till att förvandla partiorganisationerna till valmaskiner som fungerar huvudsakligen vid valtillfällena.

Emellertid bör även den som inte är benägen att instämma i de synpunkter som jag här utvecklat kunna godta treåriga valperioder mot bakgrunden av den ordning som nu råder. F. n. är regeringen tvungen att vartannat år gå ut i ett val som har inverkan på dess underlag i riksdagen. Med grundlagberedningens förslag till kammarsystem får regeringen snarare mer än mindre av arbetsro än hittills. I varje fall gäller detta när det politiska läget är sådant att relativt små förskjutningar i väljarkåren kan påverka regeringsfrågan.

Beträffande stads- och kommunalfullmäktige och landsting är det visserligen en utbredd uppfattning bland remissinstanserna att treåriga valperioder är i kortaste laget men det har också från flera håll framhållits att för-

kortningen från fyra till tre år bör kunna accepteras bl. a. därför att det på annat sätt är väl sörjt för kontinuitet i det kommunalpolitiska arbetet. Två av de tre kommunförbunden har, som tidigare nämnts, uttryckligen godtagit treåriga valperioder.

Sammanfattningsvis vill jag om grundlagberedningens kompromissförslag om gemensam valdag och treåriga valperioder för riksdagen och kommunala församlingar säga att förslaget i det hela väl tålt remissinstansernas granskning. Det ligger i sakens natur att en kompromiss inte fullständigt motsvarar önskemålen hos någon av dem som deltagit i uppgörelsen. Det väsentliga i detta sammanhang är emellertid att grundlagberedningens förslag från sakliga synpunkter har sådan hållfasthet att det kan läggas till grund för lagstiftning i samband med en partiell författningsreform. Redan av mina allmänna uttalanden inledningsvis framgår att jag anser att detta krav är uppfyllt.

Riksdagen skall enligt grundlagberedningens förslag bestå av 350 ledamöter. Förslaget godtas av några remissinstanser men flertalet anser att antalet ledamöter i riksdagen inte bör överstiga 300.

Frågan om riksdagens storlek har flera aspekter. Bl. a. är det en fråga om hur många ledamöter som behövs för att riksdagen på ett tillräckligt allsidigt sätt skall spegla skilda uppfattningar och intressen inom folket. Redan 350 ledamöter innebär i jämförelse med ledamotsantalet i tvåkammarriksdagen en nedskärning med 34 ledamöter. Den nuvarande representationstätheten har i och för sig inte brukat anses för hög. Då någon enstaka gång förslag har väckts om minskning av antalet ledamöter i kamrarna har riksdagen ställt sig avvisande (se t. ex. KU 1927: 6). Vid övergång till enkammarriksdag blir en minskning av ledamotsantalet närmast ofrånkomlig, men problemet är hur långt man bör gå i detta hänseende. Länsstyrelsen i Norrbottens län fäster i sitt remissyttrande uppmärksamheten på en synpunkt som förtjänar att beaktas i detta sammanhang. En mindre talrik representation än den grundlagberedningen har föreslagit kan enligt denna länsstyrelse föra med sig olägenheten att ett förhållandevis stort politiskt parti blir helt orepresenterat i en eller flera valkretsar. Enligt denna uppfattning är det väsentligt att folkrepresentationen är så pass stor att opinionen i olika landsdelar kan återspeglas på ett rättvisande sätt.

En annan aspekt på frågan om riksdagens storlek är vilket ledamotsantal som är lämpligt av arbetstekniska skäl. De som förordar ett lägre ledamotsantal än grundlagberedningen föreslagit har genomgående lagt tonvikten vid riksdagens arbetsduglighet. De menar att ett av syftena med kammarreformen är att få en mer effektivt arbetande riksdag och att detta syfte motverkas om enkammarriksdagen görs nära nog lika stor som tvåkammarriksdagen. För min del är jag benägen att ge kritikerna rätt i att arbetet i en kammare med 350 ledamöter kan komma att bli jämförelsevis tungrott.

Som nyss har framgått anser jag emellertid att frågan om riksdagens storlek inte kan bedömas enbart eller ens huvudsakligen som en fråga om vad som är bäst från arbetstekniska synpunkter.

Grundlagberedningen har själv påpekat att det inte finns några fasta hållpunkter för avvägningen av ledamotsantalet i riksdagen. Bakom förslaget om en riksdag med 350 ledamöter står representanter i beredningen för tre av de fyra stora politiska partierna i riksdagen. Vid min bedömning av det lämpliga ledamotsantalet anser jag mig böra ta stor hänsyn till detta förhållande. Jag måste också ta hänsyn till att en minskning av ledamotsantalet till 300 i viss utsträckning skulle rubba vad beredningen enhälligt har föreslagit både i fråga om riksdagens arbetsformer och i fråga om ett nytt valsystem till riksdagen. De skäl som har anförts mot 350 ledamöter har inte sådan tyngd att jag är beredd att föreslå någon ändring i beredningens förslag.

Riksdagens arbetsformer

Grundlagberedningen har inte i samband med sitt förslag till partiell författningsreform gjort någon fullständig översyn av riksdagens arbetsformer. Beredningen har varit restriktiv med nyheter och i huvudsak begränsat sina ändringsförslag till vad som ansetts nödvändigt för att garantera att en enkammarriksdag med 350 ledamöter blir arbetsduglig och samtidigt kan bereda riksdagsledamöterna möjligheter till aktivt deltagande i riksdagsarbetet. Ändringsförslagen är genomgående enhälliga och det framgår av betänkandet att förslagen bygger på en vidsträckt erfarenhet av riksdagsarbetet hos beredningens ledamöter. För min del kan jag i detta sammanhang begränsa mig till kortfattade kommentarer på ett par punkter. En del av de ändringar beredningen föreslår rör sådant som har sin plats i en ny riksdagsstadga. Till sådana ändringar har jag överhuvudtaget inte anledning att ta ställning i detta sammanhang eftersom det ankommer på riksdagen ensam att besluta om innehållet i riksdagsstadgan.

Beträffande utskottsorganisationen har grundlagberedningen föreslagit förändringar i fråga om antalet ledamöter i de olika utskotten samt en utvidgning av organisationen med ett fjärde lagutskott. Jag har ingenting att erinra mot vad beredningen har anfört i denna del. Jag vill endast tillägga att det oberoende av kammarreformen finns goda skäl för att inrätta ett nytt lagutskott. De senaste åren har kännetecknats av en stark ökning av lagstiftningsaktiviteten, och man kan knappast räkna med någon varaktig återgång till de förhållanden som rått tidigare. För att bemästra den uppkomna situationen har departementens lagstiftningsenheter byggts ut, och i proposition nr 15 till årets riksdag har föreslagits att lagrådet skall få en ny avdelning. Förstärkningen av riksdagens organisation för lagstiftningsarbete med ett nytt lagutskott ligger väl i linje med dessa åtgärder.

Beredningens förslag att minska antalet ledamöter i utrikesnämnden till nio med hänsyn till uppdragets särskilda förtroendekaraktär är enligt min mening välmotiverat. Förslaget att i samband härmed upphäva personalunionen mellan utrikesnämnden och utrikesutskottet är inte helt invändningsfritt, men jag har ingenting emot att man prövar den föreslagna ordningen i avbidan på en fullständig översyn av riksdagens arbetsformer i samband med en total författningsrevision.

Av hänsyn till att arbetet i en enkammarriksdag med så pass många ledamöter som 350 kan bli jämförelsevis tungt har grundlagberedningen föreslagit bl. a. vissa modifikationer i nu gällande bestämmelser om riksdagens sessionstider. Vårsessionen skall, om synnerliga skäl föreligger, kunna utsträckas till den 15 juni, och höstsessionen skall kunna börja något tidigare i oktober än f. n. En annan nyhet, som också har sin grund i övergången till enkammarriksdag, är förslaget om vissa debattrestriktioner vid riksdagens plenarsammanträden. Dessa restriktioner innebär bl. a. att beslut skall kunna fattas om begränsning av tiden för varje anförande i viss fråga. Däremot skall det enligt förslaget inte vara möjligt att begränsa antalet inlägg i samma fråga.

Det är givet att den nya enkammarriksdagen kommer att ställa krav på noggrann planering av riksdagsarbetet, om arbetet skall löpa smidigt. Men även med en omsorgsfull planering och ledning av riksdagsarbetet kan man inte utesluta behov av sådana ändringar i arbetsformerna som grundlagberedningen här har föreslagit. Jag har på de punkter som det nu är fråga om samma uppfattning som beredningen. Jag kan visserligen förstå de remissinstanser som beklagar att debattrestriktioner skall behöva införas men i likhet med beredningen anser jag att man i den nya riksdagen inte kan lita enbart till frivilliga överenskommelser mellan partierna. Mot utformningen av debattrestriktionerna har jag inte någon erinran. Tidsbegränsning av anförande bör, som grundlagberedningen också har föreslagit, gälla lika för statsråd och andra talare. Vad beredningen har föreslagit om rätt för talmannen att bestämma talarordningen vid riksdagens debatter föranleder inte något uttalande från min sida.

Jag återkommer i specialmotiveringen till vissa andra frågor av begränsad räckvidd om ändringar i riksdagens arbetsformer.

Val till riksdagen

Vi har i Sverige haft proportionellt valsätt till riksdagen sedan 1909. Förespråkare för majoritetsval i enmansvalkretsar har dock inte saknats i vårt land, och obestridligt är att majoritetsval av denna typ har vissa fördelar. Bl. a. har majoritetsvalen den egenskapen att de motverkar splittring av folkrepresentationen på många partier och underlättar bildandet av regeringar med stabilt parlamentariskt underlag. Proportionella valsystem har å andra sidan den fördelen framför majoritetsval att folkrepresentationens

sammansättning som regel blir mer överensstämmande med opinionsfördelningen inom väljarkåren. Principen om proportionell fördelning av mandaten i riksdagen har hos oss sådan förankring inom opinionen att det inte kan komma i fråga att nu överväga övergång till majoritetsval. Det har också varit en fast utgångspunkt för grundlagberedningens arbete att valsättet till den nya riksdagen skall vara proportionellt.

Ett proportionellt valsystem kan utformas på olika sätt. I äldre tider lade man huvudvikten vid att de enskilda valkretsarna som sådana blev proportionellt representerade i riksdagen och att mandatfördelningen mellan partierna inom varje enskild valkrets så nära som möjligt återspeglade opinionsfördelningen inom valkretsen. Detta låg i linje med dåtida betraktelsesätt, enligt vilket riksdagsmännen i första hand uppfattades som talesmän för sin valkrets. I dag ser man riksdagsmannen framför allt som företrädare för ett parti. Riksdagen representerar hela folket, och det politiska intresset knyter sig, som grundlagberedningen har konstaterat i sitt betänkande, nu för tiden främst till styrkeförhållandena mellan de politiska partierna i landet som helhet. När det gäller valsystemet har huvudvikten därför numera kommit att ligga vid valsystemets riksproportionella effekt, dvs. vid hur mandatfördelningen i riksdagen svarar mot de rösttal som partierna har uppnått i landet i dess helhet.

Grundlagberedningen har i sitt förslag till nytt valsätt för enkammarriksdagen dragit ut konsekvenserna av denna förändring i synsättet. Det av beredningen föreslagna proportionella valsystemet innebär att 40 av de 350 mandaten i riksdagen skall vara utjämningsmandat och användas till att utjämna de avvikelser från en riksproportionellt rättvisande representation som uppkommer vid fördelningen i valkretsarna av de 310 fasta valkretsmandaten. Riksproportionaliteten är emellertid inte fullt genomförd. För att motverka uppkomsten av småpartier har det föreslagna systemet försetts med vissa spärrar. Parti som inte har fått minst 4 % av rösterna i hela landet skall i princip inte få delta i mandatfördelningen. Ett parti med färre röster skall dock kunna få mandat i valkrets där partiet har minst 12 % av rösterna.

Samtliga mandat i riksdagen skall enligt beredningens förslag besättas med kandidater som förekommer på valsedlarna i valkretsarna. Förslaget gör det alltså möjligt att behålla det nuvarande systemet med lokal nominering av alla kandidater. Som valkretsar skall användas de nuvarande andrakammarvalkretsarna.

Det av grundlagberedningen föreslagna valsystemet har fått ett gynnsamt mottagande av remissinstanserna. Det är också min mening att förslaget är väl underbyggt, och jag anser därför att det bör läggas till grund för lagstiftning.

Invändningar mot den grundläggande konstruktionen i förslaget förekommer endast i något enstaka remissyttrande. Länsstyrelsen i Söderman-

lands län skulle ha föredragit att man för valen till den nya riksdagen använt det nuvarande provisoriska valsystemet till andra kammaren med jämkad uddatalsmetod och slutna valkretsar. Enligt min mening är det emellertid just vid jämförelse med valsystem, där man tillämpar en jämkad uddatalsmetod eller någon annan av de gängse proportionella metoderna inom helt slutna valkretsar, som det bäst framgår att grundlagberedningens förslag har betydande förtjänster. I varje system, där samtliga mandat fördelas valkretsvis utan hänsyn till det samlade valresultatet i hela landet, blir, som grundlagberedningen har påvisat, partiernas representation i riksdagen beroende av faktorer som enligt ett riksmässigt synsätt bör vara ovidkommande. Så t. ex. kan två partier med samma totala röststyrka i landet få mycket olika utdelning i mandat beroende på rösternas fördelning på valkretsarna. Vidare kan ett partis representation i riksdagen variera beroende på hur andra partier uppträder i valen. I vissa lägen kan ett eller flera partier med framgång spekulera i mandatvinster genom valtekniska manipulationer av olika slag. Med det nuvarande provisoriska valsystemet till andra kammaren kan det t. ex. vara lönande för partier att i vissa valkretsar gå fram självständigt under de egna partibeteckningarna samtidigt som de i andra valkretsar samverkar under gemensam beteckning. Det kan också tänkas att ett parti gör mandatvinster på att i vissa valkretsar förena sig med ett parti och i andra valkretsar med ett annat parti. Även om missbruk hittills inte har förekommit i större omfattning vid andrakammarvalen är det principiellt en väsentlig svaghet hos ett valsystem att det ger utrymme för ett uppträdande i valen från partiernas sida som kan rubba den åsyftade proportionella mandatfördelningen i riksdagen.

Några motsvarande missbruksrisker finns inte med ett riksproportionellt system av den konstruktion som grundlagberedningen har föreslagit. I grundlagberedningens system är också rösternas geografiska spridning i princip utan betydelse för den representation ett parti får. Systemets partimässiga verkningar är därför praktiskt taget oberoende av valkretsindelningen. I likhet med flera remissinstanser, som har berört denna fråga, anser jag att detta är en stor fördel. Om grundlagberedningens förslag genomförs, bör valkretsindelningsfrågorna i framtiden väsentligen bli avpolitiserade. Den nuvarande valkretsindelningen för andrakammarvalen är inte tillfredsställande men med den begränsade betydelse som valkretsindelningen får enligt grundlagberedningens förslag bör det vara möjligt att, som beredningen har förordat, t. v. använda de nuvarande andrakammarvalkretsarna för valen till enkammarriksdagen.

Problemen vid utformningen av proportionella valsystem sammanhänger till väsentlig del med att man inte kan driva det rättvisetänkande som varje proportionell metod är uttryck för så långt att andra värden i det politiska livet kommer i fara. En rättvis fördelning av mandaten i folkrepresentationen får inte köpas till priset av ett valsystem, som uppmuntrar till parti-

splittring och därigenom riskerar att förlama handlingskraften hos de demokratiska institutionerna. Demokratins arbetsduglighet är inte mindre viktig än rättvisan i valsystemet. Problemet är här hur man skall kunna förse ett proportionellt valsystem med lämpligt utformade spärrar mot småpartier. Utan någon spärr skulle det med ett riksproportionellt valsystem räcka med 0,35 % av rösterna i landet för att erövra ett av mandaten i en riksdag med 350 ledamöter.

I ett proportionellt valsystem med slutna valkretsar kan spärreffekten åstadkommas genom själva valmetoden eller genom en lämplig avvägning av valkretsarnas storlek eller genom båda dessa faktorer tillsammans. Om man använder en proportionell metod — t. ex. den jämkade uddatalsmetoden med spärrdivisorn 1,4 — i slutna valkretsar, blir valkretsarnas storlek av utomordentlig betydelse för spärreffekten. Spärreffekten varierar kraftigt med antalet mandat i valkretsarna. I en valkrets med 8 mandat krävs det ungefär 8 % av rösterna för att ett parti skall kunna ta ett av mandaten medan det i en valkrets med 30 mandat räcker med ungefär 3,5 % av rösterna. Om valkretsarna inte görs någorlunda jämnstora, kommer verkningarna därför att bli godtyckliga och slumpartade. I vissa valkretsar blir det mycket lätt att erövra mandat, i andra jämförelsevis svårt. Resultatet blir att små partier lätt blir underrepresenterade men något effektivt sätt att hindra mycket små partier från att vinna representation i riksdagen erbjuder inte systemet. En olägenhet är också att spärreffekten blir beroende av hur ett parti har sina väljare spridda på olika valkretsar.

I grundlagberedningens förslag är den väsentliga spärren, 4 %-regeln, konstruerad som en riksspärr, dvs. den är satt i relation till antalet röster i hela landet. Jag kan i och för sig ge regeringsrättens ledamöter rätt när de i sitt remissyttrande påpekar att 4 %-regeln i vissa fall kan ge jämförelsevis kraftiga tröskeeffekter — tröskeeffekter är dock ofrånkomliga om man överhuvudtaget vill ha några spärrar — men jag kan inte hålla med dem om att spärren verkar för slumpartat. I jämförelse med spärrarna mot småpartier i ett valsystem med slutna valkretsar har 4 %-regeln fasthet och konsekvens. Det måste enligt min mening dessutom vara den i princip riktiga ordningen i ett riksproportionellt valsystem att även spärrarna mot småpartier är riksproportionella. Endast därigenom kan man nå det åsyftade resultatet, att alla partier som vinner tillträde till riksdagen blir inbördes rättvist representerade.

Frågan om riksspärren bör sättas vid 4 % eller vid något annat tal kan givetvis vara föremål för delade meningar. Flertalet remissinstanser har inte haft något att erinra mot grundlagberedningens förslag men några menar att spärren är för hård. För min del kan jag ansluta mig till den ståndpunkt som grundlagberedningens ledamöter har enats om. Jag kan också godta det undantag från riksspärren som ligger i den föreslagna regeln att ett parti med mindre än 4 % av rösterna i hela landet skall kunna få mandat

i valkrets där partiet lokalt är så starkt att det samlat minst 12 % av rösterna i kretsen.

Mot den närmare utformningen av det nya valsättet har inte riktats någon kritik från remissinstansernas sida annat än i fråga om någon enstaka detalj. Inte heller jag har annat än detaljinvändningar. Till dessa återkommer jag i specialmotiveringen. I detta sammanhang vill jag endast tillägga att jag anser det synnerligen tillfredsställande att det visat sig möjligt att inom ramen för ett i princip riksproportionellt system beakta regionala intressen i den utsträckning som har skett. Av det utredningsmaterial som grundlagberedningen har redovisat i sitt betänkande framgår att man kan räkna med att valkretsarna även i framtiden kommer att få en stabil representation och att det i allmänhet också kommer att bli god överensstämmelse inom varje valkrets mellan partiernas rösttal och mandatsiffror. Värdefullt är också att förslaget är sådant att samtliga mandat i riksdagen — alltså även utjämningsmandaten — kan förutsättas bli besatta med kandidater som nominerats i valkretsarna.

De nya reglerna om fördelning av mandaten i riksdagen mellan partier bör, som grundlagberedningen har föreslagit, skrivas in i RO så att de får karaktär av grundlag.

Det nya valsättet måste få vissa återverkningar på andra delar av valsystemet. De lagtekniskt mest omfattande ändringarna berör sammanräkningsförfarandet. Det är visserligen möjligt att låta valförrättare och länsstyrelser ha samma befattning med själva valmaterialet som f. n. vid andrakammarvalen. Länsstyrelserna kan också liksom hittills få fastställa ordningen mellan kandidaterna inom varje parti. Fördelningen av mandaten måste emellertid bli en uppgift för ett centralt organ som får bygga sitt beslut på länsstyrelsernas sammanräkningsprotokoll. Jag kan i allt väsentligt ansluta mig till vad grundlagberedningen har föreslagit i fråga om hur sammanräkningen och mandatfördelningen skall gå till vid riksdagsvalen.

Besvärfrågorna kommer delvis i ett nytt läge med ett riksproportionellt valsystem. Besvär över riksdagsval måste komma att avse det centrala organets beslut om mandatfördelningen. I vad mån besvärreglerna i övrigt behöver ändras i förhållande till vad som nu gäller i fråga om andrakammarval är en vanskelig bedömningsfråga. Grundlagberedningen har inte föreslagit någon annan nyhet än att i RO skall införas en regel som innebär att ett förordnande av regeringsrätten i ett besvärsmål om omval inte skall medföra att utfärdade fullmakter utslöcknar. Fullmakterna skall fortsätta att gälla tills ny mandatfördelning har blivit fastställd.

Regeringsrättens ledamöter har uppehållit sig utförligt vid besvärfrågorna i sitt remissyttrande. De påpekar att besvärreglerna blir svårtillämpade och att besvären kan leda till högst överraskande resultat i fråga om mandatfördelningen eftersom det nya valsystemet är konstruerat så att ett fel

som begåtts i en valkrets kan få betydelse för valutgången även i andra valkretsar. Olägenheterna med det föreslagna valsystemet kan emellertid enligt vad regeringsrättens ledamöter har funnit inte undanröjas på annat sätt än genom föreskrifter om att fel i samband med valförrättning i viss utsträckning skall tolereras och inte föranleda rättelse ens om felet har inverkat på valets utgång. Sådana föreskrifter bör enligt regeringsrättsledamöternas bestämda uppfattning inte övervägas.

Jag delar denna uppfattning. Jag är medveten om att det inte kan uteslutas att det nya valsystemet genom sin konstruktion kommer att stimulera till ökad besvärshäufighet, och jag är också på det klara med att besvärsmålen i viss mån kommer att bli svårare att handlägga för regeringsrätten. Regeringsrättens ledamöter bedömer emellertid själva inte svårigheterna som oöverstigliga. Med den av grundlagberedningen föreslagna nya regeln i RO om utfärdade fullmaktens provisoriska giltighet finns också fulla garantier för att dröjsmål med avgörandet av besvärsmål och förrättande av omval inte i något fall skall hindra riksdagen i dess arbete. De olägenheter med besvärsreglerna som regeringsrättens ledamöter har velat fästa uppmärksamheten på kan enligt min bedömning under inga förhållanden få inverka på den långt mer betydelsefulla frågan om man skall bygga det nya valsättet på en rikspportionell princip eller om man som hittills skall nöja sig med proportionalitet inom varje enskild valkrets.

I det nuvarande tvåkamarsystemet gäller *b o s t a d s b a n d* som valbarhetsvillkor för andra kammarerna men inte för första kammarerna ledamöter. Övergången till enkammarriksdag gör det svårt att behålla en ordning med bostadsband för endast en del av riksdagens ledamöter. Valet står i praktiken mellan att låta bostadsband gälla för alla riksdagens ledamöter eller att helt avstå från valbarhetsvillkor av detta slag. Jag delar grundlagberedningens uppfattning att man inte bör ha regler som utesluter varje möjlighet att till riksdagen rekrytera s. k. rikskandidater, och jag tillstyrker därför beredningens förslag att det inte skall gälla några formella villkor i fråga om bosättning eller rösträtt i valkretsen för valbarhet till enkammarriksdagen. I likhet med beredningen räknar jag med att man i praktiken skall få en tillfredsställande lokal och regional representation i riksdagen även utan bostadsband.

Det nya kamarsystemet skapar vissa problem som gäller *d e v a l t e k n i s k a f ö r u t s ä t t n i n g a r n a* för gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval. Det är därvid bl. a. fråga om vilka åtgärder som behöver vidtas för att förebygga att väljarna blandar samman valen och gör misstag som leder till att deras valsedlar måste kasseras. Valtek-niska utredningen har föreslagit att man skall underlätta valförrättningen för väljarna bl. a. genom att göra valsedlarna olikfärgade — gula för riksdagsval, blå för landstingsval och vita för kommunal- och stadsfullmäktig-val. I likhet med de remissinstanser som har yttrat sig i frågan är jag be-

redd att godta vad utredningen har föreslagit i fråga om valsedlarnas utseende. För att ytterligare förebygga misstag som kan leda till kassationer vill jag emellertid föreslå att ValL och KVL kompletteras med bestämmelser om att papper till valsedlar för de tre typer av val som det här är fråga om i princip skall tillhandahållas kostnadsfritt av statsverket. Frågan om vilka återverkningar de nya bestämmelserna om valsedlars utseende bör få på kassationsbestämmelserna i de båda vallagarna avser jag att behandla i specialmotiveringen.

Den gemensamma valdagen kommer att i viss mån komplicera valförrättningen även för valmyndigheterna. Valtekniska utredningens undersökningar visar att svårigheterna inte är större än att de kan bemästras. Jag är emellertid medveten om att vissa valmyndigheter redan nu brottas med personal- och lokalproblem och känner sig bekymrade för framtiden. Alla ansträngningar bör göras för att underlätta valmyndigheternas arbete. Som jag redan har nämnt inledningsvis bör inom den närmaste framtiden göras en utredning om hur man skall kunna förenkla och effektivisera valförfarandet. Oberoende härav bör emellertid redan nu bestämmelserna i vallagstiftningen om skyldighet att fullgöra uppdrag som ledamot eller suppleant i valnämnd utsträckas till att omfatta även uppdrag som valnämndens deputerade. I Sverige bör det, liksom i våra nordiska grannländer och flera andra demokratiska länder, i princip vara en medborgerlig skyldighet för var och en som inte har giltigt hinder att som valförrättare medverka till att valen till de demokratiska institutionerna förlöper smidigt och säkert. Även om skyldigheten sällan eller aldrig skulle uttvingas kan lagbestämmelser i ämnet vara till hjälp för valmyndigheterna i deras rekryteringssträvanden.

Parlamentarismen och grundlagarna

Parlamentarismens principer är sedan länge erkända och tillämpade i vårt land, men de har ännu inte fått fotfäste i RF. RF bygger alltjämt på en äldre statsrättslig åskådning som vill åstadkomma maktbalans mellan Konung och riksdag. Statsrådets ledamöter har enligt RF:s ordalydelse ingen annan ställning än som rådgivare vilka Konungen fritt utnämner och entledigar. Regeringsärendena avgörs formellt av Konungen ensam efter föredragning i statsrådet.

De ändringar i RF som grundlagberedningen nu har föreslagit är begränsade till några få frågor. I huvudsak rör det sig om att införa misstroende-förklaring som en form för att utkräva ansvar av regeringen och om att revidera bestämmelserna om entledigande av statsråd och om nyval till riksdagen med utgångspunkt från parlamentarismens grundsatser och konstitutionell praxis. Bestämmelserna i RF om regeringsbildningen och om regeringsärendenas handläggning har i förslaget lämnats orubbade i sitt gamla skick.

I sak har grundlagberedningens förslag till ändringar i RF godtagits av en enhällig remissopinion. De invändningar som förekommer gäller endast detaljer. Meningarna är emellertid delade om avgränsningen av reformen och ett par remissinstanser ser helst att man väntar till den totala författningsrevisionen med att införliva parlamentarismen med grundlagarna. Högsta domstolens ledamöter förordar att man i denna reformetapp nöjer sig med att införa regler om misstroendeförklaring och om entledigande av statsråd som drabbats av riksdagens misstroende. Kritiken går ut på att RF, om de föreslagna ändringarna genomförs, kommer att uppvisa allvarliga lagtekniska och systematiska brister. Bestämmelserna om tillsättande av statsråd och om entledigande av statsråd kommer att vila på skilda statsrättsliga principer och överhuvudtaget ger de nya bestämmelserna, enligt högsta domstolens ledamöter, statsministern en central ställning och lägger i hans hand den reella beslutanderätten i viktiga frågor på ett sätt som rimmar illa med RF:s generella bestämmelser om regeringsärendenas handläggning.

De brister som sålunda har påtalats under remissbehandlingen har grundlagberedningen själv uppmärksammat. Beredningen har emellertid ansett att bristerna inte är av det slaget att de bör få hindra att man redan nu genomför grundlagsändringar som allmänt bedömts som angelägena. Jag delar denna uppfattning. Det måste emellertid erkännas att motsägelserna och spänningarna i RF:s text på en del punkter kommer att bli mycket bjärta och hårda. Jag har därför ansett det värt att undersöka om man inte i någon mån kan mildra motsättningarna mellan gammalt och nytt i RF utan att vare sig inskränka den partiella författningsreformen eller föregripa grundlagberedningens arbete på en total författningsrevision. Efter vad jag har funnit kan man åstadkomma vissa förbättringar av texten genom justeringar av väsentligen lagteknisk och redaktionell natur. Dessa justeringar berör 4, 9, 13, 15, 32, 38, 65 och 106 §§ RF. I huvudsak går justeringarna ut på att jämka eller ur RF utmönstra dels bestämmelser som handlar om konflikter mellan Konungen och statsrådet, vilka är otänkbara i ett parlamentariskt styrt land, dels vissa andra bestämmelser som med enfaset betonar statsrådets skyldighet att böja sig för Konungens vilja. Flera av bestämmelserna har överhuvudtaget ingen funktion att fylla och kan därför saklöst upphävas. Även om man inte i detta sammanhang bör överväga att ändra den formella ordningen för utnämning av statsråd eller för beslutsfattande i konselj, kan man genom justeringar av det slag jag åsyftar vinna att RF:s text blir mindre motsägelsefull och på ett mindre iögonfallande sätt avviker från konstitutionell praxis. Därmed blir texten också mindre vilseledande för läsaren. Jag skall i specialmotiveringen närmare redogöra för hur de ifrågavarande justeringarna i RF enligt min mening bör göras.

RF känner inte någon annan form för utkrävande av politiskt ansvar av

statsrådets ledamöter än den s. k. dechargegranskningen genom konstitutionsutskottet. Om konstitutionsutskottet vid granskningen av statsrådsprotokollen finner att någon ledamot av statsrådet inte iakttagit »rikets samskyldiga nytta» eller inte »med oväld, nit, skicklighet och drift» utövat sitt ämbete, skall utskottet tillkännage detta för riksdagen, som hos Konungen kan anmäla sin önskan att vederbörande skall entledigas från sitt statsrådsämbete. Någon sådan begäran har aldrig framställts.

Det har länge ansetts vara en brist i våra grundlagar att de saknar bestämmelser om regeringens parlamentariska ansvar vilka gör det möjligt att kontinuerligt kontrollera om regeringen åtnjuter riksdagens förtroende. I grundlagberedningens förslag har denna brist avhjälpes. Beredningen föreslår att bestämmelser skall införas i RF som ger riksdagen möjlighet att avge misstroendeförklaring mot regeringen eller mot enskilt statsråd. Om en majoritet av riksdagens ledamöter ansluter sig till ett yrkande om misstroendeförklaring skall regeringen eller statsrådsledamoten i fråga entledigas såvida inte nyval till riksdagen utlyses inom en vecka från förklaringen. Enligt förslaget skall yrkande om misstroendeförklaring inte få väckas av enskild riksdagsledamot. Minst 1/10 av riksdagens ledamöter måste stå bakom yrkandet för att detta skall tas upp till prövning. En annan begränsning är att yrkande om misstroendeförklaring inte får framställas under tiden från det ordinarie val till riksdagen ägt rum eller förordnande om nyval meddelats till dess den genom valet utsedda riksdagen sammanträder första gången.

De av beredningen föreslagna reglerna om misstroendeförklaring har så gott som genomgående vunnit remissinstansernas gillande. Även jag anser att förslaget är väl avvägt. Institutet misstroendeförklaring är enligt min mening klart att föredra framför det i vissa länder praktiserade institutet förtroendevotum som i regel innebär att en regering redan vid sitt tillträde måste ha ett positivt stöd hos parlamentet. I linje härmed ligger också att jag för min del anser att det bör krävas att en majoritet av riksdagens ledamöter röstar för ett yrkande om misstroendeförklaring för att detta skall anses ha vunnit bifall. Det skulle kunna försvåra regeringsbildningen och försvaga regeringsmakten på ett betänkligt sätt om det räckte med en majoritet av de röstande för att fälla en regering. Bl. a. skulle det bli svårt för en regering att skydda sig mot överrumpling.

I princip bör yrkande om misstroendeförklaring kunna väckas när som helst under riksdagens sessioner. Det bör emellertid inte heller vara utesluttet att sammankalla riksdagen särskilt för att pröva ett yrkande om misstroendeförklaring, om förtroendefrågan skulle få aktualitet vid en tidpunkt då riksdagen inte är samlad. För detta är också sörjt i grundlagberedningens förslag genom bestämmelser i riksdagsordningen att riksdagen när som helst kan sammankallas till extra session om minst 1/3 av ledamöterna begär det. Den av beredningen föreslagna begränsningen att yrkande om miss-

troendeförklaring inte får väckas under tiden mellan ett ordinarie val eller ett förordnande om nyval och den nya riksdagens första sammanträde finner jag helt naturlig.

Från principiella synpunkter kan det vara tveksamt om misstroendeförklaring bör få riktas inte bara mot regeringen som sådan utan också mot enskild ledamot av statsrådet. Enligt parlamentarisk praxis är regeringen att betrakta som ett kollektiv vars medlemmar är solidariskt ansvariga för alla regeringens åtgärder. Man kan också med fog fråga sig om den av grundlagberedningen föreslagna möjligheten att rikta yrkande om misstroendeförklaring mot enskild ledamot av statsrådet kommer att kunna få någon praktisk betydelse. Jag har förståelse för de tvivel som länsstyrelsen i Västmanlands län har yppat på denna punkt.

Det sagda har emellertid i första hand tillämpning på förhållandena i en enpartiregering som är sammansatt uteslutande eller så gott som uteslutande av politiker. Det kan tänkas regeringar med sådan sammansättning att det bör finnas visst utrymme för kritik mot enskild ledamot av statsrådet som inte drabbar regeringen i övrigt. Ytterligare är i detta sammanhang att märka att åtskilliga regler i RF, som i sak kommer att stå kvar oförändrade efter den partiella författningsreformen, bygger på föreställningen om varje statsrådsledamots personliga politiska och juridiska ansvar för sina åtgärder i tjänsten. Jag syftar bl. a. på bestämmelserna om statsrådsledamots rätt att anmäla avvikande mening till statsrådsprotokollet och bestämmelserna om dechargegranskningen.

Efter att ha övervägt de olika synpunkter som kan anläggas på frågan har jag stannat för att även i denna del godta vad grundlagberedningen har föreslagit. För misstroendeförklaring mot enskild ledamot av statsrådet bör gälla samma regler som för misstroendeförklaring som tar sikte på hela regeringen.

Bestämmelserna om konstitutionsutskottets granskning av statsrådsprotokollen bör i enlighet med vad grundlagberedningen har föreslagit t. v. få stå kvar i RF i sin nuvarande lydelse med i huvudsak endast sådana ändringar som föranleds av att misstroendeförklaring skall vara den enda formen för riksdagens initiativ när riksdagen vill fälla en regering eller få en enskild ledamot av statsrådet entledigad från sitt ämbete.

Regeringens karaktär av ett kollektiv, uppbyggt kring statsministerns person, framträder tydligt i de av grundlagberedningen föreslagna bestämmelserna om entledigande av statsråd. Entledigande av statsråd är ett konseljärende, och beslut i frågan fattas formellt av Konungen. Bestämmelserna i ämnet är emellertid i förslaget utformade på sådant sätt att statsministern får ett avgörande inflytande på regeringens sammansättning. Bortsett från fall av misstroendeförklaring skall statsministern själv kunna entledigas endast på egen begäran. Annan ledamot av statsrådet ent-

ledigas när statsministern begär det. Om statsministern avgår eller avlider, skall övriga ledamöter av statsrådet entledigas.

Endast på en punkt har grundlagberedningens förslag i denna del blivit föremål för viss kritik under remissbehandlingen. I några remissyttranden görs gällande att uppdraget att tillhöra en regering är av sådan natur att varje ledamot av regeringen bör kunna avgå när han själv vill, oavsett statsministerns inställning i frågan. För mig framstår detta som ett teoretiskt problem. Det torde vara självklart att ingen statsrådsledamot kan hållas kvar i regeringen, om han har en bestämd önskan att avgå. Lika klart är emellertid att han bör rådgöra med statsministern bl. a. om den lämpliga tidpunkten för sin avgång. Om det formellt är han själv eller statsministern som begär hans entledigande hos Konungen torde under sådana förhållanden sakna praktisk betydelse.

För min del kan jag utan ändringar i sak godta vad grundlagberedningen har föreslagit i fråga om entledigande av statsråd.

Bestämmelser om riksdagsupplösning och nyval har funnits i våra grundlagar sedan år 1867. Institutet har utnyttjats sparsamt, endast två gånger beträffande första kammaren och fyra gånger beträffande andra kammaren. Enligt grundlagberedningens förslag skall institutet finnas kvar även efter övergången från tvåkammarriksdag till enkammarriksdag med treåriga valperioder. Nyval skall liksom hittills avse endast återstoden av löpande valperiod. De väsentliga nyheterna i beredningens förslag är dels att statsministern exklusivt får rätt att bestämma när nyvalsinstitutet skall komma till användning, dels att den automatiska riksdagsupplösning som f. n. är förbunden med nyvalsförordnande ersätts med en rätt för statsministern att avgöra om pågående riksdagsarbete skall avbrytas eller inte. Formellt är frågor om nyval och avbrytande av riksdagssession enligt förslaget regeringsärenden som avgörs i vanlig ordning, men Konungen skall enligt en uttrycklig bestämmelse vara bunden vid vad statsministern föreslår.

Jag har ingen erinran mot vad grundlagberedningen har föreslagit. Nyvalsinstitutet är ett värdefullt komplement till reglerna om regeringens parlamentariska ansvar. Det säger sig självt att institutet bör begagnas med försiktighet. Riskerna för missbruk bör emellertid efter genomförandet av den partiella författningsreformen snarast bli än mindre än de har varit tidigare. Med valperioder på tre år och bibehållen regel om att nyval gäller endast för återstoden av löpande valperiod kommer det att fordras utomordentligt starka skäl för att en regering skall bestämma sig för att anordna ett extra val. Beredningens förslag får därför anses innehålla tillräckliga garantier mot täta nyval.

Sammankopplingen i nuvarande bestämmelser av riksdagsupplösning och nyval har visat sig vara förenad med betydande praktiska olägenheter. Det bör vara en fördel både för regeringen och riksdagen, om man i framtiden

får möjlighet att från fall till fall avgöra om riksdagsarbetet skall avbrytas i samband med att nyvalsförordnande meddelas. Situationen kan vara sådan att riksdagssessionen genast bör avbrytas, men det kan också tänkas att riksdagsarbetet lämpligen bör fortsätta någon tid eller att det kan slutföras utan hinder av nyvalsförordnandet.

Ikraftträdandet m. m.

De grundlagsändringar som föranleds av den partiella författningsreformen bör, som grundlagberedningen har föreslagit, träda i kraft den 1 januari 1971. Detta innebär att det första valet till den nya enkammarriksdagen kommer att hållas samtidigt med de allmänna kommunalvalen i september 1970.

Det nya kammarsystemet kommer att ställa krav på ett nytt riksdagshus eller ombyggnad av det nuvarande riksdagshuset. Denna fråga kommer inte att vara definitivt löst före år 1971. Däremot kommer provisoriska lokaler för enkammarriksdagen att kunna vara färdigställda i god tid före författningsreformens ikraftträdande. Lokalfrågan handläggs av riksdagens förvaltningskontor i samråd med byggnadsstyrelsen. Förvaltningskontorets styrelse har nyligen begärt riksdagens tillstånd till projektering för provisoriska lokaler för enkammarriksdagen i kvarteret Garnisonen vid Karlavägen/Banérgatan i Stockholm.

För att författningsreformen skall kunna träda i kraft den 1 januari 1971 måste grundlagsändringarna beslutas av 1968 och 1969 års riksdagar. Utöver ändringar i RF och RO fordras ändringar också i åtskilliga andra lagar. De olika delarna av lagstiftningskomplexet griper in i varandra på ett sådant sätt att det inte är möjligt att ta ställning till grundlagsändringarna utan att man samtidigt fattar beslut om ändringarna i den övriga lagstiftningen. Fullständiga förslag till ändringar i bl. a. ValL och KVL bör därför föreläggas redan 1968 års riksdag till antagande¹.

Specialmotivering

Den partiella författningsreformen kräver omfattande ändringar både i RF och RO och i ValL och KVL. Vissa ändringar måste göras även i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753), kommunallagen för Stockholm den 1 mars 1957 (nr 50), landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319) samt lagen den 31 maj 1957 (nr 281) om kommunalförbund.

Det kan synas som om införandet i RF av bestämmelser om misstroende-förklaring borde föranleda jämkning även i 6 § ansvarighetslagen den 10

¹ Förfaringsättet med beslut beträffande följdändringarna redan i samband med att grundlagsändringar antagits såsom vilande har tillämpats tidigare vid flera tillfällen och stämmer väl med önskemål som har uttalats av riksdagen (se SärU 1919:1 och rskr 268; prop. 1932:104 och KU 15; prop. 1934:216, KU 16 och rskr 256).

februari 1810 för statsrådets ledamöter, föredragande och Konungens rådgivare i kommandomål. Denna lag har emellertid sedan länge förlorat kontakten med den politiska och juridiska verkligheten. Följdändringar i ansvarighetslagen har tidigare underlåtits i åtskilliga fall då sådana skulle ha varit nödvändiga, om man velat tillämpa annars gängse lagstiftningsmetoder. I enlighet med denna praxis bör ansvarighetslagen även nu stå kvar i oförändrad lydelse trots att det blir en formell kollision mellan 6 § i lagen och vissa nya bestämmelser i RF.

Ändringarna i RO måste kompletteras med närmare föreskrifter om riksdagens arbete. Denna uppgift ankommer på riksdagen ensam. Grundlagberedningen har utarbetat ett förslag till ny riksdagsstadga som är avsett att ersätta såväl den nuvarande riksdagsstadgan som kamrarnas ordningsstadgor. Förslaget har inte remissbehandlats och det kräver inte något ställningstagande från Kungl. Maj:ts sida, men det torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

De ändringar i RF och RO som måste göras i samband med den partiella författningsreformen låter sig endast med svårighet infogas i grundlagarnas nuvarande disposition. Det är också en svår uppgift att ge de nya bestämmelserna en sådan språklig utformning att de uppfyller kraven på tydlighet och lättillgänglighet utan att stilbrytningarna i förhållande till äldre text blir alltför påtagliga. Att åstadkomma en från dessa synpunkter helt tillfredsställande produkt torde i själva verket vara omöjligt. Det är sålunda inte möjligt att disponera om författningsstoffet i den utsträckning som i och för sig är önskvärd utan att ramen för den partiella författningsreformen sprängs.

Sakliga skäl av stor tyngd talar för att omdispositionerna begränsas till ett minimum. I RF bör den nuvarande ordningsföljden mellan paragraferna behållas intakt. I RO är vissa ändringar i rubriker och uppställning nödvändiga, men även här bör omflyttningen av paragrafer begränsas till det minsta möjliga. Alla bestämmelser om första kammaren bör upphävas, och den nya texten får i stället byggas upp med utgångspunkt från vad som nu är föreskrivet beträffande andra kammaren. Rubriken »Kamrarnas bildande» bör ersättas med rubriken »Val till riksdagen m. m.» och underrubrikerna »Första kammaren», »Andra kammaren» och »Gemensamma bestämmelser» måste givetvis slopas. Inom ramen för avdelningen »Val till riksdagen m. m.» måste vissa paragrafomflyttningar göras bl. a. för att bereda plats för de nya bestämmelserna om mandatfördelning mellan partier. Rubriken »Riksdags början och upplösning» bör ändras till »Riksdags början och avbrytande av riksdagssession» och rubriken »Ärendenas behandling i kamrarna» bör ändras till »Ärendenas behandling i riksdagen».

Även ändringarna i vallagstiftningen erbjuder vissa lagtekniska och redaktionella svårigheter. ValL och KVL har redan tidigare förlorat sin överskådlighet och blivit bristfälliga i systematiskt och språkligt hänseende på

grund av att en mångfald ändringar gjorts i olika delar av texten vid skilda tidpunkter. Det är i och för sig möjligt att göra de ändringar i dessa lagar som behövs i samband med den partiella författningsreformen inom ramen för lagarnas nuvarande disposition med endast relativt begränsade förändringar i fråga om rubriker och ordningsföljd mellan paragraferna, men det kan inte undvikas att de formella bristerna blir ännu mer framträdande än de är nu. Inledningsvis har nämnts att möjligheterna att för enkla och effektivisera valförfarandet skall utredas inom den närmaste framtiden. I samband därmed bör även göras en fullständig lagteknisk översyn av VALL och KVL.

Grundlagberedningens och valtekniska utredningens remissbehandlade förslag till författningstexter utgör ett gott underlag vid utarbetandet av propositionens texter till grundlagsändringar och andra lagändringar. En viss ytterligare bearbetning av författningsstoffet är dock behövlig, och på några punkter bör förslagen kompletteras med nyskriven text. Kompletteringarna gäller bl. a. RF där lagtekniska och redaktionella ändringar, såsom redan har berörts i den allmänna motiveringen, bör göras i större omfattning än grundlagberedningen har föreslagit.

I de lagar som berörs av den partiella författningsreformen finns åtskilliga paragrafer där det inte behövs annat än smärre redaktionella ändringar eller ändringar som är en självklar följd av övergången från tvåkammarriksdag till enkammarriksdag eller av andra nyheter som har behandlats i den allmänna motiveringen. Vid dessa paragrafer kommer jag inte att uppehålla mig i specialmotiveringen.

Förslag till ändringar i regeringsformen

4, 9, 13, 15 och 32 §§.

Som framhållits i den allmänna motiveringen bör vissa bestämmelser i RF, som rör förhållandet mellan Konungen och statsrådet, jämkas redaktionellt för att bestämmelserna inte skall stå i onödigt skarp motsättning till andra bestämmelser som ändras i sak i samband med den partiella författningsreformen. Detta gäller bl. a. dessa fem paragrafer.

I 4 § bör göras den ändringen att orden »Konungen äger att allena styra riket» utbyts mot »Konungen styr riket», och vidare bör presentationen av statsrådet göras i ett särskilt stycke som lämpligen kan inledas med orden »För regeringsärendena har Konungen ett statsråd etc.». I 9 §, som handlar om statsrådsprotokollen och om statsrådsledamöternas ansvar för besluten i regeringsärendena, bör ur andra stycket utmönstras dels orden »Konungen dock förbehållet att allena besluta», dels vad som sägs om statsrådsledamöternas skyldighet att göra »kraftiga föreställningar» mot grundlagstridiga och andra lagstridiga beslut av Konungen.

Frågor om krig och fred skall enligt 13 § handläggas i »utomordentligt statsråd», en sammansättning av statsrådet som sedan år 1840 inte skiljer

sig från den vanliga sammansättningen. Bestämmelsen, som med kraft framhäver Konungens rätt att fatta de beslut han finner lämpliga oberoende av statsrådsledamöternas uppfattning, är obsolet och kan saklöst upphävas.

Även 15 § om kommandomål bör omredigeras så att paragrafen inte uttryckligen pekar på möjligheten att Konungen i strid mot parlamentarismens grundsatser genomdriver sin mening mot föredragande statsrådets. Kommandomålen handläggs sedan länge på det sättet att chefen för försvarsdepartementets kommandoexpedition föredrar målen för departementschefen som i realiteten avgör dem. Departementschefens beslut delges i efterhand Konungen genom s.k. protokollslistor, som innehåller mycket knapphändiga uppgifter om ärendena. Konungen tecknar sitt godkännande på protokollslistorna. Sådana protokoll som åsyftas i 15 § förs alltså inte. Anledning saknas att bryta med denna praxis. Praxis kan emellertid bibehållas utan att man behöver göra någon genomgripande omarbetning av paragrafen, om i paragrafen inte sägs annat om protokoll i kommandomål än att sådana förs vid behov. Jag föreslår att paragrafen redigeras i överensstämmelse härmed.

Frågor om sådana tjänstetillsättningar som skall prövas av Konungen är vanliga regeringsärenden, och det är endast historiska skäl utan aktualitet i dag som förklarar att det sagts ut i en särskild paragraf, 32 §, att statsrådets ledamöter har rätt att delta i handläggningen. Bestämmelsen är alltså överflödig, och den bör upphävas.

De här föreslagna ändringarna i RF rubbar inte den gällande ordningen enligt vilken det formellt är Konungen som utnämner statsråd och beslutar i regeringsärendena. Ändringarna rubbar givetvis inte heller i något hänseende den konstitutionella praxis i fråga om regeringsbildning och handläggning av regeringsärenden som har utbildats i anslutning till parlamentariska grundsatser. Frågor om ändringar i den i RF föreskrivna formella ordningen och i regler som utbildats genom konstitutionell praxis får prövas i samband med den totala författningsrevision som grundlagberedningen har i uppgift att förbereda under nästa utredningsetapp.

35 §.

Bestämmelsen i denna paragraf om att statsrådets ledamöter har förtroendesysslor, varifrån Konungen äger entlediga dem »när han prövar rikets tjänst det fordra», bör ersättas med nya regler om entledigande av statsråd i överensstämmelse med vad som har utvecklats i den allmänna motiveringen. De nya bestämmelserna i ämnet bör utformas så att de inte lämnar utrymme för någon diskretionär prövning från Konungens sida. I annat fall än då misstroendeförklaring avgetts måste initiativet till entledigande alltid utgå från statsministern och omvänt skall en begäran om entledigande av statsråd som härrör från honom aldrig kunna avslås. Detta gäller givetvis även i fråga om statsministerns egen avgång.

Det har tidigare förekommit vid flera tillfällen — t. ex. vid Hjalmar Brantings och C. G. Ekmans avgång (1925 resp. 1932) och vid Per Albin Hanssons död (1946) — att regeringens övriga ledamöter blivit kvar i sina befattningar sedan statsministern ensam avgått eller sedan han avlidit. Som har framgått av den allmänna motiveringen skall denna ordning inte kunna tillämpas i framtiden utan statsministerns avgång skall alltid föra med sig att övriga statsråd entledigas. Motivet för den nya regeln är att den nye statsministern skall ha helt fria händer i valet av medarbetare. Avsikten är därmed inte att introducera en ny parlamentarisk praxis, enligt vilken statsministerns avgång alltid blir inledningen till en regeringskris, där valet av ny statsminister står helt öppet och kräver överläggningar från Konungens sida med företrädare för olika meningsriktningar inom riksdagen. Om statsministern avgår av personliga skäl eller annars under sådana omständigheter att hans avgång inte är uttryck för att det eller de partier som har regeringsansvar vill dra sig tillbaka från regeringsställningen, bör regeringspartiet eller -partierna omgående kunna få uppdraget att utse den person som de vill att Konungen skall utnämna till ny statsminister. Sedan ny statsminister utsetts bestämmer han vilka personer som i övrigt skall ingå i regeringen, och Konungen utnämner statsråden enligt statsministerns förslag.

I enlighet med vad grundlagberedningen föreslagit bör en avgående regering stå kvar som expeditionsministär till dess ny statsminister utnämns. Någon formell begränsning av expeditionsministärs kompetens bör inte föreskrivas.

Beslut om utnämning och om entledigande av statsråd är regeringsärenden, som formellt avgörs av Konungen i statsrådet. I fråga om utnämning har detta inte särskilt anmärkts i RF och så behöver inte heller ske i fråga om entledigande.

38 §.

Huvudregeln beträffande beslut i statsrådet är enligt denna paragraf att beslutet skall underskrivas av Konungen och kontrasigneras av vederbörande föredragande. Beträffande vissa beslut räcker det med underskrift av föredraganden.

Paragrafen innehåller även ålderdomliga bestämmelser om statsrådsledamots rätt och skyldighet att vägra att kontrasignera grundlagstridiga beslut av Konungen. I händelse av kontrasignationsvägran skall föredragande statsrådet nedlägga sitt ämbete, »vilket han icke må återtaga förr, än riksdagen hans förhållande prövat och gillat». Indirekt synes bestämmelserna ge vid handen att föredraganden i alla andra fall än då ett beslut är grundlagstridigt skulle ha ovillkorlig skyldighet att kontrasignera, även om beslutet fattats mot hans och den övriga regeringens vilja. Bestämmelserna kontrasterar sålunda bjärt mot parlamentarismens principer, och de står inte heller i samklang med nya bestämmelser i andra paragrafer om

bl. a. entledigande av statsråd och nyvalsförordnande, enligt vilka statsministerns vilja skall vara utslagsgivande för innehållet i beslutet. Bestämmelserna om kontrasignationsvägran har aldrig tillämpats, och enligt min mening kan man i RF utan olägenhet undvara regler i detta ämne. Jag föreslår att bestämmelserna i fråga upphävs.

Samtidigt bör göras ytterligare en strykning i texten. Det är överflödigt och snarast vilseledande att poängtera det föredragande statsrådets ansvar för att utfärdade expeditioner överensstämmer med fattade beslut. Statsrådsledamöternas ansvar för det formella och materiella innehållet i beslut i regeringsärenden är tillräckligt utförligt reglerat i 9 och 107 §§.

39 §.

Enligt första stycket i denna paragraf kan förtroendesysslor besättas endast provisoriskt, när regent för riksstyrelsen. Begreppet förtroendesysslor, som numera syftar uteslutande på statsrådsämbetena, kommer att sakna täckning i grundlagarna, om 35 § ändras på det sätt som har föreslagits här. Enligt min mening finns inte skäl att behålla den nuvarande begränsningen i regents befogenhet i fråga om utnämning av statsråd. Bestämmelsen härom bör därför upphävas.

Grundlagberedningens lagförslag upptog ingen ändring i 39 § RF, men i sak hade beredningen inte annan uppfattning än jag. Beredningen framhåller i betänkandet (s. 191) att det i ett system, där regeringsbildningen förutsätts ske på grundval av det parlamentariska läget och där riksdagen genom rätten att avge misstroendeförklaring utövar kontroll över regeringsbildningen, saknas utrymme för att förordna statsrådsledamöter endast för tiden till dess Konungen återtar riksstyrelsen.

49 §.

Denna paragraf innehåller bl. a. de grundläggande bestämmelserna om riksdagens fördelning på två kamrar och om kamrarnas behörighet. Införandet av enkammarriksdag kräver ändringar både i denna och i åtskilliga andra paragrafer i RF.

Frågan om antalet ledamöter i riksdagen är liksom även frågan om valperiodernas längd av så central betydelse att bestämmelser härom inte bör saknas i RF. En bestämmelse om antalet ledamöter i riksdagen behövs bl. a. som bakgrund till nya regler om misstroendeförklaring, som jag kommer att föreslå införda i 107 §. På motsvarande sätt är det nödvändigt för att man skall förstå innebörden i reglerna om nyval i 108 § att RF innehåller föreskrifter om att den ordinarie valperioden för riksdagen är tre år och att nyval gäller endast för återstoden av löpande treårsperiod. Dessa synpunkter bör beaktas genom kompletteringar i denna paragraf.

Den rättighet att sammanträda i januari månad varje år, som 1 mom. garanterar riksdagen, bör kompletteras med en föreskrift om när riksdag

som utsetts genom nyval skall sammanträda. I sak finns inte skäl att på denna punkt gå ifrån den nuvarande ordningen (jfr 108 §), och det bör alltså föreskrivas att den nyvalda riksdagen skall sammanträda inom tre månader från förordnandet om nyval vid den tidpunkt som Konungen bestämmer.

Föreskriften i 1 mom. om att »de rättigheter och åligganden, som gällande lag tillägger rikets ständer» hädanefter skall tillkomma riksdagen har karaktären av en övergångsbestämmelse i samband med införandet av tvåkammarriksdagen. Den bör nu utmönstras ur RF.

52—54 §§.

I överensstämmelse med vad grundlagberedningen har föreslagit bör enkammarriksdagen ha tre vice talmän. Utskottsorganisationen bör, som redan har nämnts i den allmänna motiveringen, kompletteras med ett fjärde lagutskott. Personalunionen mellan utrikesutskottet och utrikesnämnden bör upphävas. Utrikesnämnd bör tillsättas av varje riksdag, alltså även av riksdag som sammanträder efter nyval, s. k. vaderiksdag. Dessa ställningstaganden föranleder jämkningar i dessa paragrafer.

65 §.

Av samma skäl som har anförts i motiveringen till 4, 9, 13, 15 och 32 §§ till stöd för liknande ändringar bör i denna paragraf, som handlar om användningen av medel som riksdagen anvisat, utmönstras en överflödig bestämmelse om skyldighet för statsrådets ledamöter att protestera mot beslut av Konungen som strider mot riksdagens direktiv.

81 §.

För överlåtelse på internationell organisation av befogenhet, som enligt RF tillkommer Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt eller ettdera av dessa statsorgan eller annat statligt organ, krävs enligt gällande bestämmelser antingen beslut i samma form som är föreskriven för grundlagsändring eller beslut av en riksdag med 5/6 majoritet bland de röstande och 3/4 majoritet bland ledamöterna i *vardera* av riksdagens båda kamrar. Kravet på kvalificerad majoritet uppmjukas något genom övergången till enkammarriksdag, om man inte höjer talen 5/6 resp. 3/4 till ännu högre andelstal. En sådan kompenserande höjning torde emellertid inte vara sakligt motiverad. I denna paragraf bör därför inte göras annat än en redaktionell jämkning.

103 §.

Med hänsyn till att den ordinarie valperioden för riksdagen skall vara tre år bör opinionsnämnden tillsättas vart tredje år i stället för som nu vart fjärde. Paragrafen bör ändras i överensstämmelse härmed.

106 §.

Vid 9 och 38 §§ har föreslagits att bestämmelserna om statsrådsledamots skyldighet att göra »föreställningar» mot överträdelser av grundlag eller allmän lag och att i vissa fall vägra kontrasignation skall utgå. I konsekvens härmed bör göras vissa redaktionella ändringar i denna paragraf.

107 §.

Denna paragraf handlar om konstitutionsutskottets granskning av statsrådsprotokollen och om statsrådets politiska ansvar. De nya bestämmelserna om misstroendeförklaring har sin naturliga plats här, om man inte vill göra en genomgripande omdisposition av RF. Detta bör undvikas. Paragrafen bör indelas i två moment, varav det första får handla om granskningen av statsrådsprotokollen och det andra om misstroendeförklaring.

1 m o m. I de nuvarande bestämmelserna om granskning av statsrådsprotokollen måste göras vissa ändringar för att de inte skall kollidera med institutet misstroendeförklaring. Misstroendeförklaring skall vara den enda formen för riksdagens initiativ när riksdagen vill fälla en regering eller få enskild ledamot av statsrådet avlägsnad från sin post. Utgångspunkten för ett yrkande om misstroendeförklaring kan vara rön som har gjorts vid granskningen av statsrådsprotokollen. Det bör emellertid inte längre kunna bli fråga om att bevilja ansvarsfrihet för vad som lämnats oanmärkt vid granskningen. Inte heller bör riksdagen i den ordning som nu är föreskriven kunna hos Konungen anmäla sin önskan att ledamot av statsrådet skall skiljas från sitt ämbete.

Granskningen med utgångspunkt från innehållet i statsrådsprotokollen av praxis i olika slag av regeringsärenden bör kunna bedrivas på samma sätt som nu, och konstitutionsutskottet bör kunna göra tillkännagivanden för riksdagen med anledning av vad som har framkommit vid granskningen. Det bör som nu stå öppet för enskild riksdagsledamot och annat utskott än konstitutionsutskottet att fästa konstitutionsutskottets uppmärksamhet på förhållanden som bör granskas. Formerna härför bör i enlighet med grundlagberedningens förslag förenklas på så sätt att vederbörande riksdagsledamot eller utskott kan göra skriftlig anmälan direkt hos konstitutionsutskottet.

2 m o m. Institutet misstroendeförklaring har behandlats i den allmänna motiveringen. Till formerna för väckande av yrkande om misstroendeförklaring och riksdagens handläggning av sådana yrkanden återkommer jag i motiveringen till 57 § RO. Här skall tas upp endast en detalj som uppmärksamats av en remissinstans. Uttrycken minst 1/10 resp. mer än hälften av riksdagens ledamöter betyder givetvis i normalfallet 35 resp. 176 ledamöter. För den händelse yrkandet väcks eller omröstning äger rum vid en tidpunkt då något mandat i riksdagen är vakant på grund av riksdagsledamots avgång eller dödsfall eller på grund av att mandatet inte

kunnat besättas vid valet måste andelarna beräknas på grundval av 350 mandat minskat med det eller de lediga mandaten. Konstruktionen av de nu ifrågavarande reglerna är ingalunda ny. Motsvarande konstruktion finns bl. a. i 81 § RF.

108 §.

Även nyvalsinstitutet har behandlats i den allmänna motiveringen. Utöver vad som har sagts där är att tillägga att den nuvarande spärren mot täta nyval, som består i att nyval inte får tillgripas ännu en gång förrän den nyvalda riksdagen varit samlad fyra månader, i princip bör finnas kvar. Tidsfristen bör emellertid, som grundlagberedningen har föreslagit, utsträckas från fyra till fem månader för att garantera att den nyvalda riksdagen hinner slutföra budgetregleringen. Som jag har nämnt i den allmänna motiveringen räknar jag med att nyvalsinstitutet skall komma att användas endast i sällsynta undantagsfall.

F. n. är riksdagsupplösning och nyvalsförordnande oskiljaktigt sammankopplade. Termen riksdagsupplösning passar inte när denna sammankoppling upphävs och ersätts med en rätt för regeringen att avbryta riksdagssession. I stället för riksdagsupplösning bör man tala om avbrytande av riksdagssession.

Avbrytande av riksdagssession skall inte inverka på giltigheten av riksdagsledamöternas fullmakter utan riksdagen skall kunna vara samlad när som helst även under tiden mellan ett nyvalsförordnande och den nyvalda riksdagens första sammanträde. Har pågående riksdagssession avbrutits skall den gamla riksdagen kunna samlas till ny vår- eller höstsession eller kallas till extra session enligt föreskrifterna i 2 § RO. Även sådan session bör kunna avbrytas men däremot inte inställas innan den har börjat.

Övergångsbestämmelser

RF bör tillämpas i sin nya lydelse fr. o. m. den 1 januari 1971. I övergångsbestämmelserna bör för ordningens skull inte saknas en föreskrift om uppskov med ikraftträdandet för det fall att 1970 års val måste inställas på grund av krig eller krigsfara. Denna föreskrift bör anknyta till 30 § RO.

Förslag till ändringar i riksdagsordningen

1 §.

Bestämmelsen om att riksdagen skall bestå av 350 ledamöter bör få sin plats i 1 mom. i denna paragraf.

2 §.

Som har nämnts i den allmänna motiveringen har grundlagberedningen föreslagit vissa ändringar beträffande riksdagens sessionstider. I enlighet

med beredningens förslag bör i andra stycket i denna paragraf föreskrivas att vårsessionen, om synnerliga skäl föreligger, skall kunna pågå längst t. o. m. den 15 juni. Beträffande höstsessionen bör gälla att den skall börja den dag i oktober som provas lämplig.

Beträffande extra session har beredningen föreslagit att sådan session skall kunna påkallas när som helst av $\frac{1}{3}$ av riksdagens ledamöter. Jag ansluter mig till tanken som sådan, men jag föreslår den modifikation att det antal riksdagsledamöter som måste stå bakom en framställning om extra session för att riksdagen skall bli inkallad bestäms till 115. Det är i detta sammanhang bättre att som nu röra sig med ett fast antal ledamöter än att lita till andelstal vars innebörd är beroende av vakanser.

3 §.

I denna paragraf föreskrivs nu bl. a. att riksdagsmännen utses till båda kamrarna genom val för viss tid. I den nya lydelsen bör här anges exakt vilken tid valperioden omfattar efter ordinarie val resp. nyval.

Beträffande förläggningen av ordinarie valperiod kan inte i samband med den partiella författningsreformen göras någon ändring i den ordning som nu gäller, dvs. att valperioden börjar först året efter valet. Valperiod efter nyval bör räknas fr. o. m. den dag den nyvalda riksdagen sammanträder första gången. Om man sammanställer denna regel med ändringarna i 108 § RF följer därav att mandatet i den gamla riksdagen utslocknar dagen innan.

5 §.

Denna paragraf innehåller i sin nuvarande lydelse samma regler om riksdagsupplösning och nyval som finns i RF. En så fullständig dubbelning är knappast påkallad. Det bör vara tillräckligt om här tas in samma föreskrifter om avbrytande av riksdagssession och om tid för nyvald riksdags första sammanträde som enligt förslaget skall finnas i 49 och 108 §§ RF. De materiella reglerna om nyvalsförordnande har sin naturliga plats i 108 § RF och behöver inte upprepas i RO.

13 §.

Inom ramen för 13—19 §§ måste en viss omdisposition göras för att bereda plats för de nya bestämmelserna om val till riksdagen.

Avsnittet kan lämpligen inledas med föreskrifter i 13 § om tid för val, varefter i 14 § kan slås fast att valen är direkta och hemliga. Rösträttsvillkoren kan få sin plats i samma paragraf. 15 § bör innehålla en upplysning om att landet är indelat i valkretsar för val till riksdagen. De bestämmelser om det nya proportionella valsättet som bör ha karaktär av grundlag kan inrymmas i 16—19 §§.

Beträffande ordinarie val till riksdagen bör i denna paragraf föreskrivas

endast att valen äger rum å tid i september som bestäms i ValL. Med en sådan formulering kan riksdagsvalet, om det finnes önskvärt, utsträckas över två dagar utan att man behöver avvakta ett tillfälle att ändra grundlagarna.

Nyval skall enligt gällande bestämmelser i 17 § 2 mom. förrättas ofördröjligen. Med hänsyn till den tid som går åt för röstning före valet och för valförberedelser av olika slag, som är föreskrivna i ValL — anmälan av kandidater, utsändande av röstkort m. m. — bör man hellre säga att nyval skall hållas så snart det kan ske.

14 §.

Rösträttsvillkoren bör överflyttas hit från 16 § utan ändring i sak. Frågan om sänkning av rösträttsåldern bör, som har nämnts inledningsvis, tas upp i särskild proposition till 1968 års vårriksdag.

15 §.

Det nya valsystemet är riksproportionellt men regionala synpunkter har beaktats i hög grad vid systemets utformning. Valkretsarna får alltjämt sådan betydelse att de bör omnämnas i RO även om valkretsindelningen liksom hittills måste bestämmas i ValL.

16 §.

Denna paragraf, som inleder bestämmelserna om det nya valsättet, bör uppdelas på tre moment. I 1 mom. bör slås fast att mandaten i riksdagen i första hand fördelas mellan partier och i anslutning härtil bör begreppet parti definieras. I 2 mom. bör redovisas den grundläggande konstruktionen med 310 fasta valkretsmandat och 40 utjämningsmandat. 3 mom. är platsen för spärreglerna mot småpartier.

1 m o m. Den enda definitionen av begreppet parti som förekommer i svensk lagstiftning är den som återfinns i 54 § ValL. Definitionen i detta lagrum, som handlar om registrering av vissa politiska sammanslutningar, är emellertid för snäv, och den kan inte användas i detta sammanhang. Med parti bör i RO avses varje politisk sammanslutning eller grupp av väljare, som uppträder i val under särskild beteckning (partibeteckning). Liksom nu bör vid röstsammanräkningen utan egentlig prövning som parti godtas varje sammanslutning eller väljargrupp, vars namn förekommer på valsedlarna. Detta gäller även om den angivna väljargruppen inte fått mer än en röst.

2 m o m. De fasta valkretsmandaten skall enligt grundlagberedningens förslag fördelas proportionellt på valkretsarna. Fördelningen skall enligt förslaget grundas på valkretsarnas andelar i det totala antalet röstberättigade i hela landet. Denna fördelning, som skall göras vart tredje år, är ett moment i valsystemet som är helt skilt från den mandatfördelning mellan partier som sker i anslutning till själva valet.

Länsstyrelsen i Uppsala län anser att man vid fastställandet av hur många fasta valkretsmandat varje valkrets skall ha bör utgå från folkmängden i stället för antalet röstberättigade. Enligt länsstyrelsens uppfattning föreligger annars risk för att de expanderande valkretsarna med sina ofta större barnkullar kommer att bli underrepresenterade. För min del kan jag inte ansluta mig till denna synpunkt. Det är visserligen även inom ett riksproportionellt valsystem möjligt att sprida en del av mandaten på valkretsar efter folkmängden, men i det av beredningen föreslagna systemet skulle detta ha bl. a. den nackdelen att fördelningen av de 310 fasta valkretsmandaten mellan partier genomsnittligt skulle komma att avvika mer från ett riksproportionellt rättvisande fördelningsresultat än den gör om antalet fasta valkretsmandat i varje valkrets är bestämt med hänsyn till valkretsens andel i det totala antalet röstberättigade i landet. Därmed skulle också behovet av utjämningsmandat öka. Jag anser alltså att man på denna punkt bör följa grundlagberedningens förslag.

I det nuvarande valsystemet till andra kammaren finns en s. k. fyllnadsregel som garanterar Gotlands läns valkrets tre mandat i stället för två som valkretsens borde ha efter befolkningstalet. *Länsstyrelsen i Gotlands län* har i sitt remissyttrande över grundlagberedningens förslag hemställt att fyllnadsregeln skall få en motsvarighet i det nya valsystemet. Beträffande detta önskemål är att märka att fyllnadsregeln har införts därför att en proportionell valmetod inte kan fungera tillfredsställande i valkretsar med mycket få mandat (se proportionsvalsakkunnigas bet. II den 18 april 1921 s. 85 och 102—103 samt prop. 1952: 175 s. 50) och inte därför att man velat ge mindre valkretsar en förhållandevis större representation i riksdagen än andra. I det nya valsystemet har huvudvikten medvetet lagts på den riksproportionella effekten. En fyllnadsregel skulle vara främmande för systemets principer och kunna få störande verkningar. Den skulle innebära att det samlade resultatet av fördelningen av de fasta valkretsmandaten kom att avvika mer från en riksproportionellt riktig fördelning än som är nödvändigt. Jag är därför inte beredd att jämka grundlagberedningens förslag i den riktning länsstyrelsen i Gotlands län önskar.

I övrigt vill jag beträffande fördelningen av fasta valkretsmandat på valkretsar endast tillägga att jag anser det tillräckligt om RO innehåller vissa grundläggande bestämmelser i ämnet. RO kan lämpligen på den här punkten kompletteras genom detaljföreskrifter i ValL.

Beträffande de 40 utjämningsmandaten bör i detta moment slås fast att de skall tillföras valkretsarna sedan de har fördelats mellan partier. Det är ett viktigt inslag i det nya valsystemet att alla mandaten besätts i valkretsarna. Däremot är det inte nödvändigt att belasta RO med detaljerade regler om utseende av riksdagsledamöter för de mandat partierna har erövrat i valkretsarna. Dessa regler kan liksom hittills få ha sin plats i ValL.

3 m o m. Beträffande spärreglerna mot småpartier vill jag utöver vad

som redan har sagts i den allmänna motiveringen endast tillägga att procent-talen givetvis skall beräknas på antalet giltiga röster.

17 §.

Denna paragraf bör innehålla de närmare reglerna om mandatfördelningen uppdelade på tre moment. 1 mom. bör innehålla regler om fördelningen inom valkretsarna av de fasta valkretsmandaten, 2 mom. reglerna om fördelningen mellan partier av utjämningsmandaten och 3 mom. reglerna om vilka valkretsar som skall tillföras partiernas utjämningsmandat.

1 m o m. Fördelningen av de fasta valkretsmandaten mellan partier som har forcerat 4 %-spärren eller den lokala 12 %-spärren bör i enlighet med vad grundlagberedningen har föreslagit ske med tillämpning av den jämkade uddatalsmetoden med 1,4 som första divisor. En redogörelse för uddatalsmetoden har lämnats tidigare (s. 152).

2 m o m. I fördelningen av utjämningsmandaten deltar endast partier som har fått minst 4 % av rösterna i hela landet. Fördelningen skall, som grundlagberedningen har föreslagit, gå till så att man först beräknar den riksproportionellt riktiga fördelningen av mandaten i riksdagen mellan de partier som är berättigade att delta i denna fördelningsomgång. Vid beräkningen fördelas mandaten som om hela landet utgjort en enda valkrets och med tillämpning av samma fördelningsmetod som används vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten. Antalet mandat som ingår i beräkningen är i princip 350. I förekommande fall skall denna siffra dock minskas med det antal fasta valkretsmandat som tillfallit parti eller partier som inte klarat 4 %-spärren. Varje parti, som deltar i fördelningen av utjämningsmandaten, erhåller sedan så många utjämningsmandat som motsvarar skillnaden mellan det antal mandat som partiet enligt den nu beskrivna beräkningen riksproportionellt bör ha och det totala antalet fasta valkretsmandat som partiet har fått.

Valet av proportionell metod vid fördelningen av utjämningsmandaten har ringa betydelse därför att alla metoder som kan komma i fråga — uddatalsmetoden, d'Hondt's metod och valkvotsmetoden — ger i stort sett lika resultat när de används för fördelning av ett så stort antal mandat som 350.

Antalet utjämningsmandat är avvägt i förhållande till antalet fasta valkretsmandat på sådant sätt att man bör kunna räkna med att utjämningsmandaten räcker till för att åstadkomma en riksproportionellt rättvisande fördelning mellan partier med minst 4 % av rösterna i hela landet. Det kan dock inte helt uteslutas att något parti kan få ett enstaka mandat för mycket redan vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten. Om detta skulle inträffa bör man i enlighet med vad grundlagberedningen föreslagit låta det överrepresenterade partiet få behålla sin överrepresentation och begränsa fördelningen av utjämningsmandaten till att omfatta övriga partier. Det-

ta kan belysas i anslutning till ett exempel på fördelning av utjämningsmandat mellan partier som jag tidigare har redogjort för (tablåerna 1—2 s. 159). Antag att partiet E, som i detta exempel skall ha sammanlagt 13 mandat, erövrat 14 i stället för 9 fasta valkretsmandat (och de övriga partierna alltså sammanlagt 5 färre fasta valkretsmandat än som har angetts i exemplet). I så fall måste man göra en ny beräkning av riksproportionaliteten för fördelning av utjämningsmandaten. Vid denna beräkning, som omfattar endast partierna A—D och gäller endast $(349 - 14 =) 335$ mandat, tas givetvis hänsyn bara till de röster som tillfallit dessa partier.

3 mom. Fördelningen av partiernas utjämningsmandat på valkretsar bör göras för varje parti för sig. Principen bör vara att parti skall få sina utjämningsmandat i de valkretsar där partiet vid jämförelse valkretsarna emellan ligger närmast till att ta ytterligare mandat efter fördelningen av de fasta valkretsmandaten. Därvid har man att utgå från de jämförelsetal i valkretsarna som partiet uppvisar efter avslutad fördelning av de fasta valkretsmandaten. Reglerna i ämnet, som bör utformas i överensstämmelse med grundlagberedningens förslag, åskådliggörs genom ett tidigare redovisat exempel på fördelning av partis utjämningsmandat på valkretsar (tablå 3 s. 159).

18 §.

Även om fallet inte är sannolikt, måste man vid konstruktionen av det nya valsystemet räkna med att det kan inträffa att ett parti inte har tillräckligt många namn på sina valsedlar i valkretsen för att besätta samtliga mandat — fasta valkretsmandat och utjämningsmandat — som tillfallit partiet i valkretsen. Motsvarande situation löses i det nuvarande valsystemet till andra kammaren i första hand så, att mandat, till vilket partiet inte har kandidater, tilldelas annat parti (se 81 § 5 mom. sista stycket ValL). Skulle inte heller övriga partier ha kandidater till mandaten, skall nytt val anställas för att besätta det eller de återstående mandaten (82 § ValL). Konsekvensen av nytt val blir, om valet bara gäller ett mandat, att det största partiet får mandatet oavsett vilket parti som ursprungligen har erövrat detta.

Dessa regler är helt oförenliga med det nya, riksproportionella valsystemet. I det nya systemet kan situationen emellertid regelmässigt bemästras på ett enkelt sätt utan att man behöver uppge riksproportionaliteten. Mandatet kan flyttas till annan valkrets, där det parti som har fått mandatet har ytterligare kandidater. En regel om sådan överflyttning bör, som grundlagberedningen har föreslagit, tas in i förevarande paragraf. Vid överflyttningen blir tillvägagångssättet detsamma som vid utskiftning av partis utjämningsmandat på valkretsar enligt 17 § 3 mom. med den skillnaden att mandatet inte kan tillföras valkrets där partiet inte har fler lediga kandidater. Om partiet använt spaltade valsedlar vid valet, kan man i enlighet med ValL:s bestämmelser om sådana valsedlar (59 § fjärde stycket) ta

hänsyn endast till namnen i vänsterspalten. Ersättarnamnen kan alltså inte komma i fråga i detta sammanhang. Är det fråga om ett parti, som har fått färre än 4 % av rösterna i landet, bör överflyttning kunna ske endast till valkrets där partiet på grund av 12 %-regeln är berättigat att delta i fördelningen av fasta valkretsmandat.

Om mandat inte kan besättas genom överflyttning, bör det förbli obesatt till nästa riksomfattande val. Detta är, som också grundlagberedningen har funnit, riktigare än att låta mandatet tillfalla annat parti. Att anställa nytt val för att besätta det lediga mandatet är inte förenligt med den riksproportionella principen i valsystemet.

Överflyttning av mandat kan komma i fråga inte bara beträffande utjämningsmandat utan även beträffande fast valkretsmandat.

19 §.

Vid tillämpning av reglerna i 17 och 18 §§ kan uppkomma lika tal. Det bör inte saknas en regel som anger hur man då skall förfara. Därför bör i denna paragraf föreskrivas att företrädet mellan partier eller valkretsar i sådana fall får avgöras genom lottning.

22 §.

Denna paragraf innehåller f.n. bestämmelser om besvär över andra-kammarval. I ValL (92 §) finns i fråga om besvär endast en hänvisning till RO. Bestämmelserna i denna paragraf är detaljerade, men de ger ändå inte en uttömmande reglering av besvärsinstitutet.

I enlighet med vad grundlagberedningen har föreslagit bör i framtiden i RO finnas endast ett par centrala regler i fråga om besvär över riksdagsval, medan institutet i övrigt får regleras i ValL. Det räcker om i denna paragraf anges att besvär anförs hos Konungen och att besvären prövas av regeringsrätten.

Om regeringsrätten efter besvär förordnar om omval i en valkrets, innebär detta enligt nuvarande ordning att samtliga fullmakter i valkretsen förfaller. I det nya valsystemet skulle effekten drabba inte bara fullmakterna i valkrets där ett fel har förekommit utan samtliga fullmakter i riksdagen. Om omvalet inte hann slutföras före den 10 januari skulle det medföra att vi en tid stod utan riksdag. Det är visserligen osannolikt att något sådant skall inträffa men eftersom det inte är helt uteslutet är det, såsom också antytts i den allmänna motiveringen, nödvändigt med en reservregel som uttryckligen föreskriver att utfärdade fullmakter t. v. får fortsätta att gälla trots förordnande om omval i en eller flera valkretsar. Reservregeln har sin naturliga plats i andra stycket i denna paragraf.

Efter ett omval blir det en uppgift för den centrala myndighet, som har hand om mandatfördelningen, att konstatera vilka fullmakter som måste

återkallas och ersättas med nya. Till reglerna om utfärdande av fullmakter återkommer jag vid behandlingen av ändringarna i ValL.

24 §.

Denna paragraf upptar i första stycket som huvudregel att endast röstberättigad, som inställer sig personligen vid valförrättning, får utöva röst rätt. Enligt andra och tredje styckena får för vissa närmare angivna fall bestämmelser meddelas i ValL om undantag från huvudregeln. *Regeringsrättens ledamöter* har i sitt remissyttrande fäst uppmärksamheten på brister i överensstämmelsen mellan denna paragraf och ValL:s regler om poströstning och förtidsröstning. Dessa brister bör enligt deras mening avhjälpas i detta sammanhang.

Enligt regeringsrättsledamöterna bör det räcka med en hänvisning i RO till ValL beträffande undantagen från kravet på personlig inställelse. Jag delar denna uppfattning. En av fördelarna med en sådan lösning är att reformer i fråga om poströstningen — sådana reformer kommer med all sannolikhet att bli aktuella inom kort — kan beslutas snabbt utan att man behöver avvakta ett tillfälle att genomföra grundlagsändring.

I sin nya lydelse bör paragrafen innehålla dels huvudregeln att röstning skall ske i samband med personlig inställelse vid valförrättning, dels en regel att undantag från kravet på personlig inställelse får bestämmas i ValL för särskilda fall.

25 §.

Den nuvarande föreskriften i denna paragraf att nytt val skall anställas vid masskassation bör bibehållas i det nya valsystemet. Med nuvarande slutna valkretsval är det utan vidare klart att bestämmelsen är tillämplig endast i fråga om valet i den valkrets där kassationerna förekommit. Med hänsyn till att riksdagsvalet i det nya valsystemet i mandatfördelningshänseende är ett enda, för hela landet gemensamt val bör bestämmelsen nu redigeras om så att det tydligt framgår att valet skall göras om endast i valkrets där masskassation inträffat. Dessutom bör göras ytterligare en redaktionell ändring. För att undvika sammanblandning med nyval enligt 108 § RF bör man i denna paragraf säga att valet görs om i stället för att nytt val anställs.

26 och 27 §§.

26 § innehåller nu behörighetsvillkoren för riksdagsledamot medan 27 § upptar regler för det fall att samma person har blivit utsedd till ledamot av riksdagens båda kamrar eller för mer än en valkrets. Av lagtekniska skäl bör dubbelvalsituationer i det nya systemet regleras i ValL. Det utrymme som blir ledigt i RO kan lämpligen utnyttjas för bestämmelser om valbarhetsvillkor för riksdagsledamot. Ordningsföljden mellan paragraferna

bör då vara den att valbarhetsvillkoren upptas i 26 § och behörighetsvillkoren i 27 §.

I sak bör i fråga om valbarhetsvillkoren i detta sammanhang inte göras någon annan ändring i förhållande till vad som nu gäller enligt 19 § beträffande andra kammaren än att det s. k. bostadsbandet slopas. Denna ändring har berörts i den allmänna motiveringen. I samband med ett ställningstagande till sänkt rösträttsålder bör naturligtvis även valbarhetsåldern omprövas.

33 §.

Paragrafen innehåller bl. a. regler om talmansval. Dessa regler bör byggas ut på sätt grundlagberedningen har föreslagit, så att alla föreskrifter om val av talman och vice talmän i fortsättningen finns i RO. I sak bör inte göras någon ändring i omröstningsreglerna. Beträffande förfarandet vid omröstningen bör emellertid i enlighet med beredningens förslag göras den ändringen att val med slutna sedlar skall äga rum endast om riksdagsledamot begär det. Det normala bör vara att valet sker genom acklamationsförfarande.

35 §.

I denna paragraf bör göras vissa ändringar som ansluter till de nya reglerna om nyvalsförordnande och avbrytande av riksdagssession i 108 § RF. Om nyvalsförordnande meddelas medan riksdagssession pågår, bör förordnandet liksom enligt nuvarande regler tillkännages genom öppet brev som uppläses i riksdagen. Meddelas förordnandet vid en tidpunkt då riksdagen inte är samlad, bör tillkännagivandet ske genom kungörelse i Svensk författningssamling.

Beslut att riksdagssession skall avbrytas med anledning av nyvalsförordnande bör alltid tillkännages genom uppläsning i riksdagen av öppet brev.

36 §.

Bestämmelserna om utskotten och antalet ledamöter och suppleanter i utskotten bör utformas i överensstämmelse med vad grundlagberedningen har föreslagit (se s. 143). Möjlighet att förstärka utskott med ledamöter utöver det föreskrivna normala antalet bör i fortsättningen finnas också för utrikesutskottet. Likaså bör den nuvarande begränsningen av antalet suppleanter i utrikesutskottet upphävas. De särskilda föreskrifter för utrikesutskottet som finns idag sammanhänger med den personalunion med utrikesnämnden som här har föreslagits upphävd.

I en enkammarriksdag finns inget utrymme för »enskilda» utskott och bestämmelserna i 2 mom. om sådana utskott bör därför upphävas.

38 och 39 §§.

Vad som har föreslagits vid 107 § 1 mom. RF beträffande rätt för annat utskott än konstitutionsutskottet och för riksdagsledamot att vända sig di-

rekt till konstitutionsutskottet med frågor rörande statsrådsledamots ämbetsförvaltning kräver vissa följdändringar i dessa paragrafer som handlar om konstitutionsutskottets och statsutskottets uppgifter. Följdändringarna behöver inte motiveras närmare.

42 §.

I 3 mom. i denna paragraf bör i enlighet med vad grundlagberedningen har föreslagit göras en hänvisning till riksdagsstadgan beträffande fördelningen av ärendena mellan lagutskotten. Grunderna för denna fördelning är av den vikt att de bör fastställas av riksdagen.

49 §.

Minskningen av antalet ledamöter i utrikesnämnden från sexton till nio har berörts i den allmänna motiveringen. Som en följd av denna ändring bör det, såsom grundlagberedningen har föreslagit, räcka att fyra i stället för sex av nämndens ledamöter begär överläggning i uppgiven fråga för att nämnden skall sammankallas.

F. n. finns en särskild föreskrift att nyvalsförordnande inte medför att uppdrag som ledamot av utrikesnämnden upphör. Med den nya konstruktionen i 108 § RF av instituten nyvalsförordnande och avbrytande av riksdagssession består fullmakterna för riksdagsledamöterna i händelse av nyval till den nyvalda riksdagens första sammanträde och därav följer naturligtvis att nyvalsförordnandet inte heller inverkar på uppdragen i utrikesnämnden. Föreskriften i fråga bör därför upphävas.

50 §.

Talmanskonferensen bör som grundlagberedningen har förordat behållas efter övergången till enkammarriksdag. Konferensen bör bestå av talmanen, de tre vice talmännen och ordförandena i de elva ständiga utskotten. Liksom f. n. bör därtill komma ett antal ledamöter som väljs av riksdagen. I enlighet med beredningens förslag bör antalet valda ledamöter vara minst fyra. Genom att antalet inte maximeras får riksdagen möjlighet att bereda partigrupper i riksdagen representation i konferensen med hänsyn till förhållandena vid varje års riksdag. Paragrafens andra stycke bör ändras i enlighet härmed.

52 §.

I denna paragraf bör föras in de nyheter som grundlagberedningen har föreslagit i fråga om talarordningen under riksdagsdebatterna och i fråga om debattrestriktioner (s. 146).

I fråga om talarordningen skall huvudregeln alltså vara att varje ledamot yttrar sig i den ordning som han har anmält sig och blir uppropad. Denna regel skall emellertid gälla endast för dem som begär ordet

under överläggningen. Ordningen mellan förhandsanmälda talare skall bestämmas av talmannen.

De debattrestriktioner som grundlagberedningen har föreslagit och som bör genomföras nu är av två slag. Dels skall det generellt — lämpligen i riksdagsstadgan — kunna föreskrivas tidsbegränsning av anförande vid besvarande av enkla frågor. Dels skall det vara möjligt för riksdagen att i viss bestämd fråga föreskriva begränsning av tiden för varje anförande. Förslag härom skall framställas av talmannen under överläggningen i frågan eller omedelbart före överläggningens början. Beslut om tidsbegränsning skall fattas utan föregående debatt och genast träda i tillämpning.

53 §.

F. n. har statsrådets ledamöter enligt särskild föreskrift i andra stycket i denna paragraf rätt att delta i båda kamrarnas överläggningar. I en enkammarriksdag behövs inte annan föreskrift än att ledamot av statsrådet, som ej tillhör riksdagen, äger rätt att delta i riksdagens överläggningar. Andra stycket bör jämkas i överensstämmelse härmed.

55 §.

Enligt 1 mom. tredje stycket i denna paragraf medför uppskov med behandlingen av proposition eller framställning från riksdagens verk till höstriksdagen att motionstiden löper ut först dagen efter höstsessionens början. I denna bestämmelse har grundlagberedningen föreslagit den ändringen att motionsrätt vid höstsessionen skall föreligga endast om propositionen eller framställningen anmälts i riksdagen efter den 10 maj. Motivet för ändringen är att beredningen har velat öka utskottens möjligheter att avverka arbete under sommaren. Förslaget har inte mött någon gensaga under remissbehandlingen. Jag föreslår att det genomförs.

De ändringar som i övrigt bör göras i denna paragraf överensstämmer med förslag av grundlagberedningen. Beträffande motiven för förslagen hänvisas till beredningens betänkande (s. 210).

57 §.

I stället för nu gällande bestämmelser om handläggning av s. k. anmärkningsanledning beträffande statsrådsledamot bör i denna paragraf införas bestämmelser om handläggningen av fråga om misstroendeförklaring enligt 107 § 2 mom. RF.

Den lämpliga ordningen synes vara att yrkande om misstroendeförklaring framställs muntligen vid riksdagssammanträde och samtidigt lämnas i skriftlig form för att tas in i riksdagens protokoll. Yrkandet bör inte få remitteras till utskott, men däremot bör det — bl. a. för att partigrupperna i riksdagen skall få tillfälle till överläggningar före voteringen — få ligga på riksdagens bord viss tid. Omröstningen över yrkandet bör äga rum 15 — *Bihang till riksdagens protokoll 1968. 1 saml. Nr 27*

tidigast vid andra sammanträdet efter det då yrkandet framställdes och senast vid det därpå följande sammanträdet. Detta överensstämmer med den ordning som grundlagberedningen har föreslagit.

Som framgår av en sammanställning med 35 § RF bör ett yrkande om misstroendeförklaring, som åsyftar regeringen i dess helhet, lämpligen formuleras som ett yrkande riktat enbart mot statsministern. Statsministerns avgång för automatiskt med sig övriga statsråds entledigande.

Enligt vad grundlagberedningen har uttalat i sitt betänkande (s. 176 och 212) bör yrkande om misstroendeförklaring inte få motiveras. Motiveringen kan däremot framgå av debatten i riksdagen. *Regeringsrättens ledamöter* har påpekat att förbudet mot motivering, om ett sådant är åsyftat, bör framgå av lagtexten. I sak är regeringsrättsledamöterna tveksamma beträffande riktigheten i beredningens ståndpunkt.

Beredningens ståndpunkt torde vara grundad främst på en önskan att undvika omröstningar i riksdagen beträffande motiveringarna för olika yrkanden om misstroendeförklaring vilka konkurrerar med varandra. Som skäl för att sådana omröstningar inte bör tillåtas brukar anföras att de kan komplicera det parlamentariska läget och bidra till att försvaga regeringsmakten. Denna synpunkt saknar inte fog. Den beaktas enligt min mening bäst, inte genom ett uttryckligt förbud mot att förse yrkande med motivering utan genom föreskrifter som gör klart att omröstningen, när det gäller misstroendeförklaring, avser endast själva yrkandet och att endast en omröstning får äga rum om det samtidigt föreligger två eller flera yrkanden om misstroendeförklaring mot samma ledamot av statsrådet.

63 §.

Enligt gällande bestämmelser kan kammare återremittera ärende till utskott för ytterligare behandling. För beslut om återremiss fordras majoritet bland de röstande. I grundlagberedningens förslag återfinns institutet återremiss men beredningen har föreslagit den ändringen i nuvarande ordning att det skall räcka med att en tredjedel av de röstande i riksdagen förenar sig om yrkandet för att en fråga skall bli återförvisad till utskott. Återremiss skall enligt förslaget kunna beslutas endast en gång i samma fråga. Enligt grundlagberedningen kan återremiss vara befogad framför allt om nya omständigheter tillkommit efter frågans behandling i utskott eller om kompletterande utredning anses behövlig på någon punkt som först under riksdagens överläggningar ansetts väsentlig för avgörandet.

I detta spörsmål finns enligt min mening utrymme för olika uppfattningar. Minoritetens rätt till återremiss skulle kunna tänkas bli missbrukad i obstruktionssyfte och häri kunde ligga ett skäl för avståndstagande från grundlagberedningens förslag. Med hänsyn till den ansvarskänsla som vanligen utmärker de stora politiska partierna i Sverige bör det emellertid vara möjligt att lita på att återremiss kommer till användning endast i sällsynta

undantagsfall då det på grund av sådana speciella omständigheter som beredningen har pekat på är motiverat med ytterligare utskottsbehandling. Jag har för min del efter viss tvekan stannat för att godta vad grundlagberedningen har föreslagit i ämnet.

66 och 67 §§.

I dessa paragrafer regleras hur Konung eller tronföljare med nuvarande tvåkammerssystem skall väljas eller riksföreståndare utses. Paragraferna bör, som grundlagberedningen har föreslagit, upphävas utan att ersättas med nya bestämmelser i ämnet. Om det skulle bli aktuellt t. ex. att utse riksföreståndare får allmänna regler om val inom riksdagen tillämpas (se 75 §).

68 §.

Som grundlagberedningen har föreslagit bör riksdagens ombudsmän i fortsättningen utses i samma ordning som gäller för val av talman. Valperioderna för ombudsmännen kan utan olägenhet även i fortsättningen vara fyra år. Eftersom nytt val av ombudsman före utgången av en fyraårsperiod avser ny fyraårsperiod är det inte sörjt för samordning mellan ombudsmännens valperioder och riksdagens, och samordningsskäl kan alltså inte åberopas till stöd för en förkortning av ombudsmännens valperioder.

70 §.

De av riksdagen valda fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret bör liksom riksdagens ombudsmän väljas direkt av riksdagen och inte av särskilda valmän. Eftersom fullmäktigförsamlingarna förnyas successivt bör valen inte vara proportionella utan varje fullmäktig bör väljas för sig. Val av fullmäktig bör liksom val av talman i första hand ske med acklamation. Detta överensstämmer med vad grundlagberedningen har föreslagit.

71 §.

Med hänsyn till de uppgifter som enligt 62 § RF ankommer på löne delegationen är det givet att valperioden för delegationens ledamöter bör anpassas till de treåriga valperioderna för riksdagsledamöterna, så att delegationen alltid återspeglar riksdagsopinionen. Antalet ledamöter i delegationen bör ökas till 17 för att lottning i möjligaste mån skall kunna undvikas. Paragrafen bör ändras i överensstämmelse med dessa synpunkter.

73 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om riksdagens krigsdelegation. Föreskriften att nyvalsförordnande inte medför att uppdrag som ledamot eller suppleant i krigsdelegationen upphör bör utgå ur paragrafen (jfr motiveringen till 49 §).

74 §.

Denna paragraf behövs inte längre, och den bör därför upphävas. Val genom valmän skall inte längre förekomma. Det finns bara en nämnd, opinionsnämnden, som paragrafen är tillämplig på, och ordförandevalet i opinionsnämnden synes inte motivera en särskild grundlagsbestämmelse.

75 §.

I denna paragraf bör på sätt grundlagberedningen har föreslagit införas en hänvisning till riksdagsstadgan beträffande en ny institution, valberedningen, som skall ha till uppgift att bereda vissa val som ankommer på riksdagen. Beträffande valberedningens sammansättning och tilltänkta uppgifter hänvisas till grundlagberedningens betänkande (s. 218) och till dess förslag till riksdagsstadga (bilaga 3).

78 §.

Samtliga föreskrifter för riksdagsarbetet som behövs utöver grundlagarnas bestämmelser skall i fortsättningen tas in i riksdagsstadgan.

I denna paragraf, som handlar om riksdagsstadgan, bör göras en redaktionell jämkning med hänsyn till att uttrycket inom riksdagen förekommande val i framtiden kommer att avse endast val som förrättas av riksdagen i dess helhet och inte val inom utskott eller andra riksdagens organ, såsom budgetdeputationen och valberedningen.

Övergångsbestämmelser

De nya bestämmelserna om val till riksdagen bör givetvis tillämpas redan vid valet i september 1970. I övrigt bör ändringarna i RO lända till efterrättelse fr. o. m. den 1 januari 1971.

Föreskrifter bör meddelas om att de löpande mandaten i riksdagens båda kamrar upphör vid utgången av år 1970 utan möjlighet till förlängning enligt 2 § andra stycket RO.

Uppskov med behandlingen av riksdagsärenden bör inte få ske från tvåkammarriksdagens sista session till enkammarriksdagens första session.

För att valperioderna för opinionsnämnden och för riksdagens lönedelegeration skall bli samordnade med riksdagens valperioder bör val till dessa organ äga rum första året enkammarriksdagen fungerar.

Förslag till lag angående ändring i lagen om val till riksdagen

30 §.

I anslutning till 16 § 2 mom. RO har framhållits att de närmare reglerna om hur de fasta valkretsmandaten skall fördelas på valkretsarna bör tas in i ValL. Den naturliga platsen för dessa regler är denna paragraf, som då får uppdelas på två moment. Därvid bör 1 mom. reserveras för valkretsindel-

ningen, och 2 mom. bör innehålla de nya reglerna om fördelning av fasta valkretsmandat på valkretsar.

Fördelningen av de fasta valkretsmandaten på valkretsar bör, som grundlagberedningen har föreslagit, ske enligt valkvotsmetoden. Valkvoten får man genom att dela antalet röstberättigade i hela landet med antalet fasta valkretsmandat, dvs. med 310. Därefter delar man antalet röstberättigade i varje valkrets med valkvoten, och för varje gång detta antal är jämnt delbart med valkvoten tilldelar man valkretsen i fråga ett mandat. De mandat som återstår när denna räkneoperation slutförts tilldelas de valkretsar som uppvisar de största överskottstalen efter den första tilldelningen.

Enligt grundlagberedningens förslag skall man vid fördelningen utgå från antalet röstberättigade vid valårets ingång. Som *statistiska centralbyrån* har påpekat i sitt remissyttrande innebär denna lösning att man får gå tillbaka till röstlängderna för året före valåret, vilka i sin tur bygger på mantalsuppgifterna den 1 november ytterligare ett år tillbaka i tiden.

Det är givetvis önskvärt att man har ett så aktuellt primärmaterial som möjligt. Därför bör man enligt min mening följa ett förslag av statistiska centralbyrån att bygga på stommarna till mantalslängderna för valåret. Det är uppgifterna i dessa mantalslängder som ligger till grund för valårets röstlängder.

Beslut om fördelningen av de fasta valkretsmandaten på valkretsarna bör meddelas före utgången av mars månad varje år då ordinarie val till riksdagen skall hållas. Uppgiften att besluta om fördelningen kan lämpligen anförtros åt samma centrala organ som skall ombesörja mandatfördelningen. Med hänsyn till sin ställning i systemet bör detta organ i Vall kunna benämnas centrala valmyndigheten. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma vilken myndighet som skall vara central valmyndighet.

33, 35 och 36 §§.

Dessa paragrafer innehåller bestämmelser dels om den lokala valorganisationen (33 §), dels om uppdrag inom denna (35 och 36 §§).

I 33 § bör valperioden för valnämnd ändras från fyra till tre år. Bestämmelserna i 91 § om valnämndens deputerade bör flyttas och tas in som ett andra stycke i 33 § för att man skall få en bakgrund till nya bestämmelser i 35 §.

I den allmänna motiveringen har föreslagits att det skall införas en principiell skyldighet för varje medborgare, som inte har giltigt hinder, att stå till förfogande som valförrättare. Detta kan åstadkommas genom att man vidgar ramen för 35 §, som f. n. innehåller bestämmelser om skyldighet att fullgöra uppdrag som ledamot eller suppleant i valnämnd. I sin nya lydelse bör paragrafen avse även uppdrag som deputerad för valnämnd och den bör ha tillämpning på var och en som är röstberättigad vid val till riksdagen och inte har fyllt 60 år. Skyldigheten att tjänstgöra som valförrättare bör i prin-

cip inte vara begränsad till den egna kommunen. Det ligger emellertid i sakens natur att det skall fordras starka skäl för att någon som inte är bosatt i kommunen skall anmodas att stå till förfogande som valförrättare.

I sammanhanget kan erinras om att den nuvarande skyldigheten att ha uppdrag i valnämnd är av gammalt datum. Ända till år 1964 var valnämnderna regelmässigt valförrättare på landsbygden. I städerna däremot låg uppgifterna som valförrättare på magistraten och magistratens deputerade. Som har nämnts i den allmänna motiveringen är det i bl. a. våra nordiska grannländer principiellt en allmän medborgerlig skyldighet att vara valförrättare.

I 36 § bör göras en konsekvensändring som inte behöver kommenteras här.

54 §.

Begreppen parti och partibeteckning bör ha samma innebörd i ValL som i RO. Denna paragraf, som handlar om vissa politiska sammanslutningars rätt att få partibeteckning registrerad, bör omarhetas med utgångspunkt från de föreslagna definitionerna av dessa begrepp i 16 § 1 mom. RO.

55 §.

Bestämmelserna i denna paragraf om tid för riksdagsval bör redigeras om med utnyttjande av terminologin i 3 § RO i dess föreslagna lydelse.

55 a §.

F. n. upprättas gemensamt röstkort för samtidiga kommunalval. Efter införandet av gemensam valdag bör det finnas möjlighet att upprätta gemensamt röstkort för riksdagsval och kommunalval. En föreskrift härom bör tas in i denna paragraf.

56 §.

Karteller är okända i det nya riksproportionella valsystemet. Denna skillnad i förhållande till det proportionella valsystemet med d'Hondt's metod nödvändiggör ändringar både i denna och i åtskilliga andra paragrafer i ValL.

I 2 mom. bör göras en jämkning som sammanhänger med att det inte skall finnas något bostadsband vid val till enkammarriksdagen.

59 §.

Valsedel för riksdagsval skall enligt denna paragraf i dess nuvarande lydelse vara av vitt papper och utan kännetecken. För kommunalval finns en föreskrift av samma innehåll i 23 § KVL. Efter att ha undersökt behovet av särskilda åtgärder för att förebygga förväxlingar av valsedelmaterialet vid gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval har valtekniska

utredningen kommit till slutsatsen att man bör använda valsedlar av olika färg för olika slag av val — gula för riksdagsval, blå för landstingsval och vita för annat kommunalval. De nämnda tre färgerna är enligt den vetenskapliga expertis som utredningen har anlitat de bästa möjliga med hänsyn till de färgsinnesdefekter som förekommer hos den vuxna befolkningen. Utredningen föreslår att föreskrifter om färgerna på valsedlarna tas in i denna paragraf och i 23 § KVL.

En annan åtgärd som enligt valtekniska utredningen lämpligen bör vidtas för att skilja valsedlar för olika slag av val från varandra är att förse valsedlarna med tydlig beteckning som anger vilket val — riksdagsvalet, landstingsvalet eller annat kommunalval — resp. valsedlar avser. Fakultativa föreskrifter om valbeteckning finns redan beträffande kommunalval i 23 § KVL. Utredningen föreslår att ValL kompletteras med en motsvarande föreskrift som också bör vara fakultativ.

Valtekniska utredningens förslag i fråga om valsedlarnas utformning har genomgående godtagits av remissinstanserna. Även jag anser att förslagen bör genomföras. ValL:s och KVL:s bestämmelser i ämnet torde böra kompletteras genom centralt utfärdade anvisningar beträffande bl. a. färgbestämningen och den grafiska utformningen av valbeteckningarna. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa anvisningarna.

Både här och i 23 § KVL bör göras vissa ändringar utöver dem som valtekniska utredningen har föreslagit. Föreskrifterna om vilka uppgifter som får förekomma på valsedel bör omformuleras till rekommendationer. Samma karaktär bör ges åt samtliga föreskrifter om var på valsedlarna olika beteckningar (partibeteckning, valbeteckning resp. valkrets-beteckning) har sin plats. Detta sammanhänger med vissa ändringar i kassationsbestämmelserna till vilka jag återkommer vid 79 §.

I denna paragraf bör dessutom i enlighet med ett förslag av grundlagberedningen göras den ändringen att maximiantalet namn på valsedel bestäms så att valsedel får uppta högst fyra namn utöver antalet fasta valkretsmandat i valkretsen. Med ett så högt maximiantal bör det finnas goda marginaler även för det fallet att valkretsen skulle tillföras två eller flera utjämningsmandat.

61 §.

Även beträffande valkuverten bör vidtas vissa åtgärder för att förebygga förväxlingar. I denna paragraf bör föreskrivas att valkuvert som tillhandahålls i vallokal skall vara försett med valbeteckning.

68 §.

Denna paragraf innehåller regler om gången av den preliminära sammanräkningen som sker ute i valdistrikten.

Eftersom kartell- och fraktionsbeteckningar inte skall få förekomma på valsedel bör ordet väljarbeteckning i 3 mom. utbytas mot partibeteckning.

Enligt gällande bestämmelser bör den preliminära sammanräkningsförrättningen slutföras utan avbrott. Om särskilda skäl föreligger får förrättningen dock avbrytas. Avbrott får inte ske när som helst utan i ett visst bestämt skede, nämligen när valkuverten räknats och jämförts med antalet personer som enligt avprickningar i röstlängden röstat vid valet. Förrättningen får dock inte uppskjutas längre än till följande dag. Motsvarande regel finns även i KVL.

Det torde i praktiken inte förekomma att avbrott görs i sammanräkningsförrättningen vid riksdagsval. Vid samtidiga riksdags- och kommunalval kommer förrättningen dock att kräva betydligt längre tid. Det är därför realistiskt att räkna med att avbrott kan bli nödvändiga. Vid samtidigt förrättade val torde intresset främst knyta sig till utgången av riksdagsvalet. Detta bör därför räknas först. I 5 mom. i denna paragraf bör föreskriften om sammanräkningsförrättningens slutförande skärpas därhän att förrättningen *skall* slutföras i ett sammanhang. För att ytterligare markera vikten av att utgången av riksdagsvalet i distrikten fastställs så snabbt som möjligt bör tilläggas att några åtgärder med avseende på de kommunala valen inte får viddas förrän riksdagsvalet är räknat och klart.

69 §.

Såsom grundlagberedningen föreslagit bör en preliminär sammanställning av valresultatet göras så snart som möjligt av centrala valmyndigheten. I enlighet härmed bör i denna paragraf tas in bestämmelser som ålägger dels valförrättarna att genast lämna myndigheten underrättelse om antalet röster som varje parti fått i valdistriktet, dels centrala valmyndigheten att göra en preliminär fördelning av mandaten i riksdagen och offentliggöra denna. I samband härmed bör paragrafen, som nu innehåller bestämmelserna om valförrättningens avslutande i valdistrikt genom uppläsning av protokollet över förrättningen, delas upp i två moment. I 1 mom. bör förutom paragrafens nuvarande innehåll upptas föreskrifterna om valförrättarnas skyldighet att underrätta centrala valmyndigheten om valresultatet, medan i 2 mom. bör ges reglerna om den preliminära mandatfördelningen och dess offentliggörande.

73 och 74 §§.

Dessa paragrafer innehåller regler om förfarandet vid poströstning. *Poststyrelsen* har i sitt yttrande över valtekniska utredningens förslag påpekat att den nu gällande regeln att ytterkuvertet skall stämplas innan det tillsluts är olämplig ur praktisk synpunkt. Enligt styrelsens mening bör stämplingen anstå till dess kuvertet är igenklustrat. Poststyrelsens påpekande bör beaktas och paragraferna omformuleras i överensstämmelse härmed. Dess-

utom bör i 74 § göras en jämkning som är en konsekvens av att riksdagsvalet skall förrättas samtidigt med kommunalvalen och som har förebild i 39 § KVL.

76 §.

I det nya valsystemet kommer de uppgifter som enligt nuvarande terminologi ingår i sammanräkningsförfarandet att delas upp på länsstyrelserna och centrala valmyndigheten.

Länsstyrelserna bör räkna rösterna, avgöra vilka valsedlar som är giltiga, bestämma antalet giltiga röster för varje parti och för varje listtyp inom varje parti samt bestämma ordningen mellan kandidaterna inom varje parti.

Centrala valmyndigheten bör ha hand om mandatfördelningen i vidsträckt mening, d. v. s. fördela mandaten på partier, fördela partiernas utjämningsmandat på valkretsar och slutligen fastställa vilka kandidater som skall besätta partiernas mandat i de olika valkretsarna.

Vall:s terminologi bör anpassas till denna funktionsuppdelning på det sättet att uttrycket sammanräkningsförfarande reserveras för de uppgifter som ankommer på länsstyrelserna medan uttrycket mandatfördelning får täcka centrala valmyndighetens uppgifter. Denna distinktion framträder om man dels i rubriken före denna paragraf lägger till orden »mandatens fördelning», dels i ett nytt andra stycke i paragrafen anger de uppgifter utöver själva räknandet av rösterna som skall ankomma på länsstyrelserna. Om centrala valmyndighetens befattning med mandatfördelningen bör bestämmelser meddelas i 85 § under samma rubrik.

79 §.

Bestämmelserna i denna paragraf om valsedels ogiltighet knyter f.n. an till bestämmelserna i 59 § om hur valsedel skall vara utformad på det sättet att åsidosättande av föreskrift i 59 § medför att valsedeln skall kasseras.

I sin nuvarande lydelse låser 59 § hårt valsedelns utseende. Det är noga angivet vad som får stå på en valsedel och beträffande obligatoriska och fakultativa beteckningar av olika slag — t. ex. partibeteckning och valkrets-beteckning — är deras plats på valsedeln bestämd genom tvingande föreskrifter. Motivet för denna stränghet är att lagstiftaren har velat slå vakt om valhemligheten. Det skall inte vara möjligt att i efterhand avslöja vilka personer som använt vissa valsedlar genom att valsedlarna innehåller främmande uppgifter eller uppgifter som visserligen hör hemma på en valsedel men som står på fel plats.

Föreskriften i 59 § att valsedel skall vara av vitt papper utan kännetecken har samma bakgrund.

Antalet kasserade röster brukar vara mycket lågt både i riksdagsvalen och i kommunalvalen. I 1964 års andrakammarval kasserades 0,65 % av

samtliga avgivna röster, och i 1966 års landstingsval var motsvarande siffra 0,53 %. I stads- och kommunalfullmäktigevalen sistnämnda år uppgick andelen kasserade röster till 0,81 % av samtliga röster som avgavs i hela landet i dessa val. Med gemensam valdag för riksdagsval och kommunalval måste man emellertid räkna med att antalet förväxlingar av valmaterialet som med nuvarande regler skulle kunna leda till kassation kommer att öka. Valtekniska utredningen har i första hand inriktat sig på att med olika åtgärder förebygga förväxlingar, men utredningen har också undersökt om man utan att äventyra valhemligheten kan mjuka upp kassationsbestämmelserna i ValL och KVL. Resultatet har blivit att utredningen med förebild i KVL föreslagit vissa ändringar i ValL. Dessutom har utredningen föreslagit nya regler om kassation med anknytning till utredningens eget förslag om valsedlar av olika färg för olika slag av val.

Beträffande fel som hänför sig till färgen på valsedel har valtekniska utredningen föreslagit att man skall behålla principen att valsedel måste ha rätt färg för att vara giltig. Utredningen har emellertid föreslagit det undantaget från denna princip att förväxling som består i att väljaren använder valsedel för annat val som förrättas samtidigt — t. ex. vid riksdagsval blå i stället för gul valsedel — inte skall medföra att valsedeln kasseras.

Felaktig placering av partibeteckning eller valbeteckning skall enligt förslaget medföra att valsedeln blir ogiltig. I övrigt är ur förslaget att notera bl. a. att det fallet att väljaren lagt två valsedlar med olika valbeteckningar i samma kuvert skall behandlas så att valsedeln med riktig valbeteckning godtas.

Flertalet remissinstanser har accepterat valtekniska utredningens förslag. *Länsstyrelserna i Hallands, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län* vill på enstaka punkter gå längre än utredningen i fråga om uppmjukningar av kassationsbestämmelserna.

Regeringsrättens ledamöter har ägnat utredningens förslag en ingående analys. Denna analys utmynnar i några starkt kritiska synpunkter. I yttrandet anförs bl. a.

Intresset att få så ringa antal kassationer som möjligt förefaller emellertid ha lett valtekniska utredningen för långt. Förslaget synes göra sammanräkningsarbetet orimligt trassligt med namnprövningen, i synnerhet i fråga om valkuvert med fler än en valsedel. Vad gäller sistnämnda fall är det en rimlig regel att det ursäktliga misstaget att lägga i två likadana valsedlar föranleder, att den ena sedeln räknas, om den eljest inte är ogiltig. Men den föreslagna regeln om två sedlar med skilda valbeteckningar, av vilka den ena är riktig, innebär att det anses vara ursäktligt att i samma kuvert lägga två olikfärgade valsedlar, utan att ens ha samma partibeteckning på båda. Om en sådan utbyggnad av ursäktligheten skall ske — vilket kan allvarligt ifrågasättas — bör det övervägas ett mera enhetligt radikalt grepp, som förenklar sammanräkningen, exempelvis med en regel av innehåll att, om i ett valkuvert finns två valsedlar, som har olika färg-, val- eller valkrets-beteckningar men samma partibeteckning, en valsedel skall

tillgodoräknas det angivna partiet, därvid dock alla namnen anses som obefintliga. Vad gäller förväxlingen av valsedels färg kan det ifrågasättas, om med alla de försiktighetsmått, som skall iakttas för att skilja de tre valen från varandra, sådan förväxling bör bedömas som ursäktlig. Anmärkas må också att härigenom sönderbrytes vallagens nu strikta uppbyggnad, där en tvingande bestämmelse i 59 § vallagen om valsedels utformning i 79 § samma lag motsvaras av en ovillkorlig kassationsbestämmelse. Den avsedda förväxlingen vid valsedlarnas framställning är vidare i och för sig betydligt grövre än sådana ovillkorliga ogiltighetsanledningar som valbeteckning å annat ställe än ovanför partibeteckningen och valkretsbe-teckning å annat ställe än nedanför namnen.

Den kritik som har anförts i regeringsrättsledamöternas yttrande är inte obefogad. Utredningsförslaget gör ett oenhetligt intryck. Vissa regler förefaller stränga medan andra går jämförelsevis långt i fråga om att godta miss-tag från väljarens sida. Jag är för min del ense med valtekniska utredningen på den springande punkten, att man bör kunna godta sådana förväxlingar som t. ex. att väljaren använder valsedel för riksdagsval i ett samtidigt förrättat kommunalval. Men konsekvensen bjuder då, som regeringsrättsledamöterna har påpekat, att man tar ett mera radikalt grepp och söker sig fram till en enkel och konsekvent lösning. I så fall bör inte heller ovidkommande uppgifter eller anteckningar på valsedel eller felaktig placering av partibeteckning, valbeteckning eller valkretsbe-teckning i och för sig leda till kassation. Kassationspåföljd bör i princip inträda endast i sådana undantagsfall då det framgår av omständigheterna att felaktigheten tillkommit i uppenbar avsikt att »märka» valsedeln. När det förekommer mer än en valsedel i samma kuvert bör huvudregeln alltså vara att alla valsedlarna är ogiltiga men det bör vara möjligt att göra ett väsentligt undantag. Om det är fråga om högst tre valsedlar och alla valsedlarna har samma partibeteckning, bör man kunna tillgodoräkna partiet i fråga en valsedel. Namnen bör anses obefintliga på alla valsedlarna. Den nuvarande bestämmelsen om att valsedel är ogiltig om i valkuvertet finns annat än valsedel bör utmönstras ur ValL.

En lösning efter dessa linjer innebär inte bara att man begränsar antalet kassationer utan också att man förenklar arbetet för valmyndigheterna. Detta är en inte obetydlig vinst.

Mot de jämkningar i förhållande till utredningsförslaget som mitt förslag innebär kan knappast invändas att man ökar riskerna för att valhemligheten röjs. För min del tror jag att riskerna för angrepp på valhemligheten i äldre tider har överskattats av lagstiftaren. I den mån de nu aktuella ändringarna i kassationsbestämmelserna innebär några ökade risker är emellertid det avgörande steget taget om man -- som valtekniska utredningen och en nästan enhällig remissopinion har velat göra -- i viss utsträckning godtar valsedlar med fel färg.

För att överensstämelsen skall bli god mellan reglerna om valsedels

utformning och de regler jag här har förordat beträffande kassation av valsedlar måste vissa bestämmelser i 59 § som idag har karaktären av tvingande regler göras fakultativa och andra bestämmelser, som handlar om vilka uppgifter som *får* förekomma på valsedel, ändras till rekommendationer. Detta har beaktats i den föreslagna lydelsen av 59 §.

81 §.

Sammanräkningen av de röster som avges vid andrakammarval sker i två etapper. Den första omfattar räkningen av antalet avgivna röster, prövningen av valsedlarnas giltighet och fastställande av ordningen mellan kandidaterna inom varje parti. I den andra etappen görs mandatfördelningen mellan partierna. Vid denna fördelning fastställs samtidigt vilka kandidater inom varje parti som har blivit valda till riksdagsledamöter. Båda dessa etapper i det nuvarande sammanräkningsförfarandet genomförs valkretsvis hos länsstyrelserna.

Den första etappen av den nuvarande sammanräkningen regleras i 76—80 §§ samt 81 § 1—4 mom. ValL. Nämnade bestämmelser i 81 § avser fastställande av ordningen mellan kandidaterna inom varje parti. Bestämmelserna bygger på förutsättningen att såväl kartell- som parti- och fraktionsbeteckning skall få användas. Enligt den provisoriska valordning som tillämpas f. n. får endast partibeteckning förekomma. I 81 § 5 och 6 mom. ges f. n. föreskrifter för den andra etappen av sammanräkningen, dvs. för hur riksdagsmandaten i varje valkrets skall fördelas mellan partier och besättas med kandidater för varje parti.

Såsom framgår av den allmänna motiveringen och av vad som anförts i anslutning till 76 § skall sammanräkningsförfarandet i det nya systemet motsvara den första etappen i sammanräkningen enligt nuvarande provisoriska valsystem för andrakammarval. Bestämmelserna i 1—4 mom. av denna paragraf i deras provisoriska lydelse bör således i huvudsak kunna behållas.

Enligt den provisoriska lydelsen skall ordningen mellan resp. partis kandidater bestämmas i den utsträckning som behövs för att stadgat antal riksdagsmän skall bli utsedda i valkretsen. Det antal platser i riksdagen som skall besättas i varje valkrets blir enligt det nya valsystemet inte fixerat. Sålunda bestäms först vid mandatfördelningen mellan partierna hur många utjämningsmandat som varje parti får och i vilka valkretsar ett partis utjämningsmandat skall besättas. Vidare skall i det nya systemet ordningen mellan partiets kandidater i valkrets fastställas av länsstyrelsen, medan mandatfördelningen mellan partierna och fastställandet av vilka personer som skall tillträda mandaten i varje valkrets skall ske gemensamt för hela landet av centrala valmyndigheten. Med hänsyn härtill bör i det nya valsystemet föreskrivas, att ordningen mellan varje partis kandidater i valkretsen skall fastställas i den utsträckning som det behövs. En ganska

säker utgångspunkt för att bedöma hur många namn som behöver räknas fram för varje parti har länsstyrelsen i den preliminära mandatfördelning som centrala valmyndigheten skall göra enligt 69 §. De avvikelser från den preliminära mandatfördelningen som kan uppkomma vid den definitiva fördelningen torde endast undantagsvis uppgå till mer än ett mandat för vart och ett av partierna i varje valkrets. Man lär därför i allmänhet vara på den säkra sidan, om ordningen mellan varje partis kandidater i valkretsen bestäms för lika många namn som antalet mandat partiet fått i valkretsen enligt den preliminära fördelningen jämte ytterligare ett par namn. Föreligger skäl att tro att partiet kan komma att få ännu fler mandat, skall länsstyrelsen givetvis enligt huvudregeln bestämma ordningen mellan det antal kandidater som fordras med hänsyn därtill. Skulle det vid den definitiva fördelningen i något fall visa sig att ytterligare namn behöver räknas fram för ett parti i viss valkrets, skall länsstyrelsen givetvis återuppta sammanräkningen i detta syfte. Sådan förrättning skall kungöras enligt 76 §.

Enligt den föreslagna 18 § i RO skall mandat, som har tillfallit parti i en valkrets men inte kan besättas av partiet där på grund av brist på valbara kandidater, flyttas till annan valkrets. För att denna bestämmelse skall kunna beaktas vid den centrala mandatfördelningen mellan partierna bör länsstyrelsen i protokollet över sammanräkningen särskilt ange när fastställandet av ordningen mellan kandidaterna omfattar alla de namn på partiets valsedlar som avser själva riksdagsmannavalet.

I det nya valsystemet har reglerna om hur mandaten skall fördelas mellan partier tagits in i RO. På grund härav skall 5 och 6 mom. i denna paragraf utgå.

82 §.

Denna paragraf innehåller f. n. regler om nytt val till riksdagen för det fall att riksdagsmän inte kunnat utses till föreskrivet antal i valkretsen. I det nya valsystemet skall, såsom utvecklats vid 18 § RO, fallet lösas inte genom nytt val utan i första hand genom att mandatet flyttas till annan valkrets och i andra hand genom att mandatet får förbli obesatt. Föreliggande paragraf bör därför upphävas.

83 och 84 §§.

I 83 och 84 §§ ges nu vissa regler om sammanräkningsförfarandet hos länsstyrelsen, såsom regler om blanketter och protokoll vid sammanräkningen samt regler om hur valmaterialet skall behandlas vid avbrott eller uppskov i sådan förrättning. Dessa regler kan lämpligen föras samman i en paragraf, 83 §. Härvid blir 84 § ledig och kan användas för bestämmelser om avslutande av länsstyrelsens sammanräkning.

Resultatet av länsstyrelsernas sammanräkningar utgör underlaget för mandatfördelningen mellan partierna och fastställandet av vilka personer

som skall erhålla partiernas mandat i de olika valkretsarna. Länsstyrelsen bör därför åläggas att ofördröjligen tillställa centrala valmyndigheten, som enligt 85 § skall fullgöra dessa uppgifter, protokoll över sammanräkningen.

85 §.

F. n. ges i denna paragraf föreskrifter om kungörande av valets utgång och om valförrättningens avslutande. Såsom grundlagberedningen föreslagit bör paragrafen i det nya valsystemet reglera de uppgifter i fråga om mandatfördelningen m. m. som skall ankomma på centrala valmyndigheten. Paragrafen föreslås uppdelad på fyra moment.

1 m o m. I detta moment bör anges att centrala valmyndigheten fördelar mandaten i riksdagen på grundval av sammanräkningsprotokollen från länsstyrelserna med tillämpning av 16—19 §§ RO. Det är härvid fråga inte bara om att fördela mandaten mellan partier utan även att skifta ut utjämningsmandaten på valkretsar. I detta sammanhang kan det också bli fråga om att enligt 18 § RO flytta över mandat från en valkrets till en annan. Det är vidare den centrala valmyndigheten som fastställer vilka kandidater som skall besätta partiernas mandat i de olika valkretsarna. Visserligen kommer prövningen av den inbördes ordningen mellan partis olika kandidater att ligga hos länsstyrelsen, men länsstyrelsen kan aldrig definitivt avgöra hur många mandat partiet får i valkretsen och därmed vilka som skall få mandaten. Därför bör mandatfördelningen i dess helhet utåt framträda som ett beslut av centrala valmyndigheten.

2 m o m. Såsom förutskickats i anslutning till 27 § RO bör reglerna om dubbelval flyttas till ValL. De kan lämpligen föras in i detta moment. De nuvarande reglerna i 27 § RO gäller de situationer då samma person för samma tid blir vald till ledamot i båda kamrarna eller för mer än en valkrets. Den senare situationen kan i princip inträffa endast i första kammaren, eftersom bostadsbandet i andra kammaren hindrar kandidat från att bli vald för annan valkrets än den där han är mantalsskriven vid valet. Dubbelvalssituationerna avvecklas i det nuvarande valsystemet på det viset att den dubbelvalde får välja i vilken kammare eller för vilken valkrets han vill inträda som ledamot. Därmed kan han också i realiteten bestämma vilken kandidat som jämte honom skall ta säte i riksdagen.

I den nya enkammarriksdagen bortfaller givetvis den möjlighet till dubbelval som består i att samma person blir vald till ledamot av båda kamrarna. Däremot står möjligheten att erhålla mandat för två eller flera valkretsar kvar och blir åtminstone teoretiskt sett större genom att bostadsbandet avskaffas. Dessutom tillkommer i det nya valsystemet en ny möjlighet till dubbelval, nämligen att samma person skall tillträda mandat för flera partier. I det nuvarande valsystemet (81 § 5 mom. andra stycket) är fallet löst på det sättet, att kandidaten anses vald för mer än ett parti, varvid varje parti anses ha fått ett halvt, ett tredjedels o. s. v. mandat. Denna metod går

inte att föra över till det nya valsystemet, där mandatfördelningen i första hand är en fråga om fördelning mellan partier och besättandet av mandaten med kandidater kommer först i andra hand.

Grundlagberedningen har ansett sig kunna utgå från att de politiska partierna, även om särskilda bestämmelser inte meddelas i grundlag eller annan författning, kommer att medverka till att samma kandidat inte förs fram i mer än en valkrets. Om partierna uppträder på det sätt som är önskvärt, räknar beredningen med att dubbelkandidatur och dubbelval inte skall förekomma i praktiken, och beredningen anser sig under sådana förhållanden kunna godta gällande regler om fri nominering och om avveckling av dubbelval.

Regeringsrättens ledamöter är inte ense med grundlagberedningen i denna fråga. De anser det i och för sig föga tilltalande att kandidater skall kunna uppställas i flera valkretsar och dra röster, som med säkerhet inte kommer att tillfalla dem annat än i en valkrets. Detta är ägnat att förvilla väljarna, och kandidaten kan själv i viss mån spekulera i vem han genom sina avsigelser vill hjälpa in i riksdagen. Enligt regeringsrättsledamöternas åsikt är det från väljarnas synpunkt rimligt att endast det objektiva valresultatet får avgöra i vilken valkrets en kandidat, som uppställts i flera valkretsar, skall bli vald. Detta syfte kan enligt deras mening tillgodoses på ett enkelt sätt, t. ex. genom en regel att kandidaten skall förklaras vald där han erhållit det högsta jämförelsetalet.

För min del är jag beredd att ansluta mig till grundlagberedningens bedömning att man bör kunna utgå från att de politiska partierna inte kommer att medverka till dubbelkandidatur i någon form. Med denna bedömning får frågan om dubbelkandidatur och dubbelval tämligen ringa betydelse. Om man vill ge sig i kast med problemet, finns det enligt min mening inget annat tillfredsställande alternativ än att införa regler som effektivt förebygger dubbelkandidatur. Ett sådant alternativ förutsätter emellertid djupa ingrepp i vallagstiftningen, vilka inte kan göras i detta sammanhang.

Enligt den nu gällande ordningen (27 § RO) skall den som blivit dubbelvald hos länsstyrelsen skyndsamt avsäga sig det mandat som han inte vill mottaga. Ett förfarande med anmälan hos länsstyrelsen efter det att kandidaten blivit dubbelvald är emellertid mindre lämpligt i det nya valsystemet. Att det uppstått en dubbelvalssituation kommer i det nya systemet att upptäckas av den centrala valmyndigheten redan när myndigheten skall besätta partiernas mandat i valkretsarna med kandidater på grundval av länsstyrelsernas sammanräkningsprotokoll. Dubbelvalssituationen bör då avvecklas innan myndigheten fastställer vilka personer som skall erhålla mandaten i riksdagen.

Förfarandet vid avvecklingen kan lämpligen utformas på följande sätt. Den som blivit dubbelvald bör anmodas av centrala valmyndigheten att meddela vilket mandat han vill tillträda. Beträffande mandat, som han inte

vill komma i fråga för, bör hans besked få den konsekvensen att det anses som om han inte varit kandidat vid valet. Hans namn skall alltså anses såsom obefintligt dels i den av länsstyrelsen framräknade ordningen av kandidater till ifrågavarande mandat, dels på de valsedlar som gett namnet plats i samma ordning.

Det är viktigt att den definitiva valutgången inte onödigt försenas i väntan på besked från kandidat, som blivit dubbelvald. Därför bör kandidaten föreläggas att lämna sitt besked inom viss kort tid. Med hänsyn till att dubbelkandidaturer över huvud taget inte bör förekomma är det rimligt att vid bestämmande av tidsfristen större vikt tillmäts intresset av att valförfarandet inte onödigt fördröjs än den dubbelkandiderandes behov av tid att bestämma sig. Fristen kan lämpligen bestämmas till fyra dagar. Tillvägagångssättet bör vara det att centrala valmyndigheten skriftligen underrättar honom om den uppkomna situationen och förelägger honom att inom fyra dagar från dagen för föreläggandet lämna sitt besked i frågan.

Om den dubbelvalde inte kommer in med besked inom föreskriven tid, bör effekten bli att han blir utan mandat. På samma sätt som föreslagits beträffande mandat, som han förklarar att han inte önskar tillträda, bör det i så fall anses att han över huvud taget inte varit kandidat till något av de ifrågavarande mandaten.

3 m o m. Valet avslutas med att centrala valmyndigheten kungör valutgången i Post- och Inrikes Tidningar. Härjämte har myndigheten att utfärda fullmakter för de valda, vilket närmare regleras i 86 § (jfr 20 § RO). Av kungörelsen om valutgången bör framgå dels hur många mandat i riksdagen som har tillfallit varje parti, dels hur många mandat varje parti har fått i varje valkrets, dels vilka kandidater som dessa mandat har tillfallit. Kungörandet markerar valets avslutande och är därmed också utgångspunkten för beräkningen av den tid inom vilken besvär över valet skall få föras.

4 m o m. Någon protokollföring i egentlig mening synes inte nödvändig vid mandatfördelningen hos centrala valmyndigheten. Däremot bör de olika leden av förfarandet dokumenteras. Hur detta lämpligen skall ske beror på vilka tekniska hjälpmedel som utnyttjas. Frågan härom kommer att tas upp under det tidigare aviserade utredningsarbetet beträffande förenkling och effektivisering av valförfarandet. T. v. bör här ges endast vissa allmänt formulerade föreskrifter om förvaring av primärmaterialet för centrala valmyndighetens beslut och andra handlingar som rör valet.

86 §.

Fullmakt för ledamot av riksdagen bör i det nya valsystemet utfärdas av centrala valmyndigheten. Ändringarna i sammanräknings- och mandatfördelningsförfarandet för med sig att fullmaktens innehåll måste jämkas något.

87—89 §§.

I dessa paragrafer regleras förfarandet när efterträdare till avgången riksdagsledamot skall utses.

Sammanräkning för att utse efterträdare sker nu hos länsstyrelsen. Bestämmelserna härom i 87 § är f. n. provisoriskt ersatta med föreskrifter i 1952 och 1964 års förut nämnda lagar. I 88 § ges regler om protokoll över förrättning för ny sammanräkning och om fullmakt för efterträdare till riksdagsman som avgått. 89 § innehåller regler om nytt val i valkretsar för det fall att det inte finns någon som kan inträda som ledamot i den avgångnes ställe eller att det inte kan avgöras vem som skall göra detta.

Första etappen i förfarandet att utse efterträdare bör ankomma på länsstyrelsen, där valmaterialet finns förvarat. Härvid kan bestämmelserna i 87 § om utseende av efterträdare till avgången ledamot enligt nuvarande provisoriska valordning användas. I regel blir det redan genom den nya sammanräkning, som länsstyrelsen sålunda skall göra, klart vem som skall inträda som ledamot i den avgångnes ställe. Protokoll över den nya sammanräkningen tillställs centrala valmyndigheten. Denna fastställer enligt 85 § 1 mom. på grundval av protokollet vem som skall tillträda mandatet efter den avgångne. Enligt 89 § har myndigheten att kungöra utgången och utfärda fullmakt för efterträdaren.

Finns det enligt länsstyrelsens sammanräkning inte någon som kan inta den avgångnes plats i ordningen, bör mandatet flyttas över till annan valkrets enligt samma regler som föreslagits i 18 § RO för det fall att parti inte har tillräckligt med kandidater i valkretsen för att besätta mandat som det erhållit där. Det blir då centrala valmyndighetens uppgift att fastställa, i vilken valkrets mandat skall besättas. Det skall där tillfalla den kandidat för själva riksdagsmannavalet som står närmast i tur enligt ordningen mellan partiets kandidater. Oftast torde uppgift därom redan finnas tillgänglig hos centrala valmyndigheten i det valprotokoll som myndigheten har fått enligt 34 §. I annat fall måste länsstyrelsen anmodas att genom ny sammanräkning bestämma ordningen för ytterligare ett namn.

Har mandat sålunda flyttats till annan valkrets och avgår även den riksdagsledamot som där tillträtt mandatet, bör ny efterträdare utses i denna valkrets på samma sätt som om den sist avgångne har valts till riksdagsledamot redan vid själva valet.

Vid de jämkningar som bör företas i förevarande paragrafer för att de skall passa in i det nya valsystemet bör nuvarande 88 och 89 §§ byta plats, så att alla föreskrifter om ny sammanräkning och om flyttning av mandat till annan valkrets för att utse efterträdare samlas i 87 och 88 §§. Därvid bör 88 § reserveras för den sannolikt högst ovanliga situationen att mandat måste flyttas till annan valkrets för att efterträdare skall kunna utses. Vidare bör man slopa nuvarande föreskrifter i 87 § 1 mom. första stycket

sista punkten om val av efterträdare till ledamot som har varit vald för två eller flera partier.

92 §.

I anslutning till vad som anförts vid 22 § RO skall huvuddelen av besvärshänvisningarna flyttas till 92 § ValL, som f. n. innehåller endast en hänvisning till bestämmelserna om besvär i RO.

Som har sagts vid 85 § ValL skall utgången av val kungöras centralt för hela landet. Besvärstiden bör räknas från den dag kungörelsen infördes i Post- och Inrikes tidningar och besvär skall alltid riktas mot centrala valmyndighetens beslut, även om besvaren i första hand avser förhållanden i någon enstaka valkrets, t. ex. ordningen mellan ett partis namn där. Anledning saknas att gå från nuvarande besvärstid i fråga om andrakammarval, tio dagar. Besvär över valet bör inges till centrala valmyndigheten och kungöras i samma ordning som valutgången. Centrala valmyndigheten bör i kungörelsen sätta ut en enhetlig förklaringsperiod för alla besvaren. Alla besvär bör gemensamt överlämnas till Kungl. Maj:t. Med hänsyn till den effekt varje besvär kan få för valutgången i hela landet är det, såsom grundlagberedningen och regeringsrättens ledamöter framhållit, lämpligt att besvaren avgörs i ett sammanhang.

Med hänsyn till att riksdagsvalet skall förrättas samtidigt med de allmänna kommunalvalen föreligger det enligt *regeringsrättens ledamöter* en viss risk för att någon av misstag kan komma att inge besvaren till länsstyrelsen i stället för till centrala valmyndigheten. Regeringsrättsledamöterna anser att en sådan omständighet inte bör få medföra att besvaren avvisas. Det går emellertid inte att samordna besvärreglerna för riksdagsval och kommunalval så fullständigt i fråga om besvärstid, besvärshänvisning m. m., att misstag av detta eller annat liknande slag helt kan förebyggas. Jag anser för min del att det inte finns tillräckligt starka skäl för att här bryta mot principen att besvär prövas endast om de inkommit i rätt tid till rätt myndighet. Vid min bedömning fäster jag avseende även vid det förhållandet att det i praktiken främst lär bli de politiska partierna som bevakar valutgången och ser till att besvär anföras när detta är påkallat. De centrala partiinstanserna torde inte sakna kunskap om besvärreglerna.

Däremot är jag beredd att beakta en annan synpunkt som regeringsrättens ledamöter anför i anslutning till besvärreglerna. Man bör, som föreslagits i deras yttrande, i ValL föra in en föreskrift om att centrala valmyndigheten, när besvär kommit in, omedelbart skall översända avskrift av besvärsskriften till vederbörande länsstyrelse med anmodan att skyndsamt inkomma med yttrande över besvaren till Kungl. Maj:t. Genom en sådan föreskrift kan man underlätta handläggningen för regeringsrätten.

96 §.

Med anledning av de nya bestämmelserna om valsedlarnas färg bör i denna paragraf och i 60 § KVL intas bestämmelser som gör klart att, vid varje typ av val, valsedel och valkuvert skall ha samma färg. Valkuvert bör liksom hittills även vara försett med valbeteckning.

97 §.

I den allmänna motiveringen har jag föreslagit att staten kostnadsfritt skall tillhandahålla papper till valsedlar för riksdagsval och andra val som förrättas samtidigt med riksdagsvalet. Detta föranleder ett tillägg i förevarande paragraf. Tillägget bör utformas så att Kungl. Maj:t i tillämpningsföreskrifter får bestämma i vilken ordning och i vilken omfattning valsedelspapper skall ställas till väljarnas och partiernas förfogande.

Övergångsbestämmelser

I den allmänna motiveringen har nämnts att ändringarna i följdlagstiftningen bör anlas av riksdagen redan när riksdagen under vårsessionen år 1968 fattar vilande beslut om ändringarna i RF och RO. Ikraftträdandet av följdlagstiftningen bör då i gengäld göras beroende av att det vilande beslutet om grundlagsändringar fullföljs genom definitivt beslut år 1969. Föreskrifterna härom bör lämpligen i redaktionellt hänseende anknyta till terminologin i 81 och 82 §§ RF samt 64 § RO.

Före den 1 januari 1971 bör de nya bestämmelserna i ValL tillämpas endast beträffande val som avser uteslutande tid efter utgången av år 1970.

Förslag till lag om ändring i kommunala vallagen

11 §.

Sammanförandet av riksdagsvalet och valen till landsting, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige till samma dag måste komma till uttryck i lagstiftningen. Som ett par remissinstanser har påpekat är samordningen mellan reglerna om riksdagens bildande och motsvarande regler beträffande kommunala församlingar av sådan betydelse att principerna för samordningen borde grundlagfästas. Det möter emellertid stora lagtekniska svårigheter att genomföra en sådan tanke inom ramen för en partiell författningsreform, som enligt vad tidigare har sagts inte tillåter någon mer genomgripande omdisposition av grundlagarna. I enlighet med vad grundlagberedningen har föreslagit bör bestämmelserna om gemensam valdag därför t. v. inrymmas i vallagstiftningen. Den naturliga platsen blir då denna paragraf.

20 §.

Som valtekniska utredningen har föreslagit bör gemensam kungörelse utfärdas för samtliga val som skall förrättas samtidigt. Ett tillägg härom bör göras i 1 mom. i denna paragraf.

I 4 mom. bör i anslutning till ett påpekande av *valnämnden i Stockholm* i dess yttrande över valtekniska utredningens betänkande göras en mindre justering som gäller stadsfullmäktigvalet i Stockholm. Stadsfullmäktigvalet bör i Stockholm liksom på andra håll i landet kungöras av länsstyrelsen.

23 och 25 §§.

ValL och KVL bör så långt möjligt ha inbördes överensstämmande regler om valsedlarnas utformning och om ogiltighet av valsedlar som inte uppfyller lagens krav. Förevarande paragrafer bör därför ändras i enlighet med de synpunkter som jag har utvecklat vid 59 och 79 §§ ValL.

34 och 43 §§.

Vid samtidiga riksdagsval och kommunalval bör riksdagsvalet räknas först. Detta bör gälla både den preliminära och den definitiva sammanräkningen. Denna förtur kan lämpligen komma till uttryck genom föreskrifter i dessa paragrafer. Formerna för kungörande av sammanräkningsförrättning i 43 § bör anpassas till vad som gäller för riksdagsvalet enligt 76 § tredje stycket ValL.

46, 47, 52 och 53 §§.

Sedan 1954 har förevarande paragrafer provisoriskt satts ur kraft genom särskilda lagar som förnyats inför varje kommunalval. De provisoriska mandatfördelningsreglerna bygger på den jämkade uddatalsmetoden med spärddivisorn 1,4 och är kombinerade med förbud mot karteller. Valtekniska utredningen har i sitt betänkande föreslagit att provisoriet nu definitivt får ersätta de gällande bestämmelserna i ämnet. Detta är ett välgrundat förslag. Ett valsystem för kommunalvalen som är grundat på den jämkade uddatalsmetoden stämmer bättre med det valsystem som nu har föreslagits beträffande riksdagen än den i KVL formellt ännu kvarstående d'Hondtska valmetoden. Möjligen bör man göra vissa justeringar i de nuvarande provisoriska reglerna för kommunalvalen för att få en bättre anpassning till valsystemet för riksdagen. Frågan om behovet av sådana justeringar övervägs inom kommunalvalskommittén.

60 a §.

Det har tidigare i flera sammanhang nämnts att staten i framtiden bör tillhandahålla papper för valsedlar vid riksdagsval och vissa kommunalval. Med hänsyn till motivet för reformen bör denna begränsas till att avse riks-

dagsvalet och sådana kommunalval som förrättas samtidigt med riksdagsvalet. När t. ex. ett fullmäktigval i någon kommun hålls på annan tid än det ordinarie riksdagsvalet bör staten alltså inte vara skyldig att tillhandahålla papper för valsedlar även för detta val. Bestämmelserna i ämnet bör avfattas så att denna begränsning tydligt framgår av lagtexten.

Övergångsbestämmelser

Övergångsbestämmelserna i KVL bör både sakligt och formellt anslutas så nära som möjligt till motsvarande bestämmelser i ValL.

Förslag till lagar om ändring i kommunallagen, kommunallagen för Stockholm, 9 och 44 §§ landstingslagen samt 8 § 1 mom. lagen om kommunalförbund

Det synes uppenbart att principen om gemensamma valperioder för riksdagen och landsting, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige kräver ändringar beträffande valperioderna för fullmäktigförsamlingarna, kommunernas styrelser och landstingens förvaltningsutskott. Dessa ändringar bör göras redan nu. I den mån valperioden för kommunala nämnder för specialreglerad förvaltning är bestämd genom hänvisning till kommunallagens bestämmelser om valperioden för kommunens styrelse — vilket torde vara fallet praktiskt taget undantagslöst — för ändringarna automatiskt med sig en anpassning av valperioden också för dessa nämnder. Frågan om vilka konsekvenser i övrigt den partiella författningsreformen bör få på den kommunala sidan utreds f. n. av kommunalrättskommittén. Kommittén har därvid att pröva bl. a. önskemålen om sådana ändringar beträffande mandattider i kommunala styrelser och nämnder att politiskt betingade skiften i dessa styrelser och nämnder kan ske i nära anslutning till kommunalvalen.

Övergångsbestämmelser

Även i dessa lagar fordras övergångsbestämmelser av samma innehåll som övergångsbestämmelserna till ändringarna i ValL. Beträffande ändringarna i kommunallagen för Stockholm bör dock med hänsyn till förläggningen av valperioden för stadsfullmäktige i Stockholm föreskrivas att de nya bestämmelserna inte skall tillämpas före den 15 oktober 1970 annat än såvitt gäller val som avser uteslutande tid därefter.

Hemställan

Under återopande av vad jag sålunda förordat hemställer jag att Kungl. Maj:t genom proposition

dels för prövning i grundlagsenlig ordning förelägger riksdagen inom justitiedepartementet upprättade förslag till

- 1) *ändringar i regeringsformen,*
- 2) *ändringar i riksdagsordningen,*

dels föreslår riksdagen att antaga inom departementet upprättade förslag till

3) *lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen,*

4) *lag om ändring i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253),*

5) *lag om ändring i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753),*

6) *lag om ändring i kommunallagen för Stockholm den 1 mars 1957 (nr 50),*

7) *lag om ändrad lydelse av 9 och 44 §§ landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319),*

8) *lag angående ändrad lydelse av 8 § 1 mom. lagen den 31 maj 1957 (nr 281) om kommunalförbund.*

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Grundlagberedningens förslag till valsysteem

Fördelning mellan partier av mandaten i en enkammarriksdag med 350 ledamöter
på grundval av röstutfallet vid nedan angivna allmänna val

Förklaringar: Kolumn 1 avser fasta valkretsmandat

» 2 » utjämningsmandat

» 3 » summan av kolumnerna 1 och 2

Prop. avser det exakta antalet mandat som ett partis rösttal i hela landet motsvarar med hänsynstagande till 4- och 12 %-spärrarna.

a) 1960 års riksdagsval

Valkrets	Högern			Centerp.			Folkp.			Soc.-dem.			Kommun.			Summa		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
A	8	2	10	1		1	9	1	10	15	2	17	2	2	4	35	7	42
B	4		4	1	1	2	3	1	4	8		8	1		1	17	2	19
C	1		1	1		1	1		1	4		4	0		0	7		7
D	1		1	1		1	2		2	5	1	6	0		0	9	1	10
E	3		3	2		2	2		2	8	1	9	0	1	1	15	2	17
F	2		2	3		3	2	1	3	5	1	6	0		0	12	2	14
G	1	1	2	2		2	1		1	3		3	0		0	7	1	8
H	2		2	2	1	3	1		1	5		5	0		0	10	1	11
I	0		0	1		1	0		0	1		1	0		0	2		2
K	1		1	1		1	1		1	3		3	0		0	6		6
L	2	1	3	2	1	3	2		2	5		5	0		0	11	2	13
4-stads	5	1	6	0	1	1	2		2	9	1	10	0		0	16	3	19
M	2		2	3		3	1		1	5	1	6	0		0	11	1	12
N	1		1	2		2	1		1	3		3	0		0	7		7
Gbg	3		3	0		0	5	1	6	7	1	8	2		2	17	2	19
O	1	1	2	1		1	3		3	4		4	0		0	9	1	10
Pn	1		1	1	1	2	2		2	4		4	0		0	8	1	9
Ps	2		2	1		1	1		1	3	1	4	0		0	7	1	8
R	2		2	3		3	2		2	4	1	5	0		0	11	1	12
S	2		2	1	1	2	2		2	6	1	7	1		1	12	2	14
T	1		1	2		2	2		2	6	1	7	0	1	1	11	2	13
U	1		1	1		1	2		2	5	1	6	0		0	9	1	10
W	1		1	2		2	2		2	7		7	0	1	1	12	1	13
X	1		1	2		2	2		2	6	1	7	1	1	2	12	2	14
Y	1		1	2		2	2		2	6	2	8	1		1	12	2	14
Z	1		1	1		1	1		1	3		3	0		0	6		6
AC	1		1	1	1	2	2		2	5		5	0		0	9	1	10
BD	1		1	1		1	1		1	5	1	6	2		2	10	1	11
Prop.	52	6	58	41	7	48	57	4	61	150	17	167	10	6	16	310	40	350

b) 1962 års kommunalval

Valkrets	Högern			Centerp.			Folkp.			Soc.-dem.			Kommun.			Summa		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
A	8	1	9	1		1	9		9	17	1	18	0		0	35	2	37
B	4	1	5	1	1	2	4	1	5	10	1	11	0		0	19	4	23
C	1		1	1		1	1		1	4		4	0		0	7		7
D	1		1	1		1	2		2	5	1	6	0		0	9	1	10
E	2	1	3	2		2	2		2	9	1	10	0		0	15	2	17
F	2		2	2	1	3	2	1	3	6		6	0		0	12	2	14
G	1	1	2	2		2	1		1	3		3	0		0	7	1	8
H	2		2	2	1	3	1		1	5	1	6	0		0	10	2	12
I	0		0	1		1	0		0	1		1	0		0	2		2
K	1		1	1		1	1		1	3	1	4	0		0	6	1	7
L	2		2	2	1	3	2		2	5	1	6	0		0	11	2	13
4-stads	4	1	5	0		0	2		2	10	1	11	0		0	16	2	18
M	2		2	2	1	3	1	1	2	5	1	6	0		0	10	3	13
N	1		1	2	1	3	1		1	3	1	4	0		0	7	2	9
Gbg	3		3	0		0	5	1	6	9		9	0		0	17	1	18
O	1	1	2	1		1	3		3	4	1	5	0		0	9	2	11
Pn	1		1	1	1	2	2		2	4	1	5	0		0	8	2	10
Ps	2		2	1		1	1		1	3	1	4	0		0	7	1	8
R	2		2	2	1	3	2		2	4	1	5	0		0	10	2	12
S	1	1	2	2		2	2		2	7	1	8	0		0	12	2	14
T	1		1	1	1	2	2		2	7		7	0		0	11	1	12
U	1		1	1		1	1	1	2	6		6	0		0	9	1	10
W	1		1	2		2	2		2	7		7	0		0	12		12
X	1		1	2		2	2		2	7	1	8	0		0	12	1	13
Y	1		1	2		2	2		2	7	1	8	0		0	12	1	13
Z	1		1	1		1	1		1	3	1	4	0		0	6	1	7
AC	1		1	1	1	2	2		2	5		5	0		0	9	1	10
BD	1		1	1		1	1		1	6		6	1		1	10		10
Prop.	49	7	56	38	10	48	57	5	62	165	18	183	1		1	310	40	350
	56,2			47,4			62,2			183,2								

c) 1964 års riksdagsval

Valkrets	Högern			Centerp.			Folkp.			Soc.-dem.			Kommun.			Mp		Mbs		Summa		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	3	1	3	1	2	3
A	7	1	8	1		1	8	1	9	15	2	17	3	1	4					34	5	39
B	4		4	2		2	4	1	5	9	2	11	1	1	2					20	4	24
C	1		1	1		1	1		1	4		4	0		0					7		7
D	1		1	1		1	2		2	5	1	6	0		0					9	1	10
E	2	1	3	2		2	2		2	9		9	0	1	1					15	2	17
F	2		2	3		3	2		2	5	1	6	0		0					12	1	13
G	1	1	2	2		2	1		1	3		3	0		0					7	1	8
H	2		2	2	1	3	1		1	5		5	0		0					10	1	11
I	0		0	—		—	—		—	1		1	—		—	1	1			2		2
K	1		1	1		1	1		1	3		3	0		0					6		6
L	2		2	2	1	3	2		2	5		5	0		0					11	1	12
4-stads	1	1	2	0		0	1		1	9	2	11	0	1	1			5	5	16	4	20
M	2		2	2	1	3	1	1	2	6		6	0		0					11	2	13
N	1		1	2		2	1		1	3		3	0		0					7		7
Gbg	2		2	0		0	6	1	7	7	1	8	2		2					17	2	19
O	1		1	1		1	3		3	4		4	0		0					9		9
Pn	1		1	1	1	2	2		2	4		4	0		0					8	1	9
Ps	2		2	1		1	1		1	3	1	4	0		0					7	1	8
R	2		2	2	1	3	2		2	4		4	0		0					10	1	11
S	1	1	2	2		2	2		2	6	1	7	1	1	1					12	2	14
T	1		1	2		2	2		2	6	1	7	0	1	1					11	2	13
U	1		1	1		1	1	1	2	6		6	0	1	1					9	2	11
W	1		1	2	1	3	2		2	6		6	0	1	1					11	2	13
X	1		1	2		2	2		2	6	1	7	1	1	2					12	2	14
Y	1		1	2		2	1	1	2	7		7	1		1					12	1	13
Z	1		1	1		1	1		1	3		3	0		0					6		6
AC	1		1	2		2	2		2	4	1	5	0		0					9	1	10
BD	1		1	1		1	1		1	5	1	6	2		2					10	1	11
Prop.	44	5	49	41	6	47	55	6	61	153	15	168	11	8	19	1	1	5	5	310	40	350
	49,0			47,1			60,6			168,7			18,6									

d) 1966 års kommunalval

Valkrets	Högern			Centerp.			Folkp.			Soc.-dem.			Kommun.			MS		BS		Summa		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	3	1	3	1	2	3
A	8	2	10	0		0	9	1	10	13	1	14	3	2	5					33	6	39
B	5	1	6	2	1	3	5	1	6	9	1	10	1	1	2					22	5	27
C	1		1	1		1	2		2	3	1	4	0		0					7	1	8
D	1		1	1	1	2	2		2	5	1	6	0		0					9	2	11
E	3		3	2	1	3	2		2	7	1	8	1		1					15	2	17
F	2		2	3		3	2	1	3	5		5	0		0					12	1	13
G	1	1	2	2		2	1		1	3		3	0		0					7	1	8
H	2		2	2		2	1		1	5		5	0	1	1					10	1	11
I	0		0							1		1				1	1			2		2
K	1		1	1		1	1		1	3		3	0		0					6		6
L	2		2	2	1	3	2		2	5		5	0		0					11	1	12
4-stads	0		0	0		0	0		0	9	1	10	1		1			7	7	17	1	18
M	2		2	2	1	3	1	1	2	5	1	6	0		0					10	3	13
N	1		1	2	1	3	1		1	3		3	0		0					7	1	8
Gbg	3		3	0		0	6	1	7	7		7	2	1	3					18	2	20
O	2		2	1		1	2		2	4		4	0		0					9		9
Pn	1		1	2		2	2		2	3	1	4	0		0					8	1	9
Ps	2		2	1	1	2	1		1	3		3	0		0					7	1	8
R	2		2	3		3	2		2	3	1	4	0		0					10	1	11
S	2		2	2		2	2		2	5	2	7	1		1					12	2	14
T	1		1	2		2	2		2	5	1	6	1		1					11	1	12
U	1		1	1	1	2	2		2	5		5	0	1	1					9	2	11
W	1		1	2	1	3	2		2	5	1	6	1		1					11	2	13
X	1		1	2		2	2		2	6		6	1	1	2					12	1	13
Y	1		1	2		2	1		1	6		6	1	1	2					11	1	12
Z	0	1	1	1		1	1		1	3		3	0		0					5	1	6
AC	1		1	2		2	2		2	4		4	0		0					9		9
BD	1		1							5		5	2		2	2	2			10		10
Prop.	48	5	53	41	9	50	56	5	61	140	13	153	15	8	23	3	3	7	7	310	40	350
	53,3			49,6			60,7			153,1			23,3									

Bilaga 2

Grundlagberedningens förslag till valsystem

Valsystemets regionala verkningar i en enkammarsriksdag med 350 ledamöter.

Beräkningar på grundval av röstutfallet vid nedan angivna val till riksdagen

(Siffrorna inom parentes anger hur många av mandaten i valkretsen som partiets rösttal där exakt motsvarar¹⁾)

a) 1960 års val

Valkrets	Exakt antal mandat ²⁾	Antal mandat ³⁾	Högern	Centerp.	Folkp.	Soc.-dem.	Kommun.
A	39,4	42	10 (9,8)	1 (1,2)	10 (10,1)	17 (18,1)	4 (2,8)
B	19,7	19	4 (4,0)	2 (1,6)	4 (3,8)	8 (8,7)	1 (0,9)
C	7,8	7	1 (1,1)	1 (1,1)	1 (1,3)	4 (3,4)	0 (0,2)
D	10,5	10	1 (1,2)	1 (1,3)	2 (1,8)	6 (5,5)	0 (0,2)
E	16,9	17	3 (2,8)	2 (2,4)	2 (2,3)	9 (9,0)	1 (0,5)
F	13,3	14	2 (2,3)	3 (2,8)	3 (2,7)	6 (5,9)	0 (0,3)
G	7,6	8	2 (1,6)	2 (2,1)	1 (0,8)	3 (3,2)	0 (0,3)
H	11,3	11	2 (2,1)	3 (2,4)	1 (1,1)	5 (5,1)	0 (0,3)
I	2,5	2	0 (0,3)	1 (0,7)	0 (0,2)	1 (0,7)	0 (0,0)
K	6,8	6	1 (0,9)	1 (0,8)	1 (1,1)	3 (3,0)	0 (0,2)
L	12,2	13	3 (2,6)	3 (2,7)	2 (2,2)	5 (5,4)	0 (0,1)
4-stads	17,7	19	6 (5,5)	1 (0,7)	2 (2,2)	10 (10,2)	0 (0,4)
M	12,0	12	2 (2,0)	3 (2,9)	1 (1,3)	6 (5,7)	0 (0,0)
N	8,0	7	1 (1,1)	2 (2,1)	1 (0,9)	3 (2,8)	0 (0,1)
Göteborg	19,2	19	3 (2,9)	0 (0,3)	6 (6,0)	8 (8,0)	2 (1,8)
O	10,2	10	2 (1,5)	1 (1,3)	3 (2,6)	4 (4,3)	0 (0,3)
Pn	9,5	9	1 (1,2)	2 (1,6)	2 (1,9)	4 (4,1)	0 (0,2)
Ps	8,1	8	2 (1,9)	1 (1,4)	1 (1,1)	4 (3,4)	0 (0,2)
R	11,9	12	2 (2,0)	3 (2,9)	2 (2,3)	5 (4,5)	0 (0,2)
S	13,9	14	2 (2,0)	2 (1,8)	2 (1,9)	7 (7,5)	1 (0,8)
T	12,4	13	1 (1,3)	2 (1,7)	2 (2,4)	7 (7,1)	1 (0,5)
U	10,2	10	1 (1,0)	1 (1,3)	2 (1,6)	6 (5,7)	0 (0,4)
W	13,2	13	1 (1,3)	2 (2,2)	2 (2,0)	7 (6,9)	1 (0,6)
X	13,9	14	1 (1,2)	2 (2,0)	2 (2,0)	7 (7,5)	2 (1,3)
Y	13,4	14	1 (1,2)	2 (2,3)	2 (1,9)	8 (7,6)	1 (1,0)
Z	6,5	6	1 (0,8)	1 (1,1)	1 (0,8)	3 (3,1)	0 (0,2)
AC	10,7	10	1 (1,2)	2 (1,5)	2 (2,2)	5 (4,9)	0 (0,2)
BD	11,0	11	1 (1,3)	1 (1,0)	1 (1,0)	6 (6,0)	2 (1,7)

¹⁾ Parti, som inte forcerat vare sig 4 %-spärren eller 12 %-spärren, har inte räknats med.

²⁾ Det exakta antalet mandat i varje valkrets vid fördelning av de 350 mandaten efter antalet röstberättigade.

³⁾ Det sammanlagda antalet mandat som valkretsen får enligt det föreslagna valsystemet.

b) 1964 års val

Val-krets	Exakt antal mandat	Antal mandat	Högern	Centerp.	Folkp.	Soc.-dem.	Kommun.	Mp	Mbs
A	38,3	39	8 (7,9)	1 (1,2)	9 (9,6)	17 (17,3)	4 (2,9)	—	—
B	22,7	24	4 (4,6)	2 (2,0)	5 (5,2)	11 (11,0)	2 (1,3)	—	—
C	8,1	7	1 (1,0)	1 (1,0)	1 (1,3)	4 (3,5)	0 (0,2)	—	—
D	10,4	10	1 (1,1)	1 (1,3)	2 (1,8)	6 (5,6)	0 (0,3)	—	—
E	16,7	17	3 (2,7)	2 (2,3)	2 (2,2)	9 (9,2)	1 (0,7)	—	—
F	13,3	13	2 (1,9)	3 (2,6)	2 (2,4)	6 (5,7)	0 (0,4)	—	—
G	7,5	8	2 (1,6)	2 (2,1)	1 (0,8)	3 (3,2)	0 (0,3)	—	—
H	11,0	11	2 (2,0)	3 (2,4)	1 (1,2)	5 (5,1)	0 (0,4)	—	—
I	2,4	2	0 (0,3)	—	—	1 (0,8)	—	1 (0,9) ⁴	—
K	6,8	6	1 (0,8)	1 (0,8)	1 (1,1)	3 (3,0)	0 (0,3)	—	—
L	12,0	12	2 (2,2)	3 (2,4)	2 (1,9)	5 (5,4)	0 (0,2)	—	—
4-stads	18,4	20	2 (1,5)	0 (0,5)	1 (1,2)	11 (10,8)	1 (0,5)	—	5 (5,6) ⁵
M	11,8	13	2 (1,8)	3 (2,9)	2 (1,7)	6 (6,5)	0 (0,1)	—	—
N	8,1	7	1 (1,0)	2 (2,0)	1 (1,0)	3 (2,8)	0 (0,2)	—	—
Göteborg	19,3	19	2 (2,3)	0 (0,4)	7 (6,5)	8 (7,9)	2 (1,9)	—	—
O	10,5	9	1 (1,2)	1 (1,2)	3 (2,5)	4 (3,9)	0 (0,4)	—	—
Pn	9,5	9	1 (1,1)	2 (1,7)	2 (1,9)	4 (4,0)	0 (0,3)	—	—
Ps	8,1	8	2 (1,9)	1 (1,3)	1 (1,1)	4 (3,4)	0 (0,3)	—	—
R	11,7	11	2 (1,8)	3 (2,7)	2 (1,9)	4 (4,3)	0 (0,3)	—	—
S	13,6	14	2 (1,8)	2 (1,9)	2 (1,8)	7 (7,5)	1 (1,0)	—	—
T	12,2	13	1 (1,3)	2 (1,7)	2 (2,3)	7 (7,0)	1 (0,7)	—	—
U	10,3	11	1 (1,1)	1 (1,4)	2 (1,7)	6 (6,2)	1 (0,6)	—	—
W	13,0	13	1 (1,1)	3 (2,6)	2 (1,9)	6 (6,7)	1 (0,8)	—	—
X	13,7	14	1 (1,1)	2 (2,2)	2 (2,0)	7 (7,4)	2 (1,4)	—	—
Y	13,0	13	1 (1,0)	2 (2,3)	2 (1,6)	7 (7,0)	1 (1,1)	—	—
Z	6,2	6	1 (0,8)	1 (1,1)	1 (0,8)	3 (3,1)	0 (0,2)	—	—
AC	10,5	10	1 (1,1)	2 (1,7)	2 (2,1)	5 (4,8)	0 (0,3)	—	—
BD	11,1	11	1 (1,1)	1 (1,2)	1 (1,1)	6 (5,9)	2 (1,8)	—	—

⁴ Partiet har uppnått 46,1 % av rösterna i valkretsen men endast 0,3 % av rösterna i hela landet.

⁵ Partiet har uppnått 27,8 % av rösterna i valkretsen men endast 1,5 % av rösterna i hela landet.

Grundlagberedningens förslag till riksdagsstadga

Riksdagens sammanträden

1 §.

Riksdagen sammanträder varje riksdags första dag klockan 11.

I kallelse till höstsession fastställs tiden för sessionens början tidigast till sjunde dagen efter det kallelsen kungjorts i allmänna tidningarna. Kallelse till extrasession enligt 2 § fjärde stycket riksdagsordningen utfärdas av talmannen tidigast till dagen efter det kallelsen kungjorts.

2 §.

Riksdagens sammanträden är offentliga, om icke riksdagen för särskilt fall beslutar annat eller Konungen enligt 56 § riksdagsordningen bestämmer att sammanträde skall hållas inom lyckta dörrar.

3 §.

Vid riksdags första sammanträde föredrages berättelse om fullmaktsgranskning och anställes upprop. Den ledamot som för ordet i riksdagen, innan val av talman och vice talmän skett, utser protokollförare vid sammanträdet.

4 §.

Kallelse till sammanträde anslås i riksdagens lokaler senast klockan 18 dagen före sammanträdet och införes, om det kan ske, i minst en daglig tidning. Skall sammanträde som inletts på förmiddagen fortsätta efter klockan 19, underrättar talmannen riksdagen därom muntligen och genom anslag före klockan 16 sammanträdesdagen.

När val skall förrättas vid sammanträde, anges detta särskilt i kallelsen.

Kallelse till sammanträde inom lyckta dörrar sker på sätt talmannen bestämmer.

Samlingssalen

5 §.

Ledamöterna tar plats i samlingssalen i följande ordning.

1.	Ledamöterna från	Stockholms	län
2.	»	» Uppsala	»
3.	»	» Södermanlands	»
4.	»	» Östergötlands	»

5.	Ledamöterna från	Jönköpings	län
6.	»	»	Kronobergs
7.	»	»	Kalmar
8.	»	»	Gotlands
9.	»	»	Blekinge
10.	»	»	Kristianstads
11.	»	»	Malmöhus
12.	»	»	Hallands
13.	»	»	Göteborgs och Bohus
14.	»	»	Älvsborgs
15.	»	»	Skaraborgs
16.	»	»	Värmlands
17.	»	»	Örebro
18.	»	»	Västmanlands
19.	»	»	Kopparbergs
20.	»	»	Gävleborgs
21.	»	»	Västernorrlands
22.	»	»	Jämtlands
23.	»	»	Västerbottens
24.	»	»	Norrbottens

För talmannen och vice talmännen samt statsrådets ledamöter finnes särskilda platser.

6 §.

I samlingssalen finnes särskilda platser för åhörare. Talmannen utfärdar ordningsföreskrifter för dessa platser. Den som bryter mot ordningsföreskrifterna kan genast utvisas. Om oordning uppstår bland åhörarna, äger talmannen utvisa samtliga åhörare.

Föredragningslista m. m.

7 §.

Efter varje sammanträde upprättas föredragningslista för nästa sammanträde. Listan skall upptaga alla ärenden som vilar på riksdagens bord. Undantag får dock göras för ärende som skall behandlas inom lyckta dörrar.

Ärendena upptages på listan i följande ordning.

1. Omröstning enligt 107 § 2:o regeringsformen.
2. Val.
3. Konungens propositioner och skrivelser.
4. Skrivelser från riksdagens verk.
5. Skrivelser från riksdagens förvaltningskontor eller andra riksdagens organ.
6. Motioner.

7. Utskottsbetänkanden. Betänkanden av ständiga utskott upptages i den ordning utskotten anges i 36 § riksdagsordningen och betänkande av sammansatt utskott närmast efter betänkande av det första av de utskott som ingår i det sammansatta utskottet. Sist redovisas betänkande av särskilt utskott.

Om särskilda omständigheter föranleder det, äger talmannen ändra ordningen mellan ärenden som hänföres till grupperna 2—7.

Vid varje ärende göres anteckning om bordläggning. Har utskott hemställt att ärende skall avgöras efter endast en bordläggning, anmärkes det särskilt.

Föredragningslistan anslås före varje sammanträde i samlingssalen och på de platser i övrigt som talmannen bestämmer. Den bör dessutom delas ut till ledamöterna.

Föredragningslistan jämte de handlingar som hör till denna skall mellan sammanträdena finnas tillgänglig i riksdagens kansli.

8 §.

1 mom. Vid sammanträde med riksdagen för sekreteraren protokoll. Det skall upptaga överläggningsämnen, namnen på dem som yttrar sig, talmannens yttranden och propositioner, utgången av omröstning och val samt riksdagens beslut.

Protokollet justeras av riksdagen sjunde vardagen efter sammanträdet, om sammanträde då äger rum, och i annat fall vid sammanträdet närmast efter nämnda dag. Protokoll som ej justerats vid riksdagssessionens slut justeras vid den tidpunkt som talmannen bestämmer. Meddelande om tiden för sådan justering införes i den eller de tidningar där riksdagens sammanträden ges till känna. Justeringen sker inför de ledamöter som är tillstädes på riksdagsorten.

Protokoll överlämnas omedelbart efter justeringen till riksdagens förvaltningskontor.

2 mom. Yttrande vid sammanträde skall upptecknas och utan dröjsmål lämnas i två exemplar till riksdagens kansli. Uppteckningen skall vara försedd med upptecknarens namnteckning och finnas tillgänglig för genomläsning till klockan 12 den femte vardagen efter det uppteckningen skedde. Talare som före utgången av denna tid justerar sitt yttrande bör ange det på uppteckningen. Annan ledamot äger dock vid justeringssammanträde enligt 1 mom. andra stycket begära särskild justering av yttrandet. Om yttrande ej justeras av talare inom föreskriven tid, anses det likväl vara justerat av honom.

Uppteckning överlämnas omedelbart efter justeringstidens utgång till förvaltningskontoret.

3 mom. I fråga om protokoll och yttranden vid sammanträde inom lyckta dörrar äger bestämmelserna i 1 och 2 mom. motsvarande tillämpning. Pro-

tokollen och yttrandena överlämnas dock efter justeringen till riksdagsbiblioteket.

9 §.

Dagbok föres över alla ärenden, som kommer in till riksdagen, och över motioner, interpellationer och enkla frågor.

Dagboken skall finnas tillgänglig i riksdagens kansli.

Motioner m. m.

10 §.

1 mom. Motion inges när sammanträde pågår till talmannen och när sammanträde icke pågår till riksdagens kansli. Motion som ingivits till kansliet anmäles av talmannen vid sammanträdet närmast efter ingivandet.

Motion skall lämnas i tre exemplar och innehålla uppgift om det parti motionären tillhör och numret på motionärens plats i samlingssalen.

2 mom. Framställning till utskott från något riksdagens verk, vilken kan föranleda beslut av riksdagen, anmäles omedelbart av utskottet till talmannen och riksdagens förvaltningskontor. Vid anmälan fogas framställningen i huvudskrift till talmannen och i avskrift till förvaltningskontoret. Talmannen tillser att anmälan antecknas på föredragningslistan för nästa sammanträde med riksdagen. Framställningen behandlas därefter enligt 58 § första stycket riksdagsordningen.

3 mom. Framställning från riksdagens förvaltningskontor till riksdagen inges till riksdagens kansli och anmäles av talmannen vid sammanträde med riksdagen. Tid för väckande av motion i anledning av sådan framställning räknas från den dag, då framställningen anmäls.

Interpellationer och enkla frågor

11 §.

Interpellation skall vara skriftlig samt ha bestämt innehåll och vara försedd med motivering. Ledamot som vill framställa interpellation skall läsa upp interpellationen i riksdagen och ge in den till riksdagen i tre exemplar. Riksdagen beslutar om interpellationen får framställas. Sådant beslut fattas utan föregående överläggning senast vid sammanträdet närmast efter det då interpellationen lästs upp. Medger riksdagen att interpellationen får framställas, låter talmannen utan dröjsmål vederbörande statsrådsledamot få del av den.

När interpellation skall besvaras överenskommer talmannen med vederbörande statsrådsledamot vid vilket sammanträde svaret skall lämnas. Meddelande att interpellation kommer att besvaras upptages på föredragningslistan och anslås senast klockan 15 dagen före sammanträdet på de platser talmannen bestämmer.

Svar på interpellation får delas ut till ledamöterna omedelbart innan det

avges. Har svaret delats ut, äger statsrådsledamoten begränsa sitt anförande till en sammanfattning av svaret.

12 §.

Enkel fråga skall vara skriftlig och ha bestämt innehåll men icke vara försedd med motivering. Den skall vara egenhändigt undertecknad av den ledamot som framställer frågan och inges till riksdagens kansli i fyra exemplar. Talmannen låter utan dröjsmål vederbörande statsrådsledamot få del av frågan och anmäler den vid nästa sammanträde med riksdagen.

Bestämmelserna i 11 § andra stycket äger motsvarande tillämpning beträffande enkel fråga.

Debattregler

13 §.

Oberoende av talarordningen mellan övriga ledamöter kan ledamot, om talmannen medger det, få ordet för genmäle som innehåller upplysning eller rättelse i anledning av föregående talares anförande eller bemötande av angrepp från dennes sida. Tiden för genmäle får ej överskrida tre minuter, om talmannen icke av särskilda skäl medgivit rätt till genmäle under sex minuter.

Oberoende av talarordningen mellan övriga ledamöter äger ledamot under överläggningen i en fråga utan att ange skäl instämma med närmast föregående talare.

14 §.

Om statsrådsledamot vill deltaga i överläggningarna, skall han anmäla det hos talmannen och får då ordet oberoende av talarordningen mellan riksdagens ledamöter. Ledamot som fått ordet för genmäle äger dock yttra sig före statsrådsledamoten.

15 §.

När enkel fråga besvaras, får endast den ledamot som framställt frågan och den statsrådsledamot som lämnar svaret deltaga i överläggningen. På förslag av talmannen eller annan ledamot äger dock riksdagen i viss fråga upphäva denna inskränkning i yttranderätten. Sådant beslut fattas utan föregående överläggning.

Anförande i samband med att enkel fråga besvaras får ej överskrida tre minuter.

16 §.

Den som yttrar sig inför riksdagen skall tala från talarstolen eller från sin plats i samlingssalen.

Ärendenas avgörande

17 §.

1 mom. Utskottsbetänkande får icke bordläggas första gången, förrän tryckta eller på annat sätt mångfaldigade exemplar av betänkandet finnes tillgängliga för ledamöterna.

2 mom. Vill ledamot när ärende skall avgöras framställa yrkande i ärendet som ej framgår av de tryckta handlingarna, skall han så snart det kan ske underrätta talmannen om yrkandet. Yrkandet bör, med utelämnande av motiveringen för yrkandet, sättas upp skriftligt och delas ut till ledamöterna, innan ärendet avgöres.

18 §.

1 mom. Öppen omröstning förrättas med uppresning, med omröstningsapparat eller, när sådan ej kan användas, med namnupprop.

Talmannen bestämmer sättet för omröstning. Om talmannen finner tvekan råda om omröstningens resultat eller ledamot begär rösträkning, skall dock efter omröstning med uppresning ny omröstning ske med omröstningsapparat eller, när sådan ej kan användas, med namnupprop.

2 mom. Sedan voteringsproposition efter förvarning lästs upp och justerats, intager ledamöterna sina platser i samlingssalen. Därefter läses voteringspropositionen upp på nytt.

Vid omröstning med uppresning uppmanar talmannen först de ledamöter som vill rösta för ja-propositionen att resa sig från sina platser och riktar därefter samma uppmaning till de ledamöter som vill rösta för nej-propositionen.

Vid omröstning med omröstningsapparat fotograferas den tablå som visar hur varje ledamot röstat.

Vid omröstning med namnupprop anmodar talmannen minst två ledamöter att taga plats vid talmansbordet för att föra anteckningar över omröstningen. Talmannen och vice talmännen ropas upp först och därefter övriga ledamöter i den ordning de har platsnummer i samlingssalen. Något av följande svar skall avges: ja, nej, avstår.

19 §.

Vid slutet omröstning anmodar talmannen fyra ledamöter att taga plats vid talmansbordet. Av dessa skall två biträda när röstsedlarna öppnas och granskas och två föra anteckningar över omröstningen.

När ledamot ropas upp, skall han gå fram till talmansbordet och lämna sin röstsedel till talmannen. Sedan samtliga godkända röstsedlar lästs upp av talmannen och antecknats av sekreteraren och de två ledamöterna, jämföres anteckningarna över omröstningen.

20 §.

Omedelbart efter det omröstning avslutats meddelar talmannen resultatet av omröstningen.

21 §.

Reservation enligt 60 § riksdagsordningen mot riksdagens beslut skall anmälas omedelbart efter det beslutet fattats.

Val inom riksdagen

22 §.

Utöver de val riksdagen förrättar enligt riksdagsordningen skall riksdagen utse

1. styrelse i riksdagens förvaltningskontor enligt 38 § andra stycket,
2. sex ledamöter som deltagar vid tillsättandet av tjänster i riksdagens kansli enligt 42 § 3 mom. (kanslitillsättare),
3. två ledamöter och två suppleanter i styrelsen för riksdagsbiblioteket,
4. elva ledamöter och elva suppleanter i styrelsen för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond.

23 §.

Riksdagens valberedning utses av varje riksdag vid dess första sammanträde. Valberedningen består av 17 ledamöter och lika många suppleanter. Beredningen väljer inom sig ordförande och vice ordförande.

Valberedningen bereder alla val som förrättas av riksdagen utom val av konung, tronföljare eller riksföreståndare samt av talman, vice talmän och riksdagens sekreterare.

Valberedningen håller på kallelse av talmannen sitt första sammanträde samma dag som den utses. Därefter sammanträder beredningen på kallelse av ordföranden.

Innan val av ordförande skett, föres ordet i valberedningen av den ledamot som bevistat största antalet riksdagar eller, om två eller flera deltagit i lika många riksdagar, av den till levnadsåren äldste bland dem.

Bestämmelserna i 28 § andra och tredje styckena och 29 § äger motsvarande tillämpning på valberedningen.

24 §.

1 mom. Vid *proportionellt val med slutna sedlar* användes valsedlar, på vilka före namnen satts ut partibeteckning (partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av riksdagsledamöter eller för viss meningsriktning), men vilka i övrigt är omärkta. Namnen föres upp i en följd, det ena under det andra. Vid val, som avser både ledamot och personlig suppleant för denne, skall valsedlarna vara spaltade med särskilda rum på sedlarnas

vänstra sida för ledamotsvalet, och på sedlarnas högra sida för suppleantvalet. För varje namn på sedlarnas vänstra sida föres i motsvarande rum på den högra upp ett namn.

Valsedel skall vara enkel, sluten och fri från överstrykningar. Sedel får ej upptaga flera men väl färre namn än det antal personer valet avser. Är något namn på valsedel ej otvetydigt, gäller sedeln dock för övriga namn.

Mellan partier fördelas platserna genom att de en efter annan tilldelas det parti som för varje gång visar det största jämförelsetalet. Plats som tilldelats ett parti besättes genom att partiets första plats tillerkännes den vars namn står främst i ordningen inom partiet, partiets andra plats den som bär det andra namnet i ordningen och så vidare enligt samma grund. Jämförelsetalet är lika med partiets rösttal, så länge partiet icke tilldelats någon plats, och erhålles därefter genom att partiets rösttal delas med det tal som motsvarar antalet platser som redan tilldelats partiet, ökat med ett. Vid lika jämförelsetal skiljes vid behov genom lottning.

När ordningen mellan namn på ett partis valsedlar skall bestämmas, äger 81 § lagen om val till riksdagen motsvarande tillämpning.

2 mom. Vid *icke proportionellt val med slutna sedlar* skall valsedel vara enkel, sluten, omärkt samt fri från tvetydighet i fråga om personernas namn och från oriktighet beträffande deras antal. Vid lika rösttal skiljes vid behov genom lottning.

3 mom. Vid val med slutna sedlar äger bestämmelserna i 19 och 20 §§ motsvarande tillämpning.

25 §.

Den som utsetts till ledamot eller suppleant i utskott, krigsdelegationen eller lönedelelegationen äger ej undandraga sig uppdraget utan att riksdagen medger det.

26 §.

Utgången av riksdagens val av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet, utrikesnämnden och lönedelelegationen skall skyndsamt anmälas hos Konungen.

27 §.

1 mom. Antalet suppleanter i utskotten och lönedelelegationen skall motsvara antalet ordinarie ledamöter, om riksdagen icke beslutar annat.

2 mom. Om annat ej är föreskrivet, kallas suppleanter till tjänstgöring i följande ordning.

1. Har val av ledamöter och suppleanter förrättats med *gemensam lista*, äger suppleant som tillhör samma grupp eller meningsriktning som ledamoten företräde framför övriga suppleanter. Suppleanter från samma grupp eller meningsriktning kallas i den ordning de förts upp på listan.

2. Har valet skett med *slutna sedlar*, äger suppleant, som utsetts från samma partigrupp som ledamoten, företräde framför övriga suppleanter. Suppleanter från samma grupp som ledamoten kallas i den ordning de valts. Av övriga suppleanter äger den företräde som utsetts från grupp med högre rösttal.

3 mom. Ledamot eller suppleant, som fått plats från två eller flera grupper, anses vald för den grupp från vilken plats först tilldelats honom.

Utskotten

28 §.

Utskott sammanträder första gången på kallelse av talmannen inom två dagar från det valet av ledamöter i utskottet ägt rum. Därefter sammanträder utskottet på kallelse av ordföranden.

Kallelse till utskottssammanträde skall, om det kan ske, anslås senast klockan 18 dagen före sammanträdet.

Utskott får ej sammanträda samtidigt med riksdagen.

29 §.

Sammanträde med utskott äger rum inom lyckta dörrar. Utom ledamöter och suppleanter i utskottet får den som är anställd i utskottets kansli vara närvarande vid sammanträde. Om särskilda skäl föreligger, äger utskottet medge även annan att närvara.

30 §.

Anser annat ständigt utskott än lagutskott att det ej bör handlägga ärende som hänvisats till utskottet, skall utskottet skyndsamt avge betänkande därom till riksdagen.

31 §.

1 mom. Fördelningen av ärenden mellan lagutskotten sker enligt följande huvudgrunder.

Till första lagutskottet hänvisas ärenden om civil-, straff- eller processlagstiftning, som icke skall hänvisas till annat lagutskott, och ärenden om lagstiftning avseende internationell privaträtt, utsökning eller konkurs samt frågor om riksdagens ombudsmäns förvaltning.

Till andra lagutskottet hänvisas ärenden om lagstiftning i sociala ämnen, såsom allmän försäkring, arbetslöshetsförsäkring, social omvårdnad, stöd åt barnfamiljer, studiestöd samt hälso- och sjukvård.

Till tredje lagutskottet hänvisas ärenden om lagstiftning i fastighetsrättsliga ämnen samt lagstiftning om bostadsförsörjning, djur- och växtskydd samt trafikförhållanden.

Till fjärde lagutskottet hänvisas ärenden om lagstiftning i kyrkorättsliga

ämnena, i ämnena avseende polisväsendet, allmän ordning och säkerhet, arbetsrätt, undervisning, försvar, medborgarskap, utlänningar, näringsrätt och folkbokföring samt i allmänt förvaltningsrättsliga ämnena.

2 mom. Ärendena som skall behandlas av lagutskott fördelas vid sammanträde med deputerade för lagutskotten. Deputerade är för varje utskott ordföranden och vice ordföranden.

Om visst lagstiftningsärendes sakliga eller tekniska beskaffenhet eller ojämnhet i lagutskottens arbetsbörda eller andra särskilda omständigheter föranleder det, äger de deputerade besluta om avvikelser från huvudgrunderna.

Anser de deputerade, att lagutskott ej bör handlägga ärende som hänvisats dit, skall betänkande därom skyndsamt avges till riksdagen.

32 §.

Beslutar riksdagen att tillsätta särskilt utskott för behandling av ärende, underrättas genast utskott som i annat fall skulle ha handlagt ärendet. Har ärende av likartad beskaffenhet dessförinnan hänvisats till ständigt utskott, skall utskottet skyndsamt anmäla ärendet hos riksdagen. Sådan anmälan skall ske även beträffande motion som hänvisats till utskott, när den fråga som avhandlas i motionen blir föremål för proposition som hänvisas till annat utskott.

33 §.

Om annat icke överenskommes mellan utskotten, skall antalet deputerade enligt 47 § riksdagsordningen vara åtta från varje utskott.

Talmanskonferensen

34 §.

Talmanskonferensen sammanträder så ofta talmannen anser det påkallat, dock minst en gång varje kalendermånad under den tid session pågår.

Vid förfall för ordföranden i ständigt utskott kallas vice ordföranden i utskottet till sammanträde med konferensen.

Talmanskonferensen äger inhämta upplysningar av riksdagsledamot som ej ingår i konferensen. Sådan ledamot skall på kallelse inställa sig inför konferensen.

Riksdagens sekreterare för protokoll vid konferensens sammanträden. Konferensens beslut delges dem som besluten avser genom utdrag av protokollet.

Budgetdeputationen

35 §.

Inom tjugo dagar från riksdagens öppnande utser statsutskottet, bevillningsutskottet, bankoutskottet och jordbruksutskottet deputerade för att

samråda i frågor som angår budgetarbetet inom riksdagen. Deputationen består av fem ledamöter från statsutskottet, tre ledamöter från bevillningsutskottet samt en ledamot från vardera av banko- och jordbruksutskotten. Deputationen utser inom sig ordförande och vice ordförande. Den sammanträder på kallelse av ordföranden så ofta det är påkallat, dock minst en gång varje kalendermånad under den tid session pågår.

Deputationen skall verka för samordning och enhetlig bedömning vid budgetbehandlingen. Den skall även tillse att sammanställningar över statsverkets inkomster och utgifter och budgetarbetet inom riksdagen tid efter annan delges riksdagens ledamöter.

Sekreterarna i statsutskottet, bevillningsutskottet, bankoutskottet och jordbruksutskottet skall biträda deputationen i dess arbete.

Bestämmelserna i 28 § äger motsvarande tillämpning på deputationen.

Lönedelegationen

36 §.

Lönedelegationen skall lämna riksdagen årlig redogörelse för sin verksamhet. Vid redogörelsen skall fogas överenskommelse som underställts delegationen enligt 62 § regeringsformen. Redogörelsen skall vara riksdagen till handa vid första sammanträdet efter riksdagens öppnande och av riksdagen hänvisas till bankoutskottet för utlåtande.

Det tillkommer lönedelegationen att godkänna överenskommelse om anställningsvillkor för arbetstagare hos riksdagen och dess verk. Delegationen skall därvid samråda med ordföranden i styrelsen för riksdagens förvaltningskontor eller, vid förfall för honom, med annan ledamot av styrelsen som styrelsen förordnar.

Delegationen förordnar sekreterare åt sig.

Bestämmelserna i 28 § äger motsvarande tillämpning på delegationen.

Krigsdelegationen

37 §.

Vid första sammanträdet efter det krigsdelegationen utsetts väljer delegationen ordförande och en eller flera vice ordförande. Det åligger ordförande och vice ordförande att förbereda delegationens verksamhet för den händelse delegationen skulle träda i riksdagens ställe.

Riksdagens sekreterare är sekreterare i delegationen.

Bestämmelserna i 28 § äger motsvarande tillämpning på delegationen under tid, då delegationen icke har trätt i riksdagens ställe.

Förvaltningskontoret

38 §.

Riksdagens förvaltningskontor är riksdagens centrala organ för handläggning av riksdagens förvaltningsärenden och för förhandling om anställ-

nings- och arbetsvillkor för arbetstagare hos riksdagen eller dess verk. Närmare bestämmelser om förvaltningskontoret meddelas i instruktion som antages av riksdagen.

Kontoret ledes av en styrelse. Styrelsen består av sju ledamöter som riksdagen väljer inom sig för en tid av tre år. Styrelseledamot som dessförinnan avgått ur riksdagen skall dock icke längre anses tillhöra styrelsen. Riksdagen utser en av ledamöterna till ordförande. För varje ledamot finnes en suppleant.

Avgår ledamot ur styrelsen före valperiodens slut, anställs nytt val av ledamot för den tid som återstår av perioden.

Ledighet från riksdagsarbetet m. m.

39 §.

1 mom. Ledamot kan på ansökan beviljas ledighet från riksdagsarbetet. Ledighet beviljas för högst åtta dagar av talmannen och för längre tid av riksdagen.

2 mom. Ledamot, som av laga förfall är hindrad att delta i riksdagsarbetet, skall anmäla det hos riksdagen. Förfallet bör såvitt möjligt styrkas.

3 mom. I riksdagens kansli skall finnas förteckning över ledamöter som åtnjuter ledighet eller har laga förfall. I förteckningen anges tid för bortovaras början och slut.

Förvaltningsbestämmelser

40 §.

Talmannen meddelar efter samråd med riksdagens sekreterare föreskrifter för ordningen och arbetet i riksdagens kansli.

Riksdagens och utskottens sekreterare är chefer för respektive kanslier.

41 §.

1 mom. Riksdagens sekreterare underrättar före vårsessionens slut talmanskongressen om

1. arbetsuppgifterna i riksdagens kansli under uppehållet mellan vår- och höstsessionen,

2. omfattningen och förläggningen av tjänstgöring, som befattningshavare hos kansliet fullgjort hos annat riksdagens organ eller verk under tiden från föregående vårsessions slut, samt beräknad omfattning och förläggning av sådan tjänstgöring under återstoden av riksdagen.

2 mom. Riksdagens sekreterare underrättar före vårsessionens slut förvaltningskontoret om

1. vilka icke ordinarie tjänstemän hos kansliet som kommer att anlitas under sessionsuppehållet,

2. vilka tjänstemän hos kansliet som kommer att anlitas under större del av året än som förutsattes när tjänstemännen anställdes.

3 mom. Utskottssekreterare lämnar i fråga om arbetet i utskottets kansli talmanskonferensen och förvaltningskontoret underrättelser som anges i 1 och 2 mom.

Tjänstemän hos riksdagen

42 §.

1 mom. Ordinarie tjänst inrättas av riksdagen. Extra ordinarie tjänst, extra tjänst eller arvodestjänst inrättas av riksdagen eller förvaltningskontoret. Beslut om göromålsförordnande fattas av förvaltningskontoret.

2 mom. Utskott får anställa personal för tillfälliga uppdrag samt anlita experter och sakkunniga. Sådan befogenhet tillkommer talmannen i fråga om arbetet i riksdagens kansli.

3 mom. Riksdagen tillsätter sin sekreterare. Övriga tjänster i riksdagens kansli tillsättes av talmannen, vice talmännen och kanslitillsättarna efter samråd med sekreteraren.

Varje utskott tillsätter sin sekreterare. Övriga tjänster hos utskott tillsättes av utskottet efter samråd med sekreteraren.

4 mom. Förordnande på ordinarie tjänst gäller tills vidare, högst tre år. Riksdagens sekreterare förordnas dock varje år.

Förordnande för sekreterare utfärdas av talmannen. För annan tjänsteman utfärdas anställningsbevis av talmannen eller utskottsordföranden.

5 mom. Om semester och annan ledighet för tjänsteman beslutar för riksdagens kansli talmannen och för varje utskott ordföranden.

6 mom. Om besvär i vissa fall över beslut enligt denna paragraf föreskrives i tjänstemannastadgan för riksdagen och dess verk.

Denna riksdagsstadga träder i kraft den 1 januari 1971. Riksdagsstadgan den 23 mars 1949 samt ordningsstadgorna för riksdagens första kammare den 6 april 1949 och för riksdagens andra kammare den 27 april 1949 skall samtidigt upphöra att gälla.

Bestämmelserna i förslaget till riksdagsstadga motsvarar följande bestämmelser i nuvarande riksdagsstadga och ordningsstadgor

<i>Förslaget till riksdagsstadga</i>	<i>Nuvarande riksdagsstadga</i>	<i>Nuvarande ordningsstadgor</i>
1 §	1 §	1 §
2 §		22 §
3 §		1 § 2 mom. och 2 § 1 mom.
4 §	2 §	10 §
5 §		2 § 2 mom. (2:a kamm.)
6 §		23 §
7 §	3 §	18 § 2—5 mom.
8 §	5 §	
9 §		17 § 2 mom. och 20 § 5 mom.
10 §	21 och 28 §§	17 § 1 mom.
11 §		20 § 1, 2 och 4 mom.
12 §		20 § 3 och 4 mom.
13 §		12 § 2 och 3 mom.
14 §		12 § 4 mom.
15 §		20 § 4 mom.
16 §		13 § 1 mom.
17 §		19 §
18 §	4 § 1—4 mom.	
19 §		21 §
20 §	4 § 4 mom.	
21 §		14 §
22 §	26 §	6 §
23 §	— —	— —
24 §	8, 9 och 11 §§	
25 §		9 §
26 §		8 §
27 §	10 §	7 § 1 mom.
28 §	14 och 15 §§	
29 §	— —	— —
30 §	17 §	
31 §	17 och 20 §§	
32 §	18 §	
33 §	19 § 3 mom.	
34 §	7 §	
35 §	19 § 1 mom.	
36 §	12 §	
37 §	13 §	
38 §	26 och 28 §§	
39 §		24 §
40 §	30 § 3 mom.	16 §
41 §	30 § 5 mom.	
42 §	30 § 1, 2, 4 och 6 mom.	15 §

Nuvarande bestämmelser i riksdagsstadgan motsvaras av följande bestämmelser i förslaget till riksdagsstadga

<i>Nuvarande riksdagsstadga</i>	<i>Förslaget till riksdagsstadga</i>
1 §	1 §
2 §	4 §
3 §	7 §
4 §	18 och 20 §§
5 §	8 §
6 §	— —
7 §	34 §
8 §	24 § 1 mom.
9 §	24 § 1 mom.
10 §	27 § 2 och 3 mom.
11 §	24 § 2 mom.
12 §	36 §
13 §	37 §
14 §	28 §
15 §	28 §
16 §	(39 §)
17 §	30 § och 31 § 2 mom.
18 §	32 §
19 §	33 och 35 §§
20 §	31 §
21 §	10 § 2 mom.
22 §	— —
23 §	— —
24 §	— —
25 §	(24 §)
26 §	22 och 38 §§
27 §	— —
28 §	38 § och 10 § 3 mom.
29 §	— —
30 §	40, 41 och 42 §§

Nuvarande bestämmelser i ordningsstadgorna motsvaras av följande bestämmelser i förslaget till riksdagsstadga

<i>Nuvarande ordningsstadgor</i>	<i>Förslaget till riksdagsstadga</i>
1 §	1 och 3 §§
2 §	3 och 5 §§
3 §	— —
4 §	— —
5 §	— —
6 §	22 §
7 §	27 § 1 mom.
8 §	26 §
9 §	25 §
10 §	4 §
11 §	— —
12 §	13 och 14 §§
13 §	16 §
14 §	21 §
15 §	42 § 2 mom.
16 §	40 §
17 §	9 § och 10 § 1 mom.
18 §	7 §
19 §	17 §
20 §	9, 11, 12 och 15 §§
21 §	8 § 1 mom., 19 och 20 §§ samt 24 § 3 mom.
22 §	2 §
23 §	6 §
24 §	39 §

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Författningsförslag	4
Förslag till ändringar i regeringsformen	4
Förslag till ändringar i riksdagsordningen	20
Förslag till lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen	64
Förslag till lag om ändring i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253)	92
Förslag till lag om ändring i kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753)	107
Förslag till lag om ändring i kommunallagen för Stockholm den 1 mars 1957 (nr 50)	109
Förslag till lag om ändrad lydelse av 9 och 44 §§ landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319)	111
Förslag till lag angående ändrad lydelse av 8 § 1 mom. lagen den 31 maj 1957 (nr 281) om kommunalförbund	112
Utdrag av statsrådsprotokollet den 19 januari 1968	113
Inledning	113
Förutsättningarna för en partiell författningsreform och huvuddragen i re- formen	117
Grundlagberedningen	117
Remissyttrandena	119
Kammarsystemet	122
Nuvarande ordning	122
Tidigare reformförslag m. m.	122
Grundlagberedningens förslag	126
Remissyttrandena	129
Riksdagens arbetsformer	139
Nuvarande ordning	139
Tidigare reformförslag m. m.	142
Grundlagberedningens förslag	143
Remissyttrandena	148
Val till riksdagen	149
Nuvarande ordning	149
Tidigare reformförslag m. m.	153
Grundlagberedningens och valtekniska utredningens förslag	154
Remissyttrandena	165
Parlamentarismen och grundlagarna	170
Nuvarande ordning	170
Formerna för utkrävande av regeringens parlamentariska ansvar i vissa främmande länder m. m.	172
Tidigare reformförslag m. m.	173
Grundlagberedningens förslag	175
Remissyttrandena	181
Departementschefen	185
Allmänna synpunkter	185

Kammarsystemet.....	189
Riksdagens arbetsformer.....	195
Val till riksdagen.....	196
Parlamentarismen och grundlagarna.....	202
Ikraftträdandet m. m.....	207
Specialmotivering.....	207
Förslag till ändringar i regeringsformen.....	209
Förslag till ändringar i riksdagsordningen.....	215
Förslag till lag angående ändring i lagen om val till riksdagen.....	228
Förslag till lag om ändring i kommunala vallagen.....	243
Förslag till lagar om ändring i kommunallagen, kommunallagen för Stockholm, 9 och 44 §§ landstingslagen samt 8 § 1 mom. lagen om kommunalförbund.....	245
Departementschefens hemställan.....	246
Bilaga 1. Grundlagberedningens förslag till valsystem (Fördelning mellan partier av mandaten i en enkammarriksdag med 350 ledamöter på grundval av röstutfallet vid vissa allmänna val).....	247
Bilaga 2. Grundlagberedningens förslag till valsystem (Valsystemets regionala verkningar i en enkammarriksdag med 350 ledamöter beräknade på grundval av röstutfallet vid vissa val till riksdagen).....	251
Bilaga 3. Grundlagberedningens förslag till riksdagsstadga.....	253